

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

IV International Science Conference
«The latest implementation of
technologies in education»
November 21 – 23, 2022
Munich, Germany

THE LATEST IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

(November 21 – 23, 2022)

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40364-520-9

The IV International Scientific and Practical Conference «The latest implementation of technologies in education», November 21 – 23, Munich, Germany. 427 p.

Text Copyright © 2022 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2022 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Pavlenko A., Kosyk O. Features of balconies urban landscape design in Ukraine // The latest implementation of technologies in education. Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany 2022. Pp. 15-16.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/the-latest-implementation-of-technologies-in-education/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Pavlenko A., Kosyk O. FEATURES OF BALCONIES URBAN LANDSCAPE DESIGN IN UKRAINE	15
2.	Бровді А.А., Поліщук В.В. ВИДОВИЙ СКЛАД ШКІДНИКІВ У НАСАДЖЕННЯХ ТРОЯНД ГРУПИ ФЛОРІБУНДА В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	17
3.	Дмитрюк С.П. ПЛАНУВАННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ	20
4.	Коцюба С.П., Соболий В.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕТЕРОЗИСНИХ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ ЗА ОЗНАКАМИ СКОРОСТИГЛОСТІ	24
ART HISTORY		
5.	Гонтова Л.В., Добриніна А.Ю. ХУДОЖНІ ПРИНЦИПИ СИМВОЛІЗМУ ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ У КАМЕРНО-ВОКАЛЬНИХ ТВОРАХ Б. ЛЯТОШИНСЬКОГО	27
6.	Пашковська Л.Л. ВТІЛЕННЯ ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ІННОВАЦІЙНОЇ СКРИПКОВОЇ МЕТОДИКИ В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ	34
BIOLOGY		
7.	Babchenko A., Poharskaya V., Poharskaya M. THE EFFECT OF SODIUM, POTASSIUM, CALCIUM IONS ON THE VITAL ACTIVITY OF LACTIC ACID BACTERIA	41
CHEMISTRY		
8.	Афанасьєва А.П., Онищук О.О., Камінський О.М. ЗОЛЬ – ГЕЛЬ СИНТЕЗ ПОЛІКРИСТАЛІЧНОГО МІДНО – ІТРІЄВОГО ГРАНАТУ	47

ECONOMY		
9.	Dashchenko N., Polishchuk A. FEATURES OF PRICING ON THE GRAIN MARKET OF UKRAINE	49
10.	Dashchenko N., Debych A. FORMATION AND DYNAMICS OF CONSUMER PRICES IN UKRAINE IN 2022	52
11.	Hanusych V., Markush N. TÁRGYI ESZKÖZÖK SZÁMVITELE UKRAJNA NEMZETI SZÁMVITELI STANDARDJAI ÉS A NEMZETKÖZI SZÁMVITELI STANDARDOK ALAPJÁN	57
12.	Riabokon Y., Telepenko A., Nemlii L. REGIONAL STRATEGY FOR AIR TRANSPORT DEVELOPMENT	60
13.	Zavadskykh H., Tebenko V. SMART-SPECIALIZATION AS A TOOL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL ECONOMY (ON THE EXAMPLE OF ZAPOROIZHZHIA OBLAST)	61
14.	Бестужева С.В., Золотухіна А.О. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	66
15.	Бутрим О.В., Демидюк Ю.С. ПЕРСПЕКТИВИ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ В УКРАЇНІ	73
16.	Дідур К.М. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	77
17.	Мезіна Л.В. УМОВИ ТА ПРЕДПОСИЛКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	80
18.	Мельник О.В., Возна Л.Б. ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ПАРТНЕРСЬКОГО МАРКЕТИНГУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВА	84

19.	Мех Л.М., Рублевська Л.Ю. РОЛЬ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	89
20.	Нігачова В.В., Чорна Т.М. МІСЦЕ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В РЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ТОВАРІВ	94
21.	Оніщик А.В. ВПЛИВ РОЗМІРУ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ	98
22.	Речка К.М., Чеверноженко О.П. НЕОБХІДНІСТЬ, ПОТЕНЦІАЛ І НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ І РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ	101
23.	Умаров А.В. СУТНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОБЛІКУ В УКРАЇНІ	107
24.	Хайло Я.М., Хайло В.О. КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСЛУГ ВОДОПОСТАЧАННЯ МІСТ	111
25.	Шевченко І.О. СМАРТ-КОНТРАКТИ ЯК КОНЦЕПЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН В ЦИФРОВІЙ ТОРГІВЛІ	116
GEOLOGY		
26.	Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. ПРО ЗВ'ЯЗОК ГЕРМАНІЮ І ВАНАДІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С10В ПОЛЯ ШАХТИ "ДНІПРОВСЬКА"	120
HISTORY		
27.	Agayeva L. THE REVIVAL OF KARABAKH AFTER THE ARMENIAN OCCUPATION	128

28.	Вакарь О.Є. АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ	131
29.	Сустретов А.С. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	135
JOURNALISM		
30.	Yarova A. NARRATIVE STRATEGIEN DER RUSSISCHEN DESINFORMATION BEI DER ERSTELLUNG UND FORMATIERUNG DER NARRATIVEN REALITÄT	138
JURISPRUDENCE		
31.	Tiuria Y. ETHICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE JUDICIAL SYSTEM	146
32.	Бабик М.К. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	149
33.	Гришко В.І., Блошкіна О.О. ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА У СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ	154
34.	Заборовський В.В., Манзюк В.В. ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ІНСТИТУТУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ПОЗИЦІЇ НАУКОВЦІВ	158
35.	Карпунцов В.В., Вереша Р.В. КОМПАРАТИВІЗМ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ	161
36.	Півненко Л.В. ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	164

37.	Семенченко Д.Р. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	167
38.	Сиромятнікова М.С., Денищук Д.Є. ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	169
39.	Слуговіна Ю.П. ЕВТАНАЗІЯ ЯК ЗАКОННИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ГІДНУ СМЕРТЬ	173
MANAGEMENT, MARKETING		
40.	Ізюмцева Н.В., Моїсеєнко М.К. ПРОБЛЕМА РЕІНЖІНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ МОЛОДОГО ПІДПРИЄМСТВА, ТА ВПЛИВ НА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	175
41.	Абдулов Р.М. ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК В КУРСІ "ВВЕДЕННЯ В СПЕЦІАЛЬНІСТЬ"	180
42.	Гуренко А.В., Пойта І.О. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ	182
43.	Омельчук Д.С. ЕКОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	186
44.	Панасюк О.О. РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ	189
45.	Продажець А.Л., Фостолович В.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	191

46.	Сич Т.В. ПОРІВНЯННЯ ЦІЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ В УНІВЕРСИТЕТАХ США ТА УКРАЇНИ	195
MEDICINE		
47.	Mejbaliyev M.T.O., Korenyako L.B. THE LIFE STRATEGY OF A CREATIVE PERSON	201
48.	Видиборець Н.В. ЕНДОКРИННІ ЕРИТРОЦИТОЗИ В КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	205
49.	Голозубова О.В., Лозінська О.М., Тоткалова В.С. ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ ГОСТРОГО КОРОНАРНОГО СИНДРОМУ НА ДОГОСПІТАЛЬНОМУ ЕТАПІ У ПАЦІЄНТІВ БЕЗ ПІДЙОМУ СЕГМЕНТА ST	210
50.	Карнабеда О., Вільчевська К., Бахчиванджи І. ПРОГНОСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ РЕЗИДУАЛЬНОЇ ХВОРОБИ У ДІТЕЙ З В-ЛІНІЙНОЮ ЛІМФОБЛАСТНОЮ ЛЕЙКЕМІЄЮ ВИЗНАЧЕНОЮ МЕТОДОМ ПРОТОЧНОЇ ЦИТОМЕТРІЇ	215
51.	Кульчінська В.М. КОРЕЛЯЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ РІВНЕМ ВІТАМІНУ D ТА ТИРЕОЇДНИМ СТАТУСОМ У ЖІНОК РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ З АУТОІМУННИМ ТИРЕОЇДИТОМ	221
52.	Раца В.В., Федів О.І. ХАРАКТЕРИСТИКА ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ, ПОЄДНАНИМ ІЗ ГІПОТИРЕОЗОМ	223
53.	Сідорук П.Д. ІМУНОМОДУЛЮЮЧІ ЕФЕКТИ ПРОБІОТИКІВ РОДУ LACTOBACILLUS ТА BIFIDOBACTERIUM, BACILLUS COAGULANS , ЯК ОКРЕМОГО ПРЕДСТАВНИКА	226

PEDAGOGY		
54.	Baieva O., Kovalenko O., Zelentsova S. TEACHING OF PUBLIC HEALTH CYCLE DISCIPLINES AND USING OF MEDIA TECHNOLOGIES DURING ONLINE - EDUCATION IN MEDICAL UNIVERSITIES	229
55.	Grytsiak L., Khlopchyk V. MULTICULTURALISM IN THE GLOBAL LANGUAGE EDUCATION SPACE	231
56.	Hubar O. ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЄКТОРІЯ ОСОБИСТІСЬКОГО ЗРОСТАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	235
57.	Lysytska O. DISTANCE LEARNING FOR THE DEVELOPMENT OF UBIQUITOUS EDUCATION IN EXTREME CONDITIONS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	239
58.	Shlikhtenko Y. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL IN FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES	244
59.	Strilets V. ANALYTICAL STAGE OF TEACHING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION	248
60.	Tyshakova L., Khairulina N. CASE STUDY TECHNOLOGY IN FORMATION FUTURE LAWYERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE	250
61.	Zharikov M., Nefodova O., Kramar S. FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF TEACHING HUMAN ANATOMY TO STUDENTS OF THE INTERNATIONAL FACULTY	254
62.	Вишар Є.В. ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	258

63.	Гібалова Н., Савченко Ю.В. МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	261
64.	Денисовець Т.М., П'ятигор О.В. ЗАСТОСУВАННЯ СПОРТИВНИХ ІГОР ДЛЯ ОЗДОРОВЛЕННЯ МОЛОДІ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	265
65.	Денисовець Т.М., Іванова Н.І. ТРЕНОВАНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА АДАПТАЦІЇ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ	268
66.	Заворотна Л.К., Єфіменко В.М. ПОШУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ СТРАШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	272
67.	Зінченко Л. ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМООСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	274
68.	Козубовська І.В., Мигалина З.І., Палкуш В.П. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ США	277
69.	Коляда Т.В., Коляда Н.М. ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ	283
70.	Криниціна В.А., Середя І.В. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ АСИСТЕНТІВ УЧИТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ	285
71.	Паньок Т., Луговська В.І. ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІЗАЦІЇ ЯК МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МИТЦІВ	288
72.	Педченко С.О. ДИСЦИПЛІНА "СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС" У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА	292

73.	Посенко Т.О., Юрченко А.О. СПЕЦІАЛІЗОВА ПЗ ТА ОНЛАЙН-СЕРВІСИ З РОЗРОБКИ ВЕБІНТЕРФЕЙСІВ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ	295
74.	Процай Л.П. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ІНФОРМАТИКИ	298
75.	Рябченюк С.М., Гарбар О.В. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ	302
76.	Смалюх В.М., Хомік О.М. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	308
77.	Терещенко Д., Середа І.В. ПРОФЕСІЙНІ ПРИЙОМИ СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА З ДИТИНОЮ-АУТИСТОМ	312
78.	Шульга А.Р., Юрченко А.О. ОГЛЯД ХМАРНИХ СЕРВІСІВ СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	316
PHILOLOGY		
79.	Архипенко Л.М. ЕКСПРЕСИВНА ФУНКЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	319
80.	Бистров Я.В., Погуть С.П. ВІДТВОРЕННЯ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КНИГИ СПОГАДІВ ДЖЕНІС КУЛИК-КІФЕР "МЕД І ПОПІЛ"	325
81.	Білогурова О.А. МІСЦЕ ФІТОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ БРАТІВ ГРІММ НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ "НІМЕЦЬКІ ЛЕГЕНДИ"	328

82.	Огринчук О. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	331
83.	Половчак Я.І., Петрушова Н.В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ	334
84.	Ротова Н. САТИРИЧНЕ ВИКРИТТЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В ПОВІСТІ ІВАНА СЕНЧЕНКА "ЧОРНА БРАМА"	336
PHILOSOPHY		
85.	Novokshonova N., Sudakin O. ROLE OF LITERATURE IN THE POSTMODERN HUMANITARIAN SCIENCE AND CULTURE	340
86.	Мартиненко О.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ БЛАГА В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ	342
87.	Штукін О.М., Коляденко А.В. УКРАЇНСЬКА НАУКА СЬОГОДНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	346
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
88.	Денисенко Н.Л., Єрьоміна Т.О., Поварова О.А. ПРО НЕПЕРЕРВНІ РОЗВ'ЯЗКИ НЕОДНОРІДНИХ РІЗНИЦЕВО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З БАГАТЬМА ВІДХИЛЕННЯМИ АРГУМЕНТУ	348
POLITICS		
89.	Strilets V. COOPERATION BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS	351
PSYCHOLOGY		
90.	Афанасенко В., Бондаренко В., Єгоров Д. ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ	353

91.	Волик В.М. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ЗДО	357
92.	Кравець О.В., Єхалов В.В., Станін Д.М. СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ЗА ФАХОМ "АНЕСТЕЗІОЛОГІЯ" ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	359
93.	Шопша М.М., Шамрій Я.І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕНЕДЖЕРІВ	366
TECHNICAL SCIENCES		
94.	Artamonova V., Shilov Y., Antoshchenkov V. INCREASING THE PERFORMANCE INDICATORS OF A TRACKED PLOW UNIT WITH A CONTINUOUS ROTATION MECHANISM	371
95.	Bondarev O., Svitlichnyi O., Antoshchenkov V. INCREASING THE EFFICIENCY OF A TRACTOR AND TRANSPORT UNIT BASED ON A SMALL TRACTOR	375
96.	Golybnichiy Y., Yelizaveta V. RELATIONSHIP BETWEEN LOGISTICS AND MARKETING	379
97.	Iwanow S. AUSWAHL DER OPTIMALEN AERODYNAMISCHEN EIGENSCHAFTEN DER ROTORBLÄTTER VON WINDKRAFTANLAGEN	383
98.	Svirgun V., Svirgun V., Antoshchenkov R. TESTING OF THE MICROPROCESSOR CONTROL SYSTEM OF BRIDGE CRANE MODELS WITH THE PURPOSE OF ELIMINATING LOAD FLUCTUATIONS AND PRECISE POSITIONING	387
99.	Tkachenko S., Vlasenko O. RESEARCH OF THE REGULAR THERMAL REGIME IN DIFFERENT LAYERS AT THE HEIGHT OF WATER IN CONDITIONS OF FREE CONVECTION	390

100.	Гребельник О.П., Фрусевич А.М., Федорук Н.М. ВПЛИВ МЕТОДІВ ОБРОБКИ СИРОВИНИ НА УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СИРОКОПЧЕНИХ КОВБАС	395
101.	Литвинов А.Л., Гавриленко І.О. PROBABILISTIC MODEL OF SUBSYSTEM FOR DIAGNOSTICS OF THE RELIABILITY OF PIPELINE SYSTEMS	398
102.	Ольховський І.П. СТАБІЛІЗАЦІЯ НВЧ ГЕНЕРАТОРА МЕТОДОМ ТЕРМОКОМПЕНСАЦІЇ	405
103.	Попова І.О., Чаусов С.В. МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПОШКОДЖЕНЬ ІЗОЛЯЦІЇ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ ПІД ЧАС ЕКСПЛУАТАЦІЇ	407
104.	Рубель А.О., Кураєва А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ АЕРОДИНАМІЧНОГО ОПОРУ КОНСТРУКЦІЙ КАНАТНО-ПРОФІЛЬНОГО АРМУВАННЯ СТОВБУРА	412
105.	Чернишов М.О., Алтухова Т.В. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ РОЗРОБКИ ІГРОВОГО ДОДАТКУ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА ДОПОМОГОЮ КІНЦЕВОГО АВТОМАТУ ТА ДЕРЕВА РІШЕНЬ	419
TOURISM		
106.	Гондорчин Д.О. БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ У ТУРИЗМІ	425

FEATURES OF BALCONIES URBAN LANDSCAPE DESIGN IN UKRAINE

Pavlenko Anna,
student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kosyk Oksana

Ph.D., Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

In recent years, we have seen how people support the trend of creating their own green spaces. The trend has taken over the world, especially during the COVID-19 pandemic. For quarantined apartment dwellers, balconies have become new platforms for entertainment and social interaction, providing an opportune moment to rethink how we design and build these open urban spaces. A few days after the start of the pandemic, the balcony returned to its most modern and democratic function: the function of participation [1].

As a new place for socializing, protesting and celebrating, balconies have become more than just a place to breathe fresh air and take a short break from the constraints of city life. The world now continues to develop “balcony rights” to highlight their unique social, natural and political qualities evident through quarantine, and to consider how our natural and human landscape is designed with this key interstitial battleground in our collective climate and social struggle.

A green balcony is not only a unique way to express your personality and give your home a unique look, it is also an additional space for relaxation and a demonstration of your ecological position.

Balconies are of open, closed and semi-closed type. But regardless of the type, balconies throughout history were considered an ecological buffer space that regulates internal conditions in residential premises. The balcony affects thermal comfort, indoor air quality, visual and acoustic comfort. [2].

Today's Ukrainian balconies are unique as a phenomenon, and are a characteristic feature of post-USSR countries. The history of the Ukrainian phenomenon began in the USSR in the 60s, during the mass construction of housing. Villagers who moved to cities were housed in small apartments. There was not enough space, and people had to increase the area of their homes at the expense of balconies, where they furnished a veranda, as in Ukrainian houses.

Thus, the balconies, which were supposed to be part of an open space for breathing fresh air and a place for communication with neighbors, turned into a place for drying clothes or a warehouse for little-used things [3].

However, Ukrainian balconies are actively researched, books are written about them and documentaries are filmed. On Ukrainian balconies, you can track how the welfare of society has changed. We truly have a cultural phenomenon and are an

interesting subject for urban studies by anthropologists and sociologists in the study of urban practices of mastering spaces [4].

In recent years, we have observed that horticulture and gardening are developing very rapidly in Ukraine. Ukrainians are increasingly turning to European trends in spatial organization and interpreting urban spaces in everyday life.

In tourist cities, we can see positive trends in the landscaping of balcony spaces, where there are many beautiful, cozy balconies with a lot of attractive plants. Among the most popular plants are pelargonium, three-color violets, common heather, petunias, marigolds and nasturtiums. We also increasingly see that balconies are being used as a mini-garden. [5].

In addition to the fact that balconies are visual, they are also a local phenomenon that can be used to tell the world more about Ukraine.

References

1. Bykov. O. Burlaka.O. (2019). *Orthodox Chic*. (pp.55-60). Kyiv [in Ukrainian].
2. Kovalenko. V. (2020). *Types of balcony*. Retrieved from: <https://alen.org.ua> [in Ukrainian].
3. Will Jennings. (2020). *Balkony rights and wrongs*. Retrieved from: <https://issuu.com/landscape-institute/docs/landscape-journal-2020-3-12200/s/10718590>.
4. Nikolaieva. M. (2021). *What is wrong with our balcony*. Retrieved from: <https://heathergoesdeutsch.wordpress.com/2012/05/27/making-your-balcony-awesome/> [in Ukrainian].
5. Mestmacher.M. (2019) *Balkonies though the ages*. Retrieved from: <https://www.balconette.co.uk/juliet-balcony/articles/balconies-through-the-ages>.

ВИДОВИЙ СКЛАД ШКІДНИКІВ У НАСАДЖЕННЯХ ТРОЯНД ГРУПИ ФЛОРІБУНДА В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Бровді Анна Андріївна,

аспірантка,

Уманський національний університет садівництва, Україна

Поліщук Валентин Васильович,

доктор сільськогосподарських наук, професор

Уманський національний університет садівництва, Україна

За останнє десятиріччя усе частіше виникають спалахи масового розмноження шкідливих комах, зумовлені різними абіотичними й біотичними зовнішніми та внутрішньопопуляційними факторами. Відтак, рослини зазнають масового негативного впливу від їх діяльності. Шкідники уражають усі органи і частини рослин: коріння, бруньки, листя, бутони, плоди тощо, що негативно впливає на їх ріст та розвиток, а, отже, і на загальну декоративність уражених рослин [1, 2].

Оцінювання видового складу шкідників троянд групи флорібунда в умовах Правобережного Лісостепу України проводили на дослідних ділянках кафедри садово-паркового господарства Уманського НУС на основі візуального огляду вегетативних та генеративних органів рослин, відповідно до загальноприйнятої Методики [3], упродовж усього вегетаційного періоду.

У результаті проведених досліджень було виявлено ураження троянд зеленою трояндовою попелицею (*Macrosiphum rosae* L.), листокруткою трояндовою (*Archips rosana* L.), трипсами (*Thrips spp.*), трояндовим пильщиком (*Arge rosae* L.), павутинним кліщем звичайним (*Tetranychus urticae* Koch.) та бронзівкою золотистою (*Cetonia aurata* L.).

Масово сорти троянд групи флорібунда уражалися зеленою трояндовою попелицею (*Macrosiphum rosae* L.) та трояндовою листокруткою (*Archips rosana* L.). Трояндові попелиці вкривали молоді пагони, листки та бутони, що здебільшого призводило до їх деформації та до затримки розвитку відповідних органів рослин. Великої шкоди також трояндам завдавали гусениці трояндової листокрутки, які переважно виїдали бутони та листки, пригнічуючи тим самим процес активного росту та цвітіння. Інші виявлені на ділянці шкідники впливали на ріст, розвиток та естетичний вигляд окремих представників групи флорібунда. Так, у п'яти, з 20 досліджених нами, сортів (*Arthur Bell*, *Rotkappchen*, *Friesia*, *Iceberg* та *Hans Gonewein*) у період спостережень було виявлено трояндовий пильщик (*Arge rosae* L.). Враховуючи те, що личинки перебувають у середині молодих пагонів, виявити їх дуже складно. Верхівки пагонів уражених ними рослин здебільшого відсихали. Найбільш суттєво проявлявся вплив шкідника у сорту *Hans Gonewein*. Верхівки молодих пагонів повністю відсихали, що суттєво

впливало на подальший ріст, розвиток та продуктивність цвітіння сорту. На семи сортах (*Carmagnola* *Arthur Bell* *Lilli Marleen* *Goldelse* *Rotkappchen* *Friesia* та *Bella Rosa*) було виявлено звичайний павутинний кліщ (*Tetranychus urticae* Koch.). У рослин уражених павутинним кліщем листки завчасно жовтіли та обпадали, що у цілому негативно впливало на них. Істотного негативного впливу трипс на рослини не було зафіксовано, незважаючи на те, що у деяких представників групи флорібунда їх кількість у квітках була досить значною. Здебільшого в уражених сортів можна було помітити світлі плями та сухі краї на пелюстках, що негативно відображалось на декоративності квіток. Представники бронзівки золотистої зустрічались рідко на дослідній ділянці і істотного впливу їх на ріст, розвиток та декоративність рослин не зафіксовано.

Найбільшої шкоди сортам троянд групи флорібунда завдавали зелені трояндові попелиці (*Macrosiphum rosae* L.) та трояндові листокрутки (*Archips rosana* L.). Відповідні шкідники уражали усі досліджувані сорти упродовж вегетаційного періоду. Оцінку ураження генотипів шкідниками проводили за 3-бальною шкалою:

- + – трапляються поодинокі особини;
- ++ – шкідники зустрічаються часто, але не завдають значних пошкоджень;
- +++ – шкідники масово уражають рослини.

Відповідно до проведених нами досліджень встановлено, що зелена трояндова попелиця (*Macrosiphum rosae* L.) здебільшого зустрічається у вигляді невеликих колоній на пагонах, листках та бутонах троянд групи флорібунда та завдає їм помірної шкоди. Однак, серед інтродукованих нами сортів були такі, що масово уражались попелицями та зазнавали помітної шкоди у результаті їхнього впливу. До них належали сорти *Westpoint*, *Rotkappchen*, *Friesia* та *Iceberg* (табл. 1).

Табл.1

Ступінь ураження різними шкідниками сортів троянд групи флорібунда

Назва сорту	Зелена трояндова попелиця (<i>Macrosiphum rosae</i> L.)	Листокрутка трояндова (<i>Archips rosana</i> L.)
<i>Pomponella</i>	+	+++
<i>Lovely Green</i>	+	+++
<i>Carmagnola</i>	+	+++
<i>Arthur Bell</i>	+	++
<i>Lilli Marleen</i>	++	++
<i>Westpoint</i>	+++	+++
<i>Minerva</i>	++	+++
<i>Novalis</i>	+	+++
<i>Goldelse</i>	+	+++
<i>Rotkappchen</i>	+++	+++
<i>Friesia</i>	+++	+++
<i>Lavaglut</i>	+	+++
<i>Iceberg</i>	+++	+++
<i>Santa Monika</i>	+	+++
<i>Henri Matisse</i>	+	+++

Продовження табл. 1

<i>Bella Rosa</i>	+	++
<i>Cream Abundance</i>	+	+++
<i>Hans Gonewein</i>	++	+++
<i>Let's Celebrate</i>	+	+++
<i>Gebruder Grimm</i>	++	++

Найменшу кількість представників зеленої трояндової попелиці було відмічено на трояндах сорту *Bella Rosa*. На рослинах було виявлено лише їх поодинокі особини.

На відміну від попередніх, гусениці трояндової листокрутки здебільшого масово уражали рослини, завдаючи їм помітної шкоди. Лише чотири з 20 досліджених нами сортів були помірно уражені шкідником, а саме: *Arthur Bell*, *Lilli Marleen*, *Bella Rosa* та *Gebruder Grimm*.

З метою боротьби та попередження масового ураження сортів троянд шкідниками упродовж вегетації на дослідній ділянці проводили агротехнологічні заходи, які включали обробку рослин хімічними засобами захисту рослин, які дозволені до використання на території України та обрізку пошкоджених органів рослин. Відповідні заходи дозволяли ефективно боротися з наявними шкідниками у короткі терміни та сприяли запобіганню повторного ураження.

Список літератури

1. Пузріна Н.В. Шкідники і збудники хвороб деревних декоративних рослин (частина 1): навчальний посібник. Київ : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2020.– 527 с. Електронний ресурс, режим доступу: file:///C:/Users/ACER/Downloads/Puzrina_2020.pdf
2. Станкевич С.В. Управління чисельністю комах-фітофагів: навч. посібник / С.В. Станкевич. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2015. – 178 с.
3. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів квітково-декоративних, ефіроолійних, лікарських та лісових рослин на придатність до поширення в Україні (випуск шостий) / Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України. Укр. ін-т експертизи сортів рослин; В. М. Ткаченко, А. В. Андрющенко, А. В. Пількевич [та ін.] - 2-е вид., випр. и доп. Київ. 2014. 132 с.

ПЛАНУВАННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Дмитрюк С.П.

Старший викладач кафедри експлуатації машинно-тракторного парку,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна

Згідно з вимогами Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» забезпечення прибутку потерпілих має бути організовано на основі обов'язкового соціального страхування, яке є системою прав, обов'язків і гарантій щодо надання соціального захисту у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків [1].

На підприємствах у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку створюється фонд охорони праці.

Фонд охорони праці підприємства створюється з метою доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог, подальшого підвищення рівня охорони праці на виробництві, фінансування комплексних заходів, що розробляються і реалізуються безпосередньо на підприємствах усіх форм власності.

Планування робіт з охорони праці буває: перспективним (на тривалий відрізок часу); поточним (на рік); оперативним (квартал, місяць, декаду).

До перспективних планів належить комплексний план покращення умов праці, що передбачає створення відповідно до нормативних актів з охорони праці умов праці, що пов'язані з перспективними змінами підприємства. Таке планування розраховане на період від 2 до 5 років.

Поточні плани розробляються для реалізації заходів з покращення умов праці, створення побутових і соціальних умов на виробництві. Питання охорони праці відображаються і в інших поточних планах, які складаються на вимогу трудового колективу: план соціального розвитку; план наукової організації праці; механізації важких і ручних робіт; охорони праці жінок; підготовки підприємства до робіт в осінньо-зимовий період; підвищення культури виробництва.

Оперативні плани складаються для швидкого запровадження виявлених в процесі державного, відомчого і громадського контролю недоліків в стані охорони праці, а також для ліквідації наслідків аварій або стихійного лиха [2].

При плануванні робіт з охорони праці використовують: план економічного і соціального розвитку підприємства; план організаційно-технічних, технологічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва; матеріали паспортизації робочих місць щодо їх відповідності вимогам охорони

праці; матеріали атестації робочих місць; комплексні заходи з досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці і виробничої санітарії; матеріальні розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій; приписи органів державного нагляду; рекомендації комісії з питань охорони праці підприємства; пропозиції уповноважених трудового колективу з питань охорони праці; результати адміністративно-громадського контролю за станом охорони праці; рішення профспілкового комітету, рішення зборів (конференції) трудового колективу з питань охорони праці; накази адміністрації; розділ «Охорона праці» колективного договору.

Постановою Кабінетом Міністрів України № 994 від 27.06.2003 (із змінами згідно з постановою Кабінету Міністрів України N 321 від 30 березня 2011 року), визначено, що до витрат на охорону праці відносяться кошти, витрачені на:

1. Приведення основних фондів у відповідність з вимогами нормативно-правових актів з охорони праці щодо: механізації вантажно-розвантажувальних робіт; захисту працюючих від ураження електричним струмом, дії статичної електрики та розрядів блискавок; безпечного виконання робіт на висоті; діючого технологічного та іншого виробничого обладнання; систем вентиляції та аспірації, пристроїв, які вловлюють пил, і установок для кондиціювання повітря у приміщеннях діючого виробництва та на робочих місцях; систем природного та штучного освітлення приміщень, робочих місць, проходів, аварійних виходів тощо; систем теплових, водяних або повітряних завіс, а також установок для нагрівання (охолодження) повітря виробничих, адміністративних та інших приміщень, а під час роботи на відкритому повітрі - споруд для обігрівання працівників та укриття від сонячних променів і атмосферних опадів; виробничих та санітарно-побутових приміщень, робочих місць, евакуаційних виходів тощо, технологічних розривів, проходів та габаритних розмірів; обладнання спеціальних перехідних галерей, тунелів у місцях масового переходу працівників, зон руху транспортних засобів; впровадження в умовах діючого виробництва автоматизованих інформаційних систем охорони праці, систем аналізу та прогнозування аварійних ситуацій, автоматичного та дистанційного керування технологічними процесами і виробничим обладнанням, систем автоматичного контролю і сигналізації про наявність (виникнення) небезпечних або шкідливих виробничих факторів та пристроїв аварійного вимкнення обладнання чи комунікацій у разі виникнення небезпеки для працівників, а також відповідного програмного забезпечення та електронних баз даних з охорони праці у порядку та обсягах, погоджених з територіальними органами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки [3].

2. Усунення впливу на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів та приведення їх рівнів на робочих місцях до вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

3. Проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці та аудиту з охорони праці, оформлення стендів, оснащення кабінетів, виставок, придбання необхідних нормативно-правових актів, наочних посібників, літератури, плакатів, відеофільмів, макетів,

програмних продуктів тощо з питань охорони праці.

4. Проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб та інших працівників у процесі трудової діяльності, організація лекцій, семінарів та консультацій із зазначених питань.

5. Забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту відповідно до встановлених норм (включаючи забезпечення мийними засобами та засобами, що нейтралізують небезпечну дію на організм або шкіру шкідливих речовин, у зв'язку з виконанням робіт, які не виключають можливості забруднення цими речовинами).

6. Надання працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, спеціального харчування, молока чи рівноцінних харчових продуктів, а також газованої солоної води.

7. Проведення обов'язкового попереднього, періодичного і позапланового медичного огляду працівників, зайнятих на важких роботах, роботах з небезпечними чи шкідливими умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі [5].

Фінансування заходів, спрямованих на приведення умов і безпеки праці до нормативних вимог, підтримку досягнутого та підвищення існуючого рівня стану охорони праці можуть здійснювати на підприємствах, як правило, за рахунок: а) витрат виробництва за такими елементами: матеріальні витрати на удосконалення технології та організацію виробництва, винахідництво та раціоналізацію, підтримку основних виробничих фондів у робочому стані, утримання засобів колективного захисту тощо; б) амортизації основних фондів; в) капітальних вкладень; г) кредиту банків; д) кошторису видатків бюджетних організацій і установ; е) фонду охорони праці [1].

З 26 липня 2011 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до статей 19 та 43 Закону України «Про охорону праці» № 3458-VI від 02.06.2011 р. Цим Законом було встановлено, що: «Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік».

А відповідно до частини четвертої статті 19 в редакції Закону № 77-VIII від 28.12.2014: «На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації»[3].

Порядок використання зазначених коштів і матеріалів визначається в колективних договорах. У статті 20 Закону України «Про охорону праці» визначено, що: у колективному договорі сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, їх обов'язки, а також комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам, визначають обсяги та джерела фінансування зазначених заходів. Витрати

установ на заходи з охорони праці складаються із коштів, передбачених колективними договорами (угодами), державним та місцевими бюджетами, коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків, інших джерел, не заборонених законодавством. У зв'язку з запровадженням штрафів за недостатнє фінансування охорони праці, питання правильного визначення коштів, які можуть бути враховані як витрати на охорону праці, набувають ще більшої ваги і потребують постійної уваги зі сторони профспілкових організацій [4].

Економічна проблема охорони праці, на яку останнім часом звертається посилена увага вітчизняних та закордонних фахівців, – це проблема стимулювання та фінансування. На відміну від традиційного вітчизняного уявлення про стимулювання як методу впливу на найманих працівників, за кордоном це поняття трактується ширше і стосується не лише внутрішніх аспектів роботи з охорони праці на підприємстві, а й стимулювання роботодавця (зовнішні щодо підприємства економічні стимули).

Одним із основних способів зовнішнього стимулювання охорони праці на підприємстві є застосування диференційованих страхових внесків при страхуванні нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та гнучка система знижок-надбавок до страхових тарифів, що мають реагувати на зміни стану охорони праці на підприємстві, в галузі та в державі загалом. Інвестиційні та податкові механізми впливу на роботодавця в даний час не так поширені, але їх пропонується посилити в майбутньому.

Література

1. Беликов А.С., Дмитрюк С.П., Годяев С.Г. Охрана труда в агропромышленном комплексе Украины. Черкасы: Издатель Чабаненко, 2014. 645 с.
2. Беликов А.С., Касьянов А.И., Дмитрюк С.П. Основы охраны труда. Учебник для студентов высших учебных заведений Украины III-IV уровня аккредитации. Днепропетровск, «Журфонд», 2007. -494 с.
3. Закон України «Про внесення змін до статей 19 та 43 Закону України «Про охорону праці» № 3458-VI від 02.06.2011р.
4. Следь О. Економічні та соціальні аспекти поліпшення умов та охорони праці в ринковій системі господарювання / Олександра Следь, Євгенія Землякова // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9. – Ч. 2.
5. Сомар Г. В. Економічна ефективність здійснення заходів з охорони праці / Г. В. Сомар, М. В. Падюка // Науковий вісник НЛТУ. – 2007. – Вип.2.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕТЕРОЗИСНИХ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ ЗА ОЗНАКАМИ СКОРОСТИГЛОСТІ

Коцюба С. П.,

кандидат с.-г. наук,
доцент кафедри генетики, селекції рослин та біотехнології Уманського НУС

Собовий В. В.,

магістр 21-ма факультет агрономії Уманського НУС

Вітчизняні селекціонери велику увагу приділяють ранньостиглим гетерозисним гібридам кукурудзи, які становлять близько 50% генотипів усіх біологічних груп, занесених у Реєстр сортів рослин України. Враховуючи ґрунтово-кліматичні умови України, створено велику кількість гібридів кукурудзи різних груп стиглості. Розширення селекційних програм зі створення ранньостиглих і середньоранніх форм дало змогу створити генотипи, які за рівнем урожайності є близькими до гібридів пізніх груп стиглості. Це дає можливість розширити ареал вирощування кукурудзи не тільки в районах Лісостепової і Степової зон, а також і в районах Полісся України.

З метою розподілу досліджуваного матеріалу кукурудзи за скоростиглістю, було проведено оцінку тривалості періоду „сходи – повна стиглість”, яку визначали в днях та кількість листків на основному стеблі — в штуках.

За два роки випробування метеорологічні умови значно варіювали, що дало можливість більш детально оцінити досліджуваний матеріал.

З даних наведених у (табл. 1), видно, що дані гібридні комбінації належать до групи ранньостиглих.

У 2022 році період вегетації у ранньостиглих гібридів знаходився у межах 106 днів, що на 12 днів менше за 2021 рік. Найбільш тривалий вегетаційний період у 2021 році був у гібридних комбінацій Ум 331×Вір44 та ДКС 3472, така тенденція не спостерігалась в 2022 році. В липні – серпні місяці у 2021 році опадів випало на 102,6% менше середньо багаторічної норми (СБ), а кінець вегетації (серпень – вересень) були взагалі посушливими, а температурні показники у вересні були на 6,7°C нижчими, аніж у 2022 році. Це спричинило подовження вегетаційного періоду на 2–4 дні.

За весь період вегетації у 2021 році випало на 14,4 мм опадів більше порівняно з 2022 роком, однак забезпечення температурою було у межах норми, а в період дозрівання зерна цей показник становив на 6,4°C нижчим, що в свою чергу подовжили віддачу вологи зерном.

Таблиця 1

Тривалість вегетаційного періоду у інбредних ліній кукурудзи

Гібридні комбінації	Кількість днів від сходів до повної стиглості		
	2021 р.	2022 р.	середнє
ДКС 3472	114	100	107
Б260×МАН053	111	98	104,5
Ум331×Со125	110	112	111
Ум 331×Вір44	119	105	112
Чк73×Ур273	110	107	108,5
F115×Ур273	112	99	105,5
середнє	112,6	100,6	106,6

При цьому період „сходи – повна стиглість зерна” залежно від умов року змінювався від одного до чотирьох днів. У той же час різниця між кількістю листків на основному стеблі була менш значною.

Така залежність тривалості вегетаційного періоду від погодних умов року, а також від фотоперіоду, спонукала науковців, що працюють з кукурудзою шукати більш надійні критерії оцінювання ранньостиглості. На кількість листків як показник довжини вегетаційного періоду у кукурудзи звертали увагу багато дослідників ще з першої половини минулого сторіччя.

В наступному досліді було продовжено, вдосконалення методів оцінки і добору на ранньостиглість не тільки у типових умовах, а також у роки коли під впливом температурних чинників і коливань вологозабезпечення тривалість вегетаційного періоду дня була нетиповою, а генотипи з різними за ранньостиглістю потенціями могли цвісти і достигати майже одночасно. Це призвело до висновку, що кількість листків, який вважається як один з найбільш надійних показників ранньостиглості, підтвердився і у наших дослідях.

Як узагальнення проведених багатьма авторами у різних регіонах досліджень в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва УААН було розроблено класифікатор–довідник виду *Zea mays*, в якому наведено критерії класифікації практично всіх важливих ознак кукурудзи.

Згідно зі згаданим класифікатором, досліджувані зразки за ознакою „кількість листків на основному стеблі” розділено на декілька груп стиглості: ранньостиглі 12–14, середньоранні — 15–16, середньостиглі — 17–18 та пізньостиглі — 19–20 штук.

Кількість листків — ознака стійка, яка мало змінювалась за роками випробувань та від погодних умов, що видно з таблиці 2. Характеризуючи

гетерозисні гібриди загалом найбільш стабільною дана ознака була у комбінацій Ум331×Со125 та F115×Ур273.

Унаслідок виконання досліджень було встановлено, що вивчені в досліді гетерозисні гібриди відносяться до ранньостиглих та середньоранніх груп стиглості.

Таблиця 2

Кількість листків на основному стеблі у гетерозисних гібридів
кукурудзи

Гібридні комбінації	Кількість листків на основному стеблі, шт.		
	2021	2022	середнє
ДКС 3472	15,1	14,9	15,0
Б260×МАН053	14,4	14,8	14,6
Ум331×Со125	14,0	14,2	14,1
Ум 331×Вір44	15,3	14,2	14,7
Чк73×Ур273	14,2	14,8	14,5
F115×Ур273	15,0	15,1	15,0

Отже, критерієм для розділення гібридних комбінацій за скоростиглістю в даній зоні цілком можуть бути кількість листків на основному стеблі, чого неможна сказати про період вегетації, який сильно змінювався за роками досліджень навіть в одній кліматичній зоні.

ХУДОЖНІ ПРИНЦИПИ СИМВОЛІЗМУ ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ У КАМЕРНО-ВОКАЛЬНИХ ТВОРАХ Б. ЛЯТОШИНСЬКОГО

Гонтова Ларіса Валеріївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії та теорії музики
Дніпропетровської академії музики ім.М. Глінки

Добриніна Анастасія Юріївна,

магістрант кафедри вокально-хорового співу
Дніпропетровської академії музики ім.М. Глінки

20-ті роки 20 століття - плідний період українського модернізму та активних взаємодій з європейським мистецтвом. Доба кінця XIX — початку XX ст. відзначилася складними відносинами між «старим» традиційним мистецьким поглядом та новим, так званим модерністським, який було проникнуто прагненням змінити не тільки світ мистецтва, але й передусім вирішити екзистенційні питання особистості, які, на думку вчених стали стрижнем, навколо якого формувалася нова творчість. Неоромантизм, модерн, активне просування авангардних творчих методів у різних авторів, зокрема символізму М. Жука, Ф. Кричевського, О. Новаківського, експресіонізму, футуризму, конструктивізму у творчості Л. Курбаса, М. Семенка, О. Екстер тощо призвели до блискучих художніх результатів та різноманіттю мистецького середовища. Український модернізм при цьому мав свою яскраву специфіку, передусім національного забарвлення, яке було необхідною ознакою індивідуальності, зокрема .у великому стилі модерн, охопившому практично всю Європу. Це стосується творів О. Архипенка, М. Бойчука, О. Довженка, які трансформували глибинні національні мотиви на основі мови авангарду. У числі цих пошуків певне місце посіло звертання композиторів до вишуканих поетичних текстів різних напрямків, яке знаменувало шлях української музики до європейського художнього простору, допомагало формуванню нового комплексу музично-виражальних засобів, що був спрямований на розкриття світу сучасної особистості. У творчості Я. Степового, В. Косенка, Б. Лятошинського, І. Белзи, Ю. Коффлера, Т. З. Кассерна камерні вокальні твори, в яких постали поетичні тексти авторів передусім новітньої генерації, відповідали незвичайній активності мистецького середовища, багатству художніх ідей.

Борис Лятошинський зіграв найважливішу роль у процесі стрімкого розвитку нової української музики та вважається сьогодні одним з засновників українського музичного авангарду. Саме йому І. Савчук надає титул «модерністського Майстра», який сам виступає «твором», співмірним Універсуму, де персона стає медіатором усіх можливих світів»[8, 44]. Широкі світоглядні та мистецькі виміри сприяли тому, що у творчості композитора

поєдналися різноманітні стильові риси, які було спрямовано на розкриття глибинних емоційних шарів сучасної йому особистості. За висновками Т. Кумеди, «в поетичному романтизмі Б. Лятошинського є і загушення барв, і експресивне нагнітання емоцій, і загострення драматичних життєвих ситуацій. Усе це переносить музику композитора в емоційну сферу піднесеного й патетичного світосприйняття» [3, 259].

У 1920-х роках Б. Лятошинський працює у камерних жанрах, які віддзеркалюють становлення його авторського стилю. Увага до камерності як до «самотнього голосу поета» з відповідним змістовим насиченням творів була стимульована не тільки блискучими творами нової поезії, але й його власними прагненнями до інтимного, суб'єктивного висловлювання. Крім того, енциклопедичні знання у галузі філософії, суміжних мистецтв допомагали Лятошинському трансформувати в музичну площину образи живопису, скульптури і архітектури, про що йдеться у праці Р. Варнави [2].

Дослідники ґрунтовно дослідили символістську стилістику творів Лятошинського: так, О. Безбородько вказує, що саме через втілення символізму Лятошинський опановував та інтерпретував інші композиційні техніки та стильові впливи. Автор пише, що крізь символізм фортепіанних творів Б. Лятошинського 20-х років, «своєрідно відбиваються пізньоромантичні експресіоністичні тенденції, поширені в музичному мистецтві початку ХХ століття...Важливим стильовим орієнтиром може бути творчість О. Скрибіна...та музика А. Шенберга і А. Берга, прямий вплив якої на формування самобутнього стилю українського композитора, активного діяча Асоціації сучасної музики, що пропагувала нововіденців, «неможна недооцінювати» [1, 112].

Розглядання символістських впливів на творчість Лятошинського дає змогу І. Савчуку звернутися до комунікативного аспекту аналізу, підкреслити роль впливу Скрибіна. Автор пише, що «з точки зору художньої комунікації виокремлюємо цілий згусток стильових особливостей системи авторської виражальності Лятошинського — це суб'єктивне начало, де постають паралелі з образом скрибінської мрії як недосяжне втілення сфери ідеального і об'єктивне — як віддзеркалення пласта новаторських принципів та методів авторського висловлювання. Відгомін скрибінських творчих принципів відчувається передовсім на рівні тематизму як певний комунікаційний простір міжособово-стильових взаємодій «...через вибагливість мелодичного малюнка, який сполучає в собі риси інструментальності з декламаційно-мовною виразністю, насиченість дисонантними звучаннями, ритмічна гнучкість з переважанням тріольних і пунктирних ритмоформул» [68].

Таким чином, художній світ Бориса Лятошинського є дуже насиченим різноманітними впливами та водночас формується в атмосфері власної творчої активності.

Особливу роль у творчому становленні композитора 20-х років зіграли камерно-вокальні твори, на що є поважні причини. Камерно-вокальна музика розглядалась авторами у якості певної лабораторії, в який можна було

відобразити найбільш приховані, складні духовні ідеї. З іншого боку, розвиток поезії цього періоду надавав великого поштовху композиторам, зокрема символізм, який прагнув до з'єднання з музикою. За висновками А. Полканова щодо української камерно-вокальної музики, «сталий підхід до вивчення стилістики і семантики сучасного камерно-вокального твору, надає можливості стверджувати, що у жанрово-стильовому становленні камерної вокальної виконавської сфери «аналітична» композиторська увага до поетичного слова парадоксальним образом сполучається з більшою свободою музичної мови, музичного висловлення, і в такий спосіб формується особливий міжавторський діалог композитора – поета – виконавця» [5, 5]. Лятошинський дійсно виступає як *аналітик* поетичного тексту, що вбачається у всебічній деталізації музичної складової.

Масштаб трагічного світосприйняття Лятошинського відзначено у дисертації М. Новакович. За її висновками «виразні ознаки апокаліптичної образності можна простежити на прикладі симфонічних та хорових творів майстра останніх десятиліть. Більше того, апокаліптизм у Лятошинського проявився не лише на рівні образних візій, але й у плані драматургічного мислення та формотворення» [4, 114]. З цього приводу зауважимо, що камерно-вокальні твори з не меншою силою, на прикладі маленьких форм, розкривали все те, з чого складалося авторське відчуття апокаліпсису.

За дослідженнями І. Савчука, образи камерно-вокальної творчості Лятошинського упродовж 1920-х років, зокрема символістики, охоплюють позареальне, відчужене, нежиттєдайне як парадокс недосконалості, миттєвості людського існування. Прикладом можуть бути Два романси для голосу та ф-но на сл. М. Метерлінка, тв. 12, («Хтось мені казав» та «Коли жених пішов...»), «Місячні тіні». Чотири романси для високого голосу та ф-но, тв. 91: No 1. «И месяц белый» на сл. П. Верлена; укр. — «В промінні білім», укр. переклад Г. Кочура. No 2. «Прелюдия» на сл. Ігоря Северянина; укр. — «Прелюдія»; укр. переклад Г. Кочура. No 4. «Исчезновение луны» на сл. О. Уайльда; укр. — «Втеча місяця», укр. переклад Г. Кочура. Особливо пригортають увагу два романси для низького голосу, струнного квартету, кларнета, валторни та арфи на сл. К. Бальмонта, тв. 8: No 1. «Камыши», укр. — «Комиші»; No 2. «Подводные растения», укр. — «Підводні рослини».

Цей міні-цикл було створено Лятошинським у 20-ті роки, тоді як вірші Бальмонта – відповідно у 1985 році. Константин Бальмонт був справжнім взірцем «омузикаленої поезії», про що свідчать як судження його сучасників, так і наукові дослідження. За визначенням І. Савчука, «образи камерно-вокального доробку Б. Лятошинського 1910-х...у 1920-х роках, збагачуються завдяки зверненню композитора до поетичної творчості символістів. Ці процеси, детерміновані, з одного боку, масивом поетичних символів, а, з іншого, — дзеркально модифікованим їх втіленням у музичній тканині через компоненти авторського висловлення, значно розширюють можливості декодування авторського задуму» [8].

Розглянемо втілення принципів символізму на прикладі першого романсу «Комиші». Вірш Бальмонта «Комиші» має чітку структуру дворядкових строф, яку композитор відображує у романсі.

На перший погляд є парадоксальним той факт, що символістський вірш втілено за допомогою концентрованої експресіоністської стилістики. Але обидва ці стиліові напрямки є генетично зв'язаними, що доведено у дослідженнях«прикметою експресіонізму ...є тяжіння до схематизації, що виявилася у зникненні зовнішньої драматичної дії та реальних індивідуальних характеристик, які замінюються образами долі, компенсуються візуальними ефектами та видовищністю»[11, 30].

Дійсно, у циклі Лятошинського відчувається картинність, плинні візуальні враження, у створенні яких величезну роль відіграє саме музика. Так, експресіонізм формував так звану ідею нового бачення світу, яка співпадала з завданням і символізму також: автор маніфесту експресіонізму 1919 року Казимир Едшмід підкреслював: «Реальність має бути створена нами. Ми маємо докопатися до змісту предмета» [9].

За спостереженням Г. Ярубецької, «експресіоніст не дбає про естетичні ефекти. Апокаліптичний (чи то особистий, чи то загальний) контекст цьому не сприяє. Своїм завданням експресіоністи вважають знищити буденну людину, пройняти її жахом від усвідомлення масштабів своєї малості, примусити її вольовим зусиллям «вилушувати речі з дійсності» [10].

В роботі О. Рижової, присвяченій фортепіанній спадщині Б.Лятошинського, особливо виділяється той момент, що, за її спостереженнями, український символізм, втілюваний певними творами Лятошинського чи складаючий помітний зріз композицій, виконаний у більш широкому стиліовому колі, – має тенденцію наближення до німецького символізму [14]. А це суттєво відрізняє особливості українського символістського мислення від російського втілення символістських засад. Таким чином, тяжіння Лятошинського до стилістики австро-німецького експресіонізму, зокрема у вигляді нововіденьської школи, органічно поєдналося у циклі із символістською естетикою Бальмонта.

Особливо близькою до його мислення стає стилістика Альбана Берга, яка підкріплена і застосуванням інструментального складу, зокрема у піснях на вірші П.Альтенберга, тобто жанру оркестрової пісні. У багатій дослідницькій літературі зазначено, що композитору почав застосовувати оркестр, який би відтворював тонку звукову тканину та сильні подовжені емоції. Оригінальність та новизна поетичного тексту потребувала і нової взаємодії між голосом та його інструментальним супроводом, який вже переставав бути лише ним. Саме у піснях на вірші Альтенберга проблеми такого оновлення було вирішено майстерно та було спрямовано на розвиток композиторського мислення Берга. Як відомо, Лятошинський був знайомий з його оперою «Воцтек», у якій стиль максимальної експресії усіх складових музичної мови досяг своєї кульмінації.

У фактурно-мелодичному вигляді пісень Берга можна побачити саме той тип фактури та мелодики, який відтворює Лятошинський у циклі на вірші Бальмонта. На думку Г. Савченко, «бергівському простору притаманні багатоскладова організованість, багатоелементність, строкатість, неоднорідність, змінна щільність. Діагональна фактурно-темброву логіка організації оркестрової тканини веде до формування часу, який реалізується завдяки простору, часу розгалуженому та диференційованому»[7,103]. Така ж багатоскладовість присутня і у творах ор 8., багатотемність, яка водночас породжена одним тематичним ядром.

Афористичність та полімелодичний розвиток у «Комишах» реалізовано на основі хроматичного заповнення відрізків звукоряду у обсязі збільшеного тризвука. Тому сонантність загального звучання дуже велика, навіть напружена та водночас таємнича. Витончена графічність партитури здійснюється за рахунок ритмічного поліостінато та повторів окремих мотиви та фігураційних ліній, викладення у манері *Klangfarbenmelodie*. Особливе значення має басовий фундамент з імітацією зловісних «кроків» басса остінато. Виникає суто символічна атмосфера випадкових звуків іншого світу, яка поступово розкривається у сповнену темряви та жахливості картину-висновок твору. Вокальна партія майже декламаційна, створює напруженість та настороженість. Втілюється ключовий принцип символізму - принцип таємниці, очікуванням, на що працює передусім хроматичне заповнення 12 звуків та «ковзаючими» тремоло, що створює ефект шуму, нероздільності звукового простору. Композитор приділяє увагу фонізму та сонатності звучання, тому можна говорити про те, що він «вдивляється вухом» у текст, виявляє його драматургію, яка є гостро-суб'єктивною та знаходиться у площині тонких та невлених почуттів. Музика по-новому артикулює слово, робить його не тільки музикальним, а й картинним, апелюючим до внутрішнього зору. Не випадково А. Шенберг казав, що будь-яке утримання від традиційних засобів артикуляції ставить під сумнів побудову великих форм, які не зможуть існувати без чіткого артикулювання. Тому твори великих масштабів XX століття є тільки твори з текстом, у яких слово - головний об'єднуючий елемент. Це певним чином пояснює не тільки особливу змістову та конструктивну вагомість слова, яку Лятошинський відчував саме як музикант, а й наскрізну строфічну форму твору. Лятошинський розбиває твір на 6 розділів, які марковані інструментальними інтермедіями, та наближує його до вокальної поеми.

Друга строфа продовжує хроматичні мотиви, які звучать в притаманній атональній музиці імітаційній фактурі, мотиви якої повторюють низхідні мотиви вокальної партії у попередній строфі. Їх темброве забарвлення пов'язано зі скрипкою або із кларнетом на фоні постійного хроматичного заповнення звукоряду глісандо арфи. Тому виникає притаманна символізму мінливість відчуттів, мінливість інтонування, яка контрастує з вокальною партією.

Саме вокальна партія завдяки слову грає роль найбільш визначеного шара фактури. Цьому сприяє розділеність поетичних фраз у часі паузуванням, коли оркестр «договорює» попередній поетичний текст.

Третя строфа демонструє наростання контрасту між вузькооб'ємними фрагментами звукоряду та акордами щільної фактури. Вокальна партія продовжує варіантний розвиток заданих раніше мотивів, в основі яких - сумні низхідні мотиви-запитання. Важливо, що фактурний малюнок остинатний, але певні мотивні оновлення одразу досягають зони кульмінації, зокрема в партії арфи з'являється ламаний багатозвучний стрімкий пасаж. Це відповідає проясненню трагічного, жахливого змісту-картини, яка проривається крізь туманне бачення символів.

У четвертій строфі до голосу приєднується періодично віолончель, тоді як інші інструменти грають обернені мотиви у фігураційному ритмічному остинато. Так затверджується майже магічний стан постійного запитування у чужинної природи. Саме відсутність відповіді усвідомлюється як єдиний сенс твору.

Остання строфа є відповіддю на сумні питання, які спрямовують усі «події» твору. Виявляється, що це - голос загиблої душі, символом якої виступають і місяць, і вогники, і голоси болота, і насамкінець - шелест комишів. Хроматика розсереджена у нових фактурних варіаціях у струнних, пластичних мотивах кларнету та репліках валторни.

Таким чином, Лятошинський втілює базові принципи символізму, а саме сугестивність та повторність, таємничність та змістову безкінечність, візуальність та плинність вражень.

Список літератури:

1. Безбородько О. Взаємодія композиторських і виконавських засобів виразності в Другій сонаті-баладі Бориса Лятошинського. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2018. Вип. 122. С.100-116
2. Варнава Р. Борис Лятошинський – Василь Барвінський: порівняльно-типологічний аналіз творчості в контексті психологічних характеристик митців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. Тернопіль, 2012. No1. С. 117-122.
3. Кумеда Т. Б. М.Лятошинського в історії української музичної культури. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17972/Kumeda.pdf;jsessionid=21A5BACB3F3778DB17A69DE625DD3FE1?sequence=1> (дата звернення: 27.09.2022). Київський національний інституту культури і мистецтв. 2011. 257-265 с.
4. Новакович М. О. Канон українського музичного модернізму (на прикладі творчості Бориса Лятошинського): монографія. Луцьк: ПВД Твердиня, 2012. 168 с.
5. Полканов А. А. Феномен камерного співу: від естетичних настанов до музично-семантичних властивостей: дис...канд. мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. Одеса, 2021.

6. Рижова О. Український символізм та фортепіанна спадщина Б. Лятошинського : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. ОДМА ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2006. 18 с.

7. Савченко Г. С. Деякі особливості оркестрового письма А.Берга у світлі культурно-парадигмальних змін першої половини ХХ століття. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*, вип.19 (2), 2020. С.95-104.

8. Савчук І. Б. Камерна музика 1920-х в Україні: спроба філософського осмислення. Ін- т проблем сучас. мистецтва НАМ України. Київ: Фенікс, 2012. 156 с.

9. Эдшмид К. Экспрессионизм в поэзии // *Называют вещи своими именами: Программные выступления мастеров западно- европейской литературы XX века* / [сост., предисл., общ. ред. Л. Г. Андреева]. М. : Прогресс, 1986. С. 300–316.

10. Яструбецька Г. Динаміка українського літературного експресіонізму : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня» 2013. 380 с.

11. Szaviszkó N. A különböző művészeti ágak kapcsolata trendszere Kazimir Malevics elméleti írásaiban és alkotásaiban. Budapest, 2018.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ІННОВАЦІЙНОЇ СКРИПКОВОЇ МЕТОДИКИ В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Пашковська Л. Л.

старший викладач
м. Львів, Україна

Сучасна музична педагогіка окреслює коло актуальних та нагальних для вирішення професійних питань, першочергові завдання з педагогічних навиків та вмінь, що мають за мету розкрити яскраву індивідуальність та нетотожність кожного виконавця. Високі вимоги новітнього сучасного музичного мистецтва щодо оволодіння найвищим ступенем рівня професійної майстерності скрипалями-виконавцями неабияк актуалізує реалізацію цього непростого завдання не тільки в царині теорії та практики скрипкового виконавства, скрипкової педагогіки, а постає традиційно нагальною проблемою для музикознавства в цілому, що давно потребує позитивного вирішення. Особливої значущості набуває реалізація цілей, інструментів та форм взаємодії та реформування погляду на парадигму культурно-освітнянських зв'язків загальноєвропейського та світового звучання, що склалася на сучасному етапі, адже вона не має чітко окреслених кордонів, бо всі ми рано чи пізно потрапляємо в ситуацію «виконавець–слухач–глядач».

Ідеї запропонованої нами інноваційної скрипкової методики презентують унікальні пошукові дослідження, що переосмислюють методику викладання скрипки як спеціального інструменту, пройшли успішну апробацію на практиці та докорінно змінюють погляд на існуючу педагогічну систему викладання скрипкового мистецтва, в той же час дозволяють навчитися активному смислому наповненню музичних наративів, їх постійному текстовому контролю, образному відображенню та креативному втіленню авторського замислу в процесі інтерпретації, користуючись виключно інструментальними засобами.

Ми керуємося різновекторними багатофункціональними за своєю суттю методологіями кількох наукових напрямків: від суто музикознавчих до культурологічних (з використанням герменевтичного, синергетичного, гносеологічного та естетичного підходів) та психологічних (спираючись в роботі на знання психології творчості, додаючи різноманітних психологічних установок та практикумів). Заявлена проблема значно розширює спектральні напрямки у вивченні смислової організації музичних текстів за рахунок постійного використання дослідницько-пошукових розвідок. В результаті ефективних досліджень отримуємо стрімке зрушення моторики, набуття якісної зміни звуковидобування та чітку артикуляцію. З використанням нової технології, яка дозволяє миттєво позбавитися напруги в м'язах під час виконання, незалежно

від швидкості темпу інструментальних творів, отримуємо можливість миттєвої граничної концентрації уваги, що сприяє подоланню сценічного хвилювання, використовуючи комбінації ретельно відібраних інструментальних, неінструментальних та психологічних прийомів, установок та вправ.

Унікальність методології даного дослідження полягає в тому, що вперше на українських теренах використовується комплексний підхід до використання багатofункціональних та різновекторних завдань щодо вивчення текстового матеріалу та відтворюється його інтегративний характер. Важливість цілеспрямованого паралельно здійснюваного виховання високого рівня професійної майстерності та розвитку яскравої художньої індивідуальності у музикантів-мистців закладена в процесі оволодіння запропонованою методикою, в миттєвій спроможності відтворювання ними не тільки суто технологічних і технічних завдань та змісту творів, скільки індивідуального розкриття так званого авторського «духу і стилю» в кінцевому результаті, розуміння шляхів оптимального досягнення необхідної цілковито конкретної якості звучання як носія замислу власної музичної думки, що втілена в певний рухово-культурно-психологічний комплекс вправ, що значно підвищують реалізацію задуманого. Недарма Ю. Янкелевич наголошував на поєднанні та взаємозв'язку психологічних, художньо-естетичних та технологічних завдань побудови цілісної раціональної індивідуальної системи, що складається з ланок поєднаних між собою так званих ланцюгових процесів, що постають перед випробувачами [1,с.10] при постійному процесі самоспостереження, вироблення вірної уяви про потрібні рухи та наступних за ними рухових відчуттів: «В процесі занять не повинно бути жодного руху, жодної ноти без ясної уяви навіщо це робиться, того завдання, яка стоїть перед студентом, будь то інтонація, перехід або будь-що інше...це не тільки наполегливість та праця. В першу чергу-це мислення з інструментом і без нього. Руки можуть працювати більше, ніж мозок, більше, ніж можливо утримати увагою. Та чи потрібно це?... Напружувати потрібно не руки, а увагу» [1,с.11]. Ось чому вкрай важливо враховувати спектральний симбіоз різноспрямованих складових запропонованої інноваційної скрипкової методики, яку слід розглядати системно і технологічно.

Ю. Янкелевич в свій час активно відстоював творчу методику, що враховує новітні досягнення психології та фізіології, акцентуючи: «Методика-це наукове осмислення процесу гри та виховання виконавця. Але вона, як і педагогіка, не є схемою, а творчим процесом. Тут питання психології, інтуїції виходять на перший план. Педагог повинен знати більше, чим найкращий виконавець: він зобов'язаний знати і інструмент, і психологію учня, закони естради, естрадного виконання, а також багато іншого. Передати свої знання-не простий процес, Це-специфічне мистецтво... мати додаткове якесь педагогічне «шосте почуття»... Недарма Ю. Янкелевич надавав особливе значення психологічній майстерності педагога, володінню психологічними компонентами особистості, вмінню виявляти індивідуальні характеристики учнів.» [6, с.12].

Означена проблема турбувала не одне покоління професійних скрипалів минулого та новітньої сучасності, як зробити гру на одному з найбільш складних інструментів не тільки цікавою, а перш за все гнучкою та максимально зручною. Ми вже звикли з тією думкою, що величезний вплив на силу враження від незабутнього естрадного виконання має значущість, яскравість скрипаля, в певній мірі його геніальність, тобто, все те, що поєднує в собі поняття харизматичності особистості виконавця-віртуоза. Ми пропонуємо альтернативний погляд на формування нової якості усвідомлення виконавцем ігрових процесів в цілому, іншого відношення до інструменту, до непереборного бажання постійного удосконалення його технічних можливостей професійної майстерності геть іншої якості, іншої скрипкової ментальності на сучасному етапі культурницького простору, де особлива місія інтерпретатора полягає в тому, аби щоразу відкривати слухачеві найпотаємніші куточки власної душі та авторських переконань.

За ствердженням багатьох відомих скрипалів (зокрема за В. Співаковим) скрипка-це почуття, і цілком можливо, що вона є живою істотою, що має власну душу, розгадати таємницю якої до кінця не можливо, але варто докладати певних творчих пошуків та креативних зусиль, аби намагатися наблизитися до неї, осягнути якійсь окремий її аспект. Вона здатна передати незбагнене: голос непересічного виконавця, що колись тримав її в своїх руках. Великі інструменти часто переживають своїх власників, люди відходять, генії йдуть, а скрипки лишаються на сотні і сотні років, в них присутній нерв, жива душа всіх тих, хто колись торкався до їх струн. Прийдуть нові музиканти і все буде повторюватися. Але для цього потрібно мати унікальний дар, яким в повній мірі володів блискучий скрипаль та видатний музикант ХХ ст. Д. Ойстрах, якого знав весь світ-від королів і президентів до віртуозів-виконавців і диригентів,-щиро відноситися до людей, мати щедрю вдачу і відсутність егоїзму, самолюбівання чи себелюбства, мати чудові душевні якості, які не стануть на заваді, а навпаки розкриють всю багатогранність творчої особистості непересічного виконавця. Та потрібно постійно враховувати досить непрості відносини між інструментом, який інколи може бути другом, а інколи-істотою, що не вибачає найменшої лінії, та віртуозом-виконавцем (за В. Співаковим), якому спочатку все вдається на перший погляд легко, а потім приходить усвідомлення того, що досить часто інструмент перемагає в цьому постійному змаганні. А для того, щоб скрипка вибачала, піддавалася всім креативним замислам скрипаля та віддавала найбільшу, найяскравішу частину задуманого, була своєрідним провідником між почуттями та думками виконавця до сердець слухачів, для цього їй потрібно щоденно та невтомно слугувати, щогодини доводячи мистецтву, собі, глядачеві власну спроможність на постійну можливість досконалості.

Механізми творчості починають працювати тоді, коли «в точці контакту людини, її думки та предмету» виникають музичні ідеї та думки в тому місті, «де зароджується образ і почуття,-на грані відомого та невідомого, безпосередньо в системі «людина-предмет». Думка виникає тоді, коли пізнавальні почуття

фіксують невідповідність в системі, естетичні-наявність елементів дисгармонічного, а моральні почуття-оцінюють дію-виконану та майбутню-за мірками та критеріями «добра-зла». Робота над предметами культури вимагає вміння використовувати іншу інформацію, де йдеться вже про відчуття предмету, почуття до нього та його образу». [4,с.499]. Такі цілком предметні думки, що відображають сучасне та майбутнє, як найближче, так і віддалене і перспективне, стають моделлю дій, що спрямовані на створення мистецьких артефактів. Вони перетворюються, функціонують в наступних якостях:

- як енергетичний заряд, згусток енергії, що нагадує закручену пружину;
- як образ, що уособлює предметний зліпок для почуття, що створює потік енергії, де думка-це ключ до енергетичної пружини;
- як смисл, що є носієм коду-досвіду, креативного керівництва до дії.[4,с.500].

При створенні виконавцем нової системи образних мистецьких уявлень та думок, що пов'язані зі сприйняттям, емоціями, пам'яттю та мисленням відбувається руйнування уявних стереотипів, що штовхає мистця до художніх відкриттів, до використання креативних винахідницьких підходів при втіленні потрібного певного художнього образу.

Для розуміння вірного інтонування на інструменті та оволодіння головними прийомами та принципами індивідуального та самотнього скрипкового виконання потрібно розуміння її інструментальної природи, що має власну особливу ауру, власний вкрай особливий голос, наближений до людського. На багаточисельних картинах, літографіях, бюстах великого скрипкового Маєстро ми можемо споглядати, як лікоть правої руки Н. Паганіні то часто піднятий горизонтально, то стрімко падає вертикально вниз. Цілком зрозуміло, що можна навчити основним прийомам і принципам гри, але магія звуку Н. Паганіні і досі втаємничена, вона живе якимось дивним життям, тільки в інструментах, до яких торкалася рука генія.

Музичне мистецтво можна трактувати і як втілення частини релігії (і приналежність до будь-якої конфесії тут не має значення); і як частину світобудови, де існує певний абсолют, що викликає недвозначні алузії щодо постулатів Романтизму як мистецького напрямку: наявність *Universum absolute*, відтворення гармонії з життєвого хаосу як наявності абсолютної істини, що впала на грішну землю та розчинилася на тисячі шматочків. Кожна людина намагається відшукати їх, інколи вдало, інколи-ні. Шматочки істини, що уподібнюються до Хреста, який кожен має нести від народження і до кінця життя. Досить часто в естрадному виконанні виникає феномен, про який знані та вельми досвідчені музиканти (В. Співаков, Ю. Башмет та інші) свідчать про те, що в процесі музикування настає момент, коли прагматичні мистецькі грані стерті, а сам виконавець знаходиться в стані перебування поза просторовими категоріями: «між землею», за влучним висловом В. Співакова.

В цьому дослідженні ми свідомо виокремлюємо структурний аналіз факторів оптимізації процесів формування та удосконалення виконавської техніки скрипаля як однієї з визначних умов втілення альтернативними інструментальними засобами поставлених гнучких завдань щодо високо художньої інтерпретації музичних творів. Та пам'ятаймо, що кінцева інтерпретація має враховувати та не втратити побажання та думки, що намітилися у генеральній лінії смислотворення авторського тексту, зберігаючи при цьому власну індивідуальність перевтілення, агогічну акцентуацію, сучасний динамізм та темпоритм, образну сферу композиторського та власного світобачення у трактуванні та креативності музики як мистецького наративу.

Гносеологічний аспект використовується та розглядається нами в якості методу, що вивчає та осягає всі можливості пізнання мистецького світу людини, структуру пізнавальної діяльності у співвідношенні до оточуючої нас культурницької дійсності, за якими критеріями відбувається художня сторона творчості, відчуття природи та граней мистецьких пошуків у розумінні творчості як істинності і достовірності креативних процесів, джерел, можливостей та засобів пізнання.

Використання герменевтики як складового аспекту інноваційної скрипкової методики обумовлює необхідність подолання парадигми «теорія пізнання як теорія відображення», потреби розробки таких уявлень про чуттєве пізнання, які враховують єдність образного та знакового, зображального та інтерпретуючого. Існують проблеми, до вирішення яких мають бути залучені різні когнітивні практики, коли практичний та духовно-практичний, «позанауковий» типи знання потребують «подолання усталених класичних традицій, переосмислення ціннісних орієнтацій, раціонального та ірраціонального, їх типів та співвідношення»[3,с.673]. Проблемне поле герменевтики-в осягненні значення існуючих смислів та знакових систем, знаків як інтерпретації. Це ситуація, коли виконавець стає інтерпретатором, якому підвладне розуміння перед-знання, перед-думки, перед-упередження у формі так званого «нераціонального апріорі», тобто інтуїтивного, «потрапляння в іншу свідомість за допомогою зовнішнього позначення»(за Рікером), що є цілком корисним при музикуванні та набуває ефекту пріоритетності в генезі культури, в становленні людини як «людини, що грає» (за Хьойзінга) [3,с.785].

Синергетика пропонує нове бачення, нові способи дещо спрощувати реальність. Це нова простота, що допомагає не потонути в потоці подій та деталей, час від часу виглядає досить незвично. Інколи завдання та підходи синергетичного бачення можуть видатися дивними та парадоксальними з точки зору традиційних підходів. Але саме вони є найбільш відповідними, наближеними до опису багатьох явищ новітньої мистецької реальності, що оточує нас. Загострена увага до цілого, до того, що робить його набагато більшим, ніж окремі його складові, нове відношення до вічного та минулого, акцентуація на перехідних, переломних моментах, що вислизують від неквапливого спостереження. Це дозволяє використання нових барв, пошук

тембрів, новітніх образів, технічних прийомів. З нетотожності, унікальності тут народжується хвилююча гармонія цілого, де відчуття новизни, парадокса, вдачі є типовим, що вдало використовуються методологією запропонованої інноваційної скрипкової методики в цілому та її окремими парадигмальними сегментами.

В дослідженнях нами використовується «особливий варіант природнього експерименту» [2, с.31] як широко вживаної методики педагогічної психології, коли, аналізуючи використання окремих складових методології та структурної спрямованості інноваційної скрипкової методики, ми враховували основні показники навчання.

В процесі народження художньо-мистецького витвору дуже важливо враховувати та активно використовувати морально-етичні, ціннісні та професійні педагогічні постулати, що впливатимуть на весь подальший характер та ефективність творчості в плані розуміння професійних проблем випробувача та дієвої допомоги йому(їй) отримати та оволодіти в повному обсязі потрібними професійними навиками та вміннями в реалізації основного завдання музичної освіти-становлення та розвитку потенціалу яскраво індивідуальної особистості випробувача як скрипаля та виконавця з високим ступенем володіння широким спектром професійно-технічних можливостей з новітніми суто виконавськими скрипковими прийомами та техніками. Для чого необхідно знаходитись в постійній взаємодії з випробувачем, враховувати психологічні особливості процесів учбової діяльності музиканта-виконавця, психологічні механізми, що їх складають, аналізувати закономірності засвоєння матеріалу та спиратися на інтегративний характер інноваційної скрипкової методики.

Психологія творчості в великій мірі впливає на художньо-креативну сторону музикування в загальному творчому процесі та має під собою інтуїтивне підґрунтя. Для виконавця дуже важливо відчувати себе впевнено, емоційно піднесено, розкуто та вільно. Особливого значення при цьому набуває розуміння вмілого та миттєвого налаштування власного організму на здійснення ігрового процесу, так зване «миттєве включення в процес», враховуючи всі нюанси та технічні деталі, які відомі тільки виконавцю, і аж ніяк не слухачеві. Скрипкова «кухня» залишається поза естрадним виконанням, де має панувати лише любов до музики, до інструменту та глядачів. Усвідомлений психологічний настрій та використання певних психологічних вправ та практик набуває неабиякого значення у використанні в якості додаткових повноцінних вправ до інноваційної скрипкової методики, які направлені на позбавлення внутрішнього психологічного затиску та ефективне отримання впевненості у собі, у власних силах[5,с.328-329].

Література

1. Григорьев В. Ю. Методика обучения игры на скрипке. Москва: Классика-XXI, 2006. 255 с.

2. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд., переделан. и дополн. Москва: Логос, 2002. 382 с.
3. Культурология. Энциклопедия. / под редакцией С. Левит. С.–Петербург: РОССПЕН. Том 2. 1184 с.
4. Максименко С. Д.: Общая психология. Москва: «Рефл-бук», Киев: «Ваклер», 1999. 523 с.
5. Пашковська Л. Л. Інноваційна скрипкова методика як механізм формування смислотворення музичного наративу скрипкової інструментальної музики доби Романтизму (на прикладі 5 капрису Н Паганіні з циклу «24 каприси для скрипки-соло»). Integration of traditional and innovation processes of development of modern science, collective monograph, Riga, Latvia: Izdevnieciba "Baltija Publishing". 281-335 с.
6. Янкелевич Ю. И. Педагогическое наследие. Вып.2. Москва, 1993. 312 с.

THE EFFECT OF SODIUM, POTASSIUM, CALCIUM IONS ON THE VITAL ACTIVITY OF LACTIC ACID BACTERIA

Babchenko Anna

Ph. D. in Biology,
Associate Professor of the Department of Biotechnology
SHEI "Ukrainian State University of Chemistry and Technology"

Poharskaya Vladlena

student
SHEI "Ukrainian State University of Chemistry and Technology"

Poharskaya Miroslava

student
SHEI "Ukrainian State University of Chemistry and Technology"

Our planet is inhabited by a huge number of diverse living beings, which, together with their habitats, make up the biosphere. Representatives of living nature are conditionally divided into two large groups: the macroworld and the microworld (*gk.macro* – large, *micros* – small). The macroworld includes living organisms that we see with the naked eye: most animals and plants. The composition of the microworld includes organisms so small that they are not visible to the naked eye, i.e. microorganisms: bacteria, filamentous and yeast fungi, unicellular algae and protozoa, as well as viruses.

Microorganisms are everywhere: in soil, water, air, on the objects around us, on food and feed, on plants, on the surface of the body and inside the organisms of animals and humans, they are found in the ice of Antarctica and in hot geysers, in desert sands, waters seas and oceans.

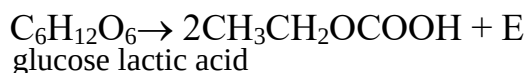
The huge distribution of microorganisms is explained by exceptional endurance in adverse conditions, the ability to easily adapt to various environmental factors, surprisingly fast reproduction and small size.

Like any living creature, bacteria need food, and their vital activity depends on various environmental factors. The study of the influence of these factors is an urgent task of biotechnology, as it expands knowledge about the course of biotechnological processes and allows them to be controlled.

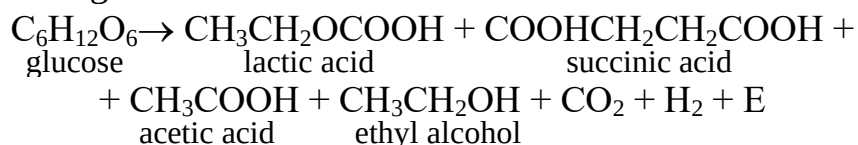
Lactic acid bacteria are a specific group of microorganisms that cause lactic acid fermentation, that is, the breakdown of carbohydrates (sugars) into lactic acid. Along with the main fermentation product – lactic acid – by-products are formed: acetic acid, carbon dioxide, aromatic substances, ethyl alcohol, etc.

Lactic acid bacteria include lactic acid streptococci (lactococci and leuconostoces) and lactic acid bacilli (lactobacilli). They, in turn, are divided into homofermentative and heterofermentative (or aromatic) bacteria.

– homofermentative bacteria – these are those bacteria that, when splitting the corresponding milk carbohydrates, secrete mainly lactic acid with residues of other decay products;

– heterofermentative bacteria – are bacteria that together with lactic acid form a significant amount of gaseous and aromatic substances.

Homofermentative lactococci include the lactic acid streptococcus *Lactococcus lactis* and the creamy streptococcus *Lactococcus cremoris*.

Heterofermentative lactococci include *Lactococcus diacetylactis* and *Lactococcus acetoinicus*.

An intermediate position between homo- and heterofermentative streptococci is occupied by thermophilic streptococcus *Streptococcus thermophilus*.

According to the temperature conditions of cultivation, lactic acid bacteria are divided into mesophilic, for which the optimal growth temperature is from 20 to 30°C, and thermophilic – the optimal growth temperature is 40-45 °C.

The natural habitat of lactic acid microorganisms are plants, gastrointestinal tract, milk and dairy products [1].

Cells of *Lactococcus lactis* (milk streptococcus) are oval in shape, which in young cultures are arranged in short chains (from two to six), and in old cultures – in pairs. *Lactococcus cremoris* (creamy streptococcus), unlike milk streptococcus, forms long chains of rounded cells. Cells of heterofermentative streptococci *Lactococcus diacetylactis* and *Lactococcus acetoinicus* are round in shape, but somewhat smaller than *Lactococcus lactis*, and arranged in chains. *Streptococcus thermophilus* cells are the largest cells of other lactic streptococci and are arranged in long chains.

All lactococci are non-motile, do not form spores or capsules, and stain positively according to Gram.

Lactococci are facultative anaerobes, that is, they grow not only under anaerobic conditions (anoxic), but also with the access of molecular oxygen. The optimum temperature for their growth is 25 – 30 °C, except for streptococci *Streptococcus thermophilus* – 40 – 45 °C.

Lactic acid streptococcus are cultured in sterile skimmed milk or in solid and liquid artificial nutrient media using hydrolyzed milk, whey and other nutrients derived from milk.

On dense nutrient media, microorganisms form round and lenticular colonies. On the surface of the medium, rounded drop-shaped colonies with a smooth edge are formed and biconvex or shuttle colonies grow into the agar[2].

Representatives of the species *Lac. lactis* (with the exception of the subspecies *Lac. lactis subsp. hordniae*) are widely used in the dairy industry. They are very similar to each other, produce lactic acid dehydrogenases, are identical in the content of mole % G+C (guanine + cytosine) in DNA (38,6), DNA/DNA homology is at least 50%.

Most of the *Lac. lactis* have a wide growth temperature range from 8 to 41°C.

Lac. lactis is an active acid former. Its strains coagulate milk in 4-7 hours, the maximum acidity reaches 120 °T. Does not develop on solid media at pH 9,5; final pH in liquid media with glucose 4,0-4,5. When cultivated on artificial media, some strains lose their ability to rapidly ferment lactose and proteolyze milk. These eliminated properties can be restored by cultivating lactococci in milk.

Lac. lactis is used in starter cultures along with *Lac. cremoris*, *Lac. diacetylactis* and species of the genus *Leuconostoc*. In the dairy industry, it is widely used in the production of fermented milk products, fermented milk butter, and cheeses.

Individual strains of *Lac. lactis*, especially at temperatures around 30 °C, are capable of producing bitterness and are therefore unsuitable for use as bacterial starter cultures in cheese production [3].

In this study, we determined the effect of macronutrients on the development of *Lactococcus lactis*, namely Na⁺, K⁺ and Ca²⁺.

Raw materials for fermentation processes primarily solve the problem of forming nutrient media, which must contain the necessary elements for building the biomass of microorganisms; the environment is also a habitat for microorganisms.

The elemental composition of the biomass of microorganisms is determined mainly by the main elements that make up up to 95-96% of the dry mass of cells. These elements are carbon (50%), hydrogen (8%), oxygen (20%), nitrogen (14%) and sulfur (1%).

In addition, the cells contain 3-4% of macronutrients – such as potassium (up to 1%), sodium (up to 1%), calcium (up to 0,5%), magnesium (up to 0,5%) and iron (up to 0,2%). Their content in biomass is relatively high.

Mainly inorganic salts such as potassium carbonate or potassium chloride are used as macronutrient sources.

All necessary metals – K, Na, Ca, Mg, Fe, Mn, Co, Cu – and other elements are obtained by microorganisms in the form of cations or anions of inorganic salts. For example, the source of magnesium is MgSO₄, the source of sodium and chlorine is NaCl, the source of calcium is CaCO₃ or CaCl₂ [4].

Potassium, magnesium, calcium and iron ions are enzyme cofactors and components of metal complexes. Iron is part of respiratory enzymes and catalyzes oxidative processes. Magnesium activates the reactions associated with the transition of phosphoric acid from one organic compound to another, is part of the pigments, most biologically active phosphorus esters are found in cells in the form of complexes with magnesium. Salts of sodium and potassium play an essential role in the regulation of intracellular osmotic pressure. Many trace elements are involved in the synthesis of enzymes, and also activate them [5].

To avoid precipitation of insoluble phosphate complexes with certain cations, especially iron and calcium, it is recommended to add 0,001 to 1 g/l of ethylenediaminetetraacetate (EDTA) or sodium hexametaphosphate at a concentration of 4 g/l to the medium. The complexes that these compounds form with cations represent a reserve from which, as a result of dissociation, free cations enter the solution.

Potassium, magnesium, calcium and iron are needed in relatively large amounts, so their salts are usually included in the nutrient medium [5].

It is known that lactic acid bacteria, in particular *Lactococcus lactis*, are cultures widely used in salted dairy products. Salt inhibits bacterial growth, but the effects of environmental stress can protect cells from subsequent stress, including salt [6].

To test the effect of Na^+ on *Lactococcus lactis*, 2 studies were carried out: the effect of NaCl concentration and the salt tolerance of *L. lactis* R-604 after exposure to various factors.

Growth at various NaCl concentrations. In tubes of 5 ml of specially prepared broth, 0,5 ml of bacterial inoculated broth MRS was added. Bacterial growth was determined at NaCl concentrations of 2%, 4% and 6,5%. Incubation was carried out at a temperature of 30°C for 7 days. The change in the color of the broth in the test tube from purple to yellow indicated the ability of bacteria to grow at certain concentrations of NaCl.

The cultivation of microorganisms was carried out for 24 h on special nutrient media (MPC and M17). Each culture was cultivated for 24 h at 30°C. At the end of the cultivation process, the culture liquid was neutralized to pH (6,5–6,6) and the biomass was separated by centrifugation at 15,000 rpm, after which it was mixed with a protective medium.

The studied strains showed growth in different ways at NaCl concentrations from 2 to 6,5% in the medium. It was noted that 2 and 4% NaCl basically did not affect the vital activity of the studied lactobacilli [7].

The aim of another study was to evaluate the endurance of *L. lactis* R-604 salt after exposure to various factors. The culture was exposed to 10% (v/v) ethanol for 30 minutes, low heat at 52°C for 30 minutes, 15 mM hydrogen peroxide for 30 minutes or UV radiation (254 nm) for 5 minutes and compared with control. Starting at 5 log cfu/ml for all treatments, growth was determined in M17 growth medium with five concentrations of NaCl (0, 1, 3, 5 and 7% w/v). Sowing was carried out daily for 5 days. Salt tolerance was increased before growth on M17 medium with 5% (w/v) NaCl on days 3, 4 and 5, and hydrogen peroxide and ethanol before growth on M17 medium with 5% (w/v) NaCl. on the 4th and 5th days. Exposure of this culture to low temperature, hydrogen peroxide or ethanol prior to growth in M17 medium containing 5% (w/v) salt may improve survival. This may be useful when using *L. lactis* in dairy products containing salt.

Potassium is an important ion in every living cell. Although potassium is the most abundant cation in cells, its accumulation can be toxic.

Ionic homeostasis is a key factor in every living cell, and potassium (K^+) is one of the most abundant cations in the cytosol of all cells. From a chemical point of view, the cytosol is a complex mixture of substances dissolved in a liquid. The concentration of potassium cations differs in the cytosol and intracellular substance. This difference in concentration is essential for processes such as osmoregulation, signal transduction, and action potential generation in endocrine, nerve, and muscle cells.

Cyclic diadenosine monophosphate (c-di-AMP) is a second messenger involved in various metabolic processes including osmolyte uptake, cell wall homeostasis, and

resistance to antibiotics and heat. In *Lactococcus lactis*, the only recognized partners for c-di-AMP interaction are pyruvate carboxylase and the BusR gene, a transcriptional regulator of the busAB operon for glycine-betaine uptake. However, studies have revealed a major role for c-di-AMP in the control of potassium homeostasis and that potassium is the trigger signal for c-di-AMP synthesis. KupA and KupB, belonging to the Kup/HAK/KT family, were found to be novel c-di-AMP binding proteins. Both proteins are high affinity potassium transporters and their transport activity is inhibited by c-di-AMP binding. Thus, in addition to the well-studied Ktr/Trk potassium channels, KupA and KupB represent the second class of c-di-AMP inhibited potassium transporters [8].

According to Fred A. Exterkate and Arno C. Alting, as well as Egon Bech Hansen and Paolo Marcatili, the presence of calcium affects the activity and stability of the *Lactococcus lactis* cell wall protease. The cell wall protease (CWP) of *Lactococcus lactis* is a large extracellular protease covalently linked to the cell wall peptidoglycan. *L. lactis* strains are generally auxotrophic for several amino acids and require an extracellular protease to grow to high cell densities in milk. The structure of the entire CWP enzyme is difficult to determine experimentally due to its large size and attachment to the cell surface [9].

CWPs from different strains of *L. lactis*, which are more than 98% identical, differ very little, but the enzymes differ in flavor development and substrate specificity [10].

The production of catalytically active CWP during the growth of *Lactococcus lactis* depends on the presence of calcium cations in a chemically defined environment. Calcium cannot be replaced by other divalent cations present in the medium in order to obtain a stable active protease cell wall.

For a better understanding of the role of Ca^{2+} ions in the protection and functioning of cell-bound SWP, diluted cell suspensions of SK11 and Wg2 strains were used, which were thoroughly washed with cold acid-free buffer and examined.

When milk-grown *L. lactis* SK11 cells containing SWP were harvested and then resuspended (without washing) and washed twice with ice-cold calcium-free imidazole buffer (pH 6,5) (standard procedure), an almost complete loss of cell communication was observed. SWP activity was observed at 25°C with the S-Glu substrate, which was not accompanied by the appearance of activity in the sedimentary fluid.

The strains were grown in reconstituted skimmed milk (100 ml) at 25°C until early stationary phase. In the case of recombinant MG 1363 strains, 1% (w/v) glucose and chloramphenicol (10 µg/ml) or erythromycin (5 µg/ml) were added to milk as an additional selection factor.

Cells were harvested after purification of dairy cultures with 1% (w/v) trisodium citrate at pH 6,5(7); then regularly washed twice with 40 ml of ice-cold 50 mM imidazole buffer (pH 6,5) prepared with bidistilled water, and finally resuspended in 40 ml of the same buffer (optical density at 650 nm after 10-fold dilution, 0,5- 0,6) and kept on ice. This standard procedure completely removed loosely bound Ca^{2+} from cell-bound SWP (SWP without Ca).

References:

1. Technical microbiology assistant / L. V Kaprelyants [same name]; [Pid ed. L.V. Kaprelyants]. - Kherson OLDI-PLUS: 2017 - 432 p.
2. SNAU. <https://1snau.ru>
3. Solomon A.M. Microbiology of food preparations: an introductory guide for students directly preparing "Kharchov technologies". / A.M. Solomon, N.M. Kazmiruk, S.D. Tuzov. - Vinnitsa: RVV VNAU, 2020. - 312 p.
4. DSTU 7999:2015 Food products. Methods for the extraction of lactic acid bacteria. Date on the cob dii 01.01.2017.
5. Methodical introductions to laboratory work in technical microbiology for students directly training 6091501 "Kharchov technologies and engineering" / way. O.V. Vashchenko. - Kharkiv: NTU "KhPI", 2008. -72 p.
6. Ernesto E. Gonzalez. Short communication: Salt tolerance of *Lactococcus lactis* R-604 as influenced by mild stresses from ethanol, heat, hydrogen peroxide, and UV light / Ernesto E. Gonzalez, Douglas Olson, Kayanush Aryana // Research short communication. - 2017. - Vol. 100.-Is. 6. - P 4290- 4293.
7. Tsisaryk O.Y. Screening of the technological power of natural strains of lactic acid bacteria / O.Y. Tsisaryk, I.M. Cream, L.Ya. Musij // Scientific Bulletin of the LNU of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gorzhitsky. - Lviv, 2017. - T. 19. - No. 80. - P. 65-70.
8. The KupA and KupB Proteins of *Lactococcus lactis* IL1403 Are Novel c-di-AMP Receptor Proteins Responsible for Potassium Uptake / Ingrid M. Quintana, Johannes Gibhardt, Asan Turdiev et al. // J Bacteriol. – 2019. – Vol. 201(10): e00028-19. – doi: 10.1128/JB.00028-19.
9. Exterkate F. A. Diversity of cell envelope proteinase specificity among strains of *Lactococcus lactis* and its relationship to charge characteristics of the substrate-binding region / F. A. Exterkate, A. C. Alting, P. G. Bruinenberg // Appl. Environ. Microbiol. – 1993. – Vol. 59. P. 3640–3647.
10. Classification of *Lactococcus lactis* cell envelope proteinase based on gene sequencing, peptides formed after hydrolysis of milk, and computer modeling / Borsting M.W. et al. // Journal of dairy science. – 2015. – Vol. 98,1. – P. 68-77.

ЗОЛЬ – ГЕЛЬ СИНТЕЗ ПОЛІКРИСТАЛІЧНОГО МІДНО – ІТРІЄВОГО ГРАНАТУ

Афанасьєва Анастасія Павлівна,
магістр I курсу

Онищук Олександра Олегівна,
магістр I курсу

Камінський Олександр Миколайович,
к.х.н., доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Останніми роками синтез складнооксидних наночастинок, таких як ітрієві гранати, викликає інтерес науковців через те, що такі матеріали володіють набором цінних фізико – хімічних властивостей та використовуються в різних галузях хімічної промисловості. Також інтерес обумовлений інтенсивним розвитком нанотехнологій та нанохімії, розробкою нових методів синтезу, що дозволяє одержувати матеріали із наперед заданими властивостями [1].

На даному етапі розвитку хімічної науки найбільшого розповсюдження набули золь – гель методи синтезу оксидних матеріалів, в тому числі на основі Ітрію, оскільки золь – гель технологія дозволяє одержувати високооднорідні нанорозмірні матеріали за низьких температур синтезу та без використання приладів і іншої складної апаратури [1].

В даній роботі проведено синтез мідно – ітрієвого гранату методом Печіні [2] за такою методикою: на електронних вагах зважували 2,42 г $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$ (ч.д.а.); 7,66 г $\text{Y}(\text{NO}_3)_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ (ч.д.а.) та 6,3 г $\text{C}_6\text{H}_8\text{O}_7 \cdot \text{H}_2\text{O}$ (фарм.). Одержану суміш солей та лимонної кислоти переносили у хімічну склянку на 150 мл, додавали 50 мл дистильованої води та ретельно перемішували до повного розчинення речовин. В одержаний розчин по крапельно додавали 15 мл 25 % розчину аміаку з метою підтримання рН на рівні 8-9.

Склянку з утвореним розчином нагрівали на електричній плитці до повного загустіння суміші з подальшим автогорінням. Одержаний порошок мідно – ітрієвого гранату промивали дистильованою водою до нейтральної реакції та висушували у сушильній шафі протягом декількох годин за температури 80 °С.

На рис.1 зображено фотографію одержаного зразка мідно – ітрієвого гранату.

Рисунок 1. Зовнішній вигляд мідно – ітрієвого гранату, одержаного золь – гель методом за участю автогоріння

Визначено, що мідно – ітрієвий гранат не володіє магнітними властивостями, здатний розчинятися у концентрованій хлоридній кислоті з утворенням жовтувато – блакитного розчину.

Список літератури

1. Б. К. Остафійчук, В. Д. Федорів, Н. В. Сташко Вплив технологічних умов золь–гель-синтезу на процес формування однофазного полікристалічного залізо-ітрієвого гранату *Nanosystems, Nanomaterials, Nanotechnologies*. 2014, т. 12, № 3. с. 553–563
2. В.С. Бушкова, Б.К. Остафійчук, О.В. Копаєв Особливості синтезу складних оксидних систем з використанням ЗГА-методу. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2013., Т. 15, №1 (2014). с. 182-185.

FEATURES OF PRICING ON THE GRAIN MARKET OF UKRAINE

Dashchenko Natalia,

candidate of economic sciences, associate professor
Odesa Polytechnic State University

Polishchuk Anastasiia,

student
Odesa Polytechnic State University

Before the beginning of the war, Ukraine was one of the ten countries with the highest volumes of grain supplies to the world market. On the one hand, this is a positive indicator, because the country was able to export a huge amount of grain - more than 25.5 million tons. But this is an additional currency gain, which is very necessary for the country today, and additional jobs, and the development of the export infrastructure. On the other hand, we export raw materials with low added value, and our influence on pricing is not significant.

If we consider how prices are formed in the developed world on the example of the grain market, then according to IGC forecasts, more than 2 billion tons will be produced in the world in the current marketing year. grain, of which 300 million tons involved in trade, but not all of this volume is traded on the stock exchange. According to experts' estimates, 10% to 30% of grain is traded on the exchange market. Thus, the results of exchange trading are less than 100 million tons of grains shape the prices for the remaining 2 billion tons worldwide [1].

Ukraine also depends on pricing on stock markets. However, recently there have been no targeted measures for the development of the modern national stock market. A huge number of commodity exchanges have been created, they have been given all the loud names, but nothing has changed.

On December 28, 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted Law of Ukraine No. 72-VIII "On Amending the Tax Code of Ukraine on Improving Tax Control over Transfer Pricing." This document provides that for the purposes of a taxation of controlled import/export operations defined by the law of goods, the average value of such goods on the commodity exchange for the decade preceding the conduct of the controlled operations. In turn, the list of commodity exchanges for each group of goods will be determined in the order established by the Cabinet of Ministers of Ukraine. But this is not expedient due to the nuances of pricing.

In our opinion, there are main factors for determining comparable prices. Only stock quotes of world exchanges should be taken into account. This is due to the fact that:

- a liquidity on world exchanges is much higher than on the domestic market;
- stock quotes of world exchanges take into account all factors (speculative and fundamental), and therefore reflect the real value of the asset;
- exchange contracts are standardized, therefore competition is conducted purely on the value of the asset — this allows to eliminate the factor of contracts with related parties.

These factors can play a cruel joke on our market realities that operate in the OTC market format. This creates additional difficulties for identifying the market level of prices, because:

- most foreign economic contracts are standardized;
- Ukrainian products meet the quality characteristics of exchange contracts of world exchanges;
- the basis of the price (the difference between the futures market and the real product market) has a strong influence on pricing and is practically almost impossible to predict.

Another extremely important indicator of the correctness of the calculation of market prices will be the price base. The dynamics of wheat futures trading and the price of grain FOB Odessa were analyzed, as a result of which it was possible to find out that the basis fluctuates in a very wide corridor with a spread of up to 50% per month [2]. This is caused by internal factors of supply and demand, as well as the quality of grain, the market situation of world trade, and the political situation. Only these factors of the supply of non-standardized products and the impossibility of determining the basis allow any exporter subject to transfer pricing rules to sue the regulatory authorities and easily win it.

Otherwise, we cannot use the stock quotes of the world's stock exchanges in their entirety, and on the other hand, we have not done anything to develop our own stock exchange institute. It should be recognized that today there is no stimulating lever that would stimulate market participants to trade on a transparent and modern exchange platform. It is necessary to create our own national stock market, and to stimulate people to transparent and profitable transactions.

Even now, during the emergency situation, Ukraine plays an important role in providing the world with grain crops. According to the Ministry of Agriculture, from August 1 to September 30, a total of 5.5 million tons of agricultural products were exported through the ports of Great Odessa (Southern, Chornomorsk and Odessa). The possibilities of this channel are expanding: if in August 1.62 million tons of grain were sent from Ukraine through the sea grain corridor, in September the volume of deliveries was increased to 3.9 million tons.

In particular, in two months (August-September), 1.55 million tons of wheat were shipped through the grain corridor. The geography of wheat exports is approaching the pre-war one - 72% fell to the countries of Africa, the Middle East, Southeast Asia and Turkey. The African continent has already received about 423,000 tons of Ukrainian wheat, in which a real humanitarian disaster has begun due to delayed deliveries [3].

Therefore, many experts regard the crisis as a time for structural and qualitative transformations. It is time to change the role of the stock market from a business service to the role of the main bastion of the market economy. Ukraine needs to create its own national stock market, which will become a real price-forming center not only for Ukraine, but also for all the Black Sea countries. Our impact on food pricing should be the most immediate.

References:

1. Law of Ukraine No. 72-VIII "On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Improving Tax Control over Transfer Pricing"

2. <https://www.barchart.com/>

3. <https://focus.ua/economics/531773-zernovoy-koridor-rabotaet-skolko-zerna-vyvozyat-agrarii-iz-ukrainy>

FORMATION AND DYNAMICS OF CONSUMER PRICES IN UKRAINE IN 2022

Dashchenko Natalia,

PhD in Economics, Associate Professor of the National University "Odesa Polytechnic"

Debych Angelina

Student
National University "Odesa Polytechnic"

In modern conditions, the issue of pricing is acute. Russia's military aggression against Ukraine has caused extremely serious consequences. It led to partial or complete shutdown of many types of enterprises, forced to increase prices for fuel, electricity, gas and other components. The increase in production costs, the transfer to prices of changes in the hryvnia exchange rate (hryvnia depreciation) has led to a significant increase in prices for processed food and non-food products, food and services.

Since the beginning of 2022, prices for vegetables have increased by more than 2 times, meat and dairy products - by 25%, groceries - by 80%. By the end of the year, the National Bank of Ukraine forecasts inflation of 30%, and analysts warn of new price increases.

According to research, in July 2022, the social set (bread, eggs, oil, sugar, chicken) rose in price by a quarter. Two months later, prices for such important food products as eggs (from UAH 25 to almost UAH 50), sugar (increased by UAH 4), chicken (on average by UAH 7) rose.

The NBU noted that the growth in prices for processed food products accelerated to 27.2%. Prices for meat products, confectionery, soft drinks and sauces rose faster due to higher production costs of business due to higher costs of raw materials, energy and logistics. Prices for dried fruits, fish products, olive oil, sunflower oil and derivatives of the latter accelerated as the hryvnia depreciation continued to be passed on to prices. Given the significant expansion of dairy exports from Ukraine, the cost of butter and cheese in the domestic market increased.

The growth in prices for raw food products accelerated rapidly (to 47.1%). The most significant contribution to this dynamics was a significant rise in the price of eggs. This is explained by the destruction of poultry farms, rising production costs and disruption of egg production chains at the beginning of the war, current problems with energy supply, as well as a decrease in the number of chickens kept by households, including due to migration.

According to the statistics agency, compared to September 2022, eggs went up by 62.5% to UAH 57.0 per dozen, lard by 11.9% to UAH 167.6 per kilogram, pork by 6.2% to UAH 174.5 per kilogram.

Prices for fruit, primarily imported fruit, grew at a faster pace due to exchange rate effects, complicated logistics, and higher prices on world markets. As a result of higher

energy costs and slower sugar beet harvest compared to last year, sugar prices accelerated.

On the other hand, the growth in prices for flour, buckwheat and other cereals slowed down due to better than expected harvests. The rise in the price of vegetables also slowed down, due to the expansion of supply from the central and northern regions. Cabbage fell by 18.9% to UAH 15.1 per kilogram, apples by 10.0% to UAH 16.5 per kilogram, potatoes - by 8.6% to UAH 9.9 per kilogram.

In addition, buckwheat groats fell by 7.9% to UAH 82.7 per kilogram (see Fig. 1).

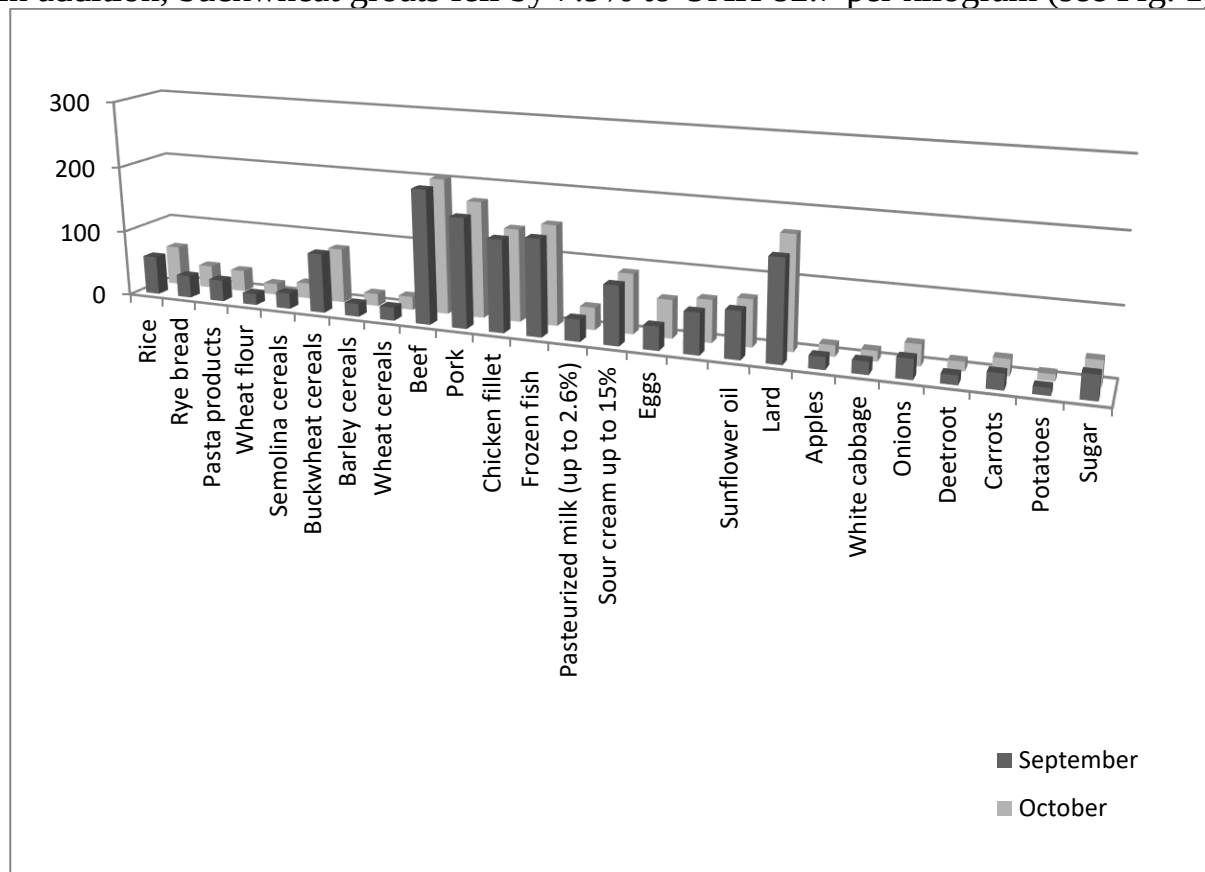

Figure 1. Average consumer prices in Ukraine in 2022 according to the state statistics of Ukraine (data are for 1 kg, eggs - a dozen, butter - 200 grams)

Prices for non-food products also grew at a faster pace (by 19.9%) under the influence of depletion of stocks of imported products (purchased at a lower exchange rate), effects of carryover of the adjusted hryvnia exchange rate and deteriorating expectations. In particular, prices for clothing and footwear, household goods (tableware, furniture, home textiles, household appliances and chemicals), electronics, cars, personal care and repair goods accelerated.

The growth rate of the cost of services remained unchanged (15.7%). On the one hand, telecommunication services, car insurance services, as well as manicure services, cinemas, management of apartment buildings and installation of metal-plastic windows grew more slowly. On the other hand, against the background of higher demand, the cost of medicine, dry cleaning, repair, hotels and restaurants grew faster.

The growth of administratively regulated prices remained at the level of the previous month (14.6%). The moratorium on increases in natural gas and heat tariffs for households continued to restrain administrative inflation. The growth rate of prices for tobacco products also remained unchanged compared to the previous month due to increased competition from illegal products. In addition, the growth in the cost of transport services slowed as fuel prices stabilized.

At the same time, alcoholic beverages became even more expensive amid rising production costs (energy, raw materials, and packaging). The cost of firewood also rose due to increased demand for alternative fuels as a result of shelling of energy infrastructure.

The growth rate of fuel prices decreased (to 61.9%). The NBU explains this by the slowdown in oil prices in annual terms, as well as the establishment of supplies across the borders with European countries.

Experts explain the rise in prices by expensive fuel, which in turn raised feed prices. It is worth taking into account the growth of gas and electricity prices, which enterprises buy at market prices.

In addition, a large number of farms were destroyed by Russians in Kharkiv, Chernihiv and Kyiv regions. More than 50,000 cattle have been killed since February. This has led to heavy losses for dairy producers. Prices are likely to rise due to the cyclical decline in production.

In addition, there is a rise in currency appreciation. The Ministry of Finance forecasts that by the end of 2023, the dollar will rise to almost 50 hryvnias in Ukraine.

The rise in prices is partly caused by the depreciation of the hryvnia, that is, some prices are rising not because of the shortage of products, but because of the depreciation of the currency. After all, the costs of production and delivery of products are measured in hryvnia. It is worth noting that the price also depends on logistics and the cost of gasoline, and logistics is a decisive factor.

Consumer prices in Ukraine in October 2022 compared to September increased by 2.5%. And since the beginning of the year, price growth was 24.8%, according to the State Statistics Service.

According to the statistics agency, in annual terms (up to October 2021), inflation accelerated to 26.6% compared to 24.6% a month earlier (see Fig. 2).

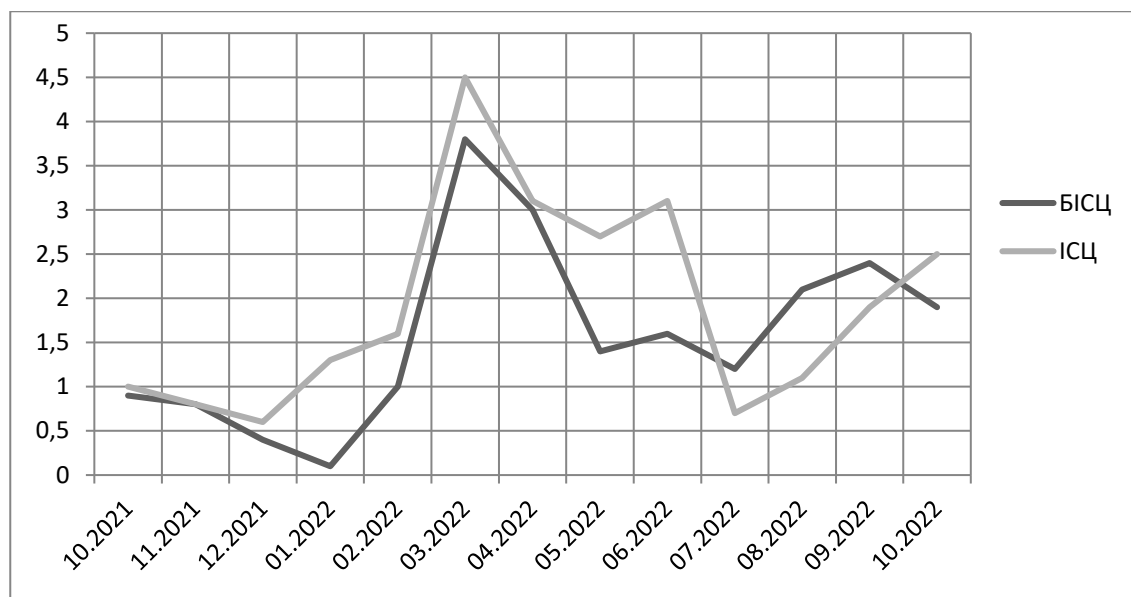

Figure 2. Price changes (in % to the previous month)

Food prices in October rose by 4.2%. Prices for alcoholic beverages and tobacco products increased by 0.9%, for clothing and footwear - by 1.9%. Housing, water, electricity, gas and other fuels went up by 0.3%.

Household goods and household appliances went up by 1.5%, health care by 1.1%, transport by 0.8%, communication prices remained unchanged, recreation and culture by 1.2%, education by 0.2%, restaurants and hotels by 2.4%, miscellaneous goods and services by 2.2%.

Thus, inflation is at its highest since February 2016, when it was 32.7%.

The National Bank of Ukraine forecasts that consumer price growth will reach 30% by the end of 2022. In 2023, inflation will slow to 20.8%, and in 2024 - to 9.4%. The government expects inflation in Ukraine to be 29.3% in 2022 and 28.0% in 2023.

The main reason for the acceleration of inflation in October to 26.6% remains the direct consequences of martial law in Ukraine: disruption of production and supply chains, increased production costs of business, a situational increase in demand for certain goods and services, as well as a decrease in the supply of goods, etc.

Therefore, we should not expect a decline in prices in the near future.

According to researchers' forecasts, they will increase due to the partial suspension of the functioning of enterprises, as well as possible substitutes for shortage products are imported, and therefore very sensitive to gas, fuel and logistics prices. Inflation, which is also an important factor in pricing, will stabilize by 2023 and decline. This can significantly improve the price situation in the country. Eggs, dairy products, and fresh vegetables and fruits will now become more expensive due to the end of the season, a decline in milk yields and a significant decrease in the number of animals. Another important issue is the exchange rate. According to it, the hryvnia is depreciating, which negatively affects prices. Due to the fact that in the current situation, the incomes of the population are extremely heterogeneous and in most cases they have decreased, the purchasing power of the population is depressingly low.

List of references

1. "Prices for products have grown by a third since the beginning of the year: what is rising the fastest" O. Bilous [Electronic resource] - <https://www.rbc.ua/rus/news/tsini-produkti-pochatku-roku-zrosli-tretinu-1668087801.html> (accessed 16.11.2022);
2. "Are the price tags in stores scary? How much and why food prices rise in October" by N. Kulyk [Electronic resource] - <https://vikna.tv/video/lifestyle/cziny-na-produkty-v-ukrayini-v-zhovtni-2022/> (accessed 16.11.2022);
3. "Three times more expensive vegetables. What is the reason and why you should not run to buy vegetables as soon as they become cheaper" A. Matviychuk [Electronic resource] - <https://vikna.tv/istorii/interviu/chomu-dorozhchayut-ovochi-ekspert-poyasnyv-u-chomu-prychyna/> (accessed 16.11.2022);
4. "Annual inflation in Ukraine exceeded 25%: what has risen in price over the past month" by O. Bilous [Electronic resource] - <https://www.rbc.ua/rus/news/richna-inflyatsiya-ukrayini-perevishchila-1668083837.html/amp> (accessed 16.11.2022);
5. "The NBU explained the jump in inflation above 25%" O. Bilous [Electronic resource] - <https://www.rbc.ua/rus/news/nbu-poyasnili-stribok-inflyatsiyi-vishche-1668235700.html> (accessed 16.11.2022).

TÁRGYI ESZKÖZÖK SZÁMVITELE UKRAJNA NEMZETI SZÁMVITELI STANDARDJAI ÉS A NEMZETKÖZI SZÁMVITELI STANDARDOK ALAPJÁN

Hanusych Veronika

Ph.D., Associate Professor
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education

Markush Noemi

1 year, Master's Degree, accounting and taxation,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education

A gazdaság minden alanya alkalmaz tevékenysége során tárgyi eszközöket, amelyek által előállítják termékeiket vagy szolgáltatást nyújtanak a fogyasztók számára. Számvitelük összetett, számos értékelési, amortizációs, kivezetési módszert foglal magába. Ezeket Ukrajna nemzeti számviteli rendszere szabályozza, egyes vállalkozások esetében pedig a Nemzetközi Számviteli és Pénzügyi Beszámolási Standardok (IAS és IFRS). A nemzeti és nemzetközi standardok harmonizációja globális jelentőségű minden állam számvitele számára. Ebből kifolyólag a téma aktualitása ezen két standard rendszer jelentősége Ukrajna vállalkozásai számára.

A tárgyi eszközök számvitelének kérdését számos neves kutató taglalta munkájában, mint Utenkova K. O., Zsolner I.V., O.J. Omelcsenko, J.H. Csernisenko és mások.

Bizonyos gazdasági eseményeknél nehézséget jelent a vállalkozások számára meghatározni a tárgyi eszközök bevételezésének, kivezetésének, amortizációjának módszereit, illetve javítási és fejlesztési költségeiket.

A tárgyi eszközök számvitelét Ukrajnában a 7 „Tárgyi eszközök” nemzeti standard szabályozza, illetve a 16 „Tárgyi eszközök” nemzetközi standard. Az nemzeti standard olyan befektetett eszközökre is vonatkozik, amelyeket a nemzetközi nem szabályoz: könyvtári alapok, leltárcsomagolás, stb. [1, 80 o.]

Mind a nemzeti, mind a nemzetközi standardokat vizsgálva, a tárgyi eszközök meghatározásának egyik elengedhetetlen fogalma a jövőbeli gazdasági haszon – az aktív potenciális képessége a készpénz vagy egyéb pénzeszköz beáramlás elősegítésére. [2, 88. o.]

1. táblázat

Tárgyi eszközök jellemzésének összehasonlítása

Jellemzők	Nemzeti standard	Nemzetközi standard
Fogalma	Materiális eszközök, amelyeket a termelésben való felhasználás vagy szolgáltatásnyújtás céljából kap a vállalkozás, illetve bérbe adás, adminisztratív és szociokulturális funkciók megvalósítása érdekében; felhasználásának várható ideje több mint egy év (vagy termelési ciklus).	Materiális eszközök, amelyek: - termelésben való felhasználás, szolgáltatásnyújtás, bérbe adás vagy adminisztratív célokra történő felhasználásra kap a vállalkozás; - várhatóan, több mint egy perióduson keresztül használható.
Bekerülési értékhez tartozó költségek	- beszállítónak fizetett összeg a termékért (közvetlen adók nélkül); - beszerzéssel kapcsolatos díjak, állami vám és analóg kifizetések; - importvám; - beszerzéssel (termeléssel) kapcsolatos közvetlen adók, amelyek nem károsítják a vállalkozást; - szállítással kapcsolatos biztosítás; - szállítási-rakodási, beszerelési költségek; - egyéb, a tárgyi eszköz beszerzésével (előállításával) kapcsolatos költségek.	- beszerzési érték, amelybe beletartozik az importvám és azon adók, amelyek nem károsítják a vállalkozást; - bármely, közvetlenül a szállítással, beszereléssel, üzembe helyezéssel kapcsolatos költség; - szétszereléssel, a tárgyi eszköz áthelyezésével és helyének helyreállításával kapcsolatos költségek.
Amortizáció felszámolásának módszere	1. egyenes vonalú; 2. maradványérték csökkentése; 3. maradványérték gyorsított csökkentése; 4. kumulatív; 5. termelési.	1. egyenes vonalú; 2. redukciós; 3. termelési egységek mértéke.

Forrás: saját szerkesztés [3] és [4] alapján

Tárgyi eszközök beszerzésének módszerei:

- beszerzés pénzeszközökért;
- beszerzés hitelbe;
- csere vagy nem készpénzes tranzakciók;
- ajándék jogi vagy természetes személyektől;
- elkészítés, megtermelés;
- földterület beszerzés.

Ezzel szemben a nemzetközi standardok 4 módszert különböztetnek meg a beszerzés (vásárlás, csere, ajándék, előállítás) és likvidálás vagy kivonás területén is (értékesítés, elajándékozás, csere, likvidálás). [5, 97, 127. o.]

Az értékesítésre szánt befektetett eszközök számvitelét Ukrajnában a 27-es számú nemzeti standard szabályozza. E szerint a likvidálásra kerülő aktívák azon eszközök összessége, amelyeket értékesítésre vagy más módon történő művelettel likvidálásra szánnak, és kötelezettség, amely kapcsolatban van a művelettel. [4]

A nemzeti és nemzetközi standardok megegyeznek abban, hogy az értékesítésre szánt tárgyi eszközök amortizációjának leírásában az eszköz értékére. Az amortizáción kívül fennállnak még értékesítési költségek.

A tárgyi eszköz likvidálásából származó pénzügyi eredmény, a nemzeti standard szerint a nettó jövedelem. Nettó jövedelem alatt az értékesítésből származó nominális bevételt érti, az a szerződésben megállapított összeg, amelyből nincsenek kivonva a hátrasorolt kamatok és egyéb felárak. [1, 83.o.]

A nemzeti és nemzetközi számviteli standardok alapján vezetett könyvelés sajátosságai már abban is megmutatkoznak, hogy míg a nemzeti standardok részletesebben kidolgozzák, szabályozzák egy-egy tétel számvitelét, addig a nemzetközi standardok esetében egy tétel több helyen is felmerül vagy ennek ellentéte, több tétel számvitele szerepel egy standardban.

Fogalmak és meghatározások terén sok a hasonlóság vagy a teljes egyezés, míg a tárgyi eszközök esetében teljes egészében eltérnek az amortizációs módszerek. Értékelés és az eszközökkel kapcsolatos egyéb műveletek terén a nemzetközi standardok általánosabbak, ellenben a nemzetiekkel.

References:

1. Утенкова К. О. Облік основних засобів за національними і міжнародними стандартами / К. О. Утенкова // Облік і фінанси. - 2014. - № 2. - С. 79-83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_2_12
2. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами // Жолнер І.В. / Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012.
3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 16 „Основні засоби” . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: omof.gov.ua/storage/files/IAS%2016_ukr_202.pdf.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
5. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами // Жолнер І.В. / Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.

REGIONAL STRATEGY FOR AIR TRANSPORT DEVELOPMENT

Riabokon Yevheniia

Student
National Aviation University

Telepenko Anna

Students
National Aviation University

Nemlii Liudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

The aviation industry occupies an important place in the life of any society being involved not only in the transportation of passengers, mail, cargo and baggage, but in fostering international relations and stimulating global economic processes. It's obvious that air transport has a positive impact on the development of tourism business and international trade. Today, more than 52% of international tourists are travelled by air. Besides, the developed aviation industry contributes to the country's investment attractiveness and expands opportunities for the activities of international companies in its territory.

The government of Ukraine has approved this country's Aviation Strategy in order to boost and harmonize the aviation industry as an integral part of the national transport system, to promote its further integration into the global air transport network, to create a modern aviation transport infrastructure, to realize Ukraine's aviation transit potential, to enhance public-use air transportation, its free competition and liberalization on the industry market.

The strategy is aimed at improving the level of air transport safety, implementing the action plan for a cyber civil aviation security system in compliance with the requirements of the International Civil Aviation Organization (ICAO). Further, the strategy highlights Ukraine's active participation in ICAO, in particular, its representation in the ICAO Council, bolsters its support in the functioning of the ICAO European Regional Training Centre for Aviation Security at the National Aviation University.

In addition, the strategy provides for the construction of modern passenger terminals and cargo complexes (multimodal logistics centers) at the airports at the expense of their owners and/or on the public-private partnership basis by meeting international ICAO standards and IATA recommendations on the quality of passenger, cargo and mail service. Simplification of registration procedures, certification and customs clearance of aircraft and ultralight aircraft, etc. are also outlined.

Conclusion: Thus, we can conclude that in modern conditions, the most promising approach to the improved efficiency of regional civil aviation organizations is their consolidation and integration in the creation of relevant territorial and production complexes.

SMART-SPECIALIZATION AS A TOOL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL ECONOMY (ON THE EXAMPLE OF ZAPOROIZHZHIA OBLAST)

Zavadskykh Hanna,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of
Economics and Business
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

Tebenko Vita,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of
Economics and Business
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

The European concept, which promotes economic growth through better disclosure of the potential of regions - SMART-specialization, is becoming more popular. In modern conditions, SMART-specialization has become a tool for finding and justifying the most competitive industries of a certain territory or country, the support of which can have a significant positive socio-economic effect. In recent years, EU countries have been actively using SMART specialization when developing regional development strategies. This experience is adopted by Ukraine, which is actively looking for potential industries and productions where the strategy of "smart specialization" or SMART-specialization can be implemented.

The purpose of the work is to study the prerequisites and strategic priorities of SMART-specialization of the regions of Ukraine using the example of the Zaporizhzhia region.

Many scientific works by domestic and foreign authors are devoted to the theoretical foundations of the "smart economy", in particular, and SMART specialization. Among domestic scientific research, the works of such scientists as O. Amosha, O. Berezina, R. Gireyko, S. Groshev, T. Kosenkova, O. Lyakh, O. Rakovich, M. Soldak, D. Cherevatskyi, T. Cherepova should be noted, O. Yatsyuk. The peculiarities of the implementation of SMART specialization in certain European regions are revealed in the works of such scientists as D. David, A. Jaffe, B. Cohen, M. Lerider, D. Rodrik, J. Roach, D. Forey, R. Hausmann, V. Hall, D. Young.

European countries are actively applying the Smart Specialization Strategy-S3 as one of the effective tools for accelerating innovative development, structural and technological modernization, and increasing the competitiveness of regions. The experience of the EU member states shows that SMART specialization is aimed at abandoning the traditional policy of state support for certain types of economic activity in favor of supporting technological innovations in the most promising sectors of the economy. SMART specialization is based on a partnership between representatives of business, government, scientific and technical institutions and the public.

The peculiarity of this policy is that the government encourages and stimulates entrepreneurs, science and developers to better cooperate with enterprises to reveal the main directions and/or sectors of specialization of the region. Clusters are important in this concept both as the main "blocks" for building such SMART specialization and as tools for implementing this strategy. The main advantage of the implementation of SMART specialization at the regional level is the further increase of its competitiveness, ensuring the effective use of innovative potential and innovative activity, taking into account the decisive role of the innovative factor in ensuring the sustainable socio-economic development of regions.

SMART specialization is an innovative EU tool for building regional capacity thanks to two key approaches, in particular, consideration of local conditions and the knowledge economy. In practice, this approach involves identifying competitive advantages and assets of the region, using its innovative and scientific potential.

SMART specialization must be introduced into the system of strategic planning of regional development. The association agreement with the EU stipulates that by the end of 2025, Ukraine should bring its legislation as close as possible to EU legislation and implement the provisions of about 350 EU directives, regulations and decisions into domestic legislation. One of these changes is the introduction of SMART specialization into the system of strategic planning of regional development, which is already defined by the relevant legal framework.

The smart specialization approach, aimed at finding and developing key priorities and competitive advantages determined by the unique potential of each territory, is one of the modern tools of national/regional development capable of intensifying innovation and investment processes to achieve smart, sustainable and inclusive economic growth.

Regional Research and Innovation Strategies for Smart Specialization (RIS3) is based on economic transformation programs and performs the following five functions:

- 1) focuses on state support and investments for key national/regional priorities, problems and needs of knowledge-based development, including those related to ICT;
- 2) is based on the strengths of each country/region, competitive advantages and potential of the region;
- 3) supports technological innovations and stimulates private sector investments;
- 4) interest all actors to participate fully and encourage innovative activities;
- 5) monitors and evaluates based on actual data [7].

The determination of smart-specialization directions in the regions of Ukraine was carried out with the active support of a group of experts from the Joint Research Centre (JRC) of the European Commission. They assessed sectors and types of production according to their economic and innovative potential for three regions (Zaporizhzhia, Odesa, and Kharkiv regions), as well as visualization of branch specializations of all regions of Ukraine (Rovnyak, 2019). Currently, according to the algorithm and methodology of the European Commission, all regions of Ukraine have assessed their economic and innovative potential and tentatively determined the main areas of smart specialization. They are reflected in the Regional Development Strategies of the regions of Ukraine for the period until 2027[1].

Zaporizhzhia region is an economically developed export-oriented industrial-agrarian region with a developed sector of high-tech industry (metallurgical, machine-building and energy-generating enterprises). According to the results of the monitoring of the socio-economic state of the regions of Ukraine for 2020 in the direction of "Investment and innovation development and foreign economic cooperation", Zaporizhzhia region took 6th place among 25 regions, while in 2019 it was on 10th position, i.e. positive dynamics are observed (+ 4 points) [2].

A feature of the Development Strategy of the Zaporizhzhia region for the period up to 2027 are specific goals that distinguish it from other strategies and are characteristic only for this region. This is task 2.4.1. "Increasing the potential of airports and ports (including river shipping)" and 2.4.2. "Integration of the transport network and infrastructure in the Trans-European backbone transport network (TEN-T)" [3]. It is assumed that at least one strategic goal of the regional strategy should be determined on the basis of SMART specialization and aimed at the innovative development of a limited number of types of economic activity in the region.

The functioning of a powerful industrial sector and agriculture allows the region to remain among the leaders in Ukraine, but in general, their lower economic efficiency and the exploitation of outdated economic structures cause a noticeable lag behind similar foreign regions.

Today, the economic specialization of the Zaporizhzhia region is determined by the sectors of the economy that have the largest specific weight in terms of the volume of output of products and services. The dominant shares are characterized by industry (64.26%), wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles (24.03%), agriculture, forestry and fishing (4.94%) and construction (1.76%).

In general, three sectors of the economy - industry, trade and agriculture - form more than 93% of the volume of products and services in the region (including industry - 64.26%). In fact, Zaporizhzhia Oblast is one of the five regions of Ukraine (along with Donetsk, Ivano-Frankivsk, Poltava and Rivne Oblast) whose economy has the highest level of industrialization - more than 60%, while on average in Ukraine the share of industrial production in the total output is 34% [5].

As for light industry, the region has a significant level of specialization in the field of equipment construction, in the production of agricultural and logging machinery, wood products (carbon paper and decalcomania, production of wooden containers), as well as the production of work clothes and technical textiles. Marine fishing is also a sector of specialization for the region.

Given the strengthening of competitive conditions in the region, it is important to identify the existing potential of economic sectors to strengthen their competitiveness

positions on international markets, as well as the creation of new industry and inter-industry clusters. The successful development of the region and the achievement of the specified goals is ensured by a sufficient volume of the gross regional product (GRP), the creation of which is determined by natural and labor resources, the good geographical location of the region, and the inflow of domestic and foreign investments.

The regional development strategy of the region for the period until 2027, approved by the decision of the regional council No. 134 dated 12.12.2019. This document provides for the achievement of four strategic goals:

- 1) development of human capital and improvement of the quality of life of the population;
- 2) the competitive economy of the region (which develops on the basis of SMART-specialization) in the national and global space;
- 3) harmonious spatial development;
- 4) environmental safety and conservation of natural resources [6].

SMART specialization is an important mechanism for implementing new regional policy tasks in Ukraine.

Within the framework of the new regional policy, SMART-specialization fulfils the functions of ensuring the balance of interests of the "state - region - subjects of economic activity" and creating optimal conditions for regions to reveal the potential of self-development due to the implementation of individual functions of innovation (stimulation of technology transfer), industrial (implementation of an innovative type of industrial development) and structural (structural modernization of the regional economic system) policies.

In our opinion, the basis for SMART specialization of the Zaporizhzhia region can be industries such as metal smelting, production of cast iron, steel and ferroalloys; production of other finished metal products; production of tools and equipment for measurement, survey and navigation; production of watches; production of electric motors, generators, transformers, equipment for agriculture and forestry, engines and spare parts for rotorcraft.

Using an integrated approach will help improve coordination management activity and will ensure consistency in making management decisions; increasing the efficiency of the use of state funds directed to the implementation of regional and local development projects, national, regional and industry programs, as well as programs for the development of problem regions, such as coal, and modernization of industry and development of the infrastructure of territories in general. Under these conditions, the SMART specialization priorities of the regions are competitive advantages and benchmarks for the structural modernization of their economy.

Implementation of the principles of SMART specialization is an extremely urgent task, since it is on its basis that it is possible to unlock the regional potential for structural and technological changes, as well as industrial modernization on an innovative basis. The implementation of the principles of SMART specialization is an extremely urgent task, since it is on its basis that it is possible to unlock the regional potential for structural and technological changes, as well as industrial modernization on an innovative basis.

List of references:

1. Baranovsky M.O. SMART-specialization as a tool for revitalizing the development of Ukraine's regions. Scientific Bulletin of Kherson State University, 2020. No. 13. P. 7-17.

2. Zavadskikh H.M., Tebenko V.M. Prospects of innovative development of the Zaporizhzhia region. Regional economy and management, 2021. No. 4(34). P. 33-39.
3. Official website of the Zaporizhzhia Regional State Administration. Regional development strategy of the Zaporizhzhia region for the period until 2027. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogorozvitku-na-period-do-2027-roku.html>.
4. Patytska H.O. The strategy of smart specialization in the context of ensuring the competitiveness of the region: theoretical aspect // Effective economy. - 2019. No. 11 [Electronic resource].-Access mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7399> (access date: 12/24/2019).
5. I.Z. Storonyanska, M.I. Melnyk, I.V. Leschuh. Prerequisites and strategic priorities of smart specialization of the region. Ukraine economy. 2020. No. 4. P. 39-56. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.04.0039>
6. Regional development strategy of the Zaporizhzhia region for the period until 2027, approved by the decision of the regional council No. 134 dated 12.12.2019. URL: <https://www.zoda.gov.ua> (date of application: 23.09.2020).
7. Formation of "smart specialization" in the economy of Ukraine: a collective monograph / [Yehorov I.Yu., Bazhal Yu.M., Haustov V.K., Chernenko S.M. etc.] ; edited by: chl.-cor. NANU I.Yu. Egorov; National Academy of Sciences of Ukraine, State University "Inst. economy and predicted National Academy of Sciences of Ukraine". - Electron. data. - K., 2020. - 278 p.

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Бестужева С. В.,

канд. екон. наук, доцент,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Золотухіна А. О.,

студентка 2 року навчання

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Сучасне функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання у воєнний час є вкрай складним. І одним з найважливіших чинників забезпечення їх життєздатності є робоча сила відповідного рівня кваліфікації з відповідним набором компетентностей. І саме державна політика повинна бути спрямована на регулювання як обсягів, так і структури міжнародних міграційних процесів для досягнення балансу попиту і пропозиції на національному ринку праці. Для цього пропонуємо розглянути тенденції розвитку світового ринку праці, так як саме вони формують майбутній контур державної міграційної політики.

Слід зазначити, що формування світового ринку праці відбулось як через міграцію трудових ресурсів і капіталу, так і через поступове злиття національних ринків праці. Становлення світового ринку праці є свідченням того, що процеси світової інтеграції відбуваються не тільки в економічній та технологічній галузях, а й дедалі ширше охоплюють сфери соціальних та трудових відносин, які стають нині глобальними.

Виникнення і розвиток міжнародного ринку робочої сили є результатом зростання міжнародної мобільності двох головних факторів виробництва – капіталу і праці.

Для проведення комплексного аналізу міжнародних міграційних процесів в Україні пропонується удосконалити методичний підхід, наведений у роботі С. В. Бестужевої [1], і додати до запропонованих етапів проведення аналізу ще й аналіз світового ринку праці та аналіз вітчизняного міграційного законодавства.

Відповідно тоді послідовність аналізу міжнародної міграції робочої сили в Україні наведено на рис. 1.

Рис. 1. Послідовність аналізу міжнародної міграції робочої сили в Україні (доповнено за [1]).

Відповідно до цього в аналізі міжнародних міграційних процесів виокремлюються такі етапи:

1) на першому етапі аналізується динаміка міжнародних міграційних процесів у світі, визначається регіональна та гендерна структура, основні тенденції розвитку;

2) на другому етапі в рамках аналізу міжнародних міграційних процесів в Україні розраховують міграційне сальдо як різницю між імміграцією та еміграцією;

3) на третьому етапі визначають абсолютні (ланцюгові, базисні) і відносні (розрахунок темпів зростання та темпів приросту) відхилення основних показників міждержавної міграції для обґрунтування напрямів і тенденцій у розвитку міграційних процесів;

4) на четвертому етапі здійснюють аналіз міжнародної міграції робочої сили в регіональному аспекті для визначення найбільш схильних до еміграції чи імміграції регіонів;

5) на п'ятому етапі на основі узагальнення здобутих результатів визначаються основні тенденції розвитку міграційних процесів у країні та особливості розвитку національного ринку праці.

Результатом проведеного аналітичного дослідження є визначення основних тенденцій розвитку міграційних процесів в Україні, що є основою для аналізу існуючого міграційного законодавства для оцінки його впливу на фінансово-господарську та зовнішньоекономічну окремих вітчизняних суб'єктів господарювання. Особливо це стосується підприємств, які працюють у високотехнологічних та технологічних галузях.

Сучасний ринок праці характеризується інтенсифікацією міграційних потоків між країнами. Згідно з даними щорічного звіту Міжнародної міграції з міграції, у 2020 році кількість міжнародних мігрантів збільшилась порівняно з 2019 роком на 8,6 млн. осіб, а за останні 50 років – майже на 200 млн. осіб і склала 280,6 млн. осіб [4].

Така тенденція пов'язана переважно з економічними чинниками, але в багатьох випадках мотивацією для міграції виступають і політичні, і релігійні, і воєнні чинники тощо. У цілому кількість міжнародних мігрантів за останні 50 років не перевищувала 3,6% кількості населення світу.

Основними центрами робочої сили є Європа та Азія, Північна Америка кількість іммігрантів в ці регіони складає у 2020 році 81,7 млн. осіб, 71, 1 млн. осіб та 53,3 млн. осіб відповідно. Однак найбільш вагомими показником є частка іммігрантів у загальній кількості населення, який свідчить про дефіцит робочої сили на національному ринку праці та рівень можливої соціальної напруги в країні. Згідно з цим показником в регіональному аспекті найбільш забезпеченими іноземною робочою силою є регіон Австралії та Океанії, де частка іммігрантів у загальній чисельності населення склала у 2020 році 21,2%, Північна Америка з часткою іммігрантів 14,5% та Європа – 10,9%.

Одним з домінуючих мотивів активізації міжнародних міграційних потоків у світі є досягнення мігрантами за кордоном більш високого рівня власного добробуту і можливість реалізуватись як спеціаліст (при наявності освіти та кваліфікації). В десятку країн, з яких здійснюються міжнародні грошові перекази, входять США (обсяг грошових переказів за кордон у 2020 році склав 68,0 млрд. дол.), Об'єднані Арабські Емірати (43,24 млрд. дол.), Саудівська Аравія (34,6 млрд. дол.), Швейцарія (27,96 млрд. дол.), Німеччина (22,02 млрд. дол.), Китай (18,12 млрд. дол.), Франція (15,04 млрд. дол.), Люксембург (14,2 млрд. дол.), Нідерланди (13,92 млрд. дол.). Загальний обсяг міжнародних грошових переказів цих десяти країн склав 273,99 млрд. дол.

В десятку країн-одержувачів міжнародних грошових переказів входять Індія (обсяг грошових переказів з-за кордону у 2020 році склав 83,15 млрд. дол.), Китай (59,51 млрд. дол.), Мексика 42,88 млрд. дол.), Філіппіни (34,91 млрд. дол.), Єгипет (29,6 млрд. дол.), Пакистан (26,11 млрд. дол.), Франція (24,48 млрд. дол.),

Бангладеш (21,75 млрд. дол.), Німеччина (17,9 млрд. дол.), Нігерія (17,21 млрд. дол.). Загальний обсяг міжнародних грошових переказів в ці десять країн склав 357,5 млрд. дол. [5].

Для поглибленого аналізу міжнародних міграційних процесів в Україні згідно з послідовністю проведення аналітичного дослідження, наведеного на рис. 1, в табл. 1 наведені результати розрахунків показників динаміки міжнародних міграційних процесів. Розрахунки були виконані за допомогою табличного процесора Microsoft Excel.

Таблиця 1

Показники динаміки міжнародних міграційних процесів в Україні за
1990-2020 рр.

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Кількість емігрантів, млн. осіб	5,546	5,606	5,597	5,568	5,433	5,741	6,139
Кількість іммігрантів, млн. осіб	6,893	6,172	5,527	5,05	4,819	4,915	4,997
Кількість населення в країні, млн. осіб.	51,8	51,7	49,4	47,3	45,78	42,76	41,59
Кількість працездатного населення в Україні, млн. осіб.	24	23,8	22,2	21,8	20,2	17,4	16,92
Міграційне сальдо, млн. осіб.	1,347	0,566	-0,07	-0,518	-0,614	-0,826	-1,142
Частка емігрантів в загальній кількості населення, %	10,7	10,8	11,3	11,8	11,9	13,4	14,8
Частка емігрантів в загальній кількості працездатного населення, %	23,1	23,6	25,2	25,5	26,9	33,0	36,3
Частка іммігрантів в загальній кількості населення, %	13,3	11,9	11,2	10,7	10,5	11,5	12,0
Частка іммігрантів в загальній кількості працездатного населення, %	28,7	25,9	24,9	23,2	23,9	28,2	29,5

Виходячи з результатів розрахунків кількість емігрантів з України з кожним роком неухильно збільшується, як і кількість іммігрантів, але більшими темпами. У 2020 році частка емігрантів у загальній кількості працездатного населення складає 36,3%, що на 3% більше попереднього року, а порівняно з 1990 року частка зросла на 13,2%. Частка іммігрантів у загальній кількості працездатного населення у 2020 році складає 29,5%, що на 1,3% більше попереднього року, а порівняно з 1990 роком частка зросла на 0,8%. Тобто маємо тенденцію випередження еміграції на імміграцією, що для національного ринку праці створює додаткові труднощі із забезпеченням балансу попиту та пропозиції робочої сили.

Причинами такої активізації еміграційних процесів є, насамперед, рівень безробіття в країні. За даними Державного комітету статистики України у 2021 році рівень офіційного безробіття склав 1,8% в той час як рівень реального безробіття – 10,3%, що на 0,4% більше значення попереднього року та на 1,9% – значення 2011 року [2]. Прогнозується, що на кінець 2022 року рівень безробіття сягне 30%, що обумовлено об'єктивними причинами і насамперед – військовою агресією з боку росії, яка спричинила найбільшу кількість біженців за останні сім років. Так, за даними статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на липень 2022 року у 44 європейських країнах перебуває близько 5,6 млн. біженців з України. З них 3,6 млн. українців отримали тимчасовий захист або подібний статус в країнах, які приймають біженців. Близько 7 мільйонів осіб були переміщені в межах України, тоді як приблизно 13 мільйонів людей лишаються на територіях, постраждалих від конфлікту, будучи не в змозі виїхати через підвищені безпекові ризики.

У березні 2022 року, через декілька днів після вторгнення росії на територію нашої країни, країнами Європейського Союзу була вперше з дня її прийняття у 2001 році введена в дію Директива про тимчасовий захист для українців, результатом реалізації якої стало надання українцям таких же прав, як і громадянам європейських країн. Крім того, в країнах ЄС, на відміну від міграційної хвилі 2015 року, не було створено ні одного табору для українських біженців, що є безпрецедентним випадком в історії ЄС.

Крім того, державами ЄС були впроваджені заходи з підтримки українців, а саме:

- 1) була надана додаткова фінансова допомога країнам, які прихистили найбільше біженців у розмірі 10 млрд. євро, зокрема й Молдові;
- 2) були надані сусіднім з Україною державам медичних товарів, наметів, генераторів енергії тощо;
- 3) введена спрощена процедура прикордонного контролю для вразливих груп населення;
- 4) були створені тимчасові пунктів перетину на кордоні з Україною;
- 5) розроблені та впроваджені спеціальні програми виплат для українських переселенців.

Важливим кроком поглиблення співпраці України як кандидата в члени ЄС та країнами ЄС є підписання у серпні 2022 року Адміністративних домовленостей щодо співробітництва між Україною і Єврокомісією у межах Європейської міграційної мережі (ЄММ).

Для України таке співробітництво матиме багато переваг, а саме:

- 1) швидкий обмін актуальною та об'єктивною інформацією щодо ситуації з питань міграції та притулку з країнами ЄС;
- 2) можливість аналізу сучасних тенденцій міграційної політики ЄС завдяки участі України як спостерігача в засіданнях національних координаторів ЄММ держав-членів ЄС;
- 3) синхронізація міграційної політики України з міграційною політикою ЄС;

4) консолідація спільних з державами-членами ЄС зусиль щодо подолання міграційної кризи внаслідок повномасштабної війни в Україні;

5) інтенсифікація розвитку спільної міграційної політики держав формату Асоційованого Трію України, Грузії та Молдови в межах ініціативи ЄС «Східне партнерство» [3].

Набуття статусу кандидата в члени ЄС висуває перед Україною багато вимог щодо адаптації вітчизняного міграційного законодавства до законодавства ЄС, що обумовлює доцільність розгляду існуючого нормативно-законодавчого забезпечення регулювання міграційних процесів.

Правову базу міграційної політики України становлять:

1) міжнародні договори України, зокрема Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Україна приєдналася в 1997 р.), Конвенція 1951 р. та Протокол 1967 р. про статус біженців (2002);

2) закони України «Про імміграцію» (2001), «Про біженців» (2001), «Про громадянство України» (2001), «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства» (1994), «Про Державну прикордонну службу України» (2003), «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» (2004), «Про основи національної безпеки України» [1].

На теперішній час основним документом, який визначає державну міграційну стратегію України, є прийнята та ухвалена 12 липня 2017 року Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка передбачає реалізацію таких цілей:

1) зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування населення України;

2) зменшення негативних наслідків еміграції з України та збільшення її позитивного впливу на розвиток держави;

3) створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство;

4) сприяння легальній міграції в Україну, погодженій із соціальною політикою та економічним розвитком держави;

5) забезпечення успішної інтеграції іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, в українське суспільство;

6) ефективне використання системи видавання віз і можливості консульських установ для управління міграцією;

7) здійснення прикордонного контролю за особами, що адаптований до змінних міграційних потоків і можливостей інтегрованого управління кордонами;

8) посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині держави;

9) забезпечення поваги до людської гідності реемігрантів, заохочуючи їх до добровільного повернення;

10) розроблення та впровадження механізму регулювання нелегальної міграції;

11) забезпечення прозорості й ефективності процедури надання захисту біженцям або додаткового захисту;

12) забезпечення необхідних умов для біженців та осіб, які потребують додаткового захисту;

13) забезпечення умов для інтеграції в українське суспільство біженців та осіб, які потребують додаткового захисту [6].

Для вирішення проблем у міграційній сфері та удосконалення міграційного законодавства Україна як суб'єкт міжнародної економіки співпрацює з такими міжнародними організаціями, як Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна організація з питань міграції (МОМ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (ЮНЕСКО).

Також для поглиблення двостороннього співробітництва з країнами Урядом України підписано угоди про реадмісію з 16 країнам, що сприятиме підвищенню рівня легалізації міграції та посиленню регулювання міграційних потоків між країнами [4].

Отже, проведений аналіз існуючої системи регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні свідчить про значну кількість нормативно-законодавчих актів, які регулюють як еміграцію, так і імміграцію та рееміграцію. Це особливо в теперішніх умовах, коли український бізнес намагається вижити, але без кваліфікованої робочої сили це буде зробити дуже складно.

Література:

1. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України: навч.-практ. посіб. Самостійне електрон. текстове мережеве вид. (197 с. / 1,62 Мб). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20575>. (дата звернення 10.11.2022).

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 10.11.2022)

3. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://dmsu.gov.ua/>. (дата звернення 10.11.2022)

4. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <http://iom.org> (дата звернення 10.11.2022)

5. Офіційний сайт Світового банку. URL : <http://worldbank.org>. (дата звернення 10.11.2022)

6. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. URL: <http://me.kmu.gov.ua> (дата звернення 10.11.2022).

ПЕРСПЕКТИВИ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ В УКРАЇНІ

Бутрим О.В.

д.е.н., с.н.с., завідувач кафедри зеленої економіки та економіки
природокористування,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

Демидюк Ю.С.

аспірантка,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

Анотація: агровиробництво відноситься до особливого типу діяльності, досить сприйнятливої до різних новітніх змін. Важливу роль в числі факторів, що здатні впливати на агротехнологічні процеси відіграють системи заходів, які орієнтовані на ресурсозбереження та забезпечення прийнятного рівня агроекологічної безпеки. Саме тому, зважаючи на зростання ролі сільського господарства в економіці України та його вплив на стан екологічної безпеки держави, актуалізуються проблеми пошуку ефективних економічних механізмів її досягнення. З огляду на загострення проблем зміни клімату, міжнародна спільнота докладає все більших зусиль на запровадження низьковуглецевого розвитку всіх секторів економіки, у тому числі і у сфері використання земельних ресурсів для товарного виробництва продовольства¹. Актуальність економічної діяльності з використання земель сільськогосподарського призначення підвищується у означеному контексті тим фактом, що при забезпеченні збалансованого землекористування, активізуються процеси поглинання вуглецю ґрунтовим покривом, що сприяє збереженню агроресурсного потенціалу.

Існуючі підходи агровиробництва до останнього часу були орієнтовані на нарощування обсягів виробництва сировинної продукції експортної орієнтації, за рахунок збільшення інтенсивності використання агроресурсного потенціалу, на сьогоднішній день став неприйнятним у екологоекономічному аспекті.

На Саміті ООН зі сталого розвитку в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку в 2015 році було затверджено 17 Цілей сталого розвитку, одна з яких – пом'якшення наслідків зміни клімату. Більш як 110 країн зобов'язались перейти до вуглецевої нейтральності. Зокрема Україна планує зробити це до 2060 року.

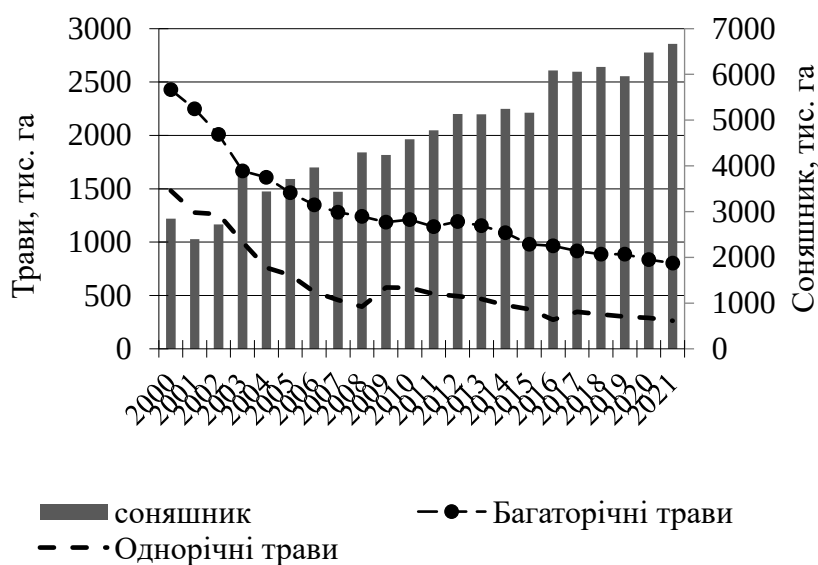
На сьогоднішній день різниця між поглинанням і викидами має позитивний показник (1,1 Гт/рік), майже половина цих викидів акумулюються в атмосфері, внаслідок чого збільшується концентрація вуглецю, що призводить до підвищення температур в планетарних масштабах. Основою екологічної політики 21 століття є вирішення проблем пов'язаних з декарбонізацією економіки, стрімкий розвиток усіх галузей господарської діяльності і зміна

¹ Низьковуглецевим землекористуванням є такий спосіб використання земель

суспільного бачення в цілому, а саме вдосконалення взаємозв'язків у системі «суспільство-довкілля».

Для відновлення і збереження агроресурсного потенціалу, основні зусилля аграрної політики мають бути спрямовані на підтримку вітчизняного виробництва з подальшим реформуванням організаційно-економічних зв'язків в сільському господарстві. Необхідним є досягнення збалансованого землекористування зі збереженням прийняттого рівня рентабельності функціонування агровиробничих підприємств. Дієвим способом досягнення таких цілей є запровадження низьковуглецевого землекористування з попереднім впровадженням науково обґрунтованої системи землеохоронних заходів, які в свою чергу забезпечать без від'ємний баланс вуглецю в ґрунтовому резервуарі. Такий інструмент, як внутрішня торгівля набутими одиницями абсорбції підвищує капіталізацію агроугідь та у перспективі здатне створити допоміжне джерело грошових надходжень до агровиробничого сектора. Низьковуглецеве сільськогосподарське землекористування – є ключовим фактором у формуванні прийняттого рівня агроекологічної безпеки. Проблеми незбалансованого землекористування обумовлені глибокою економічною кризою в державі, яка впливає і на сільське господарство та порушує паритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію [1].

На нашу думку, реалізація стратегії низьковуглецевого розвитку є ключовою умовою вирішення еколого-економічних проблем, головна мета якої полягає в скороченні обсягів викидів вуглецю, та збільшенні обсягів його поглинання. Рослинництво створює різні рівні антропогенного навантаження на ґрунтове середовище, а порушення науково обґрунтованих технологічних вимог та обмежень сприяють його посиленню та мають вплив різної інтенсивності на запаси вуглецю. Але, з метою підвищення прибутковості агротехнологічні вимоги не завжди дотримуються, наприклад широко порушуються сівозміни. Це підтверджується аналізом динаміки посівних площ деяких культур, рис.1

Побудовано автором на основі даних Державної служби України]

Особливого загострення набула проблема відновлення та збереження агроресурсного потенціалу на шляху України до євроінтеграції. Деякими з вимог євроатлантичної інтеграції є запровадження системи торгівлі викидами. Стосовно сектору рослинництва України, де відбувається використання земель сільськогосподарського призначення, застосовуваним є можливість запровадження внутрішнього вуглецевого ринку. Ефективність функціонування такої системи визначається мірою впровадження комплексу науково обґрунтованих заходів низьковуглецевого сільськогосподарського землекористування, підсумковий вплив яких спрямовано на збільшення запасів вуглецю в землях сільськогосподарського призначення, що є фактором відновлення і збереження агроресурсного потенціалу [3, с. 10]. Крім вуглецевої торгівлі з'являються й інші новітні економічні важелі, такі, наприклад, як вуглецевий слід продукції, вуглецеве оподаткування та запровадження вуглецевого мита, що є важливим і для рослинницької товарної продукції. Після прийняття Євросоюзом Регламентом 2018/841 Європейського Парламенту та ради від 30 травня 2018 року, гостро постала проблема по скороченню викидів парникових газів саме в секторі аграрного виробництва. Цей документ встановлює правила щодо обліку викидів парникових газів від використання агроугідь, а саме від «орні землі постійного обробітку» та «луко-пасовищні угіддя постійного використання» (під «постійним» розглядається проміжок часу понад 20 років, згідно рекомендацій Міжурядової групи експертів ООН з питань змін клімату [4]). Саме до територій за такими категоріями будуть застосовані правила обліку динаміки викидів парникових газів.

Такий інструмент як вуглецевий слід – визначає обсяги викидів на одиницю продукції дозволяє легко порівнювати міру екологічного тиску від різних виробництв продукції. Таким чином, цей важіль полегшує створення організаційно-економічних умов з орієнтацією на скорочення обсягів викидів парникових газів при виробництві.

В Україні не має жорсткого регламентування з закріпленими на законодавчому рівні екологічними обмеженнями, порівняно із законодавчими ініціативами Євросоюзу. Особливо, якщо згадати про інструмент таксономії, який передбачає можливість отримання банківського фінансування виробничої діяльності не лише за умов її економічної прибутковості, а і, що важливо, за умов екологічної прийнятності. Таким чином, міра антропогенного фактору набуває ознак економічного рушія, а його зниження відкриває шлях капіталізації природоресурсного потенціалу.

Для забезпечення вільного доступу національної продукції на міжнародні ринки, і товарної продукції рослинництва зокрема, виникає необхідність в створенні системного державного підходу щодо активізації діяльності національної системи з моніторингу зі збором для підтвердження інформації для звітування. У цьому контексті потребує суттєвого посилення система моніторингу якісного стану ґрунтового покриву на землях сільськогосподарського призначення. Цим самим буде створено підґрунтя для

формування і запровадження системи вуглецевої сертифікації для рослинницької продукції, яка використовується при виробництві біопалива у тому числі.

Отже, для залучення національних агровиробників до міжнародного ринку товарної сільськогосподарської продукції виникає необхідність удосконалення еколого-економічного механізму збалансованого природокористування на основі залучення системи фінансово-економічних кліматично орієнтованих важелів. При цьому необхідною є адаптація міжнародного досвіду до національних економічних умов господарювання.

Список літератури

1. Лебеденко О. В. Державне регулювання відтворення земельних ресурсів в аграрних підприємствах. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 15. С. 15–17.
2. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. за № 963 // Офіційний вісник України. – 2007. - № 55. – ст. 2221, кол. акту 40547/2007.
3. Бутрим О.В. Теоретико-методологічні основи формування внутрішнього вуглецевого ринку в контексті збалансованого розвитку агросфери: монографія / за ред. О.І. Дребот – К.: ТОВ «ДІА», 2018. – 360 с.
4. 2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories / Kein Paustian and others. Volume 4 Agriculture, Forestry and Other Land Use. IPCC National Greenhouse Gas Inventories Programme. URL: <http://www.ipccnggip.iges.or.jp/public/2006gl/vol4.html>.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Дідур К.М.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Прибуток є основним фінансовим джерелом розвитку підприємства, науково-технічного удосконалення його матеріальної бази і продукції, всіх форм інвестування. Він служить джерелом сплати податків. Враховуючи значення прибутку, вся діяльність підприємства спрямована на те, щоб забезпечити зростання його величини або принаймні стабілізувати її на певному рівні. Тому основний принцип діяльності підприємства складається в прагненні до максимізації прибутку [1].

Для ефективного функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин найбільше значення має виявлення резервів збільшення обсягу продукції, зниження собівартості, збільшення розміру прибутку. Одним із резервів збільшення розміру прибутку підприємства є збільшення обсягу реалізації товарної продукції. Між прибутком та обсягом реалізації існує пряма залежність, тобто чим більше продукції реалізується, при інших рівних умовах, тим більшою є сума прибутку, і навпаки, невиконання плану по реалізації зменшує прибуток. Таким чином, різноманітність продукції має значний вплив на збільшення реалізованої продукції підприємства. Збільшення прибутку в результаті виробничої діяльності дає можливість підприємству заробити засоби на виробничий і соціальний розвиток, матеріальне заохочення, до того ж це стає функцією самого підприємства. В той же час ріст прибутку на підприємстві означає й збільшення відрахувань в державний бюджет [2].

Багато підприємств проводять розробку та реалізацію науково-технічних нововведень і отримують на них ліцензії. В умовах жорстокої конкуренції виробники можуть проводити власні дослідження і розробки в такому обсязі, який є необхідним для здійснення покращення властивостей продукції, і зробити її більш конкурентоспроможною. Певну роль в процесі реалізації товарів відіграє правильна організація оплати праці робітників відділів збуту промислових підприємств. Для збільшення обсягу отримуваного прибутку велике значення має збереження наявних довготривалих господарських зв'язків. Їх руйнування погано позначається на виробництві, матеріально-технічному постачанні. Також необхідно регулярно проводити інвентаризацію запасів і обладнання з метою виявлення надлишків. Ці надлишки необхідно продавати за ринковими цінами.

Зниження собівартості продукції є найважливішим фактором збільшення прибутку. У зниженні собівартості продукції найбільш повно відбивається економія матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, якими розпоряджається підприємство. Максимальна мобілізація резервів собівартості продукції є важливою умовою ефективного функціонування підприємства. Зниження

собівартості продукції – необхідна умова стабілізації цін, економічного процвітання будь-якого підприємства, джерело накопичень для прискорення соціально-економічного розвитку суспільства, підвищення добробуту населення [1].

Ефективне використання матеріальних ресурсів, в значній мірі, залежить від роботи відділу постачання. Однією з важливих задач органів постачання підприємства є контроль за станом запасів і за управлінням ними. Робота служби постачання повинна сприяти економічному і раціональному використанню матеріальних ресурсів при плануванні матеріально-технічного постачання, в процесі операційної роботи по виконанню розроблених планів постачання, а також при прямому використанні матеріальних ресурсів. Потребують вдосконалення й нормативи. Так, нормативи використання матеріальних ресурсів та виробництві продукції не всюди достатньо технічно обґрунтовані, тому вони не завжди можуть служити достовірною базою для встановлення дійсно прогресивних норм витрат. Технічно обґрунтовані норми й нормативи, їх своєчасний перегляд, з одного боку, впливають на оплату праці, а з іншої – на формування ціни, тому що виявлення резервів призводить до зниження суспільно-необхідних витрат робітників.

Значний вплив на збільшення прибутку має оновлення основних фондів. Технічне переозброєння виробництва покращує економічні показники роботи підприємств. Однак введення нових підприємств і об'єктів у багатьох випадках викликає підвищення собівартості продукції. Однією з причин такого стану є подорожчання одиниці потужностей, що вводяться. Вартість основних фондів, а відповідно й вартість амортизації залежить від затрачених коштів на проектування будівельних об'єктів, від його якості, тривалості і вартості будівництва, а також вартості обладнання і строків опанування проектних потужностей.

Збільшення прибутку є одним з напрямків підвищення продуктивності праці, економії трудових витрат на виробництво. Значний вплив на підвищення продуктивності праці і, відповідно збільшення розміру прибутку, має скорочення застосування ручної праці, подальше впровадження механізації і автоматизації виробничих процесів. Розрахунки спеціалістів показують, що при механізації робіт продуктивність праці збільшується у 1,5–2 рази. Резервом збільшення розміру прибутку підприємств є підвищення цін. Ціни відображають кон'юнктуру ринку, протиставляючи виробника споживачу товару, і навпаки. Для збільшення обсягу отриманого прибутку підприємствам необхідно застосовувати правильну тактику в області встановлення цін. При встановленні ціни товару слід використовувати спеціальну методику розрахунку вихідної ціни.

Від правильності розрахунку ціни багато в чому залежить обсяг отриманого прибутку, ліквідність і платоспроможність підприємства, його фінансовий стан. Правильний розрахунок резервів збільшення розміру прибутку є необхідним для його планування на майбутній період. Знаючи перспективну суму прибутку підприємства можна правильно спрогнозувати інвестиційну політику, а також витрати на соціально-культурні заходи та матеріальні заохочення працівників.

В процесі управління формуванням прибутку вирішуються дві основні задачі:

а) підвищення загального розміру прибутку в процесі його формування;

б) ефективний розподіл отриманого прибутку за окремими напрямками його використання.

Для зростання показників прибутку кожному підприємству необхідно здійснювати цілеспрямовану політику управління формуванням прибутку, впроваджувати сучасні технології у торговий процес, виявляти і використовувати резерви скорочення витрат. Побудова на підприємстві відповідних організаційно-методичних систем забезпечення управління, знання основних механізмів формування прибутку, використання сучасних методів його аналізу і планування може значно скоротити шлях до досягнення основної мети підприємства – до прибутку.

Список використаних джерел

1. Онисько С.М., Марич П.М. Фінанси підприємств:[підручник для студентів вищих закладів освіти]. 2-вид., виправ. і доп. Львів: Магнолія Плюс, 2006. 367 с.

48. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: [підручник]. К.: Знання, 2006. 439 с.

УМОВИ ТА ПЕРЕДПОСИЛКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Мезіна Лілія Василівна

к.е.н., доцент

Національний університет «Одеська морська академія»

Глобалізація виробничих процесів тягне за собою широке використання морських перевезень. Світова морська торгівля останні три роки переживає негативний вплив пандемії, але необхідно зазначити, що короткостроковий прогноз залишається позитивним.

Об'єктивна значимість торгових портів зумовлює оптимізацію їхнього позиціонування в регіональній та світовій транспортній системі. Навколо базових торгових портів формується клімат інвестиційної привабливості, що у свою чергу підвищує їхню функціональну та економічну стійкість.

На рис. 1 представлена динаміка вантажообігу морських торгових портів країн Чорноморського регіону [1].

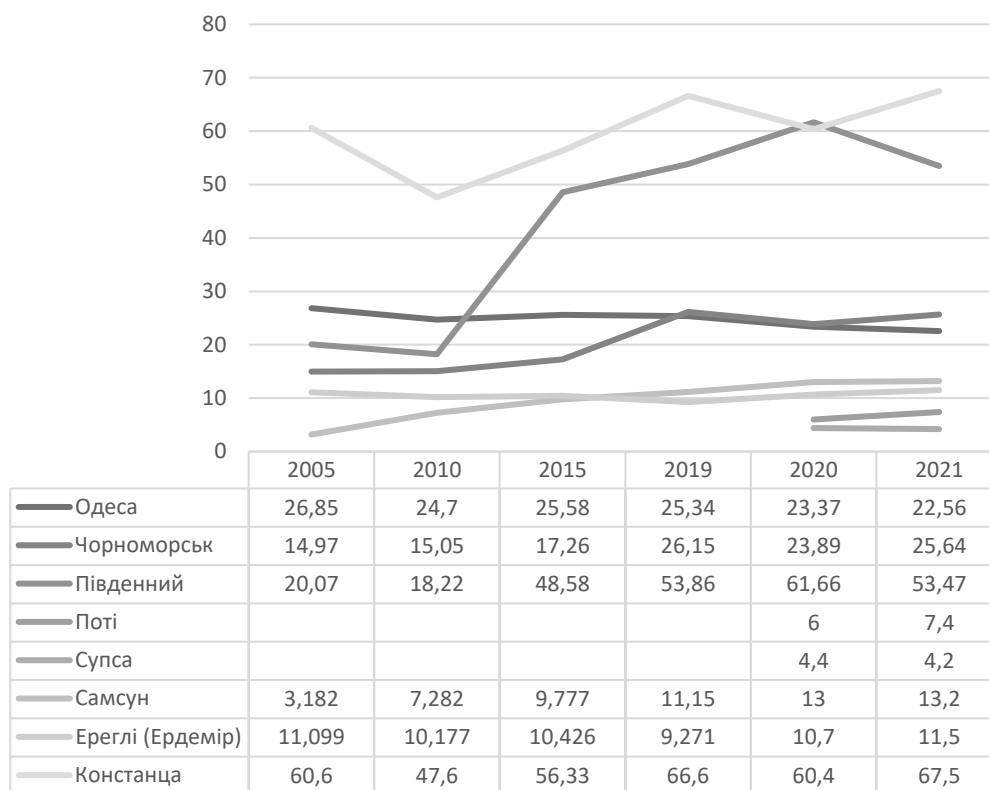

Рисунок 1. Динаміка вантажообігу морських портів Чорноморського регіону 2005-2021 рік, млн.т

Морський порт Констанца в 2021 році займав частку на ринку Чорноморського регіону - 12,1%, один з найбільших портів України – морський порт «Південний» - 9,6%. Відомі переваги територіального розміщення транспортного комплексу України мають інтенсивно використовуватись у двох

напрямах – як фактор реальної інтеграції, так і суттєвого джерела валютних надходжень.

Конкурентоспроможність мають ті портові системи, які використовують ефект масштабу та інвестують в інноваційні портові технології та використовують принцип «цифровізації».

Спрощення процедур світової торгівлі та морських перевезень передбачає розвиток цифровізації та механізму автоматизації митних процедур, організації роботи морських підприємств за принципом «єдиного вікна». Це підвищує ефективність всього логістичного ланцюжка та позитивно впливає на роботу всіх підприємств морської галузі.

Необхідно підкреслити, що використовуючи принцип «цифровізації» це по перше, підвищення ефективності експортних, імпорتنих та транзитних операцій, по – друге, покращується управління морською галузю, по – третє, скорочення витрат часу та коштів трейдерів, а також це механізм який розширює доступ та прозорість ринка морської торгівлі [2].

Морські торгові порти мають стратегічне значення для забезпечення економічної безпеки країни. При виборі форми власності необхідно чітко розділяти функції стабільності, безпеки та комерційної діяльності.

Перевалка вантажів в портах України переважно виконується приватними стивідорними компаніями (рис. 2) частка яких в 2021 році склала 78,5 % від загального вантажообігу [3]. Найбільші стивідорні оператори приватної форми власності – група терміналів ТІС, ТрансБалкТермінал та МСП Ніка-Тера.

На протязі останнього періоду знижується доля державної власності в структурі національного стивідорного ринку. В 2021 році часта державних стивідорних операторів в портах України склала 21,5%.

Рисунок 2. Динаміка частки державних та приватних термінальних операторів які беруть участь в переробці вантажів в морських торгових портах України за 2016-2021 рік.

Необхідно підкреслити, зважаючи на стратегічне значення стивідорних підприємств в економічній безпеці України необхідно знайти баланс між приватною та державною власністю в портовому бізнесі.

За підсумками останніх років Україна утримувала лідерство у рамках Всесвітньо-продовольчої програми з постачання продовольства для гуманітарних операцій. Загалом 2021-го Україна направила 20% продовольства по програмі ООН [4].

Наслідки агресії росії проти України призвели до кризового стану в продовольчій, паливної та фінансової системах в світі. Війна вплинула далеко за межі України, викликаючи кризу життя, зростання цін, зниження реальних доходів мільярдів людей у всьому світі.

Глобальне середовище міжнародних інвестицій різко змінилося з початком війни в Україні. Невпевненість інвесторів та небажання ризикувати можуть надати суттєвий знижувальний тиск на глобальні прямі іноземні інвестиції у найближчій перспективі [5].

Необхідно зазначити, що Україна не зважаючи на війну, залишається гарантом продовольчої безпеки в світі.

«Зернова угода» в Україні почала діяти з 22 липня 2022 року за підтримки ООН, яка сприяє безпечному судноплавству для експорту зерна. Географія експорту «зернової ініціативи» охоплює роботу трьох портів України - морських торговий порт «Одеса», «Чорноморськ», «Південний».

Прописаний в угоді механізм передбачає рух торгових морських суден караванами по заздалегідь затверджених коридорах із перевіркою у Стамбулі. Українське зерно прямує в Європу, Азію, Африку. Наприклад, за 2 місяця роботи «Зернової угоди» (серпень – вересень 2022 рік) 58% від загального об'єму експортованої кукурудзи пішло в Європу, а 68% від загального об'єму пшениці в Африку та Азію [6].

Наявність українського зерна на світовому ринку морської торгівлі впливає на зниження цін. Динаміка ціни на пшеницю на світових ринках представлена на рис. 3.

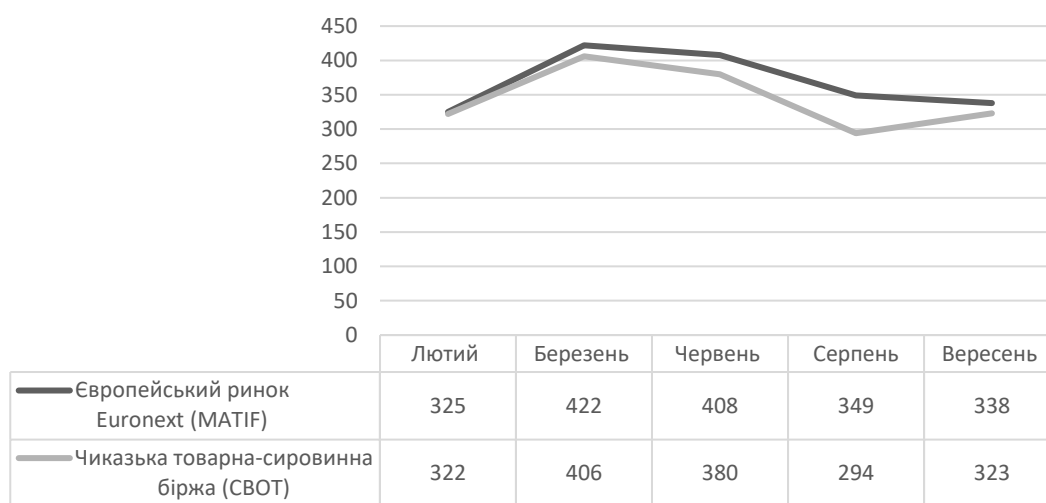

Рис.3. Динаміка цін на пшеницю на глобальних ринках, доларів за тонну, лютий – вересень, 2022 рік.

Так вартість пшениці на європейських та американських ринках за період функціонування «Зернового коридору» суттєво впала. Продовольство стає доступнішим для тих, хто знаходиться за крок від гуманітарної катастрофи.

Блокування росією «Зернової угоди» миттєво відображається на світових товарних ринках, визиває продовольчу кризу в світі.

Постійна потреба у вдосконаленні транспортного обслуговування світових господарських зв'язків з урахуванням темпів наростання вантажообігу одна із основних чинників розвитку підприємств морської галузі. Важливим напрямом такого вдосконалення є розвиток логістичних ланцюжків доставки товару. До основних принципів побудови таких систем належать:

- територіальна оптимальність транспортних маршрутів за критеріями мінімізації енергоємності та екологічна безпека;
- абсолютна відповідність техніко-економічного рівня та економіко-правового статусу національних зон міжнародним транспортним коридорам;

Важливим в системі розвитку підприємств морської галузі є врахування розподілу функцій та критеріїв національної безпеки та комерційної діяльності.

Список літератури

1. Останній мирний рік // Порти України, №2. 2022. С.44-45
2. Trade and Development Report 2022 / Report by the UNCTAD secretariat. – New York, Geneve: UNCTAD, 2022. Р. 159. *Офіційний сайт*. URL: <http://unctad.org/tnc>
3. Торік вантажообіг портів України скоротився на 3,6 % // Порти України, №1. 2022. С.34-41
4. Обсяги світової торгівлі відновлюються швидше, ніж очікувалося // Порти України, №4. 2021. С.34-35.
5. World investment report / Report by the UNCTAD secretariat. – New York, Geneve: UNCTAD, 2022. Р. 247. *Офіційний сайт*. URL: <http://unctad.org/tnc>
6. «Зернова ініціатива»: відправлено ще 9 млн тонн української агропродукції // Міністерство інфраструктури України. *Офіційний сайт*. URL: <https://mtu.gov.ua/>

ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ПАРТНЕРСЬКОГО МАРКЕТИНГУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВА

Мельник О.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет ім. І.Франка

Возна Л.Б.

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет ім. І.Франка

Умови функціонування сучасної економіки вимагають від компаній постійної модернізації бізнес-процесів підприємства та використання інноваційних технологій аби втримати власні позиції в конкурентній боротьбі за споживача. Стрімкий перехід бізнесу до мережі Internet викликає необхідність застосування підприємствами прогресивних інструментів Internet-маркетингу, які б активно привертати увагу споживачів на їх продукцію. На практиці ж, більшість бізнес-організації обмежуються створенням власного сайта. Проте, це лише перший крок до ведення бізнесу в Internet.

Для ефективного функціонування та отримання прибутку, компанії повинні займатися просуванням власного бізнесу, будучи зі споживачем на «одній хвили», відстежувати його потреби та надавати послуги в найзручніший для нього спосіб. А це передбачає використання найсучасніших інструментів і технологій Internet-маркетингу, серед яких, особливу увагу, варто звернути на партнерський маркетинг. Особливо, в умовах посилення глобальної економічної кризи, зумовленою пандемією COVID-19.

Найбільш близькими до визначення «партнерського маркетингу» є визначення польських вчених М. Риделя і Ц. Ронковського, які стверджують, що «партнерський маркетинг означає концепцію управління і діяльності на ринку, згідно з якою ринкова результативність фірми залежить від укладання партнерських стосунків з учасниками ринку» [1]. Ця концепція формує будову лояльних зв'язків з клієнтами і стратегічних альянсів з партнерами в бізнесі.

Звідси, головними рисами партнерського маркетингу є [4, с. 36]:

- концентрація уваги на утриманні клієнта назавжди, а не лише на його здобутті;
- гнучкий, індивідуальний маркетинг, інтенсивні контакти та діалог з клієнтами;
- концентрація на цінностях, які фірма передає клієнтові;
- велике значення марки;
- зростаюче значення етики в маркетингу,

- діяльність фірми бере до уваги не тільки клієнта, але й оточення;
- відповідальність усіх працівників за маркетингову орієнтацію фірми;
- далекий горизонт планування (стратегічне планування).

І, нарешті, партнерський маркетинг - для якого після здобуття певного сегмента ринку найважливішим є розуміння клієнтів всередині обраних сегментів, що забезпечує розвиток підприємства через укладення довготривалих стосунків з найбільш прибутковими клієнтами.

Важливим етапом формування партнерських відносин є визначення тих суб'єктів ринку, з якими ці відносини повинні налагоджуватися. Різні науковці [2] до партнерів по ринку, або бізнес-партнерів, відносять різних фізичних і юридичних суб'єктів, які беруть участь, пряму чи опосередковану, у процесі виготовлення товару та постачання цього товару до кінцевого споживача.

В останні роки з'явилося багато наукових праць іноземних і вітчизняних вчених та практиків, присвячених проблемам формування маркетингу партнерських відносин. Проведений аналіз показує, що більшість науковців до суб'єктів маркетингу партнерських відносин відносять лише постачальників та споживачів, причому спостерігається залежність між науковою тематикою та видом суб'єкта ринку, з яким розглядається можливість формування відносин [1].

До прикладу-науковці, тематикою досліджень яких є логістичні процеси, зазначають, що суб'єктами маркетингу партнерських відносин є учасники ланцюга поставок [4]. Дослідники проблем промислового маркетингу відзначають, що партнерські відносини будуються між промисловими підприємствами та клієнтами.

Водночас, деякі науковці в своїх роботах розширюють коло суб'єктів маркетингу партнерських відносин [5] і до суб'єктів партнерських відносин додаються і інші бізнес-одиниці, а також контактні аудиторії, акціонери та персонал підприємства.

Польський вчений Я. Отто зазначає, що відносини формуються на двох рівнях. “На макрорівні – це стосунки, які відбуваються між фірмою і різними суб'єктами ринку, такими як: уряд, постачальники, споживачі, посередники. В свою чергу, на мікрорівні – це стосунки між організацією та клієнтом” [7, с.77].

На основі опрацьованих літературних джерел, було б доцільно до суб'єктів маркетингу партнерських відносин відносити постачальників, виробників, конкурентів, посередників, промислових споживачів, а також впливові інституції або контактні аудиторії. Ключову роль у побудові взаємовигідних відносин відіграють і самі працівники підприємства – від звичайних робітників до акціонерів компанії. Власне - робота однією командою, взаєморозуміння між вищим керівництвом і підлеглими дає можливість сформувати позитивний імідж підприємства, який є необхідною умовою для побудови партнерських відносин.

Суб'єктів маркетингу партнерських відносин пропонується поділити на три групи за типами партнерства, які функціонують в єдиній системі, але різні за характером партнерства та взаємозв'язків:

1. Прямі партнерські відносини – це бізнес-одиниці, з якими підприємство безпосередньо будує партнерські відносини, які полягають на взаємовигідній співпраці, створенні додаткових цінностей для кінцевого споживача, зменшенні часових, трудових та фінансових затрат при укладанні договорів, взаємодопомозі у критичних ситуаціях тощо.

До першої групи суб'єктів маркетингу партнерських відносин належать [6]:

- постачальники;
- організації-споживачі;
- маркетингові посередники;
- надавачі ділових послуг;
- конкуренти.

Постачальниками є компанії і приватні особи, які забезпечують підприємство та його конкурентів матеріальними ресурсами, необхідними для виробництва товарів і послуг. Організації-споживачі – юридичні особи, які закупають товари для їх подальшого використання у процесі виробництва, здачі в оренду, перерозподілу чи перепродажу. Ними можуть бути виробничі підприємства, підприємства-посередники, державні установи та неприбуткові організації.

Маркетингові посередники – фірми, що допомагають компанії в просуванні, збуті і розповсюдженні товарів та/або послуг серед потенційних посередників. До маркетингових посередників належать торговельні посередники та агентства з надання маркетингових послуг.

Конкуренти – особи, групи осіб або підприємства, які змагаються за споживача з іншими особами, групами осіб або підприємствами, мають свої власні специфічні інтереси в певній галузі та здійснюють свою діяльність відповідно до цих інтересів.

Відносини між усіма суб'єктами першої групи партнерства, за винятком конкурентів, формуються в процесі прийняття рішення про купівлю і підтримуються під час проведення переговорів, укладання угоди, після продажного обслуговування та повторних замовлень. А відносини з конкурентами розвиваються в процесі обміну досвідом та розвитку галузі і підтримуються на протязі усього шляху існування підприємства.

2. Опосередковані партнерські відносини – це друга група партнерства, суб'єкти якої мають опосередковане відношення до маркетингу партнерських відносин. Тобто, створення умов довіри є вигіднішим для виробника, оскільки ці діячі ринку допомагають своєю діяльністю і ставленням до компанії-виробника створювати прямі партнерські відносини, які формуються між суб'єктами першої групи.

До другої групи суб'єктів маркетингу партнерських відносин доцільно відносити так звані контактні аудиторії [6], а саме:

- ✓ фінансові, банківські та кредитні установи;
- ✓ бюджетні організації та органи влади;
- ✓ засоби масової інформації;
- ✓ громадські організації;
- ✓ місцева громадськість тощо.

Контактні аудиторії фірми – установи, заклади, асоціації та групи людей, які виявляють реальний чи потенційний інтерес до фірми і впливають на її здатність досягти визначених цілей.

3. Акціонери, керівництво та персонал підприємства - невід'ємні учасники практичної реалізації концепції партнерського маркетингу. Ця група суб'єктів формує імідж підприємства, відіграє важливу роль при формуванні партнерських відносин з суб'єктами першої та другої груп і має характер «внутрішньофірмових партнерських відносин». В свою чергу, формування лояльних працівників та корпоративного духу підприємства забезпечує розуміння місії та цілей підприємства, а також дає можливість реалізовувати поставлені завдання єдиною командою, яка чітко знає та усвідомлює, що від неї вимагається.

Формування відносин довіри і співпраці полягає в розробленні та реалізації спільних планів та стратегій створення спільних активів.

До переваг, які пов'язані зі встановленням довготривалих партнерських відносин, належать: зниження адміністративних витрат, ефективне використання ресурсів, покращання зв'язків, удосконалення нововведень, покращення діяльності. Незважаючи на таку велику кількість вище перелічених переваг партнерського маркетингу існує ймовірність зіткнення з його недоліками:

- ✓ Партнерство обмежує шанси використання привабливіших ринкових можливостей;
- ✓ Можуть виникати конфлікти з приводу володіння спільно розробленою інновацією та правом на інтелектуальну власність;
- ✓ Ставка на одного-двох постачальників може спричинити ризик ринкової небезпеки інформацію;
- ✓ Складність довірити партнеру стратегічно важливу інформацію;
- ✓ За незначних обсягів закупівлі переваги від партнерства можуть не виправдати тих зусиль, які було витрачено на налагодження цих стосунків;
- ✓ Складність у пошуку партнера, готового прийняти на себе необхідні за умов партнерства зобов'язання [власне опрацювання]

Остаточним результатом концепції маркетингу відносин є побудова унікальних нематеріальних активів компанії. Ефективні механізми координації процесів управління взаємовідносинами визначають успіх підприємства. Необхідна адаптація форм партнерських зв'язків до реальної практики як українського бізнесу так і зарубіжного полягає в розробці якісно нового комплексного підходу до формування механізму ефективного управління міжфірмовими взаємовідносинами з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства та збільшення його ринкової вартості.

Список літератури

1. Войчак А.В.У Примака Т.О. - Маркетингові комунікації у концепції відносин // Маркетинг в Україні. - 2003. - №3. - С.14.
2. 23Криворучко Я.Ю. – Методичні засади впровадження концепції партнерського маркетингу на підприємстві – Львів – 2012

3. Мороз Л.А., Чухрай Н.І. - Маркетинг: Підручник / За ред. Л.А. Мороз. – 4-е вид. – Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2009. – 244 с.
4. Телетов О.С. - Концептуальні засади застосування партнерського маркетингу на промисловому підприємстві // Вісник СумДУ. Серія Економіка №1, 2008.
5. Gummesson E. - Total Relationship Marketing. - Oxford, Butterworth Heinemann - 2000 - p. 9.
6. Rydel M. Ronkowski C. - Marketing partnerski. // Marketing i Rynek. - Warszawa, 2010 - No9
7. Otto J. - Marketing relacji. Koncepcja i stosowanie. - Warszawa: C.H. Beck, 2001 - 356 s..

РОЛЬ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Мех Лариса Михайлівна,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри математики та економіки

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка,

Україна

Рублевська Леся Юріївна

Студентка IV курсу

Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка

Забезпечення продовольчої безпеки – один із пріоритетних напрямів глобального порядку денного. Вторгнення РФ в Україну посилило роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Блокований експорт і поставлена під загрозу поточна посівна кампанія призвели до різкого зростання цін на світовому ринку, створюючи не лише ризики підризу діяльності агропродовольчого сектору країни та національної економіки в цілому, але і передумови для голоду сотень мільйонів людей по всьому світу [1, с. 34].

Україна тривалий час позиціонується як гарант продовольчої безпеки в багатьох країнах світу завдяки традиційно потужному продовольчому експорту. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн. осіб [2, с. 140].

Для з'ясування, наскільки країна успішно вирішує внутрішні проблеми продовольчої безпеки, в тому числі порівняно з іншими країнами світу, використовується Індекс глобальної продовольчої безпеки (Global Food Security Index, GFSI), який дозволяє відстежити основні проблеми економічної доступності, фізичної наявності та якості продовольства країни.

Глобальний індекс продовольчої безпеки був розроблений і побудований Economist Impact і підтримується Corteva Agriscience [3].

Згідно з даними The Economist, у 2021 р. лідером рейтингу продовольчої безпеки серед 113 країн світу стала Ірландія (табл. 1).

Ірландія, Австрія, Великобританія, Фінляндія, Швейцарія, Нідерланди, Канада, Японія, Франція та США поділили першу десятку із загальним показником GFS у діапазоні 79,1-84,0 бали за індексом. Із чотирьох категорій GFSI Європейський регіон показав найкращі показники за рівнем доступності.

Таблиця 1

Індекс глобальної продовольчої безпеки (GFSI) країн у 2021 році

Рей- тинг	Країна	Загальний бал	Показники			
			Економічна доступність	Фізична доступність	Якість і безпека	Природні ресурси та стійкість
1	Ірландія	84,0	92,9	75,1	94,0	74,1
2	Австрія	81,3	90,5	75,2	91,2	65,7
3	Велика Британія	81,0	91,1	72,7	89,6	69,0
4	Фінляндія	80,9	91,7	66,2	93,8	75,1
5	Швейцарія	80,4	89,0	76,9	86,4	65,1
6	Нідерланди	79,9	89,7	73,7	92,2	61,2
7	Канада	79,8	87,6	77,7	94,5	54,4
8	Японія	79,3	90,0	75,7	83,4	61,9
9	Франція	79,1	90,3	67,0	92,1	67,5
10	США	79,1	88,7	71,0	94,3	61,3
58	Україна	62,0	73,9	51,8	71,9	49,3
113	Бурунді	34,7	24,0	33,7	45,7	44,8
-	Середній	60,9	66,7	56,7	68,0	50,8

Джерело: побудовано за даними Itracst Econotmis

Україна у загальносвітовому рейтингу займає 58 позицію з показником GFSI 62,0% та за показниками економічної доступності продовольства, якості і безпечності харчових продуктів посідає останнє місце серед європейських країн. За іншими двома показниками, які визначають достатність національного постачання продовольства, ризику порушення поставок, дослідницький потенціал для розширення і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та оцінює вплив країни на зміни клімату, його схильність до природно-ресурсних ризиків та спроможність країни адаптуватися до цих ризиків, також займає останні позиції, випереджаючи Сербію і Словаччину [1, с. 38].

Але останні 10 років Україна, маючи значний аграрний потенціал, демонструє позитивну динаміку у комплексі вирішення продовольчої безпеки країни (рис. 1).

Крім того, доцільно відмітити, що Україну включено в найбільш перспективну четвірку глобальних експортерів зерна, вона стала потенційним гравцем розподілу фінансових потоків світового ринку продовольства. У 2021 р. Україна ввійшла до складу Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [1, с. 39]. Уперше в історії Міжнародну зернову раду² очолив представник України – заступник міністра економіки України [4].

² International Grains Council, міжурядова організація, діяльність якої покликана сприяти розвитку і зміцненню міжнародної співпраці щодо зернових культур між країнами-експортерами та імпортерами зерна

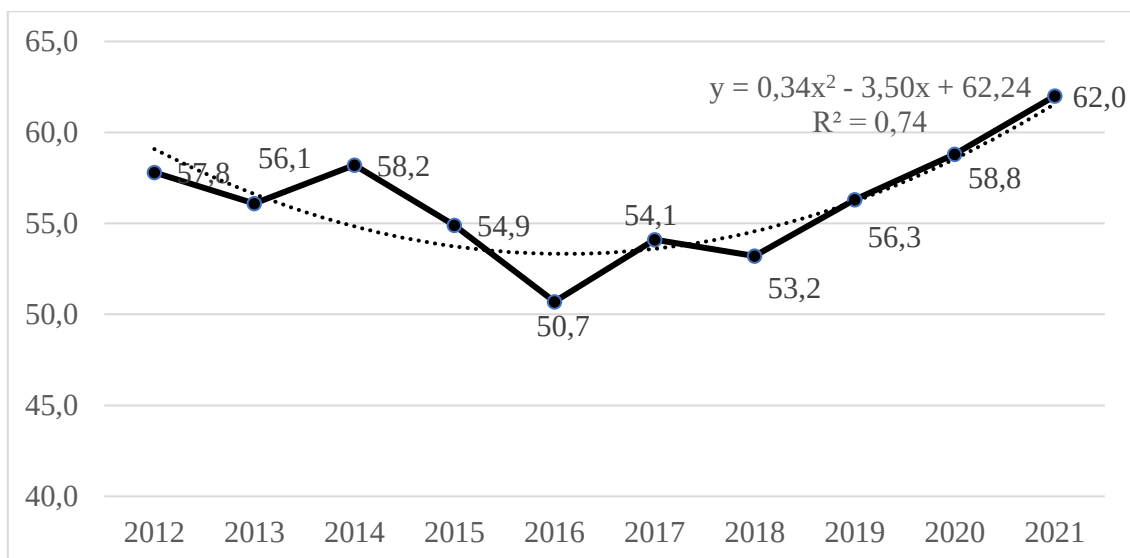

Рис. 1. Індекс глобальної продовольчої безпеки (GFSI) в Україні в 2012-2021
рр., %

Джерело: побудовано за даними Impact Economis

Україна стабільно входить до п'ятірки провідних світових експортерів зернових і зернобобових. За результатами 2020/2021 маркетингового року експорт зернових і зернобобових та продуктів їх переробки склав 44,9 млн. т. Зокрема, експортовано 16,6 млн. т пшениці, 4,2 млн. т ячменю, 18,4 тис. т жита, 23,1 млн. т кукурудзи, а також 126,9 тис. т борошна [4].

На сільське господарство припадає близько 20% ВВП (враховуючи суміжні галузі, розташовані на ланцюгу створення доданої вартості) України і більше 40% загальних доходів від експорту. Крім того, що сільське господарство є важливим сектором з точки зору ВВП і зайнятості (близько 15% від загальної чисельності населення України), сільськогосподарські виробники забезпечують місцеве населення майже 100% споживання основних сільськогосподарських культур, овочів і не менше 80% споживання м'яса [4]. Незважаючи на величезний потенціал сільськогосподарського виробництва України, війна серйозно впливає не тільки на глобальну, а й на внутрішню продовольчу безпеку, оскільки головний напрям російського вторгнення в Україну припадає саме на ті області, де вирощують більшу частину української пшениці – Харківську, Дніпропетровську, Херсонську, Запоріжську. Окрім того, бойові дії перекрили шляхи експорту зерна – басейни Азовського та Чорного морів.

Таким чином, воєнні дії, що ведуться РФ на території України, вкрай негативно вплинуть на функціонування продовольчих систем; очікуються, зокрема, такі їх наслідки:

- порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві), а також діяльності щодо створення доданої вартості в

АПК, пов'язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією харчових продуктів;

- зрив посівної кампанії, що є особливо загрозливим, зважаючи на високі світові ціни на газ і, відповідно, міндобрива. Сукупно це призведе до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових;

- ускладнений експорт української продукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку РФ (60 % сільськогосподарської продукції України експортується морем), що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції [4].

Такі наслідки призведуть до виникнення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці:

- подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20 %);

- глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвинутою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці [5].

Індекс цін на продовольство ФАО у лютому 2022 р. сягнув історичного максимуму – 140,7 п., що на 5,3 п. вище, ніж його значення у січні 2022 р., і на 24,1 п. вище, ніж рівень лютого 2021 р. В березні 2022 року середнє значення індексу становило 159,3 пункту. Це на 12,6 % вище за лютневий рівень, який вже був максимальним з моменту створення індексу, і на 33,6% більше, ніж у березні 2021. Індекс цін на продовольство ФАО у жовтні 2022 року склав 135,9 пунктів, що на 0,4% менше, ніж у вересні, й на 14,9% порівняно з історичним максимумом, зафіксованим у березні 2022 р. Він залишається на 2% вищим за свій рівень у жовтні 2021 р. При цьому індекс цін на зернові ФАО протягом жовтня 2022 року зріс на 3%. Світові ціни на пшеницю зросли на 3,2%, переважно відображаючи невизначеність, пов'язану з Чорноморською зерновою ініціативою, а також перегляд у бік зниження запасів у США. Міжнародні ціни на фуражне зерно зросли на 3,5% порівняно з вереснем, при цьому ціни на кукурудзу зросли ще більше через нижчі перспективи виробництва в США та ЄС, а також посушливі умови в Аргентині та невизначеність щодо експорту з України [5].

У 2022 році, за даними ООН, до 323 млн людей у всьому світі перебуватимуть у стані «гострої продовольчої нестабільності» або перебуватимуть у групі високого ризику. А за оцінками експертів Integrated Food Security Phase Classification, цього року кількість людей у світі, яким загрожує різке скорочення харчування, буде на 25% більшою, ніж торік.

Таким чином, продовження війни РФ проти України спричинить глибокі економічні потрясіння, які впливатимуть на ліквідність агровиробників, зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах, зростання продовольчих цін та прискорення інфляції. Тому для мінімізації виявів глобальної продовольчої кризи необхідно якнайшвидше захистити і підтримати виробництво

сільськогосподарської продукції в Україні в умовах воєнного стану, скориставшись можливостями впливу України на глобальну продовольчу політику, які вона здобула завдяки досягненню провідних позицій на світових ринках окремих видів сільськогосподарської продукції, а також активізації співпраці з міжнародними й міжурядовими організаціями, зокрема ФАО, щодо трансформації продовольчих систем.

Список літератури

1. Палапа Н.В., Дем'янюк О.С., Нагорнюк О.М. Продовольча безпека України: стан та актуальні питання сьогодення // Агроекологічний журнал. 2022. № 2. С. 34-45.
2. Онегіна В, Антощенкова В. Основи глобальної продовольчої безпеки. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2022. №1 (103). С. 140-149.
3. Global Food Security Index. URL: <https://impact.economist.com>
4. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни: аналітичний огляд експертів Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny>.
5. Flash appeal Ukraine, humanitarian programme cycle march – may 202 URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine%20flash%20appeal%202022.pdf>

МІСЦЕ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В РЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ТОВАРІВ

Нігачова Вікторія В'ячеславівна,
студентка 3 курсу
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державний податковий університет

Чорна Тетяна Миколаївна,
к.т.н., доцент
Державний податковий університет

Залучення вітчизняної економіки до світових глобалізаційних процесів сприяє розширенню можливостей України у здійсненні торговельних операцій на міжнародних ринках, посиленню конкурентоспроможності національної економіки, підвищенню рівня життя населення та забезпеченню максимально повного задоволення його потреб [4]. Наразі європейський вектор в зовнішньоекономічній діяльності відкриває перед Україною нові перспективи співробітництва з розвинутими країнами, створює передумови для економічного розвитку, сприяє зміцненню позицій держави у світовій системі міжнародних відносин. Діджиталізація та активне впровадження новітніх наукових у виробничі й торговельні процеси зумовлює появу на сучасному ринку великої кількості різноманітної продукції, асортимент якої постійно оновлюється, розширюється та змінюється [5].

Разом з тим, варто зауважити, що розвиток зовнішньоекономічної діяльності, лібералізація міжнародної торгівлі, зміни в системі міжнародних торговельних відносин разом з позитивними наслідками, супроводжуються негативними проявами, зокрема: появою на споживчому ринку значної кількості фальсифікованої, контрафактної продукції; збільшенням випадків правопорушень у сфері митного законодавства України. Основними причинами такої ситуації є низький рівень доходів населення, нижча ціна продукції у країні імпорту, недосконалість законодавчої бази України, наявність умов для тіньової кримінальної економіки [2]. Велике різноманіття і значна кількість товарів, що перетинають кордон України, ставить перед митною службою завдання не лише щодо забезпечення економічної безпеки країни, але й захисту інтересів вітчизняних виробників та споживачів товарів.

Наразі визначальними факторами митного контролю є, з одного боку, забезпечення безпеки постачання товарів в рамках міжнародної торгівлі, протидія контрабанді, забезпечення безпеки державних кордонів; з іншого – спрощення процедури митного контролю з максимальною його ефективністю [2]. Згідно з положеннями Міжнародної конвенції про спрощення та

гармонізацію митних процедур, основним принципом сучасних засобів митного контролю є система управління ризиками, ключовими об'єктами якої є товари.

Важливе значення в системі заходів щодо забезпечення економічних інтересів держави, законності та правопорядку в державній митній справі відіграє контроль, одним із найбільш ефективних засобів якого є експертиза. Саме шляхом експертного дослідження можна виявити ознаки недостовірного декларування товарів з метою перевірки нарахування митних платежів у повному обсязі.

У митних цілях здійснюється велика кількість експертиз, необхідних для забезпечення ввезення товарів належної якості, забезпечення безпеки ввезеного товару та інших вимог. Статтею 515 Митного кодексу України визначено, що експертиза призначається, якщо для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникла потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо. Відповідно до статті 327 Митного кодексу України, у разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти [3].

Митна експертиза може призначатися під час митного оформлення й контролю, у досудовому розгляді, у процесі провадження і розгляду справ про адміністративні правопорушення, кримінальних справ про контрабанду, у судовому й арбітражному процесі, а також у позасудовому розгляді.

Загалом експертні дослідження, в першу чергу, пов'язані з такими видами діяльності фахівців митних органів як митне оформлення й митний контроль; розслідування й розгляд справ про порушення та злочини в митній справі; реалізація конфіскованих та повернутих іншими способами в державну власність товарів.

Митні експертизи можна поділити на наступні групи:

1. Митні експертизи, метою яких є ідентифікація та встановлення відповідності задекларованих у вантажно-митній декларації характеристик товару, визначальних для його класифікації (згідно з товарною номенклатурою) або для визначення митної вартості.

2. Митні експертизи, що проводяться з метою встановлення у складі зразків товарів (об'єктів) речовин, заборонених для переміщення через митний кордон, або з метою віднесення їх до товарів, на які встановлені обмеження при їх імпорті, експорті або транзиті.

Слід зазначити, що під час здійснення експортно-імпортних операцій суб'єкти ЗЕД можуть використовувати різні способи приховування справжнього найменування товарів, фізико-хімічних характеристик, складу, призначення та ціни товару з метою ухилення від сплати митних платежів. Це призводить до зростання обсягів контрабанди та випадків, пов'язаних з порушенням митних правил.

Порушення Митного та Податкового кодексів України є одним із серйозних порушень фінансових інтересів держави. За 2020 рік працівники Держмитслужби виявили порушень митних правил на 2,6 млрд грн. У 2020 році виявлено 14 тис. порушень митних правил на суму 2,6 млрд грн (вартісний

показник на 15% більший, ніж за аналогічний період минулого року). Безпосередньо митницями розглянуто 4 тис. справ про порушення митних правил, накладено штрафів на суму 178,4 млн грн. На розгляд до суду передано 11 тис. справ про порушення митних правил на суму майже 2,4 млрд грн. Розповсюдженим видом злочинів у цій сфері наразі є порушення правил (вимог) розмитнення товарів із зазначенням занижених цін, що призводить до несплати до державного бюджету України митних платежів [1].

Під час проведення митного оформлення і митного контролю з метою визначення достовірності нарахування митних платежів проводиться товарознавча експертиза з визначення ринкової вартості. Експертиза здійснюється на підставі показників якості товару, його основних властивостей, виду, призначення, стану об'єкта дослідження, наявності дефектів, марки, сорту. Основними завданнями товарознавчої експертизи при цьому є визначення: найменування товару; показників якості товару, що впливають на його вартість; оптової ринкової вартості товару.

Таким чином, технологічний, інноваційний, організаційний та інфраструктурний розвиток торгівельної сфери, збільшення експортно-імпортних операцій, подальше ускладнення видової та внутрішньовидової структури товарного асортименту, постійне підвищення вимог до рівня якості, екологічної безпеки та конкурентоспроможності актуалізують проблеми ефективної організації процесів експертизи товарів, метою яких є контроль за якістю продукції, що надається на внутрішні ринки та захист прав, безпеки та здоров'я споживачів. У зв'язку з цим, зростає роль держави в гарантуванні високої якості товарів. Митною службою вирішується комплекс завдань з економічного та екологічного захисту країни, а також із захисту інтересів вітчизняних споживачів. Важливою складовою сучасної парадигми митної політики виступає митна експертиза, яка відіграє провідну роль в рамках процедур митного контролю та митного оформлення товарів.

Список літератури:

1. Воробйова О.Ю., Оболенцева-Красивська О.С. Основні аспекти товарознавчих досліджень, які проводяться по фактам порушення митного та податкового кодексів України. *Сучасне матеріалознавство та товарознавство: теорія, практика, освіта: матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Полтава, 25-26 травня 2022 року). – Полтава : ПУЕТ, 2022. – С. 86-91.
2. Ємченко І.В. Роль експертних досліджень у митній практиці України. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча*. 2016, Вип. 16. С. 134-137.
3. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
4. Тимків Д.О., Куцик В.І. Сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку міжнародної торгівлі України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/140-1.pdf>

5. Чорна Т.М., Сагайдак І.С. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти за ОПП «Товарознавство та експертиза в митній справі». Актуальні питання експертної та оціночної діяльності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Старобільськ – м. Полтава, 25–26 листопада 2021 року). – Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2021. – С. 288-292.

ВПЛИВ РОЗМІРУ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ- ПІДПРИЄМЦІВ

Онiщик Анастасія Володимирівна

Доктор філософії зі спеціальності 051 «Економіка»,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академії праці, соціальних відносин і туризму

Норми оподаткування та звітності для фізичних осіб-підприємців змінюються з року в рік. Хоча ці зміни незначні, але їх все одно потрібно відстежувати. Зокрема, зміни ключових макроекономічних показників таких як розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатних осіб можуть вплинути на розмір ставок оподаткування.

Верховна Рада 3 листопада 2022 року прийняла Державний бюджет України на 2023 рік. Він передбачає фіксовані мінімальну заробітну плату і прожитковий мінімум громадян, за якими розраховуються ліміти річного доходу, ставки єдиного податку та єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі ЄСВ) для фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП). Так, впродовж усього наступного року мінімальна заробітна плата становитиме 6 700 гривень, а прожитковий мінімум – 2 684 гривні [1]. Певні зміни відбулися у розмірі показника прожиткового мінімуму, який збільшиться на 203 гривні у 2023 році, у порівнянні з 2022 роком. Дослідимо, який це матиме вплив на економічну діяльність фізичних осіб-підприємців.

Ліміт доходів фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування є важливим показником, оскільки перевищення встановленого розміру доходу, змусить підприємця перейти на застосування іншої групи єдиного податку або на загальну систему оподаткування. Тому потрібно знати, які нові ліміти доходів будуть у 2023 році. Для 1 групи ФОП – 1 118 900 гривень або 167 розмірів мінімальної заробітної плати. Для 2 група – 5 587 800 гривень або 834 мінімальної заробітної плати. Для 3 групи (однаково для платників та неплатників податку на додану вартість (далі ПДВ)) – 7 818 900 гривень або 1 167 мінімальної заробітної плати (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Ліміти річного доходу для ФОП у 2022-2023 рр. [2, 3]

Група єдиного податку	Максимальний обсяг доходу (мінімальна заробітна плата)		Максимальний обсяг доходу (грн.)	
	2022	2023	2022	2023
1 група ФОП	167	167	1 085 500	1 118 900
2 група ФОП	834	834	5 421 000	5 587 800
3 група ФОП	1 167	1 167	7 585 500	7 818 900

Розмір суми єдиного податку зазнає у 2023 році деяких змін, оскільки пов'язаний до прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Його розмір складатиме для 1 групи ФОП – 268,4 гривні, тобто 10% від прожиткового мінімуму. Для 2 групи ФОП – 1 340 гривень, тобто 20% від мінімальної заробітної плати. Для 3 групи ФОП ставки у 2023 році не зміняться, у порівнянні з поточним роком та становитимуть 5% від суми доходів для неплатників ПДВ, 3% від суми доходів для платників ПДВ та спеціальні 2% для неплатників ПДВ на час дії воєнного стану (див. табл.2.).

Таблиця 2.

Ставки єдиного податку у 2022-2023 рр. грн. [2, 3]

Група єдиного податку	Ставка податку	2022	2023
1 група ФОП	10% від прожиткового мінімуму	248,10	268,4
2 група ФОП	20% від мінімальної заробітної плати	1300	1 340
3 група ФОП	5% від суми доходів для неплатників ПДВ; 3% від суми доходів для платників ПДВ; спеціальні 2% для неплатників ПДВ на час дії воєнного стану.	Залежить від суми отриманого доходу	

Розміри єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 2023 році будуть наступними: мінімальний ЄСВ – 1 474 гривні на місяць; максимальний ЄСВ – 22 110 гривень на місяць. Ставка ЄСВ за себе для ФОПів становитиме 4 422 гривні за кожен квартал 2023 року, або 22% від чинної мінімальної заробітної плати щомісяця (див. табл.3.).

Таблиця 3.

Розмір єдиного соціального внеску у 2022-2023 рр. грн. [2, 3]

	Мінімальний ЄСВ		Максимальний ЄСВ	
Роки / Ставка податку	2022	2023	2022	2023
Сума ЄСВ (22% від мінімальної заробітної плати)	1430	1 474	21450	22 110

Отже, проведене дослідження відображає негативний вплив збільшення розміру прожиткового мінімуму на економічну діяльність фізичних осіб-підприємців, оскільки посилюється податковий тягар на цю групу платників податків. Крім цього, суб'єктам малого підприємництва необхідно враховувати встановлені ліміти річного доходу на 2023 рік з метою недопущення переходу до іншої групи єдиного податку або на загальну систему оподаткування.

Список літератури:

1. Бюджет України на 2023 рік: які зміни чекають на ФОПів. URL: <https://poltava.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/631154.html> (дата звернення: 18.11.2022 р.)
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 18.11.2022 р.)
3. Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472> (дата звернення: 18.11.2022 р.)

НЕОБХІДНІСТЬ, ПОТЕНЦІАЛ І НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ І РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Речка Катерина Миколаївна,

к.е.н., доцент

Відокремлений структурний підрозділ

"Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і
природокористування України"

Чеверноженко Оксана Петрівна,

викладач економічних дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ

"Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і
природокористування України"

В сучасних умовах однією з найважливіших соціальних проблем, є проблема економічного зростання країни, до якої зосереджена увага політиків та провідних наукових діячів економічної науки.

Проблема забезпечення якісного економічного розвитку в Україні та світі все більше набирає актуального значення, через глобальне загострення соціально-економічних і фінансових проблем. Адже динаміка економічного зростання дає нам характеристику розвитку національної економіки, її місце на міжнародній арені. На основі її даних є можливість зробити висновки: про рівень життя населення, про те, як відбувається вирішення проблеми, що пов'язана з обмеженістю ресурсів. Підтримка економічного розвитку, його темпів на оптимальному та стабільному рівні входить до основних довготермінових цілей уряду будь-якої країни світу, як складової його економічної політики, що спостерігається впродовж останніх десятиліть.

Дослідження розвитку та потенціалу аграрного сектора та національної продовольчої безпеки здійснюється на науковому та державному рівнях. Зокрема, в працях М.В. Зубця, П.Т. Саблука, Б.Й. Пасхавера, О.В. Шубравської, Л.В. Молдован, М.А. Хвесика розглянуто проблеми та перспективи сталого розвитку агропромислового сектора економіки України. Разом з тим існує необхідність постійного спостереження за станом та тенденціями розвитку з метою виявлення та вирішення проблем галузі.

Метою даного дослідження є визначення напрямів та потенціалу економічного зростання і розвитку аграрного виробництва на сучасному етапі.

Забезпечення сталого економічного зростання сільського господарства в більшості випадків розглядається в контексті розширеного економічного відтворення. Воно охоплює безперервне відновлення техніко-людської системи виробництва, життєвих благ, середовища існування людей, екології тощо.

Залежно від кількісних результатів виокремлюють просте й розширене відтворення.

У ряді випадків має місце й «неповне» відтворення, за якого обсяги виробництва менші, ніж у попередньому періоді. Цілком очевидно, що економічне зростання – це збільшення обсягів виробництва матеріальних благ і послуг, тобто розширене їхнє відтворення. Воно може бути досягнуто екстенсивним чи інтенсивним шляхами, а частіше всього їхнім поєднанням, економічне зростання на інтенсивних (інноваційних) засадах є водночас економічним розвитком, а на екстенсивних не є таким.

Ретроспективна оцінка результатів трансформації одержавленої моделі сільського господарства до ринкової дає підстави стверджувати, що на сьогодні за великим рахунком в Україні розбудована і функціонує модель сільського господарств ринкового типу. За змістом відносин власності та господарювання, і регулятивних механізмів вона аналогічна тим, що є традиційними для більшості країн з розвинутою ринковою економікою. Водночас за рівнем техніко-технологічної оснащеності, а відповідно продуктивністю її ефективністю, а зрештою конкурентоспроможністю, вітчизняна модель сільського господарства в рази поступається останнім. І, напевне, головною тут є та обставина, що у більшості країн Заходу проблеми економічного зростання, як такої не існує. Натомість для України нині визначальним пріоритетом, національним орієнтиром є забезпечення економічного зростання сільського господарства передусім на засадах переходу до інноваційної моделі його розвитку. Її побудова передбачає подолання сировинного напрямку розвитку галузі, формування ефективних інвестиційних джерел, активізацію науково-технічної та інноваційної політики держави. Вітчизняні науковці справедливо зазначають: «Теперішньому стану розвитку вітчизняного сільського господарства притаманні такі характеристики – відсутність значних інвестицій в галузь, насамперед інноваційного спрямування, а звідси – і відсталість технічної бази та технологій; нерозвиненість ринкової інфраструктури, а отже, звуженість суто ринкових каналів збуту та недосконалість ціноутворення на сільськогосподарські товари; руйнація виробничої інфраструктури АПК і зниження до критичної межі експлуатаційної надійності техніки та відсутність за багатьма напрямками виробничого обслуговування; недостатній рівень розвитку людського капіталу на селі (сукупність природних здібностей людей, набуті ними знання, професійні навички) і неможливість у зв'язку з цим ефективно використовувати матеріальні фактори виробництва». [5, с.39]

Забезпечення сталого економічного розвитку неможливе без вирішення цих і багатьох інших проблем. Кожна з них може бути об'єктом окремого дослідження. В заключному розділі монографії ставиться завдання наукового обґрунтування необхідності і потенціалу розвитку сучасного сільського господарства, створення передумов для більш повного використання, його існуючого виробничо-господарського потенціалу.

В основу стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва покладено інтенсифікацію, основним фактором якої є підвищення використання

трудового потенціалу та зростання продуктивності аграрної праці [2, с.104]. Відповідно, показником в аналізі виробництва сільськогосподарської продукції буде продуктивність праці. Під продуктивністю праці розуміють реалізовану здатність конкретної праці (праці конкретних працівників) в одиницю робочого часу виробляти певну кількість продукції або виконувати відповідний обсяг роботи [1]. Сутність категорії продуктивності праці окремі дослідники вбачають в тому, що вона одночасно виражає природно-речовий і специфічний суспільний характер продуктивного використання живої праці в процесі історичного розвитку виробництва [9, с. 2].

Дані офіційної статистики не повною мірою висвітлюють як потребу, так і потенціал подальшого економічного зростання і розвитку сільського господарства України. Саме тому в процесі дослідження цього питання в роботі використанні дані окремих публікацій, що мають безпосереднє або опосередковане відношення до цієї тематики.

Вихідним пунктом дослідження потреби економічного зростання і розвитку сучасного сільського господарства України є аналіз самозабезпеченості основними видами сільськогосподарської продукції.

Рівень забезпеченості харчовими продуктами можна оцінювати і за відсутністю їхнього дефіциту у торговій мережі. За роки незалежності у цьому відношенні досягнутий суттєвий прогрес. Нині пропозиція у торговій мережі практично повністю покриває попит на всі продовольчі товари. І в цьому контексті продовольча забезпеченість в Україні аналогічна економічно розвиненим країнам. Особливість продовольчого забезпечення України у порівнянні з ними проявляється насамперед у тому, що в Україні реальні потреби на продовольчі товари, принаймні на більшість з них, суттєво перевищують платоспроможний попит на них основної маси населення. Йдеться про так звану «цінову недоступність» харчових продуктів для останнього. Розглянемо це питання більш детально.

Практично до загальновизнаних положень економічної теорії відноситься те, що попит – це не просто форма прояву потреби людини у певному виробі, а потреби забезпеченої відповідними коштами. Тобто мова йде про платоспроможні потреби. І головне, що останні диференційовані щодо окремих верств покупців і окремих осіб зокрема. Для них щодо окремих товарів потреби нерідко вищі від платоспроможності покупця. У такому випадку він не може купити потрібний йому певний продукт взагалі, або лише частково. Економічна наука, як відомо, відкрила закони, які виявляють кількісний причинно-наслідковий взаємозв'язок між ринковими цінами на певний товар і попитом на нього, а також ціни і пропозиції. Закон попиту визначає функціональну обернено прямо пропорційну залежність між ціною, на певний товар, тобто чим вища ціна на нього, тим менший попит на цей товар з боку покупців. І, навпаки, чим менше ціна товару, тим більше попит на нього. Разом з тим особливий групі товарів притаманний нееластичний попит. Таким передусім є продовольчі товари, які становлять основу традиційного харчування більшості населення даної країни. Реальна потреба в них наближена до платоспроможної. І навіть

зростання цін на них не призводить до помітного змiну попиту на ці товари. Хоча можливий перехiд до продуктів бiльш низької якостi i споживчих характеристик.

У ХІХ ст. відомий нiмецький статистик Е.Енгель вперше сформулював закономірний зв'язок між грошовими доходами населення, на які купуються життєві блага i структура попиту. Йдеться про закон Енгеля, згiдно з яким у мiрi зростання доходiв вiдносно зменшується їхня частка на продовольчі товари. Саме у цьому проявляється нееластичнiсть попиту на них. Особливiсть України в тому, що для абсолютної бiльшостi населення iснує проблема цiнової доступностi практично щодо усiх життєвих благ, продовольчих зокрема. Але щодо останнiх, то без них люди не зможуть прожити взагалі i змушені понад половину своїх доходiв витрачати на продовольчі товари, як правило, не високої якостi. (понад 60% щодо $\frac{3}{4}$ населення країни). У економiчно розвинених країнах близько 11-15%.

Отже, виходячи з загальнонацiональних iнтересiв, пiдвищення добробуту всього населення i в першу чергу тих його верств, що знаходяться за межею бiдностi, є потреба збiльшення виробництва бiльшостi продовольчих продуктів, які виробляються в сiльському господарствi як кiнцеві або є сировиною для харчової промисловостi. Але оскiльки ця продукцiя приймає товарну форму, то необхідною умовою є збiльшення попиту на неї з боку покупцiв. А це можливо за умови пiдвищення їхнiх доходiв. Зрозумiло, за даних доходiв цього можна досягти iз-за зниження цiн, що потребує зменшення цiн, що потребує витрат виробництва.

У цьому зв'язку варто вiдмiтити, що в багатьох країнах проводиться активний вплив держави на збiльшення попиту на сiльськогосподарську продукцiю. Здiйснюється це насамперед за рахунок цiльових продовольчих субсидiй бiдному населенню. Так у США, бюджет Мiнiстерства сiльського господарства складає 140 млрд. доларiв, з яких 70 млрд. Мiнiстерство витрачає за цим напрямом. [8, с.102].

В Україні, як вiдомо реальні доходи у рази меншi вiд країн Заходу. Водночас цiни продовольчі товари суттєво не вiдрiзняються. Тобто в Україні має мiсце проблема цiнової доступностi для значної частки товарiв i харчових продуктів. Зокрема про це свiдчить той факт, що рiвень забезпеченостi основних видiв продовольства суттєво перевищує фактичне їх споживання i головне щодо рацiональних норм споживання.

Провiднi вiтчизнянi науковцi неодноразово вiдмiчали, що важливим стимулом економiчного зростання i розвитку сiльського господарства є використання його продукцiї як сировини для виробництва енергоносiїв. В.Я.Месель-Веселяк, ще в 2010 р. пiдкреслював, що сiльське господарство України може бути галуззю, яка забезпечує не тiльки продовольчу, а й значною мiрою енергетичну безпеку країни i може створити конкурентне середовище на ринку нафти (бiодизель i бiоетанол) i газу (солома й iншi рештки), що змусить постачальникiв цiєї сировини при визначеннi цiни на неї рахуватися з конкурентоспроможнiстю України на ринку цих енергоресурсiв. При цьому

переробка зерна на біоетанол набагато ефективніша, ніж реалізація зерна на ринку [6].

Розрахунки показують, вважає І.Г.Кириленко, що в нашій країні достатньо близько 5 млн. гектарів для виробництва 10-12 млн. тонн біопального – це нинішня річна потреба в бензинах і дизпаливі. Йдеться не за суміші, а за використання у чистому вигляді, про що не мріє жодна країна світу. І справа не у технологіях застосування (вони вже давно існують), а у величезному дефіциті посівних площ. А для України – це всього 20-25% земель, що знаходяться в обробітку.

І знову питання упирається в проблему політичної волі: вже понад 5 років Верховна Рада розглядає кілька варіантів розвитку біоенергетики в країні, були навіть проголосованні окремі базові законопроекти, але всі вони, без виключення, були заветовані Президентом [8, с.81].

Наразі в Україні побудовано 42 біодизальні установи й заводи, які за повного завантаження можуть виробляти близько 500 тис.тонн біодизельного палива на рік. Для порівняння у Європі головним виробником біодизеля є Німеччина (понад 2,9 млн. т.), Франція і Іспанія до 1,9 млн. т. [4, с.39].

Потребу економічного зростання і розвитку сільського господарства необхідно аналізувати і з врахуванням його зовнішньоекономічних зв'язків насамперед експорту і імпорту його продукції. Це питання надзвичайно складне і багатоаспектне.

Посилення глобалізаційних процесів, євроінтеграція України в напрямі ЄС зокрема будуть сприяти зростанню експорту сільськогосподарської продукції. Разом з тим нагальною проблемною для останньої є формування більш ефективної структури експорту сільськогосподарської продукції. Насамперед мова йде про збільшення частки готових до споживання продуктів.

Стосовно потенціалу сільського господарства щодо зростання обсягу виробництва його продукції, то з цього питання у наукових і практичних колах розбіжностей немає. Загально визначено, що він один із найкращих у світі. На жаль, використовує Україна свій сільськогосподарський потенціал не більше як на $\frac{2}{3}$ наголосимо, що це водночас і потенційні втрати, і резерв для економічного зростання і розвитку галузі. Його реалізація потребує вирішення численних проблем, притаманних сучасній аграрній сфері, усіх її складових (виробничій, соціальній і екологічній).

Посилення глобалізації економічних процесів, входження аграрного сектору України у світовий ринок, набуття нею статусу асоційованого члена в ЄС – усе це висуває на перший план принципово нове завдання – розбудова якісно нової моделі сільського господарства з її наступним утвердженням: «Нині на часі необхідність розробки інноваційно-випереджувальної моделі в агропромисловому виробництві України. Світові макроекономічні виклики суспільству та економіці України зумовлюють визначення ключового завдання для країни: перехід від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економіки» [3, с.3].

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрного підприємства : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2000. – 356 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua>.
2. Гуляева Т.И. Факторы роста производительности труда в сельском хозяйстве / Т.И. Гуляева, Н.А. Миронова // Вестник ОрелГАУ. – 2006. – № 2–3. – С. 104–108.
3. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 3-8.
4. Коваленко О.В. Нові ринки як наслідок сьогочасних потреб суспільства / О.В.Коваленко // Агросвіт. – 2015. – № 15. – С. 35-42.
5. Лисенко В.А. Основні напрями підвищення результативності функціонування економічного механізму сільськогосподарського виробництва / В.А.Коваль // Агросвіт. – 2015. – № 2. – С. 36-40.
6. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 3-18.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 16-17 жовтня 2012 р.) / редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 762 с.
9. Чорна Р.М. Продуктивність праці у сільському господарстві як основний чинник, що визначає науково-технічний прогрес галузі / Р.М. Чорна // Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 126–133 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pav_2013_23_22.pd

СУТНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Умаров Артем Валерійович

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету податкової справи, обліку та аудиту
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник:

Дружинська Наталія Сергіївна

к.е.н., доцент кафедри обліку та консалтингу
Державний податковий університет, Україна

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, удосконалення та стрімке впровадження Інтернет-торгівлі в усьому світі, створення більш зручного та досконалого способу розрахунків спонукали до створення нових способів оплати, зокрема, електронні гроші, що увійшли в повсякденну практику для більшості населення нашої країни.

Згідно світової практики, електронні гроші – означення грошей чи фінансових зобов'язань, обмін та взаєморозрахунки з яких проводяться за допомогою інформаційних технологій [1]. Функціонування електронних грошей регулюють Закон України «Про платіжні послуги» [2] і «Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними» [3].

Відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» [2], електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей.

В Україні емітентами електронних грошей можуть виступати лише такі особи:

- 1) банки;
- 2) установи електронних грошей;
- 3) філії іноземних платіжних установ;
- 4) оператори поштового зв'язку;
- 5) Національний банк України;
- 6) органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Для набуття статусу емітента електронних грошей та права на надання послуг з випуску та виконання платіжних операцій, особа крім Національного банку України (далі – Нацбанку України), банків, органів державної влади тощо, отримує ліцензію Нацбанку України, визначену Законами та Нормативно-правовими актами Нацбанку України.

Загалом історія розвитку електронних грошей пов'язана, перш за все, з поширенням використання Інтернету. Адже в період з 1993 року, відколи було створено дану мережу, по 2008 рік, кількість користувачів сягала більш ніж 1,5

млрд. Далі кількість користувачів зростала у арифметичній прогресії і продовжує зростати надалі. З популяризацією інтернету почали з'являтися перші інтернет-магазини, маркетплейси, що стало справжнім відкриттям, адже з свого робочого місця або дому була можливість придбати необхідні товари, і задля більш зручного способу оплати, впроваджувалися платежі за допомогою електронних грошей.

Історія електронних грошей датується початком ХХ ст. Саме у цей час було проведено першу спробу телеграфного переказу у Сполучених Штатах Америки. Ця подія дала поштовх для подальшого розвитку і дослідження такого способу платежів та сприяла створенню поняття електронізації грошової сфери. Електронізація грошової сфери – рівень розвитку грошової сфери, що визначається за ключовими чинниками: використання ІТ-технологій, електронна економіка, розвиток інформаційної інфраструктури. Дослідженню цього питання приділяли увагу досить багато науковців. Зокрема, А.О. Тлустий [4] проаналізував основні історичні події, що були пов'язані з розвитком електронного грошового обігу, які можна визначати як етапи електронізації грошової сфери (рис. 1).

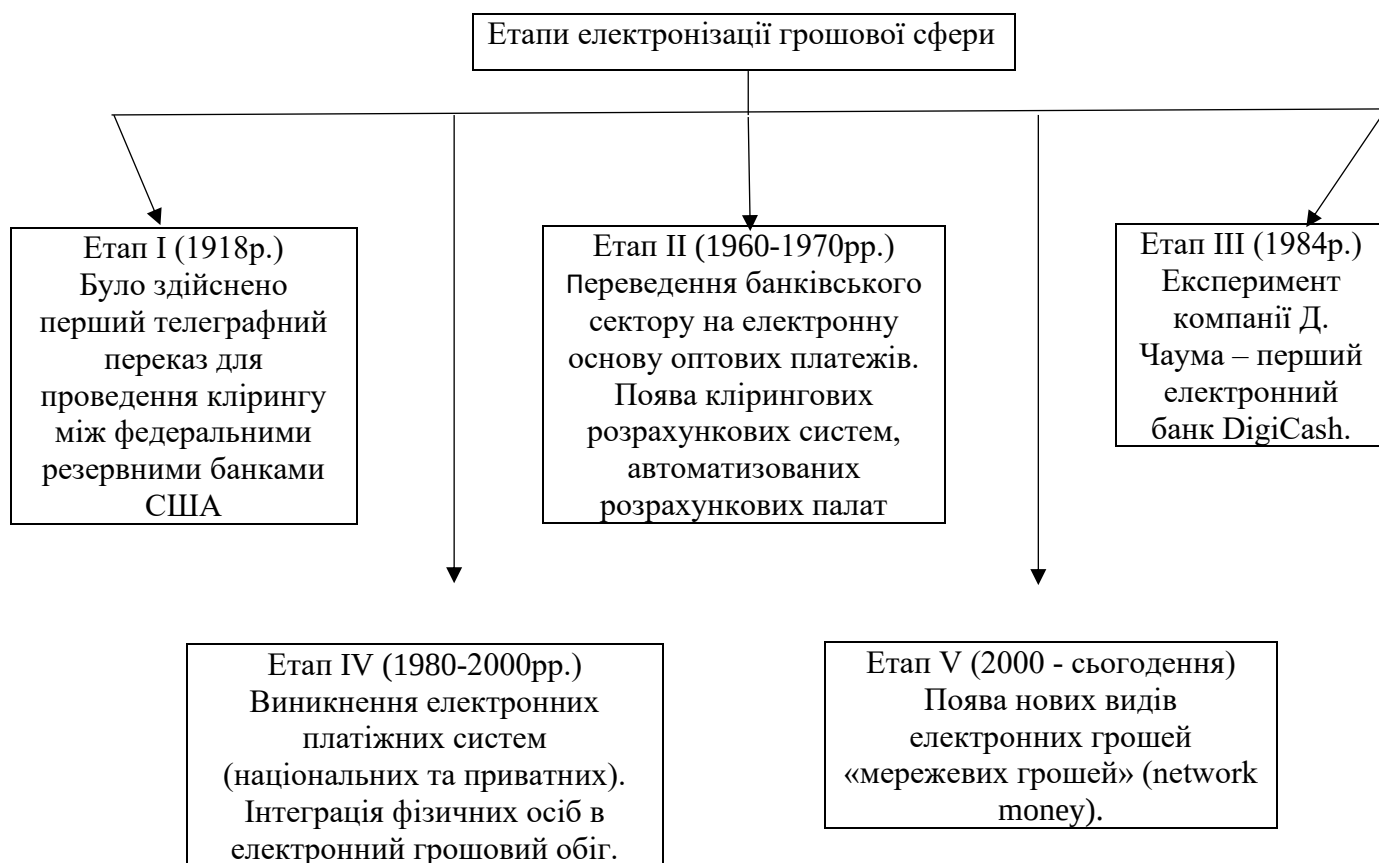

Рис. 1 Етапи електронізації грошової сфери

Джерело: [5]

Важливим технологічним досягненням розвитку електронних платежів в Україні є створення Національним банком України Системи державних

електронних платежів (далі – СЕП), яка покликана забезпечувати розрахунки банків та їх клієнтів у національній валюті та в межах України. Так, в режимі реального часу кошти потрапляють на рахунок банка-отримувача миттєво; у файловому режимі час проходження платежу від банка-відправника до банка-отримувача в середньому складає від 10 до 20 хвилин, що є одним з найкращих показників часу серед платіжних систем Європи [6].

Основними перевагами використання СЕП є:

- забезпечення високого рівня безпеки, надійності та швидкості переказів коштів між банками, між банком і клієнтом тощо;
- можливість обслуговувати близько 97% міжбанківських платежів у нашій країні;
- визнана системою з валовими розрахунками у режимі реального часу за класифікацією RTGS;
- можливість відправляти платежі у двох режимах: у реальному і файловому, що не всім розвинутим країнам світу наразі доступно [6];
- швидкість платежу.

Враховуючи, що електронні гроші відносно новий об'єкт бухгалтерського обліку, то зазначимо, що досі йде процес удосконалення їх облікового відображення. Так, відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [7] для обліку електронних грошей рекомендовано використовувати субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» рахунка 33 «Інші кошти».

У випадку, коли електронні гроші надходять до агента на підставі агентського договору, що не передбачає переходу прав власності на гроші, для обліку електронних грошей доцільно використовувати забалансовий рахунок (наприклад, рахунок 033), на якому вести облік електронних грошей за номінальною вартістю.

Крім того, з травня 2022 року, було введено новий субрахунок 675 «Зобов'язання надавачів фінансових послуг за випущеними електронним грошима», на якому ведеться облік зобов'язань за електронними грошима надавачем фінансових послуг, але крім банків [7].

Для розвитку системи електронних грошей та міжнародних відносин рекомендуємо підприємствам для обліку іноземної валюти, що надходить внаслідок економічних, торгівельних та інших взаємовідносин саме через електронні платежі, вводити окремий субрахунок 336 «Електронні гроші, номіновані в іноземній валюті».

Отже, можна стверджувати, що обіг електронних грошей в Україні та їх бухгалтерський облік здійснюється на високому рівні, але постійно удосконалюються відповідно до викликів сучасності. Проте подальше удосконалення інструментарію здійснення електронних платежів, покращення ІТ-технологій в середині країни забезпечить розширення сфери функціонування електронних грошей, зробить їх використання зручнішим та кращим.

Список літератури:

1. Електронні гроші // Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. К. Воронової., 2-е вид., переробл. і доповн., К.: Алерта, 2011., 558 с.
2. Про платіжні послуги: Закон України № 2463-IX від 27.07.2022. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 31.10.2022).
3. Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними: затв. Постановою Правління Національного банку України від 29 вересня 2022 року № 210. Сайт Верховної Ради України. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29092022_210 (дата звернення: 31.10.2022).
4. Тлустий А. О. Еволюція електронних грошових форм / А. О. Тлустий / *Фінансова система України.*, 2015., Частина 3., С. 397 - 403.
5. Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Ліпський Р. В. Електронні гроші: сутність, класифікація та облікове відображення. *Ефективна економіка*. 2019. № 6., URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7107> (дата звернення: 31.10.2022).
6. Система електронних платежів. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку Україн. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/sep> (дата звернення 30.10.2022).
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. Наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення 31.10.2022).

КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСЛУГ ВОДОПОСТАЧАННЯ МІСТ

Хайло Яна Миколаївна

к.е.н., доцент
КП «Харківводоканал»

Хайло Владислав Олександрович

аспірант ХНУМГ
КП «Харківводоканал»

Зміни, які відбулися в економіці України за роки незалежності, порушили усталені причини - слідчі ланцюжки у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Значні зміни сталися і в сфері комунальних послуг, де виявилась повна ринкова невідповідність підприємств, що їх надають. Штучні механізми адміністративного регулювання видами послуг, обсягами споживання, ціноутворення, інституційними вимогами, не виправдали себе. Чи не найбільш кардинальні зміни комунальних послуг відбулися у водопостачанні та водовідведенні, особливо в містах з розвинутим, у минулому, промисловим сектором. Так, наприклад, споживання послуг водопостачання міста Харкова на 75-80% відбувалось за рахунок промислових підприємств, доля населення та інших споживачів становила 20-25% загального обсягу послуг. За для забезпечення невпинно зростаючих вимог промисловості і гарантії задовільнення перспективного розвитку виробничих потужностей на підприємстві з водопостачання міста були збудовані комплекси споруд видобутку і кондиціонування води з трьох незалежних джерел: з ріки Донець (виробничий комплекс «Донець» на відстані 40 км. від міста), з каналу Дніпро-Донбас (виробничий комплекс «Дніпро» 150 км. від міста), та комплексу артезіанського водопостачання, на території міста. Ці виробничі комплекси з відповідною інфраструктурою і водогонами транспортування до міста води, вже питної якості, були створені із значним резервом розвитку і зіставляли визначну частину активів підприємства. Поступово, по мірі згортання промислового виробництва, співвідношення розподілу послуг водопостачання поміняло, так би мовити свій центр тяжіння - населення на сьогодні отримує 80% послуг. Разом з перенавантаженням найбільш визначних споживачів, за їхніми категоріями, значно зменшились самі обсяги споживання (тобто виробництво і реалізація послуг). На сьогодні, населення за кількісними обсягами споживання значно поступається абонентам промисловості (виробництва), і, хоча, частину обсягів, що раніше вимагала промисловість, сьогодні перебрали на себе комерційні підприємства, втрата загальних обсягів ставить 15% виробництва товарної води (і, відповідно, 15% не отриманих тарифних стоків). Наявне падіння обсягів і, зрозуміло, доходів не компенсується простим збільшенням тарифів, тим більш, що витратна частина, де домінує вартість електричної енергії, росте випереджаючими темпами. До того ж, резерви потужностей які були закладені

в конструкціях і спорудах, являються на сьогодні «мертвими» активами, моральний і фізичний знос яких, і зміни, що відбулися на споживчому ринку, не дозволяють ні відновити ні скористатись ними. Ця ситуація є типовою для ряду підприємств водопостачання великих міст. Вся сукупність змін, що відбулись, спровокувала порушення фінансової стійкості і, як наслідок виробниче-господарської надійності підприємств.

Але коло і зміст питань і вимог, що виникли на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства (ПВКГ) під тиском соціально-економічних змін і ринкових умов, не обмежується фінансовою проблематикою хоча їхнє виконання рівно, як і невиконання неминує впливає на фінансово - економічні результати діяльності.

Визначення дійсного кола суттєвих критичних змін, що відбулися у сфері водопостачання і водовідведення міст, природи і характеру їхнього прямого і опосередкованого впливу на фінансово-економічну стійкість і виробниче-господарську надійність ПВКГ, а також, пошук заходів, здатних знизити або уникнути негативних наслідків небажаних змін, дати новий імпульс до формування стратегій розвитку ПВКГ - це питання достатньо важливі щоб стати напрямком окремого дослідження. Спробуємо намітити перші кроки у розумінні можливого руху таких досліджень, почнемо з опанування змінами, і пошуку можливостей ринкового розвитку саме послуг.

Серед змін, що відбулися у водопостачанні і які впливають на якість, кількість і вартість послуг можна назвати:

- структуру споживачів і розподіл послуг між їхніми категоріями;
- обсяги виробництва і споживання послуг категоріями споживачів;
- платоспроможність абонентів, зріст дебіторської і кредиторської заборгованостей;
- ринки збуту і нові ринкові особливості, що виникли з часом;
- поширення видів послуг, впроваджених підприємством і можливості подальшого розвитку різновиду послуг;
- характер обліку послуг, його динаміка і наслідки для економіки підприємства і перспектив управління збутом;
- питомі - валовий дохід і витрати на надання послуг;
- енергоємність, енергоефективність, енергозалежність, енергоконюнктура, або питання державної економічної політики навколо підприємств з життєзабезпечення самої країни;
- тарифи на послуги, їхнє співвідношення з тарифами на електроенергію та алгоритм їхнього призначення;
- прибутковість сукупних активів, або оновлене обґрунтування вартості і сенсу утримання певних активів в умовах ринкових перетворень;
- розвиток підприємництва і форм суспільно-приватної взаємодії ПВКГ з бізнес середовищем.

Всі наведені зміни, так чи інакше, відбувались на існуючих ринках в ході надання підприємством традиційних послуг. Всі вони біли наслідком зміни економічної формації, що відбулася в країні та інституціональних перетворень,

які впроваджувались і дали можливість розвитку підприємництва. Подальша робота ПВКГ в умовах динамічних ринкових змін, трансформації соціально-економічного попиту і його сучасних вимог, потребує ринкової адаптації самого підприємства, розвитку підприємництва і форм суспільно-приватної взаємодії у виконанні традиційних послуг на освоєних ринках, пошуку пропозицій нових послуг на поширених або нових ринках.

Для розробки концепцій організаційних аспектів перспективного розвитку послуг і ринків збуту можливо скористуватись відомими організаційно-управлінськими методами і маркетинговими засобами адаптованими стосовно до ПВКГ. Серед них диверсифікація послуг, їхня родинна і неродинна інтеграція, реструктуризація, аутсорсінг, відособлення та утворення нових підприємств, суспільно-приватна взаємодія на підставі прогресивних форм довгострокових договорів, оренда або концесія, відособлених в результаті реструктуризації і, утворених нових підприємств, та інші. Більш систематизований перелік організаційно - управлінських та організаційно – економічних форм надання розвинутих послуг і освоєння нових ринків комерційної діяльності, у першому наближенні, наведено нижче по тексту і на рис.1. Отже, до організаційно – управлінських і економічних методів, які використовуються при розробці організаційних проектів екстенсивного розвитку слід віднести:

1. Реструктуризація, як наслідок диверсифікації послуг, реінжинірингу процесів, запропонованих до впровадження послуг, організаційно-управлінське конструювання (моделювання), по часті, структурне відособлення або поглинання нових послуг, можливий аутсорсінг;
2. Реорганізація, в результаті виділення нових послуг в окреме(і) підприємство(а); злиття підприємств для здійснення сумісної діяльності, створення спільних підприємств;
3. Реформування, або зміна організаційно-управлінської форми; зміна форми власності – створення підприємств змішаної власності;
4. Розвиток підприємництва за рахунок, по часті, суспільно приватних відносин на основі форм довгострокових договорів, у т.ч.: передача муніципальної власності приватному підприємству ROT (Rehabilitate Own Transfer), укладання контрактів на управління або надання послуг, передача об'єкта у володіння з обов'язком надання послуг, будівництво-експлуатація-передача, будівництво - передача-експлуатація, зворотній (поворотний) лізинг, оренда, продаж з наступною орендою, концесія, тощо.

Уявлення про можливі напрями пропозицій нових послуг і ринків, їхню соціально-економічну сутність, виробниче - господарський зміст та комерційний сенс, витікають із повсякденної практики організаційно-економічного управління підприємством. Деякі з них наведені на рисунку, де підкреслено, що обидва організаційно-економічні напрями розвитку послуг, при моделюванні використовують один набір виконавчих форм. Моделювання є ключовим методом таких аспектів дослідження, як: по перше, технічний зміст, комерційний сенс, техніко-економічне обґрунтування, соціально - економічні вимоги і наслідки до саме послуг, що пропонуються; по друге, розробка і порівняння

альтернативних варіантів форм організації управління і власності, заходів з організаційної інтеграції нових послуг на поширених або нових ринках, в систему управління підприємств.

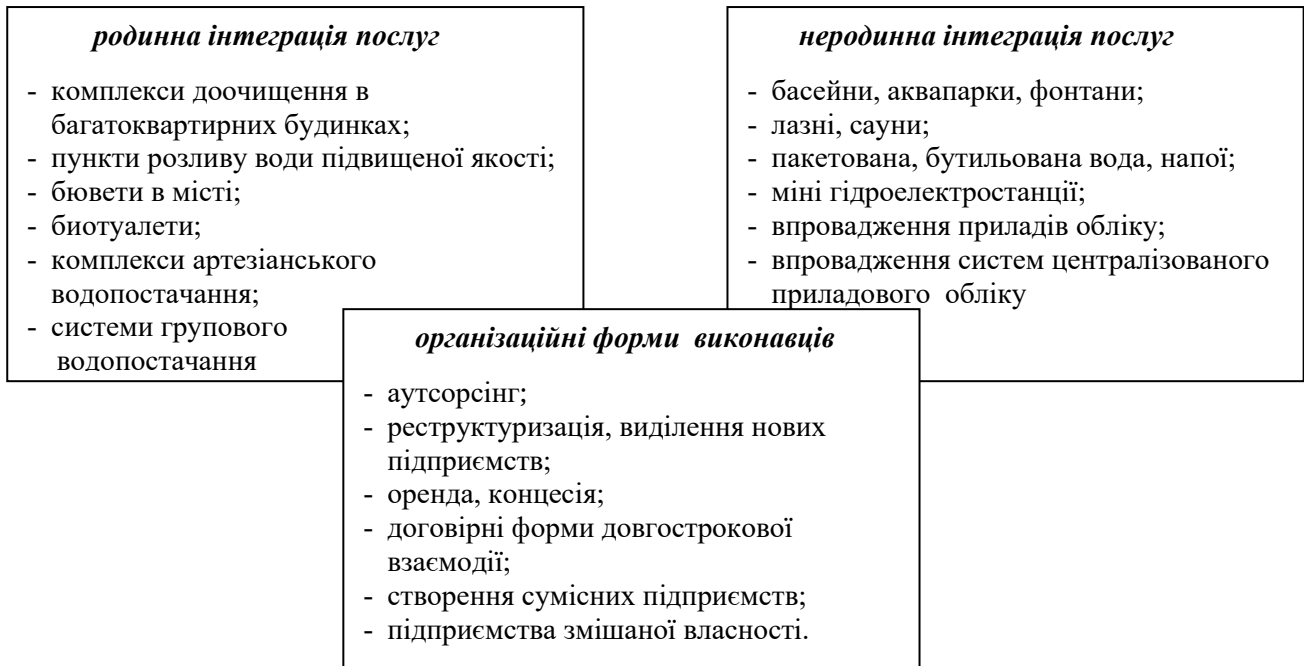

Рис. 1 Можливі напрями розвитку послуг і організаційно - управлінських форм їхнього впровадження

Мотиваційним поштовхом для розробки таких перспективних організаційних проектів являється подолання сукупності факторів, що негативно впливають на діяльність підприємства, набирають свого критичного значення, перетворюються на обставини непоборної сили і позбавляють підприємство економічної стійкості. Джерелом інноваційних пропозицій є власний досвід, інтелектуальний та творчий потенціал управлінського персоналу підприємства, який накопичується в винахідній та патентній роботі, науково-технічних розробках, інвестиційних та інноваційних програмах, а також використання корисного теоретичного і практичного досвіду вітчизняних та зарубіжних фахівців і науковців. Що до інтелектуального та творчого потенціалу підприємства, то він формується і є результатом стурбованості, опікування і якості управління кадровою політикою, по часті, процесами підвищення рівня освіти персоналу і його кваліфікації, з одного боку, і залучення його до участі у проектній, інженерно технічній частинах інноваційних та інвестиційних програм і науково-технічних розробок з одночасним стимулюванням новаторства, з другого боку. На сьогодні, нажаль, практика і досвід цієї роботи, в значній мірі втрачені. Але неможливо купити чийсь корпоративну культуру і використовувати її для власного розвитку. Тобто, стан власної корпоративної управлінської культури є платформою для проектування і реалізації будь яких програм розвитку. Отже, формування інтелектуального і творчого потенціалу є

ще однією частиною досліджень і розробки програми заходів зі створення основи нової культури ринкового управління і, в решті, управління розвитком послуг і повернення фінансової стійкості підприємствам життєзабезпечення.

Література

1. Куценко Т.М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів/ Маркетинг і менеджмент інновацій, 2012, № 4 С.308-317
2. Державно-приватне партнерство в Україні <https://mtu.gov.ua/content/derzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>
3. Беззубко Л. В. Современные проблемы реформирования и развития жилищно-коммунального хозяйства : монография / Л. В. Беззубко, С. А. Ильяшевич. Донецк: Норд-компьютер, 2009. 237 с.

СМАРТ-КОНТРАКТИ ЯК КОНЦЕПЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН В ЦИФРОВІЙ ТОРГІВЛІ

Шевченко Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
докторант Західноукраїнського національного університету
м. Харків, Україна

В умовах діджиталізації, стають доступними різні інструменти для полегшення та безпеки процесу ведення бізнесу, а саме укладання контрактів. Серед цих рішень – електронний підпис, цифрове архівування та записи доказів. Незабаром до цих рішень приєднається новий інструмент: смарт-контракт. В перше заговорили про смарт-контракти ще 1994 році, проте тільки віднедавна ця концепція починає набирати популярності. Зростання вимог до діджиталізації економічного сектора зумовлює необхідність у пошуку нових безпечних продуктів на глобальному ринку. Розвиток цифрової торгівлі наразі пов'язують із віртуальною валютою – блокчейн. Технологія блокчейн привернула увагу багатьох галузей завдяки перспективі усунення посередництва та прискорення переказів. «Смарт-контракти» підтримуються технологією блокчейн, дозволяють автоматизовано виконувати транзакцію, коли виконуються одна або кілька попередніх умов, забезпечуючи потенціал для значного підвищення ефективності. Смарт-контракти мають абсолютний потенціал для автоматизації та революціонізації бізнес-процесів.

Для розкриття теми дослідження автором пропонується розглянути основні відмінності смарт контракту від юридичного контракту

Таблиця 1
Основні відмінності смарт-контракту від традиційного юридичного
контракту

Смарт-контракт	Традиційний юридичний контракт
Закріплює правила угоди в блокчейні (одночасно забезпечуючи передачу активу – яким би він не був – після перевірки умов контракту.)	Визначає правила угоди між декількома сторонами
Гарантують дуже конкретний набір умов продуктивності.	Не гарантують дуже конкретний набір умов продуктивності.
Маленька частка контрактів буде індивідуальною	Повністю шаблонна модель системи
Прослідкувати тенденцію наразі немає можливості через новітню технологію	Довготривалість процесу (30-40 років)

Продовження таблиці 1

Підпорядкованість простим діям	Підпорядкованість суворим вимогам і нормам
Дозволяють обмежувати дії перманентно	Обмежують дії наступним контролем.
Формальний чи неофіційний процес укладання контракту зазвичай відбувається дистанційно.	Формальний чи неофіційний процес укладання контракту зазвичай відбувається особисто.
Результат - комп'ютерна програма, написана в блокчейні.	Договір укладається в письмовій формі для оформлення його умов і визначення юридичних зобов'язань сторін.

Таким чином, перевага смарт-контракту в порівнянні з традиційним юридичним контрактом полягає в тому що при закріпленні правил угоди і актив пов'язується в самій програмі, яка зберігається в блокчейні. Програма запускає код у певний момент, якщо вона автоматично перевіряє умову та визначає результат (надіслати актив одній особі чи повернути іншій, чи потрібно негайно повернути кошти або поєднання всіх відповідей).

Стосовно гарантування конкретного набору умов продуктивності, то це повністю відміняє плутанину чи необхідність вирішувати суперечки. Це насправді набір обмежених і забезпечених комп'ютером умов.

Звичайно, як і традиційні юридичні контракти, ці смарт-контракти дуже часто будуть стандартизовані. Більшість смарт-контрактів не буде обговорюватися повністю між двома організаціями, починаючи з чистого листа, проте снує вірогідність розгляду невеликої кількості контрактів за індивідуальним підходом.

Смарт-контракти мають можливий вихід у велику кількість компаній: від фінансових послуг до логістики, страхування та Інтернету речей, таким чином повністю беручи на себе один з аспектів цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Найскладніше використання смарт-контрактів не зараз. Існують процеси, які діють протягом 30-40 років і підпорядковуються суворим вимогам і нормам. Простіші контракти, що забезпечують відповідність, можуть використовувати цю технологію швидше.

Смарт-контракти працюють, дотримуючись простих операторів записаних у код на блокчейні. Мережа комп'ютерів виконує дії, коли задані умови виконані та перевірені. Ці дії можуть включати передачу коштів відповідним сторонам, реєстрацію транспортного засобу, надсилання сповіщень або видачу квитка. Після завершення транзакції блокчейн оновлюється. Це означає, що транзакцію неможливо змінити, і лише сторони, які отримали дозвіл, можуть бачити результати.

У смарт-контракті може бути стільки умов, скільки потрібно, щоб переконати учасників, що завдання буде виконано задовільно. Щоб встановити умови, учасники повинні визначити, як транзакції та їхні дані представлені в блокчейні,

узгодити правила, які регулюють ці транзакції, вивчити всі можливі винятки та визначити структуру для вирішення суперечок.

Тоді смарт-контракт може бути запрограмований розробником, хоча все частіше організації, які використовують блокчейн для бізнесу, надають шаблони, веб-інтерфейси та інші онлайн-інструменти для спрощення структурування смарт-контрактів

Смарт-контракти не просто автоматизуються. Вони також дозволяють обмежувати дії. Варто зазначити, що надзвичайно важливо, коли йдеться про відповідність. У приватних інвестиціях або з графіками набуття прав мати можливість контролювати обмеження майже так само важливо, як і автоматизувати акції. Моделювання цих обмежень і забезпечення їх належного дотримання відкриває інші можливості для технології блокчейн в цифровій торгівлі.

В ході дослідження автором пропонується розглянути переваги смарт-контрактів як концепції технології блокчейн в цифровій торгівлі. (Рис.1.)

Рис.1. Переваги смарт-контрактів як концепції технології блокчейн в цифровій торгівлі (систематизовано автором)

Таким чином, переваги смарт-контрактів забезпечують ефективний розвиток цифрової торгівлі дотримуючись принципів глобальної економіки.

Найбільш об'ємна перевага це швидкість, ефективність і точність - як тільки умова виконується, договір виконується негайно. Оскільки смарт-контракти є цифровими та автоматизованими, не потрібно обробляти папери та не витрачати час на узгодження помилок, які часто виникають через заповнення документів вручну.

На думку автора, довіра та прозорість, в умовах сьогодення, це найважливіший аспект у контрактах. Оскільки третя сторона не залучена, а

учасники спільно використовують зашифровані записи транзакцій, немає необхідності сумніватися, чи була інформація змінена для особистої вигоди.

На сьогодні, якщо мова йде про бізнес-процеси, то постає питання безпеки даних та конфіденційності. Записи транзакцій блокчейна зашифровані, тому їх дуже важко зламати. Крім того, оскільки кожен запис пов'язаний із попередніми та наступними записами розподіленої книги, хакерам доведеться змінити весь ланцюжок, щоб змінити один запис.

Розумні контракти усувають потребу в посередниках для обробки транзакцій і, як наслідок, пов'язаних з ними часових затримок і комісій. Тому саме, цим забезпечується принцип економності та основна перевага смарт-контрактів – економність.

Таким чином, смарт-контракти це безпечна угода, яка покладається на технологію блокчейн, щоб зробити положення та умови виконання невідомими. Можливості смарт-контрактів дозволяють використовувати криптовалюти та токенизовані цифрові записи (права власності, права фізичної власності) у контексті життєвого циклу інфраструктури, від фінансування та закупівель до тендерів і операції. Саме тому вони є абсолютно необхідними для розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках.

Список літератури

1. Bhabendu K. M. An Overview of Smart Contract and Use Cases in Blockchain Technology / K. M. Bhabendu, S. P. Soumyashree, J. Debasish. 2018. – Bengaluru, India: 9th ICCCNT. URL: https://www.researchgate.net/publication/328581609_An_Overview_of_Smart_Contract_and_Use_Cases_in_Blockchain_Technology
2. G.Pacheco 10 examples of smart contracts on blockchain / Pacheco G. 2022. – URL: <https://www.techtarget.com/searchcio/feature/Examples-of-smart-contracts-on-blockchain>

ПРО ЗВ'ЯЗОК ГЕРМАНІЮ І ВАНАДІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ C₁₀^B ПОЛЯ ШАХТИ «ДНІПРОВСЬКА»

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козій Євген Сергійович

кандидат геологічних наук, директор ННЦ підготовки іноземних громадян,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
доцент, Дніпровський держ. аграрно-економічний університет, Україна

Чернобук Олександр Іванович

заступник директора, департамент стратегічного планування виробництва,
Грузинський марганець, Грузія

Вугілля є зараз основним оціненим джерелом германію в Україні, Китаї, Узбекистані, Росії.

Раніше у вугільних пластах Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [1-63]. Слід зазначити, що дослідження зв'язку Ge та V у вугільному пласті C₁₀^B поля шахти «Дніпровська» раніше не виконувалися.

Мета роботи: полягає у дослідженні зв'язку між Ge і V.

Фактологічною основою роботи були результати 378 аналізів Ge та інших елементів-домішок виконаних після 1983р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково-дослідницькими підприємствами і організаціями. У ряді випадків вони доповнювались аналізами пластових проб відібраних борозновим методом із дублікатів керна і гірничих виробок за участю авторів та співробітників геологічної служби вугледобувного підприємства і виробничих геологорозвідувальних організацій в період з 1983 по 2021 рік. На полі шахти «Дніпровська» концентрація Ge у вугіллі пласта C₁₀^B за даними 378 аналізів варіює в межах від 0,14 г/т до 35,71 г/т, при середньому значенні $10,21 \pm 0,34$ г/т, медіані 9,01 г/т, моді 1,3 г/т, стандартному відхиленні 7,17, дисперсії вибірки 51,36, ексцесу вибірки -0,22, асиметричності вибірки 0,59.

Аналіз побудованої карти ізоконцентрат нормованих значень вмісту Ge дає можливість встановити основні особливості просторового розподілу цього елемента в межах розглянутого пласта. За концентрацією Ge майже все шахтне поле має показники зі значеннями від 0,25 та більше, лише в декількох місцях помічено аномально низькі та осередки високих показників, причому ділянок з

низькими значеннями значно менше ніж з високими. Основні зони з найбільш високими показниками (більше 0,5) знаходяться у західній частині поля біля свердловин №Н32667, північніше свердловини №12782, між свердловинами №3280, №Н32729 та №3282, біля свердловин №32538, №12454, та №12391. Ділянки з низькими показниками розташовані біля свердловин №6025, №12782, №12489, №Н32658, №Н32626, №Н32272, №3371, №3397 та між свердловинами №3296, №32560, №3325, на північному сході від свердловини №12410, та на півдні від №32674, №32734, №32715. По пласту c_{10}^B вміст ванадію змінюється в інтервалі від 6,08 г/т до 47,84 г/т, при середньому значенні 21,03 г/т. Ділянка з найбільшою локацією V знаходиться на півночі шахтного поля і пов'язана із свердловиною №3326. Вміст V суттєво не залежить від глибини, концентрації загальної сірки та зольності вугілля. Коефіцієнт кореляції Пірсона між концентраціями Ge і V складає 0,92, а розраховане рівняння лінійної регресії: $Ge = 0,0687 + 0,9219 \cdot V$.

Аналіз виконаних досліджень дозволяє сформулювати слідуючи **основні висновки**: Загальні чинники, які обумовили кумуляцію Ge і V у вугіллі пласта c_8^H в межах шахтного поля майже ідентичні. У свою чергу, це дає підставу вважати ці елементи парагенетичними, що утворюють геохімічну асоціацію у вугіллі пласта c_{10}^B (ш. Дніпровська).

Список літератури

1. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. (136), 74 – 86.
2. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). *Сборник научных трудов НГУ*, (19), 5-16.
3. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. *Collection of scientific works of NMU*, (42), 18-23.
4. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). О распределении токсичных и потенциально-токсичных элементов в угле пласта с_{8н} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Матеріали міжнародної конференції «Форум гірників»*. ДВНЗ «НГУ». Дніпро. 49-55.
5. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{8н} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (41), 201-208.
6. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (44), 178-186.

7. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. *Збірник наукових праць НГУ*. (45), 209-221.
8. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. *Науковий вісник НГУ*, (10), 48-53.
9. Ишков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 4. С. 50 - 59. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.42.04.050>
10. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 84-88.
11. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // *Збірник наукових праць Національного гірничого університету* № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.
12. Ишков В.В., Козій Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська» / *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.
13. Козар М.А., Ишков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України*. 2021. – С.55 - 58.
14. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / *Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения»*. 2021. – С. 160 - 162.
15. Ишков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результаты досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / *Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI)*. 2021. – С. 178 - 181.
16. Ишков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / *Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія*. 2019. № 46. – С. 96 - 104.
17. Ишков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

18. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geoecology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730. <http://doi.org/10.15421/112065>
19. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.
20. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
21. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
22. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c_{8H} of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petropavlivka geological and industrial area. Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology, 88(1), 17-24. <http://doi.org/10.17721/1728-2713.88.03>
23. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.
24. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology". pp. 83-93. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1\(25\)-2\(26\)-83-93](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1(25)-2(26)-83-93)
25. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskiy, Kulychykhinskyi, Matlakhovskyi, Malosorochynskyi and Sofiiivskyi deposits on vanadium content in the oil. International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum». pp. 177-185.
26. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 160, pp. 17-30. <https://doi.org/10.15407/geotm2021.160.017>
27. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c_{7H} of Pavlohradska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3\(23\)-4\(24\)-26-33](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3(23)-4(24)-26-33)
28. Ishkov V.V., Koziy E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c_{10B} of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

29. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. *Tectonics and Stratigraphy*. № 47, pp. 77-90. <https://doi.org/10.30836/igs.0375-7773.2020.216155>
30. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. *Tectonics and Stratigraphy*. No. 46. pp. 96-104.
31. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k₅ of the Kapitalna mine, Donbas. *Mineralogical Journal*. № 43(4), pp. 73-86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
32. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). *Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference*. Helsinki, Finland. pp. 25-26. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.26>
33. Ішков В.В., Козій Є.С., Киричок В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 76 - 86.
34. Ішков В.В., Козій Є.С., Капшученко Є.О., Стрельник Ю.В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.
35. Ішков В.В., Козій Є.С., Завгородня В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.
36. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // *Научный вестник НГАУ*. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
37. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.)*. / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
38. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. *Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів»*. С. 43 - 46.
39. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. *Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології»*. С. 115 - 120

40. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.
41. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.
42. Ишков В.В., Козій Є.С. О распределении As, Hg, Be, F и Mn в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь, наука та інновації». Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2016. С. 12 - 13.
43. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.
44. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
45. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Pashchenko P.S., Lozovyi A.L. (2022). Results of correlation and regression analysis of germanium concentrations with thickness and ash content of coal seam c_{8B} of Dniprovsk mine field (Ukraine). Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Trends in science and practice of today», July 26 – 29, 2022, Stockholm, Sweden, pp. 95-104. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.29>
46. Ишков В. В. Основные результаты первых геолого-геофизических исследований участков днепровских порогов / В. В. Ишков, А. Л. Лозовой, Д. В. Рудаков // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Д., 2009. – № 3. – С. 49 – 54.
47. Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості морфології органо-мінеральних утворень нирок населення міста Кам'янське. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 33 – 35.
48. Ишков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с₁ шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.
49. Єрофєєв А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 – 28.

50. Альохін В.І., Сахно С.В., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Про першу знахідку дикіту у пісковиках з природного відслонення верхнього карбону Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 5 – 11.
51. Сахно С.В., Ішков В.В., Сахно А.І. Мінерал дікіт в осадових вуглевміщуючих породах Донбасу. Наукові праці ДонНТУ. Серія Гірничо-геологічна, 2019, № 1(21) - 2(22), С. 7 – 13. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1\(21\)-\(2\)22-7-13](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1(21)-(2)22-7-13)
52. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.
53. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.
54. Ішков В.В., Козій Є.С., Івїнська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.
55. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уrolитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.
56. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уrolитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.
57. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.
58. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.
59. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.
60. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*, (35 (2)), 261-271.
61. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

63. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

THE REVIVAL OF KARABAKH AFTER THE ARMENIAN OCCUPATION

Agayeva Lyubo

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Lecturer of the Department
"Language and Social Disciplines" of the National Academy of Aviation

Over the past year, Azerbaijan has implemented large-scale projects in the Karabakh region liberated from Armenian occupation.

As soon as the 44-day Patriotic War for Karabakh came to an end on November 10, 2020, the government of Azerbaijan, immediately initiated restoration process on these lands. Today, on the territories of Karabakh, which were ruined and abandoned by the Armenians during 30 years of occupation, "smart cities" and "smart villages", airports, roads and railways are being built and agricultural land is being cultivated.

The territories liberated from the occupation resemble a large construction site, where many works have been carried out over the past year. Construction equipment and trucks replaced the tanks, which a year ago were moving along the old, destroyed roads of the region. On the one hand, the foundations of new infrastructure projects are being laid; on the other hand, implemented projects are being launched.

The first major infrastructural project implemented in the region was the construction of the Fuzuli International Airport. On January 14, 2021, the foundation of the air harbor was laid personally by the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev, and after a short period of 8 months, the airport was ready to receive passengers. Fizuli Airport, has been built in accordance with the highest international standards, and considered as "Karabakh's gateway to the world." The opening of Fizuli Airport took place on October 26, 2021 with the participation of Turkish President Recep Tayyip Erdogan. He became the first head of state to land at Fizuli International Airport.

Airbus S 340-500 of Azerbaijan Airlines, the largest passenger aircraft in the airline's fleet, made a half-hour flight from Baku to Fizuli International Airport on September 5. Most of the passengers were journalists. This airport is being used along with other transportation projects as a showcase for post-war reconstruction efforts in and around Karabakh.

The entire Karabakh region offers great opportunities for the development of the hospitality sector. For example, the tourism potential of Kalbajar is considered as the key resource for further recovery of the region's economy. Pure nature, rich flora and fauna, great heritage of the region and wonderful traces of the distant past all contribute to the development of various areas of the tourism industry.

Shusha has all the possibilities for the development of various types of tourism. Starting from 2021, with the starting of the significant Kharybulbul Music Festival, event tourism began to develop in the city. According to the order of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev musical, cultural, intellectual and sports events will be organized in Shusha starting from May of 2022. Great efforts are being made to organize such international events as the "Kharybulbul" folklore festival.

Amongst events that took place in Shusha dedicated to the 190th anniversary of Khurshid Banu Natavan were:

- Shusha International Art Festival - 2022
- "Days of Vagif Poetry"
- "4 Seasons of Shusha" international photo festival
- "Shusha Creative Workshop" project
- "Mugham Television Competition - 2022"
- Holding a tournament in "chovgan" (ancient oriental equestrian sports team game),
- "Wonderland" international scout camp - Azerbaijan 2022,
- Shusha International Cycling Tournament

Also, at the suggestion of the Turkish organizers, Shusha can be an excellent option for holding "Turkvision" - the annual Turkish song contest.

But the beauties of Shusha and Karabakh are not limited only to events. The beautiful landscapes of Karabakh can become wonderful scenery not only for local, but also for foreign cinematography. Shusha is a wonderful place for the development of cultural, historical and educational (informative) tourism. Before the occupation, there were 72 important artistic and historical monuments, houses of public officials and other celebrities. Many of these monuments were built by the 19th century architect Safikhan Garabagi and decorated by the most famous artist of this period, Kerbalai Safarli. In 1977, Shusha was given a status of a historical and architectural conservation.

Monuments of the Shusha Historical and Architectural Conservation include such historical sites as: *the house of Khurshudbanu Natavan, the palace of the Karabakh Khan, the mausoleum of Vagif, the house of Mirza Salakh Zohrabekov, the Shusha Kurgan, the Shusha cave camp, the Shusha fortress and others.*

Active actions are being taken to restore these cultural monuments, because they are the heritage of a rich Azerbaijani culture. This will be an impetus for the development of cultural and historical tourism in the city of Shusha.

Many people not only in Azerbaijan, but also from abroad want to dive into the cultural and historical past of Karabakh. This may be a good idea for opening a new tourist route called "Pearls of Azerbaijani Culture", which will include visits to cultural and historical monuments starting from Baku and ending with the city of Shusha. Azerbaijani people highly value their own culture, which means there will always be huge number of people wishing to join this phased route.

New series of touristic routes under the name of "Our way to Karabakh" are being developed. One of the routes within the series called "Our Way to Agdam" is being prepared and the relevant work necessary for the organization of this route in the liberated part of the Agdam region was carried out. Additionally, The State Tourism Agency has developed an initial architectural and tourism concept for the development of the Shahbulag Tower.

"Ali and Nino" is another educational – informative touristic route, which could be developed and become international. It is also expected that this route will play an important role in the development of the joint "Azerbaijan-Georgia" tourism project.

"Ali and Nino" will be a tourist route covering Karabakh. It is noted that Ali Khan Shirvanshir treated Karabakh and Shusha with great respect. In his words he praises Karabakh's nature and horses. The tourist route includes the city of Shusha, the plain of Dzhydir-duzu, monuments of Khanate times and other sights.

Springs of Tursh Su, Sapili, Isa, "Jydyr-duzu" plain were favorite places of the local habitants. Now these places will once again become part of ecological tourism in Azerbaijan and will enchant guests with their beauty. The acidic water was known as a recreation and healing area. Tursh Su was known for its healing baths. Having well-known mineral springs such as Tursh Su and Shyrlan, beautiful nature, historical monuments and heritage, the city of Shusha has a chance to become a world famous resort.

Peaceful life in this region of Azerbaijan, which has an ancient history, has its own flora and fauna, cuisine, historical, cultural and religious monuments, bridges, forests, springs, etc., will attract tourists with its sights. In Karabakh, rich in natural resources, it is possible to organize various types of extreme tourism, agrotourism, green tourism. All this creates great prospects for the development of tourism.

Shusha will surely become one of the cities recognized as a symbol of Azerbaijani tourism. Historical monuments and the unique architecture of Shusha, which are considered as the pearl of Azerbaijani culture will allow creating new tourist routes.

The tourism sector is considered a priority sector of the economy at the state level. But it should be remembered that Shusha is the cradle of Azerbaijani national music and poetry, the oldest historical heritage. In 1823 Shusha became the center of the Karabakh khanate. Since the 18th century, the city has been one of the most important cultural centers of Azerbaijan.

However, it should be noted that in the first place civilians should return to the liberated areas, restoration of settlements and infrastructure should be carried out, and security ensured. Only after that, entertainment trips to Karabakh can be organized. The revival and promotion of the tourism potential of Karabakh is one of the priority tasks for the restoration of the liberated region.

Currently, there are two hotels in Shusha, airports have been opened in Fizuli and Zangelan, and another one is under construction in Lachin. Such a network creates unlimited opportunities for tourists at the highest level. In general, in the liberated territories there are about 120 deposits of mineral waters of various gas chemical composition and medicinal value. All this is an ideal base for creating resorts and recreation areas in the region.

References:

1. Распоряжение Президента Азербайджанской Республики «об объявлении 2022 года в Азербайджанской Республике «Годом города Шуша» от 5 января 2022 г. URL: <https://president.az/ru/articles/view/55197>
2. Şuşa – Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı: bibliografiya / Tərt. ed. X.Abbasova; elmi red. K.M.Tahirov; red. E.R.Nəciyev. – Bakı, 2021. – 600 s.
3. Информационно-коммуникационный технологический центр. URL: <https://www.virtualkarabakh.az/en/post-item/2/25/karabakh-azerbaijan.html>

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Вакарь Олександра Євгенівна

магістрант II року навчання
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Принципові зміни в соціумі, науковий прогрес, розвиток виробництва і техніки об'єктивно спричиняють зміни в усіх сферах життя, зокрема – в освіті. Сучасна освіта за основне завдання має виховання всебічно розвиненої особистості, котра спроможна системно і оперативно засвоювати нову інформацію, критично мислити, визначати проблеми та відшукувати шляхи їхнього розв'язання. Відповідно першорядним результатом навчання має бути розвиток пізнавальної активності кожного учня, удосконалення його освітніх компетентностей.

Метою статті є визначення можливостей підвищення ефективності освітнього процесу завдяки активізації пізнавальної діяльності під час індивідуального навчання історії.

Згідно з «Положенням про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти», «заклади освіти відповідно до законодавства та своїх установчих документів можуть організовувати здобуття освіти за індивідуальною формою (екстернатною (екстернатом), сімейною (домашньою), педагогічним патронажем) [4]. Законом України «Про повну загальну середню освіту» під педагогічним патронажем визначається «спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми» [5]. У порядку реалізації педагогічного патронажу для здобувача розробляється Індивідуальний навчальний план.

Кількість навчальних годин на тиждень для учнів на педагогічному патронажі така: для учнів 1–4 класів 10 годин; для учнів 5–9 класів 14 годин; для учнів 10–11 класів 16 годин [1]. В. Макарова зауважує, «особливістю цієї форми індивідуального навчання є те, що дитина не лише регулярно займається з учителями, але й періодично долучається до учнівського колективу для соціалізації, має право користуватися всією шкільною інфраструктурою, може розраховувати на психологічний супровід» [3].

Активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів насамперед сприяють активні й інтерактивні методи навчання. Однак, при всій їхній дієвості, під час реалізації педагогічного патронажу не всі вони доцільні щодо застосування. Застереження передусім стосується того, що робота проводиться з одним учнем. Тим не менш методичний інструментарій дозволяє виокремити низку методичних прийомів, доволі результативних в індивідуальному навчанні історії здобувачів основної школи.

Метод «Асоціативний зв'язок» може бути застосований на початковому етапі роботи над темою, щоб з'ясувати обізнаність з нею учня. Вчитель наводить здобувачу ключове слово, пов'язане з проблемою, яка вивчається. Потім учню пропонується записати в зошиті інші слова, які асоціюються з названим. Таким є метод «Незакінчені речення». Визначивши тему для обговорення, учитель формулює початок речення і пропонує учню закінчити його (як-от: Нідерландська революція була неминучою, бо...; Друкарні найчастіше відкривались при церквах і монастирях, бо...).

Читання з позначками привчає учня до осмисленого читання тексту. Перед початком роботи учню пропонується робити в навчальному тексті виділення чотирьох видів, позначаючи їх відповідними символами: 1) знайома інформація, це я знав раніше (+); 2) нова інформація (-); 3) суперечлива інформація, я так не думав (✓); 4) недостатня інформація, про це хотілося б довідатися докладніше (?).

При використанні «Кейс-методу» учню пропонується опис реальної ситуації (робота з історичним джерелом, вербально, аудіо- чи відеоджерело) Опрацьовуючи запропоновану інформацію, учень вчиться аналізувати причинно-наслідкові зв'язки в межах конкретної історичної події.

Метод «Спіч у схемах (малюнках)» стає у нагоді на етапі закріплення навчального матеріалу. Учень схематично чи художньо зображує певну історичну подію. Далі пояснює сенс символів, позначених у схемі (малюнку). Варто зауважити, що такий метод сприяє розвитку творчої уяви учня, формуванню в нього вміння систематизувати навчальний матеріал, виявляти закономірності.

Майже універсальним є метод «Прес», коли виникає необхідність з'ясувати суперечливі питання. Висловлювання учня структуруємо наступним чином: «Я вважаю, що ...» (у чому полягає точка зору); «... тому, що...» (підстава появи цієї позиції); «... наприклад...» (конкретні факти, що підтверджують точку зору); «Отже, я вважаю...» (висновок). Цей метод безперечно допомагає учню навчитись аргументовано доводити свою думку.

«Фішбоун» сприяє формуванню вміння розрізняти складові частини в історичних явищах та подіях, виокремлювати причини і наслідки, доводити на прикладах правильність відповіді. Для цього використовуємо схему-заготовку. Проблему записуємо в «голові» скелету, верхні кісточки – це основні поняття, нижні – це зміст понять, в «хвості» формулюємо відповідь на запитання (висновки). На початковому етапі використання цього методу учень потребує допомоги вчителя, але при систематичному його застосуванні в школяра формується стійка навичка.

Одним із випробувальних методичних прийомів, які сприяють кращому засвоюванню навчального історичного матеріалу, є усні вправи. Адже вони розвивають спостережливість і уважність, підвищують ініціативу і зацікавлення предметом. Усні вправи не обов'язково мають бути у вигляді «питання–відповідь», їх можна проводити на кшталт коротких дидактичних ігор: «історичне лото», «історичне доміно» тощо. Результативними є також проблемні

завдання. Зазначимо, вони не мають містити запитань типу «Де?», «Коли?», «Скільки?». Їх формулювання покликане спонукати учня до глибшого пояснення: «Як же так?», «Але ж має бути по-іншому?», «Не могли ж вони не розуміти цього?», «Виходить, що знали, а робили навпаки?» тощо. В цілому, усні вправи дають можливість без значних затрат часу багаторазово програвати типові ситуації, допомагають розвивати пам'ять учня, швидкість його реакції, випрацювати потребу в самоконтролі.

Не варто забувати про потенційні освітні і виховні можливості краєзнавчих або усноісторичних досліджень. Методика їх проведення дозволяє максимально залучати до виконання пошукових завдань як весь клас, так і учнів, котрі перебувають на індивідуальному навчанні.

На повторювально-узагальнювальних уроках доцільно використовувати рольові ігри. Н. Гончарова зауважує, що дидактична гра має істотну ознаку – чітко сформульовану мету і прогнозований педагогічний результат, і радить їх проводити у формі «прес-конференції» (у такому випадку працює весь клас) [2, с. 70]. Доречно долучати до такої діяльності учня, котрий перебуває на індивідуальному навчанні. Так, він може перевтілитись в історичну особистість (зокрема, в костюмованій формі) або в журналіста (попередньо опрацювавши ресурси засобів масової інформації для збору актуальних матеріалів). Участь може відбуватись в онлайн-форматі, що дозволить учню, перебуваючи в зручних для нього умовах, контактувати з класом.

В продовження згадаємо про широкі можливості дидактичних матеріалів. Крім збору і аналізу інформації про історичну постать, в індивідуальному навчанні історії дієвими будуть складання і розгадування кросвордів, чайнвордів, «історичних пірамід» тощо. Наведемо приклад з іграми-головоломками, як-от: «Віднови зображення», «Віднови мапу», «Слово по вертикалі» і т.і. Загалом, подібні цікаві завдання за незвичною формою подання, нестандартним сюжетом маскують розумове навантаження і таким чином спрощують процес засвоєння навчальної історичної інформації.

Отже, цілеспрямована систематична діяльність щодо активізації пізнавального інтересу учнів сприяє розвитку критичного мислення, підвищенню мотивації та стійкого інтересу до вивчення історії, створенню «ситуації успіху». Результатом є зростання рівня знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, формування ціннісних орієнтирів учнів.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, активні та інтерактивні методи, дидактичні матеріали, що є продуктивним інструментарієм в процесі підвищення пізнавальної активності школярів, можуть бути максимально ефективними і в здійсненні педагогічного патронажу під час індивідуального навчання історії.

Список літератури

1. Бондар М. Яким учням підходить індивідуальне навчання та як його організувати в школі. Освіта 24 – Останні новини світу навчання для школярів та батьків. 2021. 31 жовтня. URL: https://24tv.ua/education/yakim-uchnyam-pidhodit-individualne-navchannya-ukrayina-novini_n1779094 (дата звернення: 05.10.2022).

2. Гончарова Н.О. Дидактичні ігри у навчанні історії. *Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* / Упорядник Г.Г. Яковенко. Харків: Видавництво Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. 2011. С. 67-73.

3. Макарова В. Індивідуальне навчання: кому підходить і як організувати. Нова українська школа. 2021. 21 жовтня. URL: <https://nus.org.ua/articles/indyvidualne-navchannya-komu-pidhodyt-i-yak-organizuvaty/> (дата звернення: 04.10.2022).

4. Про затвердження Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 12.01.2016 № 184/28314, зі змінами від 05.05.2021 № 528/36150 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#n15> (дата звернення: 31.10.2022).

5. Про освіту: Закон України 2145-VIII, зі змінами 2438-IX від 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.10.2022).

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Сустретов Анатолій Станіславович

PhD, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін №1 Донецького
національного медичного університету
Донецький національний медичний університет

Дослідження з проблематики історії та історіографії грошового обігу на українських землях потребує чіткої системи методів та потужну методологічну базу, оскільки проблематика є достатньо складною, оскільки тут перетинаються «інтереси» різних наук (історії, економіки і фінансів, нумізматики тощо).

В питаннях вибору методології стануть в нагоді наукові дослідження І. Колесника [3;4] та Л. Зашкільняка [2]. Дослідники чітко окреслили історіографічні методи аналізу та синтезу. Принцип аналізу складається зі своєї моделі, що включає низку факторів: «аналіз соціокультурних передумов стану та розвитку історичної науки певної доби, окремих наукових напрямів, шкіл, діяльності конкретного історика» [2, с. 31], зазначений підхід можна застосовували під час дослідження проблем висвітлення історії грошового обігу, зокрема оціночних суджень дослідників відповідно до певного історіографічного періоду. Другою складовою можна назвати «характер проблематики історичних досліджень» [2, с. 31]. Ця складова може пояснювати певні домінантні погляди на процеси відповідно до умов, які склалися в житті сучасників написання дослідження. Наведемо один приклад з історії грошового обігу на українських землях ХІХ ст., які входили до складу Російської імперії та на яких діяла відповідна грошова система – на зміну позицій ідеалізації реформаторської діяльності графа Є. Канкріна серед дослідників та спеціалістів у галузі грошей та фінансів 1840-х–1850-х рр. (під час або одразу після грошової реформи Є. Канкріна, коли всі могли побачити лише позитивні сторони державних заходів з стабілізації грошової системи) все більше дослідників і спеціалістів у галузі грошей та фінансів починають критикувати Є. Канкріна, оскільки в 1860-х рр. знов в грошовій системі починають проявлятися кризові явища. Своєрідного «апогею» впливу на наукові дослідження тогочасної ідеології, тогочасної реальності життя було досягнуто за часів радянської влади. Будь-яке наукове дослідження тут було просякнуте більшовицькою ідеологією, тут існувала жорстка тотальна цензура [9]. Третьою складовою є необхідність врахування кількості використаної джерельної бази та методологія, яку використовували автори. Водночас, І. Колесник стверджує, що: «Найважливішим чинником історіографічного аналізу є характеристика методологічних принципів історичного дослідження. Методологічні принципи реалізуються через стиль історичного мислення. Зміна стилів історичного мислення є рушійною силою процесу історичного пізнання. Нарешті, кінцевою метою історіографічного аналізу є дослідження історичних концепцій, схем та теорій. Наукова схема, історична концепція є одночасно метою і доробком

пізнавальної діяльності певного напрямку, конкретного історика. Зміст концепції, як у краплі води, відображає стан науки свого часу з усіма властивими їй ознаками і суперечностями. Для усвідомлення змісту концепції необхідне вивчення зовнішніх і внутрішніх передумов її виникнення та існування» [2, с.32]. Серед методів синтезу під час нашого дослідження використовувалися «класовий, культурологічний та сцієнтистський» [2, с.32].

Історія і відповідна історіографія грошового обігу є складною проблематикою, де перетинається низка фундаментальних дисциплін, саме тому історіографічні методи мають поєднуватися з історичними (загальними та спеціальними), історико-економічними та історико-правовими. З-поміж суто історичних методів необхідно в дослідженнях використовувати порівняльно-історичний, історичного моделювання, хронологічний, періодизації, структурно-системний методи. Історія та історіографія грошового обігу передбачає використання дослідниками в якості джерел значну кількість історичних нормативно-правових актів, які діяли в різні історичні періоди, тому варто застосовувати порівняльно-правовий метод. З урахуванням економічної складової такого явища, як грошовий обіг може використовуватися метод економічного аналізу. Повністю погоджуємося з твердженням В. Орлика, що опрацювання наукового доробку з економічних історичних проблем вимагає використання й врахування статистичних матеріалів, а також це передбачає відмову «від визнання імперативною тільки матеріальну частину людського буття» [6; 5, с. 59]. С. Орлик зазначає, що завдяки дослідженням економічної складової можна не лише більш глибоко зрозуміти процеси які проходили на українських теренах у різні історичні епохи, а й часом винести практичні уроки для владних інституцій, щодо економічної політики в державі [7;8]. З позицій дослідження історії грошового обігу із врахуванням певних територіальних меж, наприклад, Наддніпрянської України, зумовлюють використання методології з урахуванням регіональних особливостей. Для визначення категоріального апарату варто використовувати монографію Я. Верменич [1], у якій розкриваються поняття «регіон», «губернія», «регіоналізм» тощо.

Отже, історія та історіографія грошового обігу потребує застосування як загальних, так і спеціальних методів, широкої бази методології. Для висвітлення проблематики необхідно залучати методи різних наукових сфер, з різних наук, на кшталт історії, економіки, нумізматики, грошей і фінансів, банківської справи тощо.

Список літератури:

1. Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. 516 с.
2. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія . Львів : ПАІС, 2007. 312 с.
3. Колесник І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). Київ: Генеза, 2000. 256
4. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 566 с.

5. Орлик В.М. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2011.* №18. С. 59 (59 –64)

6. Орлик В.М. Проблема достовірності статистичних даних в дослідженнях питань економічної історії Російської імперії. *Єлисавет. Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Історичні науки.* Кіровоград: КНТУ, 2012. Вип.1. С.171-177

7. Орлик, В., Орлик С. Економічна історія як субдисциплінарний напрямок історичних досліджень. *Катедра Universum: електрон. зб. наук.-попул. пр. з історії, археології, інформ. та архівної справи.* 2020. Вип. 1. С. 12–14.

8. Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. *Універсум історії та археології.* Том. 2 (27) Вип 2. Дніпро. 2019. С.5-27

9. Сустретов, А. С. Грошовий обіг в Наддніпрянській Україні в дореформений період: історіографія : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06; ЦНТУ. Кропивницький, 2021. 225 с.

NARRATIVE STRATEGIEN DER RUSSISCHEN DESINFORMATION BEI DER ERSTELLUNG UND FORMATIERUNG DER NARRATIVEN REALITÄT

Yarova Alla,

Ph. D., Universitätsdozentin, Staatliche Universität Sumy, Ukraine
Gastwissenschaftler, Hochschule der Media, Deutschland

Das postmoderne Verständnis des Narratives als einer epistemologischen Sonderform, die es ermöglichen kann, spezifische Weisen empirischer Wahrnehmung zu gestalten, und der Narratologie als eines Systems der Beziehungen zwischen Text, Autor und Leser, hat dazu beigetragen, dass das Narrativ und die Narrativanalyse zu wichtigen Elementen der Theorie strategischer Kommunikation und virtueller Interventionen geworden sind.

Joseph Nye, ein amerikanischer Philosoph und Entwickler der Konzepte der "weichen Macht" (Eng. "Soft Power") und der "Intelligenten Macht", glaubt, dass die Lösung moderner Konflikte weniger von Armeen als von Narrativen bestimmt wird [1]. Das bedeutet also, dass wessen Narrativ gewinnt, der wird zum Sieger. Der britische Reporter und Schriftsteller David Patrikarakos in seiner Forschung, wie soziale Medien moderne militärische Konflikte verändern, weist darauf hin, dass propagandistische Konfrontationen so alt wie Kriege selbst sind. In den Kriegen des 21. Jahrhunderts wird der Konflikt der Narrative jedoch zu mehr als einer Ergänzung des physischen Konflikts, der wird gegenwärtig zu seiner stärksten Front [2, p. 40].

Diese Behauptungen basieren auf dem Verständnis der Narrativform als grundlegende psychologische, philosophische, sprachliche, kulturologische Grundlage menschlichen Seins. Die postmoderne Interpretation der Sprache als eines Phänomens, dass unsere Weltsicht und unsere Überzeugungen aufbaut, führt zur Auffassung, dass eine eigene Weltvision gerade in der Sprache der Gemeinschaft konstruiert wird. Jedes Mal, wenn wir sprechen, erschaffen wir die Realität, also die Welt, in der wir leben und handeln, die bewusst oder unbewusst konstruiert worden ist. Menschen nehmen das Leben durch Geschichten wahr. Die Welt wird einem Menschen nur in Form von Geschichten, Erzählungen darüber zugänglich, daher wird die Erzählung zusammen mit Entwicklung neuer Massenmedien zu einer "Massenvernichtungswaffe", weil sie die in menschliches Bewußtsein eingepflanzten beliebigen Ideen zur Folge haben kann. Solche tatsächliche Lage spiegelt das Ausmaß wider, in dem sich die Gesellschaft verändert, wo soziale Medien immer mehr an Bedeutung gewinnen, die nicht nur den schnellen Konsum und die Verbreitung von Nachrichten bieten, sondern auch ein breites Spektrum von Nutzern in ihre Multiplikation einbeziehen, was zu Massenmanipulationen im gesamten Informationsspektrum führt [3].

Forscher der neuen Art von Kriegen, insbesondere diejenigen, die die russische Informationsinvasion während des Cyberangriffs auf Estland (2007), die militärische Aggression gegen Georgien (2008), die Annexion der Autonomen Republik Krim (2014), die Intervention in Syrien (2015), die Präsidentschaftswahlen in den USA

(2020), einen großangelegten Überfall auf die souveräne Ukraine (2022) erforschen, machen darauf aufmerksam, dass Online-Medien für Moskau von zentraler Bedeutung sind. Auf Geheiß der russischen politischen Führung wurden spezielle Strukturen geschaffen, um die öffentliche Meinung in verschiedenen Segmenten des Internets zu manipulieren. Die Analyse zeigt, dass den aktiven Handlungen Russlands im Ausland immer eine Informationsinvasion vorausgeht, und daher ist es wichtig, russische Narrative im Voraus zu erkennen, damit diese als Signal für gefährliche aggressive Absichten dienen können [4, 5, 6, 7].

Die deutschen Forscher Stefan Meister und Jana Pulieren bemerken auch, dass Russland die Werkzeuge der hybriden Kriegsführung weit verbreitet hat, und fügen hinzu, dass es den Westen überrumpelt hat. Zur russischen „weichen“ nichtmilitärischen Einflussnahme gehörten nicht nur russische Auslandsmedien wie RT (Russia Today) oder die Medienplattform Sputnik, sondern auch die Unterstützung euroskeptischer Parteien und Politiker in der EU, links- und rechtspopulistischer Organisationen. Der russische Informationskrieg, der in verschiedenen sozialen Messengerdiensten eingesetzt wird, erfordert besondere Aufmerksamkeit. Sein Ziel ist es, einen Einfluss auf die öffentliche Diskussion in verschiedenen Ländern auszuüben [8].

Neben anderen Kanälen hat sich Telegram zu einer der größten sozialen und Media-Plattformen entwickelt, die weltweit aktiv genutzt wird. Laut Statista hat dieser Messenger im Jahr 2022 weltweit eine halbe Milliarde Nutzer, was Telegram zu einer der fünf am häufigsten heruntergeladenen Apps der Welt macht. Im Jahr 2021 entschieden sich etwa drei Viertel der Telegram-Nutzer für die Anwendung, um gerade die neuesten Nachrichten zu erhalten [9]. Einen ähnlichen Trend in der Ukraine bestätigt eine im Juli 2022 durchgeführte Studie des Kyiver Internationalen Instituts für Soziologie, wonach Telegram die zweitbeliebteste Plattform ist [10].

Experten des ukrainischen Instituts für Masseninformatik Dmytro Tuzov und Oksana Romaniuk während des Webinars "Neue Dimensionen der russischen Propaganda. Spezielle Informationsoperationen in Telegram" stellten die Ergebnisse einer soziologischen Umfrage vor, die 2022 in Belarus durchgeführt wurde. Eine der Aufgaben der Umfrage war es, die Einstellung der Belarussen zum Krieg in der Ukraine zu untersuchen. Die Belarussen vertrauen den offiziellen staatlichen Medien zwar nicht, aber sie vertrauen den Informationen, die sie von Telegram erhalten, wo russische Propagandakanäle aktiv tätig sind. Dementsprechend erreichte die belarussische Unterstützung für den russischen Überfall auf die Ukraine 40%.

Telegram wird als das für externe Überwachung am wenigsten offene Netzwerk bezeichnet, und Anonymität und die Möglichkeit, Dateien in verschiedenen Formaten und großen Größen ohne Angabe des Autors zu veröffentlichen, ermöglicht es, aggressive Inhalte zu verbreiten. Im Jahr 2020 enthüllte der Sicherheitsdienst der Ukraine ein Agentennetzwerk des Sonderdienstes der Hauptdirektion des Generalstabs der Streitkräfte der Russischen Föderation, dessen Mitglieder durch Telegram-Kanäle ("Legitimnyj", "Resident", "Kartel", "Spletniza", "Zernyj Kwartal", "Politizeskij Rasklad" usw.) die Lage in der Ukraine destabilisierten. Die genannten Kanäle veröffentlichten Nachrichten, die darauf abzielten, künstlich soziale Spannungen zu

erzeugen und Proteststimmungen unter den Bürgern zu schüren, panische Stimmungen zu erhöhen, die gesellschaftspolitische und sozioökonomische Situation zu verschärfen und zu destabilisieren und staatliche Behörden zu diskreditieren [11].

Die Forschung der Auswirkungen russischer Desinformation über den Krieg in der Ukraine auf die russischsprachige Gemeinschaft Deutschlands durch Nachrichten in Telegram-Kanälen wurde von der Volkswagen Stiftung unterstützt. Die hier vorgestellte Forschung wurde im Rahmen des Forschungsprojekts DYNAMO durchgeführt, das von den Professoren Katarina Bader und Lars Rinsdorf von der Hochschule der Medien in Stuttgart geleitet wird.

Unter Verwendung der Methoden der Textanalyse haben wir Textsammlungen zusammengestellt, ihre thematische Analyse durchgeführt, die Hauptnarrative beschrieben, die die Telegram-Kanäle "Germania ot perogo liza" und "Kremlyowaja dolina" ihrem Publikum anbieten. In dieser Arbeit werden wir die narrative Struktur des Narratives "Deutschland" analysieren, die eine der Komponenten des globalen Narratives "Krieg Russlands gegen die Ukraine" ist. Der Begriff *Narrativ* wird hier in der postklassischen Tradition weit ausgelegt, das heißt, als Narrativ gilt nicht nur eine Darstellung beliebiger Ereignisse oder des Entstehungsprozesses einer Geschichte, sondern auch die Geschichte selbst, die sich Menschen erzählen oder beziehungsweise sich selbst, um soziales Verhalten zu interpretieren und zu motivieren [12].

Die Fabel des Narratives "Deutschland" ist wie folgt aufgebaut:

Zeit des Ereignisses	Inhalt des Ereignisses
Was passiert heutzutage?	Deutschland ist kein demokratisches Land. Hier gibt es keine Meinungsfreiheit. Deutschland hat keinen Respekt für das Recht auf Privateigentum, die deutschen Behörden können Bürgern, die mit der offiziellen Politik nicht einverstanden sind, Wohnungen wegnehmen. Die deutsche Polizei ist brutal und wendet Folter sexueller Natur gegen diejenigen an, die eine andere Meinung äußern. Die Bundesregierung unterdrückt die Deutschen, weil sie Migranten den Vorzug gibt. Die Deutschen können sich keinen Urlaub leisten, weil sie ständig arbeiten müssen, um Migranten zu versorgen. Die Deutschen sind entrechtet, sie haben keine eigenen Wohnungen. Deutschland unterstützt Russland nicht, es hat wegen seiner Invasion in die Ukraine Sanktionen gegen Russland verhängt. Deutsche Politiker sind schwach, ängstlich und dumm. Sie können nicht mit starken, klugen, mutigen und angesehenen russischen Politikern verglichen werden.

Was ist davor passiert?	Deutschland ist ein ehemaliger faschistischer Staat. Deutschland hat alle großen Kriege gegen Russland verloren. Angela Merkel war mutiger als Olaf Scholz
Was wird als Nächstes passieren? Wie wird alles im Finale enden?	Putin wird niemandem Sanktionen verzeihen und niemanden auf den russischen Markt zurückbringen lassen. Russland wird in Deutschland einmarschieren und anfangen, deutsche Städte zu bombardieren. Deutschland wird erneut den Krieg gegen Russland verlieren. Berlin und Ostdeutschland werden wieder unter russische Kontrolle zurückkehren. Putin wird einen Atomkrieg beginnen, wenn die Westmächte der Ukraine weiter helfen.

Handlung der Geschichte: Russland ist die Hauptfigur des Narrativs. Es betrachtet sich selbst als gerechtes Land und als Weltführer, der für eine bipolare Welt kämpft. Sie schützt, behütet und garantiert den Frieden auf der ganzen Welt. Russland hat richtige, nicht liberale Werte, die auf dem orthodoxen Glauben basieren. Sie stellt sich dem mächtigen und arglistigen Aggressor – den USA – entgegen. Russland schützt immer seine Interessen und die Interessen aller russischsprachigen Menschen, wo immer sie lebten, sowie all jener, die zwar kein Russisch sprechen, aber Russland lieben. Die USA befinden sich am anderen Pol der Welt, sie sind ein Aggressorland und ein Feind Russlands und schaden daher ständig seinen Interessen. Zunächst hetzten die USA Georgien auf, gegen Russland vorzugehen. Russland ist ein gerechtes Land und hat Georgien deshalb bestraft, indem es dort einen Krieg begonnen und die territoriale Integrität Georgiens verletzt hat. Dann entschied sich die Ukraine aufgrund der Intrigen der USA für den europäischen statt für den russischen Entwicklungsvektor. Russland hat die Ukraine zu Recht bestraft, indem es die Krim annektiert und einen Teil des ukrainischen Territoriums besetzt hat. Die Ukraine hat nicht die richtigen Schlussfolgerungen gezogen, und deshalb hat Russland beschlossen, historische Gerechtigkeit herzustellen (weil es nie eine Ukraine gab, das sind alles ureigene russische Länder) und eine großangelegte militärische Invasion gestartet, um die Ukraine und die Ukrainer zu vernichten, die sich selbst als eigenständiges Volk, das mit dem russischen Volk nicht zu verwechseln ist, betrachten und die Ukraine als ihr souveräner Staat wahrnehmen. Auf diesem Weg der russischen Gerechtigkeit tauchten jedoch verschiedene Hindernisse auf. Eines dieser Hindernisse ist Deutschland. Deutschland hat Russlands Krieg gegen die Ukraine nicht befürwortet, es hat Sanktionen gegen Russland verhängt. Damit hatte Russland nicht gerechnet. Es war überzeugt, dass Deutschland angesichts der langen historischen Bindungen der beiden großen Reiche und vor allem aufgrund des starken Schuldgefühls wegen des Zweiten

Weltkriegs es nicht wagen würde, Russland zu widersprechen, und wurde daher sehr wütend auf Deutschland und will es nun mit einem kalten und hungrigen Winter bestrafen. Wenn das nicht hilft, wird Russland dieses Land bombardieren und Ostdeutschland, angeführt von Berlin, wieder unter russisches Protektorat aufnehmen.

Orientierungszentrum der Geschichte. Zu den Aufgaben der russischen Informationsaggression gehören: die Narrative über die Invasion in die Ukraine unter Kontrolle zu halten, die für Russland günstige Vision der großangelegten Invasion aufzuzwingen; die Ukraine sowie jene Länder und Politiker zu kompromittieren, die die militärische Aggression des Kremls nicht befürworteten und Sanktionen verhängten oder sie unterstützten; sich in die Innenpolitik dieser Länder einzumischen, indem sie die Autorität der Behörden untergraben, Panik und Angst mithilfe von Androhungen eines globalen militärischen Konflikts mit dem Einsatz von Atomwaffen und einer Energie- und Nahrungsmittelkrise in Europa zu schüren. Um dieses Ziel zu erreichen, arbeiten russische Desinformations-Telegram-Kanäle nach dem Prinzip der gezielten Werbung: Sie bieten ihren Erzähler und Ausleger der Ereignisse einer bestimmten Zielgruppe an. Der Inhalt der Kanäle "Germania ot perogo liza" und "Kremlyowaja dolina" wird von einer jungen Frau moderiert, sie stellt sich als mit einem Deutschen verheiratete Russin vor und lebe seit langem in Deutschland, in Bayern, und kenne daher dieses Land, sein Politik, Wirtschaft, Gesellschaft und Haushalt. Sie breche auch die Beziehungen zu Russland nicht ab, habe Immobilien in Moskau und habe nicht vor, ihre Moskauer Wohnung zu verkaufen, um eine Wohnung in Deutschland zu kaufen. Sie erklärt dies den Lesern damit, dass in Deutschland Privateigentum nicht gesetzlich geschützt sei und der Staat es wegen anderer politischer Ansichten des Hausbesitzers wegnehmen könne, etwa wegen Unterstützung der russischen Aggression. Sie stellt das Hauptorientierungszentrum der Geschichte dar. Als Inhaltsmoderatorin wählt und organisiert sie die Ereignisse, über die sie erzählt, erklärt und interpretiert sie ihren Lesern, bezieht andere Geschichtenerzähler ein, um die Geschichte überzeugend und emotional zu gestalten.

Die Zielgruppe des Kanals sind Bürger Russlands und Russischsprachige in Deutschland. Dies sind überwiegend diejenigen, die aus der Sowjetunion oder den nach ihrem Zusammenbruch entstandenen postsowjetischen Staaten nach Deutschland gezogen sind, sowie eine der zahlreichen Migrantengruppen, die als "Russlanddeutsche" bezeichnet werden. Die Geschichtenerzählerin mobilisiert ihr Publikum auf klassische Weise, indem sie "wir und sie" gegenüberstellt: *Ich lebe in Deutschland. Und ich möchte sagen, liebe Bürger, Russland hat das reinste und mutigste Volk. Und mir ist auch aufgefallen, wie GEDULDIG die Russen sind...* [Übersetzt aus dem Russischen. – A. Ya]

Dies ist die erste Botschaft auf dem Kanal, mit der die Autorin ihre Geschichte über Russland und sein Krieg gegen die Ukraine beginnt. Diese Erklärung kündigt eine Geschichte an, in der das Interesse für das "Andere", der Wunsch, "sie" zu sehen und zu kennen, keinen Platz hat, weil "sie" unattraktiv sind, sie sind schlimmer als "wir", "sie" verhalten sich unfair in Bezug auf "uns". Als Nächstes nutzt die Erzählerin traditionelle Geschlechterstereotype aus, die in den Gesellschaften mit

patriarchalischen Vorstellungen über die Mission einer Frau typisch sind – ihrem Mann zu gefallen und eine gute Hausfrau zu sein: *Was mein Mann über mich herausgefunden hat: ...Du kochst für mich. WOW, ich fühle mich, als würde ich nach Hause zu meiner Familie kommen. Die deutschen Frauen sind sehr kalt und selbstbewusst und ich habe das Gefühl, als würde ich bei einem Nachbarn wohnen. Die russischen Frauen sind gepflegt und frauenhaft, sie sehen gerne schön aus. Russische Mädchen sind die eifersüchtigsten Menschen, dadurch fühle ich Liebe...* [Übersetzt aus dem Russischen. – A. Ya].

Dem Leser wird sofort ein Bezugspunkt aufgezeigt, mit dem er sich identifizieren, mit dem er Sympathie und Solidarität zeigen sollte – das sind Russland und die Russen. Die Adjektive *die reinsten, mutigsten, gepflegtesten, frauenhaftesten, eifersüchtigsten* in der Bedeutung "leidenschaftlich, sehr verliebt", die von einem anderen patriarchalischen Stereotyp stammen: "eifersüchtig ist, weil sie hingebungsvoll liebt, Leidenschaft empfindet", das Adverb *schön*, das Substantiv *Familie*, der Ausruf *Wow*, die Wortverbindung *du kochst für mich* schaffen einen positiven Kontext, rufen emotionale Zuneigung hervor, im Gegensatz zu *kalt, selbstbewusst, [als ob] ich bei einem Nachbarn wohnen würde*.

In Anbetracht der beiden unterschiedlichen Zielgruppen (der in Russland lebenden Russen und der russischsprachige Gemeinschaft Deutschlands) entfaltet die Autorin der Geschichte zwei Handlungsstränge. Für die Ersten- die schlechte Lebensqualität in Deutschland und ganz Europa, Einschränkungen grundlegender Bürgerrechte in Europa, die Allmacht Russlands und seines Präsidenten Putin, ungerechte Sanktionen, Russlands Wahrung seiner nationalen Interessen. Für das zweite Publikum – die Bundesregierung erpresst ihre Bürger, unterdrückt Andersdenkende; aufgrund der Unterstützung von Sanktionen gegen Russland stehen die Deutschen vor einer tiefen Wirtschaftskrise und einem Krieg mit Russland. Um die angemessene Wirkung auf jedes Publikum zu erzielen, verwendet die Autorin der Geschichte die Methode der Änderung des Geschichtenzentrums und der Kontamination der Geschichtenzentren. Als ein weiterer Geschichtenzentrum tritt der deutsche Ehemann der Haupterzählerin auf: *Kevin (mein Mann – ein Deutscher) sagt, dass Scholz sehr wenige Auftritte hat. Wo ist er? ... Deutsche Politiker sind schwach, man kann sie kaum zuhören, sie sehen aus wie verängstigte Hasen, im Gegensatz zu mutigen, selbstbewussten, intelligenten russischen Politikern* [Übersetzt aus dem Russischen. – A. Ya].

Die Aufgabe des zweiten Erzählers besteht darin, durch seine Anwesenheit die Wahrheit der Botschaften zu bestätigen, das Interesse der Leser an der Glaubwürdigkeit der erzählten Geschichten zu befriedigen. Grammatische Kennzeichen dieser Art der Erzählung sind die dritte Person Singular, das Präsens der Verben, das auf die Ereignisse hinweist, die sich gleichzeitig mit der Geschichte abspielen.

In jenen Fällen, in denen es nicht so sehr notwendig ist, über das Ereignis zu erzählen, sondern den Lesern eine bestimmte Meinung aufzuzwingen und ihre Dominanz gegenüber anderen zu etablieren, werden die Leser selbst zum Mittelpunkt der Narration. Diese Methode wurde zum Beispiel in der Geschichte über die

deutschen Grünen verwendet. Zunächst kreiert die Haupterzählerin eine Intrige, provoziert mit einer falschen und maximal widersprüchlichen Annahme: ... *die Grünen in Deutschland sind eine Pro-Putin-Partei. Sie deckten alle alternativen Energien ab und setzten Deutschland vollständig auf die Ressourcen der Russischen Föderation. Was denkt ihr darüber?* [Übersetzt aus dem Russischen. – A. Ya].

Die Narration geht dann weiter an den Lesern über, die über die Kommentarfunktion ein Geflecht aus Geschichten aufbauen, die darauf abzielen, die Wahrheit zu verzerren: **dm:** *Ja, sie sind bloß Degenerierte. Schau sie dir an. Baerbock ist ein Schurke, Habeck ist ein klinischer Idiot...* **Aleksey:** *Sie (die Grünen) sind pro-amerikanisch. Und Deutschland ist ein Schweinchen auf ihrer Festtafel...* **dm:** *Sie (die Grünen) sind gerade für den Krieg. Und damals haben die Grünen Deutschland in Serbien praktisch in den Krieg hineingezogen, und jetzt schreien sie, Deutschland müsste Waffen in die Ukraine liefern.* **An-na:** *Deutschland ohne Russland ist nichts und niemand* [Übersetzt aus dem Russischen. – A. Ya].

All dies wird vorgenommen, damit die deutschen Politiker, die Russland in seinem Krieg gegen die Ukraine nicht unterstützen, die Sanktionen gegen das Angreiferland befürworten, sehr unattraktiv erscheinen würden. Sie werden zu Auslösern der wirtschaftlichen, sozialen und politischen Probleme Deutschlands gemacht, also diskreditiert. Hier kann man ein solches Instrument der Informationsaggression wie "russische Trolle" nicht übersehen, über die nach der Teilnahme am amerikanischen Präsidentschaftswahlkampf aktiv gesprochen wurde. Eine ihrer Hauptaufgaben besteht darin, die Opposition im Land anzugreifen. Leider ist es schwierig zu beweisen, dass Geschichten oft von "russischen Trollen" statt von echten Lesern erzählt werden.

Tonalität der Geschichte. Die Analyse der Tonalität der Geschichte über Deutschland im Rahmen des breiteren Narratives "Russlands Krieg gegen die Ukraine" zeugt von einer sehr hohen Subjektivität, die sich durch den Ausdruck negativer Emotionen, Gefühle, Einschätzungen und Überzeugungen manifestiert. Wir beobachten zielgerichtete kommunikative Handlungen, die darauf abzielen, negative emotionale und psychologische Zustände – Angst, Frustration, Panik, Aggression usw. – bei den Empfängern hervorzurufen. Verbale und nonverbale Aggression (Symbole, Bilder) ist charakteristisch für alle Arten von Erzählern und hat ein breites Spektrum: direkt / indirekt, instrumental / nicht-instrumental, proaktiv / reaktiv, unmittelbar / mittelbar, emotional / rational usw.

Zusammenfassend ist Folgendes zu bemerken: Deutschland verurteilte Russlands Krieg gegen die Ukraine und verhängte wirtschaftliche und politische Sanktionen gegen den Aggressorstaat. Als Reaktion darauf startete Russland eine aktive Desinformationskampagne nicht nur in traditionellen Medien, sondern auch in sozialen Netzwerken. Anfang März 2022 erschienen im russischsprachigen Segment von Telegram neue Kanäle, die sich an die russischsprachige Gemeinschaft Deutschlands richten. Unter Verwendung von narrativen Methoden und Techniken bauen die Inhaltsmoderatoren dieser Kanäle manipulative Geschichten auf, die darauf abzielen, die Behörden und verschiedene staatliche Institutionen in Deutschland zu

kompromittieren, das Vertrauen in Politiker, die eine kritische Position zu Russlands Vorgehen einnehmen, zu untergraben. Mithilfe von sprachlichen und nicht-sprachlichen Mitteln erzeugen sie bei den Empfängern einen negativen psycho-emotionalen Zustand, der Unsicherheit, Angst, Frustration, Panik, Aggression hervorruft, indem der kalte und hungrige Winter in Deutschland und Atomkrieg in Europa geschildert werden. Einerseits, wecken sie eine emotionale Verbundenheit mit dem „mächtigen“ Russland und, andererseits, aktualisieren sie die Angst der Deutschen vor den Russen, indem sie sie an ihre Niederlage im Ersten und Zweiten Weltkrieg erinnern.

Literaturverzeichnis

1. Theory and practice in international relations. Conversation with Josef S. Nye Jr. // globetrotter.berkeley.edu/conversations/Nye.
2. Patrikarakas, D. (2017). War in 140 Characters: How Social Media Is Reshaping Conflict in the Twenty-First Century. New York: Basic Book.
3. Jonsson O., Seely R. (2015). Russian Full-Spectrum Conflict: An appraisal After Ukraine. The Journal of Slavic Military Studies. № 28. P. 1–22.
4. Russia's Struggle to Circumvent Sanctions and Communicate Its War Against Ukraine. (2022). Virtual Manipulation Brief. 1. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm#inbox/FMfcgzGqRZbkGWQwNMxWwJP HVCQpfqSD?projector=1&messagePartId=0.1>
5. Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine. (2015). NATO Strategic Communications Centre of Excellence. URL: <https://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>.
6. Demartino, A. P. (2020), "False Mirror": The Role of Social Media in the Russian Federation's Operation to Annex Crimea. Kyiv: Samit-knyha [Sammit-book].
7. Demesmay, Claire. French Susceptibility to Russian Propaganda. (2016). URL: <https://dgap.org/en/research/publications/french-susceptibility-russian-propaganda>
8. Meister, S. Puglierin, J. Perception and Exploitation. (2015). URL: <https://dgap.org/en/research/publications/perception-and-exploitation>
9. Statista (2022): Reasons to use Telegram. URL: <https://www.statista.com/statistics/1252822/reasons-to-use-telegram/>
10. Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни. (2022). URL: <https://www.oporaua.org/report/viyna/24250-demokratiia-prava-i-svobodi-gromadian-ta-mediaspozhyvannia-v-umovakh-viini-lipen-2022>
11. Служба безпеки України. (2021). URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-ahenturnu-merezhu-spetssluzhb-rf-yaka-destabilizuvala-sytuatsiiu-v-ukraini-cherez-telegramkanaly>
12. Наративні виміри літератури. (2005). Матеріали міжнародної конференції з наратології. Тернопіль, Україна, 23 –24 жовтня 2003 р. // Studia Methodologica. Вип. 16. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ. 330 с.

ETHICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE JUDICIAL SYSTEM

Tiuria Yuliia,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department of Civil, Economic and Environmental Law
Dnipro University of Technology

Every year, the use of artificial intelligence technologies in the field of jurisprudence and the administration of justice is becoming increasingly popular and widespread throughout the world because such technologies effectively solve current law enforcement problems, and create an opportunity for quick, cheap and convenient access to justice, ensuring its efficiency.

The main users of artificial intelligence in the justice system, particularly in civil and criminal cases, are the United States of America. For example, University College London (UCL), in collaboration with the Universities of Sheffield and Pennsylvania, created an AI complex, which was trained to distinguish "violations" from "absence of violations" in cases heard by the European Court of Human Rights. Artificial intelligence correctly predicted the outcome of 584 cases. The accuracy rate was 79%.

In turn, researchers from Stanford University have developed a unique algorithm that simulates the performance of the functions of a judge's assistant, choosing a preventive measure for the defendant in the form of detention or bail. This software was developed by the commercial company Northpointe (USA) under the name COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions). This product is able to objectively assess the risk of reoffending by a person for whom a judge must pass a sentence. Accordingly, it allows us to reduce the number of persons who need to be detained while maintaining the balance of public safety.

The decision-making algorithm of the COMPAS program is based on the processing of data obtained based on the answers given by the defendant to questionnaires, and if the defendant refuses to be interviewed, the program uses information from his file. Judges generally make sentences based on the program's assessment of the risk of recidivism.

At the same time, the application of the COMPAS program is characterized by a violation of ethical norms, in particular, the ability to bias when making decisions, as confirmed by the findings of research conducted by the American nongovernmental organization "ProPublica".

In most cases, when evaluated under the same conditions, the program assigned «black» defendants to the high-risk group and «white» defendants to the low-risk group.

Research has found that risk assessment has proven to be extremely unreliable in predicting violent crime: only 20 percent of people who were predicted by the program to reoffend actually did [1].

This suggests that programs that use artificial intelligence in justice system today are able to reveal not the entire process of judicial analysis but only to predict its final result. This situation does not allow either the defendant, the judge, or the public to see at which stage of the decision-making process the program is based on the forecast of the court verdict [2].

Thus, it can be argued that the use of artificial intelligence technologies, due to their ability to make decisions for themselves, can provoke an increase in existing forms of discrimination and prejudice. Therefore, the introduction of ethical principles will oblige developers, employees of the company and other stakeholders in the exercise of their powers to adhere to certain standards, not to violate defined values and to achieve clearly defined goals [3].

According to the Ethics guidelines for trustworthy AI, the key ethical principles of trustworthy artificial intelligence include: respect for human autonomy, prevention of harm, fairness and explanation [4].

The principle of respect for human autonomy. Artificial intelligence technologies should not unjustifiably subjugate, deceive, manipulate, coerce or induce people to perform certain negative actions. AI technologies must be created with some degree of automation, with a human focus, with human oversight of work processes, and with human choice.

AI technologies must be built with some degree of automation, with a human focus, with human oversight of work processes, and with human choice.

The principle of harm prevention. Artificial intelligence technologies should not negatively affect people and cause harm, and their actions should be aimed at protecting human dignity and mental and physical integrity. It is necessary to create AI technologies that are technically reliable and safe, excluding their malicious use by outsiders.

The principle of fairness. Ensuring equal and fair distribution of both advantages and disadvantages that may arise from the development, implementation and use of AI technologies, as well as the exclusion of unfair bias, discrimination and stigmatization. In the development and use of AI technologies, the principle of proportionality between means and ends must be observed, and how to balance competing interests and goals must be carefully considered. The procedural dimension of fairness involves the ability to challenge and claim effective compensation for the results of decisions made by AI and the people who control them.

The principle of explanation. Explanation is critical to forming and maintaining user trust in AI technologies. This means that work processes must be transparent, the possibilities and goals of artificial intelligence technologies must be openly communicated, and the decisions and algorithms for their adoption must be explained, as far as possible, to those who are affected directly or indirectly.

In conclusion, it can be argued that the ethical aspect of using the latest digital technologies will play a key role in their application in the justice system.

Artificial intelligence is a strategic technology that provides a wide range of benefits for citizens, companies and society as a whole, provided that it is human-centred, ethical, sustainable and respects the fundamental rights and values of people.

References

1. Mattu JA Jeff Larson, Lauren Kirchner, Surya. Machine Bias. ProPublica. URL: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing?token=Tu5C70R2pCBv8Yj33AkMh2E-mHz3d6iu>.
2. Rykov V.V. Artificial intelligence to assist justice: respect for human rights. NAAU Higher School of Advocacy. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny/>.
3. Yu.I. Tyurya. Legal regulation of the use of artificial intelligence based on the European approach. Scientific Journal «Juris Europensis Scientia». 2022. №2. P. 141 – 145. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2022/28.pdf
4. Ethics guidelines for trustworthy AI. URL: <https://www.aepd.es/sites/default/files/2019-12/ai-ethics-guidelines.pdf>.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Бабик Максим Костянтинівич

Здобувач освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

На сьогоднішній день у світі існує низка політико-територіальних утворень, які не мають чіткого міжнародно-правового визначення. Процес державотворення не завершився і в XXI столітті, на сучасній політичній мапі світу продовжують з'являтися нові держави, які не є визнаними іншими країнами. Відсутність чітких, обґрунтованих критеріїв та правил міжнародного визнання таких держав має наслідком їх перебування у невизначеному міжнародно-правовому статусі. Вагому роль у формуванні даної політико-правової проблеми відіграла колізія між такими принципами міжнародного права як принцип територіальної цілісності держав і право народів на самовизначення. Дослідження зазначеної ситуації, її основних передумов та наслідків допоможе сформулювати обґрунтоване бачення ситуації, яка склалась, що пояснює актуальність обраної теми.

Головною метою досліджуваної теми є аналіз міжнародно-правового статусу невизнаних держав в умовах XXI століття.

Головними та домінуючими суб'єктами міжнародного права є держави, які користуються визначеними правами, а також виконують певні юридичні обов'язки, обумовлені їх безпосередньою участю в міжнародно-правових відносинах.

У свою чергу, у рамках сучасного міжнародного права виділяють також невизнані держави, які мають певні аналогічні ознаки з повноправними державами, але внаслідок відсутності їх офіційного міжнародно-правового визнання, вони не можуть визнаватись повноправними суб'єктами міжнародного права.

Отже, невизнаною державою є таке політико-територіальне утворення, яке проголосило себе суверенною державою і має ознаки державності, але водночас не має дипломатичного визнання з боку держав – членів ООН, а його територія розцінюється державами – членами ООН як така, що знаходиться під суверенітетом однієї або декількох держав – членів ООН [1].

У стадії невизнаності перебували майже усі країни світу, але внаслідок правомірності створення з часом більшість держав все ж таки визнавались міжнародним співтовариством, але не всі. Наразі у світі існує понад 100 держав, розташованих в 60 країнах, суверенність яких не визнана [2].

З метою того, щоб більш чітко визначити причини невизнання деяких новостворених держав, потрібно провести аналіз передумов виникнення даних політичних утворень. Як зазначає Т.П. Далявська, до основних причин їх

формування на території суверенних держав можна віднести наступні: геополітичні, правові, політичні, етнокультурні, соціально-економічні причини, історичне підґрунтя тощо [3].

Передумови, що містять в собі геополітичний аспект, є одними з найдавніших. Їх сутність полягає в тому, що такі політичні утворення, як правило, виникають на певній території однієї держави або держав, де наявне зіткнення кількох етнокультурних регіонів або інтересів «провідних держав» світу. Такі зовнішні обставини спонукають населення цієї території до виокремлення в самостійну державу.

До соціально-економічних причин можна віднести відмінності у рівні розвитку територій. Тобто, мається на увазі те, що рівень соціального та економічного життя населення певного регіону держави відрізняється від інших, що, у свою чергу, породжує бажання населення вести самостійну внутрішню та зовнішню політику у даному регіоні.

Досить поширеним є історичний аспект, сутність якого полягає в тому, що в історичній пам'яті народу зберігаються знання про той період, коли в продовж певного проміжку часу даний народ мав незалежність. Але внаслідок різних факторів (зовнішніх та/або внутрішніх) незалежність було втрачено.

Під правовими причинами мається на увазі те, що проблема невизнаних держав – це один із проявів дефіциту легітимності державності в сучасних умовах глобального світу, який носить політико-правовий характер [4].

Проте для створення власної нової держави лише передумов недостатньо. В новій історії людства є вже досить велика кількість прикладів проголошення нових державних утворень. Аналізуючи їх можна виокремити наступні способи здобуття незалежності: шляхом революцій, шляхом національно-визвольної боротьби, за результатами війн між країнами (найбільш відомий приклад це виникнення нових держав після Другої світової війни), а також в результаті розпаду колоніальних імперій.

Досліджуючи рівень впливу міжнародного визнання на формування статусу невизнаних держав, слід розрізняти два підходи: декларативний і конститутивний.

Прихильники першого підходу керуються тим, що для визнання держави суб'єктом міжнародного права достатнім є сам факт її створення. Тобто наділення держави міжнародною правосуб'єктністю не залежить визнання чи невизнання її іншими країнами. Ця теорія закріплена в Міжамериканській конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 року. У статті 3 вказується, існування держави не залежить від її визнання іншими державами.

Виходячи з другого підходу ніяких невизнаних держав для світової спільноти не існує, так як з точки зору сучасної теорії міжнародного права вони не є суб'єктами міжнародно-правових відносин [5]. Даний підхід є більш наближеним до тих умов, в яких розвиваються сучасні міжнародні правовідносини. З одного боку для населення новоствореної держави мета досягнута – незалежність здобута. Але в реаліях XXI століття, щоб стати повноправним суб'єктом міжнародного права простого відокремлення частини

території від іншої країни та проголошення на ній незалежності недостатньо. Лише юридичне визнання з боку країн світу наділяє державу повною міжнародною правосуб'єктністю. Але на сьогоднішній день, дослідники даного підходу в цілому заперечують його актуальність. Головний та визначальний недолік конститутивної теорії полягає в тому, що він прямо суперечить принципу суверенної рівності держав. Тобто відбувається встановлення залежності між фактом набуття міжнародної правосуб'єктності та безпосереднім волевиявленням інших держав. Також незрозумілим є те, скільки держав повинні здійснити такого роду визнання [4].

Загалом, необхідно констатувати той факт, що в сучасних реаліях жоден з перелічених підходів щодо необхідності юридичного визнання держави міжнародною спільнотою не існує в чистому вигляді. Так, з одного боку кожна держава набуває відповідних прав та обов'язків відразу з моменту її виникнення. Але з іншого боку, досягнення повної міжнародної правосуб'єктності, можливе лише внаслідок отримання визнання від інших країн світу. Лише такого роду визнання забезпечить можливість налагодження відносин з іншими країнами світу, вступати в міжнародні організації тощо.

Міжнародно-правова практика напрацювала три різновиди визнання *de jure*, *de facto* і *ad hoc*. Визнання *de jure* означає повне й остаточне офіційне визнання нової держави в якості суб'єкта міжнародного права. Визнання *de facto* має місце при сумнівах щодо життєздатності нової держави, коли встановлюються міжнародні відносини у деяких сферах співробітництва, а саме визнання може бути відкликane. Визнання *ad hoc* означає офіційний контакт із невизнаною державою задля вирішення конкретної проблеми у двосторонніх відносинах [4].

Ще однією передумовою до формування статусу невизнаних держав як такого, що потребує детального дослідження та врегулювання, є наявність колізії між такими принципами міжнародного права як принципом права народів на самовизначення та принципом територіальної цілісності.

Право народів на самовизначення є одним з основних принципів міжнародного права, що свідчить про право кожного народу самостійно вирішувати питання щодо форми свого державного існування, вільно встановлювати свій політичний статус і здійснювати свій економічний і культурний розвиток. Цей принцип має на меті розвиток відносин між націями і недопущення притисків одних народів іншими [6].

Визначення даного принципу закріплена в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Воно полягає в тому, що кожен народ має право самостійно визначатись здійснювати політичний, культурний та економічний розвиток, а також визначати свій політичний статус. Проте, варто зауважити, що ці процеси повинні відбуватись без підтримки ззовні. Також даний принцип передбачає можливість створення суверенної і незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею, або встановлення будь-якого іншого політичного статусу [7].

У свою чергу, на противагу зазначеному принципу діє принцип територіальної цілісності держав. Він уперше був закріплений у п. 4 ст. 2 Статуту ООН [8]. Проте найбільш чітко сутність даного принципу розкрито в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975, в якому вказано: «Держави-учасниці будуть поважати територіальну цілісність кожної з держав-учасниць. Відповідно до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, не сумісних із цілями і принципами Статуту ООН, проти територіальної цілісності. ... Держави-учасниці будуть рівним чином утримуватися від того, щоб перетворювати територію одна одної на об'єкт військової окупації. ... Жодна окупація або набуття такого типу не будуть визнаватися законними» [9].

Існування двох рівних за своєю юридичною силою принципів, один з яких передбачає непорушність та цілісність території держави, а інший гарантує народам, що знаходяться на території країн, право проголошувати незалежність, є проблемою, яка, на даний момент, достатньою мірою не врегульована. Внаслідок цього з'являються утворення, які керуючись принципом права народів на самовизначення, завдяки підтримці ззовні проголошують незалежність. До прикладу можна навести такі території як: ЛНР, ДНР, Республіка Абхазія і Південна Осетія. Міжнародна спільнота застосовує до них статус невизнаних держав. Але таке використання терміну є помилковим. Адже влада на цих територіях була проголошена завдяки підтримці ззовні, що прямо суперечить дефініції принципу права народів на самовизначення. У даному випадку, більш доцільним буде застосування терміну «тимчасово окуповані території».

Проблема, породжена невизначенням міжнародно-правовим статусом невизнаних держав, спричинила їх ототожнення з тимчасово окупованими територіями. Таким чином міжнародна спільнота, називаючи ці політичні утворення державами, навіть в контексті їх невизнання, певною мірою допускає легітимність окупації території певних країн. Адже сутність поняття держави, передбачає її виникнення внаслідок законного волевиявлення її громадян. У свою чергу окупація території та проголошення на ній нової держави є прямим порушенням принципів міжнародного права, які мають імперативний характер.

Отже, проблема невизначеного міжнародно-правового статусу невизнаних держав є актуальною в умовах ХХІ століття та потребує досконалого вирішення. Сучасний стан міжнародних відносин, проаналізований в ході дослідження, підтверджує той факт, що врегулювання процесу подолання колізії між принципом права народів на самовизначення та принципом територіальної цілісності, а також упорядкування на міжнародному рівні процесу визнання новостворених держав матиме лише позитивні наслідки.

Список використаної літератури

1. Іщенко В. В. Невизнані та частково визнані держави в сучасному міжнародному праві. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2016. № 3/4 (31/32). С. 209–215. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/140565/137643>

2. Пікуля Т. Правовий статус невизнаних політико-територіальних утворень. Юридичні науки. 2019. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/13974/1/Pikulia%20T.A.%20Legal%20status%20of%20unrecognized%20political-territorial%20entities_%20thesis.pdf
3. Далявська Т. П. Феномен невизнаних держав політологічний аналіз дис. канд. політ. наук. Київ. 2016. 230 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/daliavska_2016-aref.pdf
4. Дзюба Я. О., Остафійчук О. Ю. Невизнані держави сучасного світу: проблеми міжнародно-правового визнання і шляхи їх подолання. Вісник пенітенціарної асоціації України. №3 (13). 2020. С. 152-162. URL: <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/download/441/340>
5. Криштоп С. В. Особливості правового статусу невизнаних держав. Young Scientist. № 11(53). 2017. С. 893-896. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2017_11_218.pdf
6. Войцехівський В. В. Марчук І. В. Логвиненко Є. С. Міжнародно-правовий статус «невизнаних держав» як особливих політико-територіальних утворень. Право і безпека. №1(84). 2022. С. 115-123. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/576>
7. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : від 24.10.1970. БД «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_569
8. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : від 26.06.1945. БД «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
9. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Гельсінський заключний акт) : від 01.08.1975. БД «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055

ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА У СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ

Гришко Вікторія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування

Блошкіна Ольга Олегівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081-Право
Національного університету водного
господарства та природокористування

Рецепція права – це відродження, сприйняття ідей, принципів і положень системи права минулої епохи новою системою права [1, с. 532]. Сучасне європейське право є яскравим прикладом цього, адже воно базується на основних засадах римського приватного права. Оскільки Україна обрала шлях євроінтеграції і тепер стала кандидатом на членство у ЄС, то нашій державі необхідно удосконалити наявну законодавчу базу на таку, яка б задовільняла законодавство ЄС, тобто містила її основоположні принципи. Нагадаємо, що в Україні діє поділ влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову. І ми, безсумнівно, погоджуємося з думкою А. Рибалкіна про те, що зі всіх гілок влади судова влада може бути найбільш близькою до народу, оскільки переводить абстрактну суспільну користь законів у площину конкретних приватних інтересів [2, с. 335]. Судовий захист є найвищою гарантією забезпечення прав і свобод усякої зацікавленої особи [3, с. 375]. Отже, аналіз здійснення судочинства в Україні та вплив на його ефективність норм римського права набуває особливого значення та актуальності, оскільки держава є провідником євроінтеграційного процесу, що досить активно поширюється в національному правовому полі.

Подібні питання щодо рецепції римського права також досліджували Арабаджи Н. Б., Атаманова Н. В., Гринько С. Д., Козаченко Ю. А., Мельник А. В., Підпригора О. А., Полюк Ю. І., Харитонova О. І. та інші.

Мета нашої роботи – аналіз елементів рецепції римського приватного права в українське законодавство та її впливу на ефективність нашої системи судочинства.

Римське право пройшло чималий шлях вдосконалення. Як зазначає Г. Пастушок діяльність римських юристів завжди спрямовувалась на задоволення потреб правової практики, зокрема на пристосування чинних норм права до змінних потреб правового спілкування [4, с. 33]. Саме вони ретельно розробили понятійний апарат правознавства загалом, та його окремих галузей:

цивільного права, державного і адміністративного права, кримінального права, приватного міжнародного права тощо. Вони створили нову, відмінну від давньогрецької, реальність, в умовах якої жили: високий розвиток рабовласництва, відносини товарного виробництва, криза поліса, його правової культури, особливо «міфоюстиції»; перетворення Риму в світову державу, перехід від республіки до імперії, від традиційних правлінь до нових форм одноосібної влади – до принципату і доміанату; крах системи рабської праці [5, с. 132]. Отже, як уже зрозуміло, судовий процес також зазнавав змін разом з іншими процесами, що відбувалися у Стародавньому Римі.

Першою розвиненою формою судочинства став легісакційний процес (*legis actiones* – позови за законом), який складався з двох стадій:

1. Обидві сторони з'являлися до претора (кредитор був зобов'язаний забезпечити явку боржника, навіть силою). Після чого позивач виголошував суворо визначену словесну формулу і торкався спеціальною паличкою – віндиктою, спірної речі чи її символічної частини. Якщо відповідач не погоджувався з вимогою, він виголошував свою формулу і покладав на спірну річ контрвіндікту (згода, тобто судове визнання, вела до припинення подальшого розгляду справи). Найменше порушення у виголошенні формул вело до втрати права на висунення позову. Якщо ж порушень процедури не було, претор пропонував сторонам внести заклад. До винесення судового рішення спірна річ зберігалася - за розсудом претора - у позивача, відповідача чи навіть у третьої особи. Претор звертався до свідків з проханням засвідчити невіршений спір.

2. Запропонований претором і схвалений сторонами суддя одноосібно, без жодних формальностей, вислуховував покази сторін та свідків, розглядав матеріальні докази тощо. Рішення судді було остаточним і оскарженню не підлягало.

У часи пізньої Республіки на зміну легісакційному процесу прийшов формулярний процес. У формулярному процесі значно підвищилася роль претора. Він був зобов'язаний формулювати позовні вимоги, тобто з позивача були зняті формальності. Тепер перша стадія завершувалася складанням претором спеціальної записки для судді – формули. В цій записці викладалися умови, за яких позов мав бути задоволений чи, навпаки – можливі застереження, які робили неможливим задоволення такого позову. Претор отримав право викладати позов, не дотримуючись форми, це дозволяло йому давати свою підтримку новим нормам цивільного життя.

В епоху Імперії з'являється зовсім новий екстраординарний процес, де процедуру формулювання замінила процедура розслідування, у рамках якої відмовилися від непрофесіоналів, і всю справу слухав призначений державою суддя, який і вирішував спір згідно з законом і відповідно до фактів. Характеризуючи екстраординарний процес, О. Підопригора також звертав увагу на принципове нововведення – встановлення офіційного виклику відповідача до суду і допущення оскарження судового рішення. Крім того, в екстраординарному процесі не лише зберігся, а навіть одержав подальший розвиток принцип змагальності. Вперше було запроваджено судове мито на

покриття судових витрат [6, с. 50–55]. В екстраординарному процесі брали участь також і адвокати.

Проводячи паралель з сьогоденішньою реальністю, ми помічаємо достатню схожість у здійсненні правосуддя відповідно до римського права та сучасного. Насамперед, відображення формул, які претор складав для судді, можна побачити у нашому процесуальному законодавстві, на яке опирається суддя у ході своєї роботи. Також, як і у екстраординарному процесі, відповідно до ст. 128 Конституції України суддів в Україні призначає на посаду Президент України в порядку, встановленому законом [7]. Не можливо оминати і той факт, що новація Стародавнього Риму у екстраординарному процесі – оскарження судового рішення, так звана апеляція зараз є невід’ємним правом кожного громадянина не лише України, а й усього демократичного світу. Аналогічна ситуація і з адвокатським представництвом у суді.

Разом з тим, Г. Пастушок зазначає, що система римського права, заснована на принципах справедливості та моральності [4, с. 36], і саме ці принципи стали за основу ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII, яка проголошує основним завданням судової влади забезпечення кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод [8]. Саме завдяки рецепції знайшли відображення й втілення такі важливі принципи, як космополітизм (на першому плані цінності людства, а не інтереси окремої держави), мультикультуралізм (співіснування в одній правовій спільноті представників різних культур, націй, етносів, релігій із одночасним збереженням та повагою до різноманітності правових культур) та індивідуалізм (самовизначеність особи у правовій спільноті) [9, с. 71].

Аналіз наукових студій з досліджуваної теми дозволяє констатувати стійку тенденцію застосування основних форм рецепції римського права. Стосовно ж впливу рецепції римського права на основні напрямки розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми можна зазначити, що за роки незалежності України намітились тенденції впливу римського права головним чином, у таких напрямках: а) вплив на філософію права; б) вплив на правотворення; в) вплив на формування правосвідомості; г) вплив на формування загальної правової культури правника (особливо у галузі приватного права) [10, с. 166].

Використання невичерпного рецептивного потенціалу римського права може й надалі слугувати перспективною складовою формування і вдосконалення української системи права, а, отже, і ефективно впливати на здійснення судочинства в Україні. Позитивним прикладом такого впливу на систему судочинства є країни ЄС. Саме тому вивчення й аналіз римського приватного права є важливою складовою на шляху України до вступу у ЄС.

Список літератури:

1. Юридична енциклопедія : у 6 т. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 5 : П-С. 736 с.

2. Рибалкін А. і Сєдих. Ю. Система судової влади в Україні та її роль у розбудові правової держави. Молодий вчений, вип. 5. 2021. С. 334-337.
3. Полюк Ю. І. Історично-правовий аспект становлення та розвитку права на звернення до суду через призму римського приватного права. Молодий вчений, 2017, 8: С. 375-379.
4. Пастушок Г. І. Значення основоположних цінностей Римського права для формування правової традиції Європейського Союзу. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України 8. 2016. С. 31-37.
5. Азаркін Н. М. Загальна історія юриспруденції: курс лекцій / Н. М. Азаркін. – М.: Юридична література. 2003. – 608 с.
6. Підопригора О. А. Основи римського приватного права. К., 1997. 336 с.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 04.11.2022)
8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення – 10.11.2022)
9. Мельник А. В. Значення римського приватного права для сучасної юриспруденції. Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного, 2020, с. 69-71.
10. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право. К., 2007. 512 с

ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ІНСТИТУТУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ПОЗИЦІЇ НАУКОВЦІВ

Заборовський Віктор Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права и процесу
Ужгородський національний університет

Манзюк Василь Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Ужгородський національний університет

Правова природа інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката насамперед, що стосується доцільності як існування даного інституту загалом, так і щодо обов'язковості закріплення була неодноразово предметом нашого наукового інтересу [1; 2; 3; 4; 5; 6].

В даному випадку вважаємо за необхідне проаналізувати позиції тих науковців, які саме виходять з доцільності запровадження саме обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. Так, заслуговує на увагу позиція А.С. Михайлової, яка досліджуючи цивільно-правове регулювання страхування професійної відповідальності адвоката вказує на те, що таке страхування створює необхідні гарантії платоспроможності адвоката в цілому [7, с. 4].

В контексті нашого дослідження, слушною є й точка зору Л.Ю. Чекмарьової, яка базується на тому, що страхування такої відповідальності повинно створити належні умови й для заняття адвокатом своєю професійною діяльністю, оскільки покликано забезпечити необхідні гарантії його платоспроможності, за умов, коли адвокатом було завдано майнової шкоди в значних розмірах, проте в нього не вистачає можливостей і засобів для відшкодування цієї шкоди. Не слід забувати, що навіть кваліфікований і досвідчений адвокат на сто відсотків не захищений від випадкових помилок у його професійній діяльності, що можуть заподіяти значної майнової шкоди інтересам клієнта) [8, с. 171]. Крім цього, необхідно врахувати й те, що навіть, якщо адвокати дотримуються найвищих стандартів професіоналізму та обслуговування своїх клієнтів, іноді клієнти можуть бути розчаровані їх роботою, не враховуючи і можливі випадки професійних помилок в діяльності адвоката [9]. На жаль, слушною є і позиція Ж.Г. Павлової, що на сьогодні далеко не всі адвокати мають високу кваліфікацію, що призводить до судових помилок, неякісного розгляду окремих категорій справ [10, с. 257].

Притримується позиції щодо необхідності обов'язкового існування інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката О. Світличний, звертаючи увагу на те, що страхування цивільно-правової відповідальності адвоката повинно забезпечити кращі умови його фінансової захищеності [11].

Майже ідентичної, до вищевказаних, точки зору притримуються Т.В. Вільчик та І.І. Задоя, які необхідність обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката відповідно пов'язують з тим, що таке страхування повинно мінімізувати можливі негативні наслідки у разі притягнення адвоката до відповідальності [12, с. 303] (слід врахувати, що йдеться саме про цивільно-правову відповідальність), оскільки спрямоване на полегшення тягара можливої відповідальності адвоката [13, с. 274].

Все це дає можливість погодитися з позицією науковців про те, що страхування цивільно-правової відповідальності адвоката спрямоване в тому числі й на те, щоб створити належні умови здійснення адвокатом своєї діяльності на професійній основі. А можливість вільно займатися своєю професійною діяльністю, як вміло зазначає Н.О. Обловацька, має безпосереднім наслідком підвищення якості юридичного обслуговування адвокатом своїх клієнтів [14, с. 28].

Література:

1. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 194-198.
2. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136-140.
3. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвоката: загальні положення. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України (м. Ужгород, 23 серпня 2021 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С. 98-102.
4. Заборовський В.В. Доцільність запровадження інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката через призму необхідності відстоювання інтересів його клієнт. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу: збірник матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7-8 грудня 2021 р.)*. Полтава: ПІЕП, 2022. С. 28-30.
5. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності за умови її страхування. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнародної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 р.)*. Харків: Право, 2021. С. 461-464.

6. Заборовський В.В. Доцільність запровадження інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката: міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн. *Права людини як індикатор розвитку сучасної держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 13 грудня 2021 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. С. 152-154.

7. Михайлова А.С. Гражданско-правовое регулирование страхования профессиональной ответственности адвокатов по законодательству Российской Федерации: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М., 2011. 25 с.

8. Чекмарьова Л.Ю. Обов'язкове страхування професійної відповідальності адвоката: доцільність запровадження. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В.В. Долежана*: матер. кругл. столу (м. Одеса, 04 травня 2018 р.). Одеса: Юридична література, 2018. С. 171-173.

9. Mak A. Professional Liability Insurance for Lawyers: How does it work? 2019, July 18. URL: <https://advisorsmith.com/lawyers/professional-liability-insurance-for-lawyers/>

10. Павлова Ж.Г. Теоретико-правовые основы обязательного страхования профессиональной ответственности адвоката. *Вестник Северо-Кавказского гуманитарного института*. 2018. № 1 (25). С. 256-263.

11. Світличний О. Страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні. *Юридична газета. Online*. 2017. № 45. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/strahuvannya-profesiynoyi-vidpovidalnosti-advokativ-v-ukrayini.html>

12. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.

13. Задоя І.І. Страхування професійної відповідальності адвокатів: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 273-277.

14. Обловацька Н.О. Страхування професійної відповідальності адвокатів України. *Адвокат*. 2010. № 9 (120). С. 26-30.

КОМПАРАТИВІЗМ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Карпунцов Валерій Віталійович

доктор юридичних наук, професор
кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури

Вереша Роман Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України

У сучасному науковому середовищі поняття засад розглядається з точки зору прив'язки до кількох науково-правових категорій – правотворчості, законотворчості, законотворчого процесу. Разом з тим, слід відмітити певний консенсус вчених у питаннях визнання логічного співвідношення цих понять з погляду їх правової природи – вони схожі і мають відношення до регулювання одних і тих самих правовідносин. Поняття "правотворчість" включає поняття "законотворчість", яке синонімічно по відношенню до поняття "законотворчий процес", а поняття "законодавчий процес" і "законотворчий процес" співвідносяться між собою як частина і ціле, оскільки останнє включає в себе також діяльність щодо створення законопроекту [1].

Під поняттям законотворчого процесу розуміють сукупність врегульованих законом правил, які встановлюють порядок реалізації законодавчої ініціативи у органі законодавчої влади, включаючи ініціативу розробки проєктів нормативно-правових актів, розгляд та прийняття законів, підписання та введення їх в дію. Згідно з іншим визначенням під поняттям законотворчого процесу розуміють ряд дій, за допомогою яких розглядаються та приймаються закони, тобто процес обговорення, прийняття, та введення законів в дію [2]. Не дивлячись на те, що у наукових джерелах існують різні погляди на сутність законотворчого процесу, його не можна розглядати окремо від функціонування державного механізму, оскільки він має ґрунтуватись на конституційних засадах діяльності органів державної влади. Ключовою складовою законотворчого процесу є нормотворчість. Водночас остання є ширшим поняттям, так як стосується підготовки і прийняття не лише законодавчих, але й підзаконних актів [3]. Говорячи про нормотворчість слід відмітити, що особливої уваги у нормотворчому процесі заслуговує саме законопроектна діяльність. З урахуванням місця закону у системі нормативно-правових актів та його універсальності, помилка в законотворчому процесі може мати надзвичайно велике значення та призвести до непередбачуваних наслідків. Отже, варто відмітити необхідність органічного поєднання у нормотворчому процесі таких складових, як наявність виваженого політично та науково продуманого рішення стосовно розроблення законопроекту, а також високий фаховий рівень спеціаліста з нормопроектної роботи, здатного втілювати у

правовій норми відповідне політичне рішення. Нормотворчість не є тотожною законотворчістю – остання є монополією законодавчого органу [4]. В цьому процесі, принципи відіграють надзвичайно важливу роль, так як на них серед іншого покладена функція розкриття сутності норми, у випадку її нечіткості чи суперечності. Український законотворчий процес ґрунтується на конституційно-правовій визначеності правової системи та загальноправовому її сенсі.

Законодавчий процес у Європі має суттєві особливості, залежно від тієї чи іншої держави. У державах-членах ЄС законодавча діяльність парламентів на національному та наднаціональному рівнях (тобто дворівневого характеру) регулюється національними конституціями, а також загальноєвропейськими нормами, де учасниками законодавчого процесу є Європейський парламент, Рада Європейського Союзу та Європейська комісія. При цьому Європейський суд з прав людини не лише заповнює прогалини у законодавстві ЄС, але фактично розвиває та навіть створює право шляхом застосування онтологічного та системного тлумачення установчих договорів.

Законодавча функція реалізується парламентами країн-членів ЄС переважно на основі відмінностей у законотворчій ініціативі, оскільки вона варіюється в різних державах. В даному разі, серед правових засад, поряд зі згаданими, що мають важливе значення для законотворчої діяльності, можна назвати визнання людської гідності, універсальність прав і свобод людини, рівність всіх перед законом і судом, неупередженість суду та управлінської адміністрації, верховенство права, справедливості, правової забезпеченості, пропорційності обмеження прав і свобод конституційно значимим цілям, ясність і визначеність законодавства (особливо коли йдеться про відповідальність громадян, про покладення на них певних обов'язків).

Для континентальної правової сім'ї, актуальним питанням є роль прецеденту як джерела права [5]. Саме з метою забезпечення конституційного принципу рівності перед законом, деякі вчені-континенталісти відстоюють ідею закріплення в законі судового прецеденту як джерела права. Проте без такого закріплення суди та інші правозастосовні органи зобов'язані забезпечувати єдність практики. Судовий прецедент дає змогу долати неточності актів законодавства. Для правової сім'ї континентального права, характерне визнання панування закону (первинності актів законодавства), а судовий прецедент має факультативний характер [6].

У практичному сенсі, законодавці європейських країн мають питання відповідності актів нижчої юридичної сили, актам вищої, конституційним нормам, питання нормопроєктувальної техніки, відповідності внутрішніх законодавчих актів актам ЄС, усунення в нормативних актах прогалин, виключення колізій та правової невизначеності. Таким чином, необхідність ясності та доступності правової системи в цілому і складових її елементів є імперативом, що впливає з демократичного принципу, принципу верховенства права та необхідності забезпечення законодавчої і регулюючої ефективності [7].

Поняття правових засад, беручи свій початок з давньоримських часів, і маючи певні ознаки універсальності, нерозривно пов'язане з політико-правовим контекстом, правовими традиціями. Незнання власних правових традицій та

відсутність достатніх наукових напрацювань, унеможлиблюють успішне завершення циклу правових перетворень в Україні. Адже основою кожної правової системи є не показник вдалих запозичень із права інших країн, а власний позитивний правовий досвід [8]. Однак, було б майже неможливим уявити собі цілком ізольовану систему права, яка б не зазнала впливу ззовні. На сьогодні, правові ідеї західної правової думки є орієнтиром для багатьох країн світу, як прихильним до ідей ліберальної демократії, так і консервативним, традиційним правовим системам. Системоутворюючими засадами західноєвропейської правової культури є ідеї свободи, закону, громадянського суспільства та природних прав людини.

Список літератури:

1. Zander, M. The law-making process. Bloomsbury Publishing. 2015. 510 p. URL: https://books.google.nl/books?id=9M3GBwAAQBAJ&dq=lawmaking+legal+process&lr=&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
2. Mikva, A.J., Lane, E., Gerhardt, M.J. Legislative Process. Wolters Kluwer Law & Business. 2015. 1080 p. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=0GpmEAAAQBAJ&dq=Mikva,+A.+J.,+Lane,+E.,+%26+Gerhardt,+M.+J.+\(2015\).+Legislative+Process.&lr=&hl=uk&source=gbs_navlinks_s](https://books.google.com.ua/books?id=0GpmEAAAQBAJ&dq=Mikva,+A.+J.,+Lane,+E.,+%26+Gerhardt,+M.+J.+(2015).+Legislative+Process.&lr=&hl=uk&source=gbs_navlinks_s)
3. Риндюк, В.І. Нормотворча діяльність. К.: КНЕУ. 2009. 162 с. [Rindyuk, V.I. Rule-making activity. K.: KNEU. 2009. 162 p.] URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/8461/cgiirbis_64.pdf
4. Шевченко, Г. Проблеми нормотворчої діяльності суб'єктів нормотворення. Юридичний журнал. 2008. № 3. С. 23-27. [Shevchenko, G. Problems of rules-making activity of subjects of rules-making. Legal Journal. 2008. Vol. 3. P. 23-27]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_12895
5. Bondarenko, Y.I. Legal precedent as a source of law in European countries. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2021. Vol. 1. P. 6-12. <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.01.01>
6. Lupu, R. Sources of law—judicial precedent. Contemporary Readings in Law and Social Justice. 2013. Vol. 2. P. 375-381. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=81135>
7. Silveira, J.T. Common problems in law-making and legislative drafting of laws and regulations. e-Pública, 2018. Vol. 5. No. 3. P. 134-158. URL: <https://e-publica.scholasticahq.com/article/34356.pdf>
8. Загуменна, Ю.О., Лазарєв, В.В., Сидоренко, А.Ю. Відомча нормотворчість в Україні: досвід комплексного аналізу: монографія. Харків: Планета-Прінт. 2021. 228 с. [Zagumenna, Y.O., Lazarev, V.V., Sidorenko, A.Y. Departmental rule-making in Ukraine: experience of complex analysis: monograph. Kharkiv: Planeta-Print. 2021. 228 p.]. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10838/Vidomcha%20normotvorchist%20v%20Ukraini_%20monohrafiia%20_%20Zahumenna_Lazariev_Sydorenko_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Півненко Людмила Володимирівна

старший викладач кафедри
Державно-правових дисциплін та міжнародного права
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Повномасштабна війна, яку підступно розпочала російська федерація проти України, увірвалася у життя українців, змінивши пріоритети, плани, цілі та саме буття. За таких надзвичайно складних умов, увесь державний апарат і суспільство в цілому були змушені перейти до оперативного функціонування в умовах воєнного стану, що у свою чергу значно ускладнило діяльність держави щодо гарантування конституційних прав людини в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження.

Загалом, обмеження прав і свобод людини і громадянина – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права. [1, с. 224] В умовах воєнного стану, обмеження прав людини передбачає законодавче звуження їх змісту та обсягу, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію. Аналізуючи питання гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні, Лазарев В. В., Малиновська Т. М., зазначають, що обмеження основних прав і свобод особи являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та (або) якісне применшення у процесі право-реалізації тих можливих моделей поведінки, які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб. Воно має виключно законний, тимчасовий, цільовий, недискримінаційний, суспільно корисний характер і полягає у звуженні обсягу і змісту фундаментальних потенційних можливостей особи. [2, с. 72]

Досліджуючи питання обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану, необхідно звернутися до самого визначення «права людини». У юридичній доктрині, права людини визначаються, як об'єктивні можливості кожного члена суспільства користуватися певними соціальними благами. Поняття права людини є відображенням того факту, що за кожною особою визнається певний комплекс природних, невід'ємних прав та властивостей. Наявність їх у людини зумовлюється самим фактом її існування. Поняття «права людини» акцентує увагу і підкреслює невідчужуваність прав будь-якої людини. [3, с. 141]

У свою чергу, конституційні права та свободи людини і громадянина – розглядаються як закріплені в Основному Законі держави певні можливості (надбання), необхідні для існування та розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними та рівними для кожного, забезпечуватися і захищатися державою в обсязі міжнародних стандартів. [4, с. 75]

Конституція України, закріплює систему конституційних прав людини, до якої входять: громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні. Забезпечення конституційних прав людини та не допущення не передбачених законом обмежень таких прав є пріоритетним завданням держави. У зв'язку з цим, національне законодавство містить правові норми, які убезпечують громадян від свавілля держави у разі введення режиму воєнного стану. Виходячи зі змісту ст. 3 Конституції України одним із принципів конституційного ладу України є обов'язок держави затверджувати та забезпечувати права і свободи людини. Це також видно зі змісту ч. 2 ст. 22 Конституції України, згідно з якою конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.[5]

Водночас, Конституція України закріплює основні стандарти правової держави, щодо обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент. [6, с. 3]

Окрім цього, ч. 2 ст. 64 Конституції України містить вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, які навіть в умовах воєнного стану обмежувати забороняється. Особливе місце у вказаному переліку відводиться природним правам людини, тобто тим, що не можуть бути поставлені в залежність від їхнього правового регулювання, вони являються природним правом на існування (для прикладу право на життя, свободу, на безпеку, на власність, на розвиток та рідну мову тощо). Дані права та свободи виникають разом із народженням людини, незалежно в якій країні або в якій державі вона народилася та продовжує жити. Неважливо чи існує в цій державі правова система забезпечення та гарантій прав та свобод чи ні вони все рівно виникають. Права та свободи, які становлять природне право, передують виникненню держави та законодавства, вони аж ніяк не можуть бути відібрані у індивідуума, також не можуть бути скасовані або обмежені. Дані права та свободи є наслідком самої появи людини на світ, існують завжди з людиною, є складовою її життєдіяльності, фундаментом існування взагалі. [7, с. 374]

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що запровадження особливого правового режиму воєнного стану, очевидно, є потенційною загрозою для конституційних прав людини. З огляду на це, чинне законодавство України містить низку важливих гарантій щодо обмеження конституційних прав людини в умовах воєнного стану. Зокрема, Конституція України містить вичерпний перелік прав людини та громадянина, які навіть в умовах воєнного стану обмежувати забороняється. Перелік конституційних прав людини, які можуть бути обмежені в період воєнного стану, є вичерпним й розширеному тлумаченню не підлягає, термін їх застосування не може перевищувати терміну, протягом якого триває воєнний стан. На сьогоднішній день питання забезпечення конституційних прав людини, не допущення їх обмежень в умовах

війни є актуальними не тільки для нашої країни, а і для багатьох міжнародних інституцій, які декларують основоположні права і свободи людини, механізми їхнього захисту і відновлення у випадку порушення, та встановлюють дієві гарантії їх реалізації.

Список літератури:

1. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану / Ю.О. Фігель // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». – 2015. – Вип. 2. – С. 222–230.
2. Лазарев В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні // Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. Харків, 2022. – С. 71-73.
3. Майданник О. О. Конституційне право України: Навч. посіб. – К: Алерта, 2011. – 380 с.
4. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
7. Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції / Рабінович П. // Право України. – 2012. - № 3- 4. – С. 364 - 374.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Семенченко Д. Р.

студентка 3 курсу юридичного факультету
Академія праці, соціальних відносин і туризму

Становлення України як незалежної держави, спрямованість її політики на подальший розвиток ринкової економіки, проведення кардинальних реформ у всіх сферах суспільного життя потребує належним чином організованого правового регулювання, яке характеризується міцною нормативно-правовою основою, логічною послідовністю, ефективним механізмом, відповідністю сучасному стану українського суспільства та процесам, що в ньому відбуваються. Особливо такого регулювання під час воєнного стану потребує сфера трудових відносин, зокрема в частині правового дослідження проблематики виплати заробітної плати.

На мою думку, заробітна плата є надважливим елементом трудових відносин між працівником та роботодавцем, тож будь-які її зміни потребують особливої уваги. Законодавчо оплата праці регулюється Кодексом законів про працю України, Законом України «Про оплату праці», а тепер і новим Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який має тимчасову дію та втратить чинність після припинення або скасування воєнного стану[1].

Вимоги ст. 115 КЗпП та ст. 24 Закону про оплату праці щодо строків виплати зарплати не зупинено на період дії воєнного стану. Тобто увесь цей час роботодавці мають діяти стандартно, а саме виплачувати зарплату в строки, встановлені в колективному договорі або внутрішньому акті роботодавця. Водночас згідно зі ст. 115 КЗпП виплата зарплати має виплачуватися: не рідше 2 разів на місяць; через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів; не пізніше 7 днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата[2].

У разі виплати зарплати 2 рази на місяць ділимо місяць на два періоди: з 1 по 15 число та з 16 по 30 (31) число. Отже, зарплату за першу половину місяця (аванс) треба виплачувати в період з 16 по 22 число кожного місяця, а зарплату за другу половину місяця — з 1 по 7 число місяця, наступного за місяцем, за який здійснюється виплата 1. Водночас між зафіксованими в документах роботодавця строками виплати зарплати не повинно бути більше 16 к. дн. Наприклад, строк для виплати авансу — 22 число, а за другу половину місяця — 7 число[3].

Статтею 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлено особливості для періоду воєнного стану. Передусім сказано, що заробітна плата виплачується працівнику на умовах, визначених трудовим договором. Тож слід дотримуватися «мирних» строків для виплати зарплати (ч. 1 ст. 10). Також вказано, що роботодавець повинен вжити всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Роботодавець звільняється від відповідальності за

порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. Якщо неможливо своєчасно виплатити заробітну плату внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства[4].

Отже, наразі значна кількість раніше проблемних питань щодо оплати праці може бути врегульована роботодавцями на підставі діючого законодавства. Чітко простежується, що основним напрямком тимчасових норм трудового права є забезпечення належного функціонування бізнес-процесів у таких непростих умовах.

Саме спрощення існуючих та введення нових механізмів сприяло тому, що тепер роботодавці мають ефективні способи прийняти рішення, які дозволять в короткі строки оптимізувати витрати в частині оплати праці[5].

Слід також пам'ятати, що кожен випадок є індивідуальним та вимагає попереднього вивчення складу штату працівників та особливостей діяльності підприємства у воєнний період.

Список літератури:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. «Професійний бухгалтер»: Строки та розміри виплати заробітної плати у період воєнного стану. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1011>
4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
5. Фур'яка Я., Мінакова А. Все про оплату праці під час війни: рекомендації роботодавцям. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/vse-pro-oplatu-praci-pid-cas-vijni-rekomendacii-robotodavcam/>

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Сиромятнікова Маргарита Сергіївна

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення
правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів
Харківський національний університет внутрішніх справ

Денищук Денис Євгенійович

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування
Харківського національного університету внутрішніх справ

На шляху євроінтеграції в Україні відбувається переорієнтація органів державної влади, а саме їх діяльності у сфері удосконалення публічно-сервісної діяльності. Цей крок відповідає міжнародним вимогам, оскільки в зарубіжних країнах державними органами активно проводяться ініціативи щодо удосконалення якості публічно-сервісної діяльності, адже це слугує позитивній зміні відношення громадськості до публічної адміністрації.

Зауважимо на тому, що теорія публічних послуг у зарубіжних країнах має розвиненішу історію ніж вітчизняна. Так, під час формування напрямків удосконалення надання адміністративних послуг в Україні, необхідним є аналіз та врахування головних міжнародні тенденції розвитку даного суспільно-правового інституту для удосконалення та модернізації української моделі надання адміністративних послуг, євроінтеграції вітчизняного законодавства та запровадження позитивного закордонного досвіду надання зазначених послуг [1, с.186].

При дослідженні даної тематики доцільно зауважити, що лідером з інновацій у секторі публічного адміністрування та надання публічних послуг є *Норвегія*. Згідно з Програмою розвитку е-урядування Норвегії «Digitizing public sector services» головними цілями уряду нині є: – сфера державного управління повинна бути доступною он-лайн настільки, наскільки це можливо; – веб-сервіси повинні стати загальним правилом і засобом комунікації держави, громадян і бізнесу; – максимальне вдосконалення сервісів; – «оцифрування» сфери державного управління повинна сприяти вивільненню ресурсів, необхідних для інших сфер [2, с. 145].

Згідно з програмою «Digital Agenda for Norway: ICT for Growth and Value Creation» головною метою норвезької політики у сфері ІКТ є спрощення та збільшення ефективності діяльності державного сектору, інновації, усебічне залучення суспільства до участі в публічному управлінні, економічне зростання держави, включення у пан'європейське е-співтовариство. Сервіси, що надає

держава, охоплюють усі найважливіші сфери діяльності суспільства – від сплати податків, регулювання бізнесу та питань імміграції до сім'ї, охорони здоров'я та подорожей. Усі вони доступні на порталах з консолідованою інформацією, що значно спрощує їх пошук. Тим не менш, навіть самі норвежці не називають власну систему е-урядування ідеальною. У своїх документах вони зазначають, що сфери, у яких надаються послуги, необхідно розширювати, це, наприклад, можна сказати про ту ж охорону здоров'я, пенсійну сферу, страхування. Крім того, з'ясування вимагає питання впровадження єдиної системи аутентифікації користувачів – нині існує декілька варіантів, однак зручніше було б створити єдиний документ з найвищим рівнем захисту для доступу до всіх сервісів, що надає держава. Можна зрозуміти, чому такий документ не введений – це покладає надзвичайно велику відповідальність на державу, яка і так надзвичайно відповідальна перед своїми громадянами, не дарма вона є державою загального добробуту [2, с. 146].

Щодо досвіду **Польщі** зазначимо, що її досвід заслуговує уваги, адже ця країна першою з усіх посткомуністичних держав стала на шлях європейської інтеграції. У Польщі формування єдиної централізованої системи надання публічних послуг населенню пов'язане з адміністративно-територіальною реформою, яка проводилася у країні у 2000-х рр., відповідно до якої організацію надання публічних послуг було покладено на органи територіального самоврядування [3, с. 29].

У Польщі запроваджено ідею єдиного офісу для громадян – WOM, так було заплановано в усіх районах Варшави для забезпечення мешканцям міста належної якості послуг і прискорення адміністративних процедур. Зазначені відділи створено як установи, де кожен мешканець Варшави має можливість легко вирішити свої справи в офіційній сфері, зокрема питання обміну ID-карток, реєстрації транспортного засобу, отримання ліцензії тощо. Відділи WOM пропонують споживачам надійні, кваліфіковані та швидкі послуги: якщо раніше споживачам потрібно було відвідати декілька кабінетів у приміщенні установи, то зі створенням відділів адміністративні процедури було значно спрощено [4, с. 254-255]. Наприклад, аналізуючи надання саме адміністративних послуг Міністерством юстиції Польщі можна виділити створення зручного інтерфейсу сайту даного центрального органу виконавчої влади через який зроблена відсилка на веб-портالي для отримання багатьох визначених послуг. Так, наприклад на сайті Міністерства юстиції Польщі є Єдиний реєстр економічної діяльності (Biznes.gov.pl.) завдяки якому громадяни можуть он-лайн здійснити державну реєстрацію бізнесу, зупинити або відновити діяльність бізнесу [5].

Щодо досвіду діджиталізації діяльності нотаріату зазначимо, що у 2009 році національна нотаріальна рада Польщі створила ІТ-систему для ведення реєстру актів успадкування (RAPD). Створення реєстру актів спадкування Польщі було пов'язане з наділенням польських нотаріусів новими повноваженнями у сфері права спадщини. Нотаріальний акт про спадщину, зареєстрований у вищезгаданому реєстрі, має силу, рівнозначну законному рішенням суду щодо придбання спадщини. У 2012 році нотаріальний реєстр заповітів Польщі був

доданий до Європейської мережі реєстрів заповітів. З того моменту польські громадяни можуть шукати відомості про майно у зарубіжних реєстрах заповітів і, навпаки, громадяни інших держав можуть отримувати відомості про майно у польському реєстрі. Таким чином, усі реформи, проведені в Польщі у сфері регулювання нотаріальної діяльності за останнє десятиріччя, значно покращують ефективність діяльності як самих нотаріусів, так і їхніх клієнтів. Безумовно, такий досвід є позитивним для української правової системи у сфері регулювання нотаріальної діяльності в Україні. У 2016 році RAPD було удосконалено, з цього часу в даному реєстрі реєструються обидва документи про спадкові сертифікати, підготовлені нотаріусами, а також судові рішення щодо придбання спадщини [6, с. 103].

Перш ніж запроваджувати зарубіжний досвід у систему публічного адміністрування необхідним є аналіз «сьогоденної» ситуації в країні. Необхідно зазначити, що кожна суверенна незалежна, соціально-правова держава повинна бути зорієнтована на потреби та інтереси своїх громадян при визначенні шляхів становлення та розвитку своїх правових інститутів. Адже, при перейнятті того чи іншого досвіду чи запровадженні тих чи інших новітніх технологій у сферу надання публічних послуг потрібно чітко окреслити чи зможе країна наразі реформувати завелику нішу органу державної влади та як вплине перейняття зарубіжного досвіду на подальшу життєдіяльність населення. Враховувати необхідно соціальні, культурні, політичні, економічні та правові аспекти життєдіяльності населення і окремої особистості.

Список літератури

1. Циганов О.Г. Зарубіжний досвід ініціатив органів публічної влади щодо удосконалення системи надання адміністративних послуг. *Visegrad Journal on Human Rights* (Словацька Республіка). 2018. С. 185–190.
2. Мариняк Н.М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади у сфері надання адміністративних послуг: дис. на здобут. наук. ступеня к. ю. н. 12.00.07. Приватний заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» Міністерства освіти і науки України, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021. 211с.
3. Крилов Д.В. Досвід окремих Європейських держав у сфері здійснення публічно-сервісної діяльності органами державної влади. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 4(29) Том 1, 2019. С. 28-32.
4. Витяг з матеріалу, підготовленого експертом ЦППР Олексієм Курінним.URL:
http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/1544/1/centry_nadannia_poslug_2011.pdf
5. Служба Республіки Польща: веб ресурс. URL:
<https://www.gov.pl/web/gov/centralna-ewidencja-dzialalnosci-gospodarczej---portal-informacyjny>

6. Ковальчук С. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності. Підприємництво, господарство і право. Адміністративне право і процес, № 2, 2019 р. С. 101-104.

ЕВТАНАЗІЯ ЯК ЗАКОННИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ГІДНУ СМЕРТЬ

Слуговіна Юлія Петрівна

Студентка 3 курсу

Академія праці, соціальних відносин і туризму

На фоні воєнних дій, ти розумієш, що твоє життя може обірватися в кожному мить і саме тому виникає непереборна жага до життя. Але не слід забувати про тих людей, які прикуті до лікарняного ліжка і фізично не в змозі витерпіти страждання й біль від перебування на цьому світі.

Евтаназія – це спосіб позбавлення життя невиліковно хворої людини за її проханням в швидкий та безболісний спосіб шляхом введення ін'єкції. Але вона легалізована лише в декількох країнах таких як Бельгія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Нова Зеландія, Франція, Швейцарія та ще в понад 20 штатах Америки [1].

В Україні життя визнається найвищою соціальною цінністю і ніхто не має права посягати на нього. Коли медичного працівника попросить хворий пацієнт на 4 стадії раку в присмертному стані про надання послуги щодо вкорочення віку, він відмовиться. Якщо все ж таки медик захоче допомогти пацієнту та проведе процедуру щодо переривання біологічних процесів, це буде трактуватись як вбивство. Як наслідок його притягнуть до кримінальної відповідальності та накладуть санкції в вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

В такому разі, особа, в якій прогресує хвороба, змушена або надалі терпіти невгамовні фізичні та моральні страждання або йти на крайнощі та покінчити життя самогубством. Випадків такого засобу порятунку існує чимало, хворі стрибали з вікон, здавлювали дихальні шляхи, отримували передозування від надмірного вживання медикаментів, різали вени і в кращому випадку помирали болісною смертю. Також треба враховувати моменти, коли самогубство не призводить до летальних наслідків, а лише ускладнює подальше існування і супроводжується зниженням розумових здібностей, рухових функцій, паралічем, каліцтвом, інвалідністю, тощо [2].

Саме тому евтаназію, як більш гуманний спосіб позбавлення страждань потрібно легалізувати в Україні на прикладі уже існуючих законодавств: в Франції це «закон про евтаназію», в Австрії це «закон про смерть» а в Штатах його називають «закон про гідну смерть» [3]. В законі повинно бути зазначене, яка саме особа матиме право на евтаназію, які вимоги до реалізації цієї процедури, права й обов'язки пацієнта та лікаря, гарантії лікарів, наявність письмового заяви пацієнта, яка може бути в будь-який час змінена чи відкликана, створення органу, який буде слідкувати за правомірністю та законністю діяння лікарів [4; 5].

Список використаних джерел:

1. Беловольченко Г. Право на смерть. Коли в Україні дозволять евтаназію та до чого тут гроші. Електронне посилання: <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvolyat-evtanaziyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>
2. Способи самогубства. Електронне посилання: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Способи_самогубства.html
3. Länder mit Regelung zur Suizidhilfe oder der Aktiven Sterbehilfe. *DIGNITAS*. Електронне посилання: http://www.dignitas.ch/index.php?option=com_content&view=article&id=54&lang=de&Itemid
4. Loi relative à l'euthanasie. 28 MAI 2002. Електронне посилання: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=2002052837
5. Ley Orgánica 3/2021, de 24 de marzo, de regulación de la eutanasia. Електронне посилання: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-4628

ПРОБЛЕМА РЕІНЖИНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ МОЛОДОГО ПІДПРИЄМСТВА, ТА ВПЛИВ НА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Ізюмцева Н. В.

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту,
бізнесу та професійних комунікацій
ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В.Н. Каразіна

Моїсєєнко М. К.

студент гр. АМ-11М кафедри менеджменту,
бізнесу та професійних комунікацій
ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В.Н. Каразіна

В умовах розвитку ринкових відносин, підприємництво набуває особливого значення, як для суспільства так і Держави в цілому. Ефективність ведення підприємницької діяльності, і, як результат, отримання прибутку та наповнення бюджету країни, залежить від ефективної побудови бізнес процесів організації, які повинні будуватись на фундаментальних засадах менеджменту та сучасних напрацювань.

Концепція бізнес-процесів, а також реінжинірингу, як окремого процесу, представлені в роботах іноземних та вітчизняних науковців: П. Друкера, І. Ансоффа, Т. Давенпорта, Дж. Шелдрейка, М. Портера, М. Хаммер, Дж. Чампі, Й. Шумпетер, Д. Медоуз, В.Г. Еліферова, В.В. Рєпіна, А.С. Козлова, С.В. Рубцова, А.В. Горбунова та ін. Існують різноманітні підходи до класифікації бізнес-процесів, зокрема, за ознакою формування результату: основні, обслуговувальні, процеси управління, процеси розвитку [1].

Актуальність зазначеної теми пов'язана безпосередньо із впливом факторів зовнішнього середовища протягом останніх двох років, таких як пандемія Covid19 та, особливо, військова агресія російської федерації проти України.

В роботі розглядається вплив вищезазначених факторів на діяльність молодого підприємства, яке займається управлінням об'єктами комерційної та житлової нерухомості, більшість з яких розташовані в місті Харкові.

За для розвитку організації, задоволення як зовнішнього, так і внутрішнього споживача, зменшення впливу негативних факторів макро- та мікросередовища, керівник повинен побудувати ефективну роботу всіх процесів, що складається з визначення певного алгоритму повторюваних дій, визначенням виконавців, які повинні досягти відповідні цілі. Якісно побудовані бізнес процеси в організації впливають як на основну мету щодо отримання прибутку та розвитку організації, так і на всі сфери діяльності, зокрема управління персоналом, створенням та підтримкою відкритого клімату в колективі та ін.

Для окреслення меж аналізу, пропонується розглянути 1 бізнес-процес:

1. Бізнес процес управління – постановка завдань та контроль виконання, що передбачає усну чи письмову (засобами електронного зв'язку) постановку операційних завдань підлеглому; комунікацій з керівником, або суміжними підрозділами в процесі виконання, контроль строків та якості результату.

Однак, на вищезгаданий бізнес процес впливають негативні чинники зовнішнього середовища, що вбачається в зменшенні економічних показників сфери послуг пов'язаних з операціями щодо нерухомості та суміжною галуззю, а саме будівельним бізнесом. Зокрема, за даними Державної служби статистики вбачається (в цілому по Україні) [2]:

- оцінка попиту на послуги (обсягу реалізації послуг) за липень–вересень 2022р. – мінус 18%, а очікування за цим показником у IV кварталі 2022р. становлять мінус 19%;

- найбільш стримуючими роботу підприємств сфери послуг чинниками є інші фактори, які вплинули на ринок в 1 кварталі 2022 р., при цьому наступні фактори такого стрибку не зазнали: недостатній попит, нестача площ, устаткування, нестача робочої сили, фінансові обмеження; [2]

- у IV кварталі 2022р. індикатор ділової впевненості в будівництві підвищився порівняно з III кварталом 2022р. на 8,7 в.п. і становить мінус 60,4%.

- оцінка поточного обсягу замовлень становить мінус 80% (в порівнянні з 1 кварталом 2022 р.) [3].

Проведений 16.08.2022 р. Асоціацією фахівців з нерухомості (ріелторів) України круглий стіл на тему «Ринок нерухомості в цифрах: аналітика та прогнози», дає можливість зазначити наступні особливості ринку нерухомості в Харківській області:

- зміни на вторинному ринку продажу нерухомості в порівнянні липень 2022 р. до липня 2021 р.: - 86%;

- зміни на ринку довгострокової оренди (кількість пропозиції) в порівнянні липень 2022 р. до липня 2021 р.: + 78%;

- зміна вартості довгострокової оренди квартир в порівнянні липень 2022 р. до липня 2021 р.: - 29% (в гривні) -44% (в \$), 2-й регіон з найнижчим показником після Херсонської області [4].

Держава, розуміючи наслідки погіршення економіки, проводить підтримку бізнесу в Україні, зокрема прийнято наступні документи: План дій щодо покращення умов ведення бізнесу в Україні, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1413; Програма релокації підприємств; Закон України від 01.07.2022 р. № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», тощо [5].

Однак, незважаючи на державну підтримку, у зв'язку з особливостями сфери діяльності та регіону в якому ведеться підприємницька діяльність, організація несе відповідні збитки, причинами яких є: збільшення вакантної площі (житлова нерухомість більш ніж на 50%, комерційна нерухомість більш ніж на 30%); зменшення орендних ставок (житлова нерухомість більш ніж на 40%, комерційна

нерухомість більш ніж на 70 %); інфляційні процеси у державі; збільшення курсу валют, зокрема долару США, та рівня цін у країні.

Окрім змін в основних показниках діяльності, організація має ряд додаткових чинників, що впливають на ефективність реалізації основних та допоміжних бізнес процесів, що пов'язано зі зниженням рівня комунікації як між горизонтальними, так і вертикальними зв'язками: різне місцезнаходження співробітників, різниця часових поясів, доступність телефонного та Internet зв'язку; зменшення працюючого персоналу, як результат підвищена навантаженість на співробітників певних підрозділів; зменшення навантаження на обслуговуючий персонал (дефіцит роботи); обмеженість умов праці у зв'язку з відключенням світла; порушення системи документообігу з контрагентами та ін.

Розглядаючи вищезазначений бізнес-процес в організації, слід зазначити, що в умовах сучасних викликів, з ціллю зменшення витрат підприємства, збільшення ефективності діяльності, а також не допущення стійкої кризи в діяльності організації, вони потребують критичного аналізу та нового формату.

У зв'язку з суттєвими чинниками впливу, що унеможливили якісне проведення вказаного бізнес-процесу, очевидним є його недосконалість.

Удосконалення бізнес-процесів може відбуватись за одним із методів:

методика швидкого аналізу рішення (FAST), бенчмаркінг процесу, перепроєктування процесу, реінжиніринг процесу. Реінжиніринг бізнес-процесів – найбільш радикальний із всіх чотирьох підходів до покращення бізнес-процесів [6]. Вибір даного методу пов'язаний з необхідністю створення нового формату, а не поточних вдосконалень методів та засобів.

Є різні підходи до етапів проведення реінжинірингу, пропонується розглянути підход відображений на мал.1, вказаний нижче [7].

Враховуючи, вищезазначене, можемо наголосити, що прийняте рішення про реінжиніринг конкретного бізнес-процесу має за ціль створення в новій формі взаємодії всіх учасників, визначення нових норм та правил, застосування сучасних засобів інформатизації, зміна формату нарад та ін.

Якісний підхід до реагування на існуючі ризики дозволить менеджменту втримати персонал, зменшити їх невизначеність та тривогу, коли існуючі раніше процеси перестали ефективно працювати, як результат, буде сприяти підтримці мотивації персоналу на достатньому рівні, збереже відкритий клімат в колективі та дозволить об'єднати всіх співробітників на основних цілях організації, що сприятиме як найшвидшому подоланні кризових періодів, та буде підґрунтям подальшого розвитку.

Сучасні виклики для підприємництва свідчать про необхідність оперативного реагування та втілення ефективних змін в існуючих бізнес-процесах. Такий підхід може надати можливість втриматись під час глобальних ризиків, та пережити їх, відновити та продовжити розвиток.

Ініціація реінжинірингу (аналіз поточного стану підприємства, виявлення відхилень ключових показників): *приклад - збільшився час виконання задач в середньому на 2 дні, збільшилась кількість неотриманих первинних документів на 10%.*

Дослідження бізнес процесів (формування нового бачення процесу з відповідними якісними та кількісними критеріями): *робота з функціоналом "робота з задачами" за для покращення постановки та контролю виконання задач, отримання зворотнього зв'язку, оперативне вирішення поточних проблем, шляхом проведення коротких нарад з визначенням ступеню проблем та відповідального за усунення.*

Визначення інструментарію (вибір оптимального програмного забезпечення, визначення ресурсів, обов'язків учасників, строків впровадження): *призначення керівником змін співробітника Іванова І., погодження фінансування, визначення команди, встановлення строку впровадження - до 31.01.2023 (з відповідними етапами)*

Моделювання бізнес-процесу (розробка проекту побудови процесу): *приклад - вибір методу SADT, як опис основних операцій та їх взаємозв'язок.*

Оцінка ефективності (апробація нового бізнес процесу та порівняння з запланованими критеріями якості (на 2 стадії): *апробація ефективності при залученні діловодів відділу оренди, як виконаців задач за новим бізнес процесом.*

Впровадження бізнес процесу (ознайомлення всіх учасників процесу, забезпечення процесу навчання персоналу): *проведення навчальної презентації, надання інструкцій та ін.*

Мал. 1. Етапи реінжинірингу бізнес процесу.

Список літератури

1. Чорнобай, Л. І. Бізнес-процеси підприємства: класифікація та структурно-ієрархічна модель [Текст]/Ліана Іванівна Чорнобай, Олег Ігорович Дума // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін.

URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/952/787>

2. Очікування підприємств сфери послуг у IV кварталі 2022 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності.

URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/rp/posl/posl_IVkv_2022_u.pdf

3. Очікування будівельних підприємств у IV кварталі 2022 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності

URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/rp/bud/bud_IVkv_2022_u.pdf

4. Круглий стіл АСНУ на тему «Ринок нерухомості в цифрах: аналітика та прогнози» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3USgf5DBFR4>

5. Інформаційні матеріали Міністерства Економіки України

URL:<https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=86dc97f6-6e54-48dc-9390-290eacd1d742&tag=DoingBusiness2019>

6. О. М. Гончарова, РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ, Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=943>

7. Технологія та методи реінжинірингу бізнес-процесів, Схема – етапи втілення реінжинірингу бізнес-процесів в підприємстві. <https://ppt-online.org/119687>

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК В КУРСІ «ВВЕДЕННЯ В СПЕЦІАЛЬНІСТЬ»

Абдулов Р. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри,
заступник директора
Західнодонбаського інституту ВНЗ МАУП

Формування професійних практичних навичок у студентів ВНЗ завжди було пріоритетним напрямом у роботі навчального закладу. Склалася традиційна система шляхів формування практичних навичок.

Це насамперед:

- наскрізна практика (навчальна, професійна, переддипломна і т.д.);
- тренінгові технології;
- навчальні організації (фірма, банк і т.д.);
- навчально-практичні екскурсії на підприємства;
- робота у вільний від навчання час (канікули, після занять) і т.д.

Поруч з цим з'явилися й інноваційні моделі практично-орієнтованого навчання. Наприклад, дуальна освіта, що поєднує навчання у ВНЗ та роботу на реальному підприємстві (у різні дні тижня).

У всіх цих елементах навчального процесу є різноманітні недоліки. За найбільш істотними, це погана профорієнтація, тобто студенти тільки на третьому курсі здебільшого починають усвідомлювати за якою спеціальністю вони навчаються і ким їм доведеться працювати.

У зв'язку з цим, підвищується роль такої дисципліни як "Вступ до спеціальності". До того ж, необхідно враховувати, що на першому курсі українських ВНЗ студенти вивчають дисципліни загальної підготовки, а цикл професійної підготовки здебільшого з третього курсу.

Виникає питання, як цю проблему спробувати вирішити в курсі "Вступ до спеціальності"? На наш погляд необхідно трансформувати цей курс у дисципліну, де студенти першого курсу будуть не тільки знайомитись з майбутньою професією та й з "траєкторією" навчання, але і отримувати практичні навички у своїй спеціальності. Це можливо, якщо більшу частину дисципліни присвятити вивченню біографій видатних фахівців у цій професії (за якою навчаються студенти) та розбору ситуаційних вправ із практики цих фахівців.

Таким чином у студентів утворюється досвід вирішення питань з прецеденту у майбутній професії, що дозволить використовувати його щодо дисципліни у старших курсах. Необхідно додати, що ефект буде кращим, якщо дисципліну читає викладач з багатим практичним досвідом роботи.

Такий підхід був нами випробуваний щодо підготовки студентів за спеціальністю "Менеджмент" (Управління бізнесом). Плануємо надалі випробувати досвід і за іншими спеціальностями, у тому числі соціально-гуманітарними. Результати якісних змін у засвоєнні професійних дисциплін у старших курсів відобразимо у подальших публікаціях.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ

Гуренко Анна Василівна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу
ПВНЗ «Європейський університет»

Пойта Ірина Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту,
маркетингу та готельно-ресторанної справи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

На сьогодні ефективно управління маркетингом займає одну з головних ланок діяльності успішних організацій та є не менш важливим процесом ніж інвестиційна, фінансова чи виробнича діяльність. Оскільки саме маркетинг виступає в організації тим інструментом, який забезпечує закріплення її іміджу, встановлення передових позицій на ринку, довіру користувача послуг, продукції чи товарів. Функції, які виконує маркетинг дозволяють підприємству розширювати межі своєї співпраці, взаємодії зі споживачами, рости в плані успішності бізнесу. Зміна пріоритетів, зміна потреб і запитів, розвиток ринкових відносин, наявність великого вибору та висока конкурентоспроможність – сукупність усіх цих факторів потребує зміни в системі та методах організації, впровадження та способах реалізації маркетингу на підприємстві.

Вагоме значення, при дослідженні даного питання, мали результати наукової діяльності таких вчених як Біловодська О.А., Ковшова І.О., Россоха В.В., Куценко В.М., Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М., Федулова Л.І., Савельєв Є.В., в працях яких досліджено поширені підходи до здійснення маркетингу в організаціях, представлено різновиди методів, які можуть використовуватися організаціями з позиції взаємодії маркетингу та менеджменту.

Управління маркетингом передбачає стратегічне та тактичне планування та реалізацію маркетингових зусиль організації. Люди, які працюють у сфері управління маркетингом, діють як сполучні ланки між компанією та її цільовим споживачем. Організація управління маркетингом є важливим, оскільки вона дозволяє компаніям створювати цільові маркетингові зусилля та вимірювати результати, щоб завойовувати нових клієнтів і зберігати прихильність наявних.

Управління маркетингом використовує маркетингові інструменти, стратегії, процеси та аналіз як частину стратегічного підходу організації до розробки та впровадження маркетингових заходів [4].

Управління маркетингом є життєво важливим для бізнесу:

- допомагає отримувати дохід;
- створювати бренд і краще розуміти свою клієнтську базу;

– працює над тим, щоб компанія була прибутковою, залучаючи нових клієнтів, розширюючи клієнтську базу, створюючи репутацію компанії та покращуючи взаємодію з клієнтами;

– включають управління, аналіз і узгодження з цілями компанії.

Загальні елементи управління маркетингом включають встановлення цілей, узгоджених із маркетинговими зусиллями, проведення досліджень для розуміння цільових споживачів, створення кампаній на основі аналізу та цілей, а також підтримання репутацією та визнання бренду шляхом взаємодії з клієнтами (рис. 1).

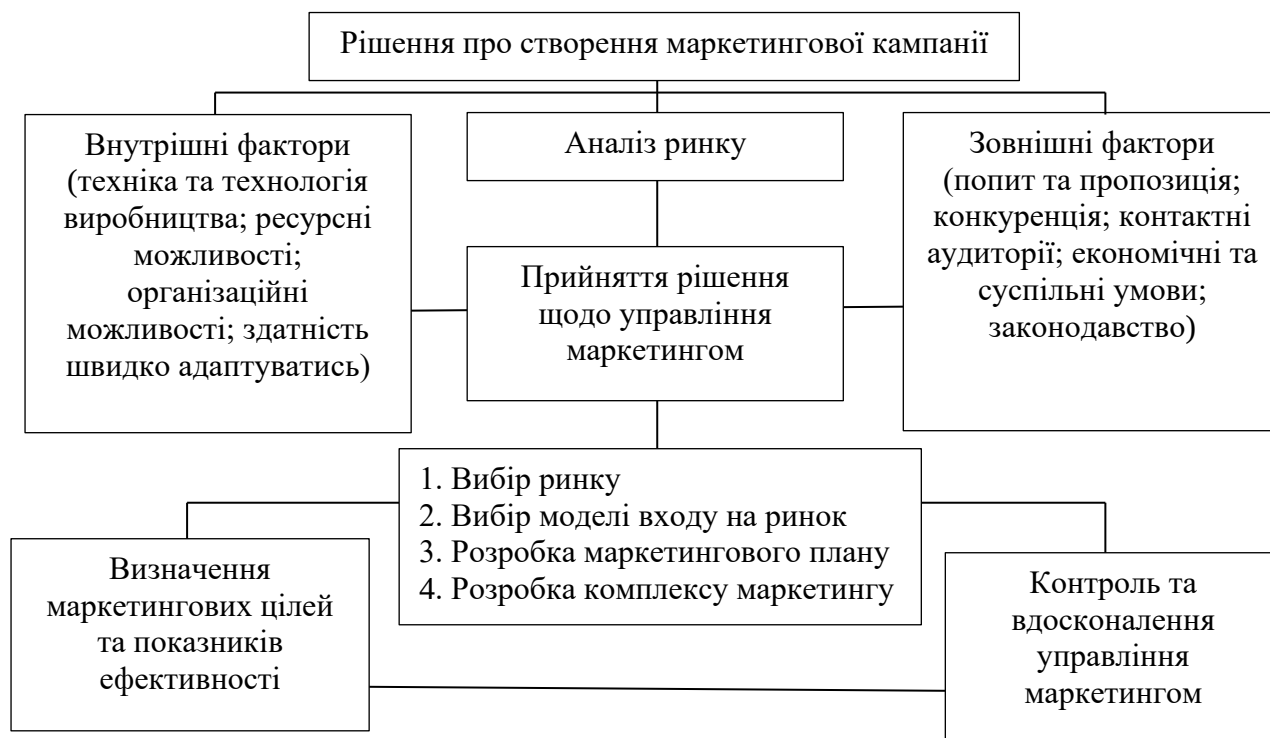

Рис. 1. Схема організації управління маркетинговою діяльністю

Однією з основних вимог ефективного маркетингу є постановка мети. Ось кілька причин, чому мати мету важливо для управління маркетингом:

- допомагає будувати та планувати маркетингові кампанії;
- тримає маркетингову команду на правильному шляху;
- легше створювати та призначати завдання окремим особам;
- допомагає оцінити ефективність ваших маркетингових зусиль [1].

Маркетингові цілі можуть варіюватися від збільшення продажів шляхом розширення клієнтської бази до пошуку ринкової ніші для кращого залучення клієнтів [3].

Після того, як ви поставили мету, яка відповідає цілям компанії, настав час зрозуміти цільовий ринок і конкурентів. Дослідження ринку передбачає аналіз економічних моделей і збір інформації про клієнтів. Така інформація, як демографічні показники та місцезнаходження, може допомогти визначити, хто купує продукт чи послугу та чому. Менеджери з маркетингу використовують

дослідження для розробки цілеспрямованих і ефективних маркетингових проектів.

Після розробки плану кампанії настав час її запустити. Використовуючи аналітику та дані, зібрані на етапі дослідження, менеджери з маркетингу знаходять точний день і навіть час для запуску кампанії. Ви будете визначати час на основі типу кампанії (наприклад, кампанія в соціальних мережах, друкована преса, подія тощо), звичок і поведінки цільової аудиторії та каналів, які використовуються для запуску кампанії.

Координація проекту передбачає відстеження показників і аналіз результатів, щоб можна було вносити зміни під час її реалізації, а також мати дані після кампанії для майбутніх маркетингових зусиль.

Існує безліч підходів до управління маркетингом в організації, найпоширенішими є застосування маркетинг-міксу; створення служби маркетингу; внутрішній маркетинг. Сукупність різних методів, напрямів та підходів до управління, у взаємодії між собою становлять модель управління [5].

Серед підходів до управління маркетинговою діяльністю виділяють також:

- Системний – передбачає впровадження певної концептуальної стратегії управління, яка реалізується на основі маркетингових інструментів;
- Процесний – управління маркетингом на основі використання інформаційних технологій для збору маркетингової інформації;
- Комплексний – використання в комплексі маркетингових досліджень, вивчення ринку, запитів споживачів та просування продукції;
- Організаційний – передбачає соціально-етичний підхід до маркетингової діяльності та забезпечення на основі цього тривалої взаємодії зі споживачами [2].

Отже, управління маркетингом на підприємстві - це цілеспрямована діяльність, спрямована на зовнішнє середовище, яке базується на застосуванні інформаційних технологій, встановлення постійної комунікації зі споживачем, що дозволяють підвищувати значущість маркетингових інструментів відповідно до потреб ринку, а також сприятиме досягненню цілей маркетингової діяльності підприємства. Управління маркетинговою діяльністю визначає якісний склад комплексу маркетингу, через який підприємство здійснює маркетинговий вплив на споживача, створює сприятливе внутрішнє середовище, має на меті доведення до керівництва і персоналу цінностей підприємства і його маркетингових цілей, найкращого задоволення потреб споживачів і збільшення клієнтської бази підприємства.

Список літератури

1. Global Marketing: Strategies, Definition, Issues, Example [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cleverism.com/global-marketing-strategies/>
2. Гузенко Г.М. Управління та вдосконалення маркетингової діяльності на підприємстві / Г.М. Гузенко // Економіка і суспільство. – 2017. – № 12. – С. 227–234
3. Коноплянникова М.А. Управління маркетинговою діяльністю: поняття, принципи, підходи / М.А. Коноплянникова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 332–336.

4. Краус К.М. Управління маркетингом малого торговельного бізнесу: концепції, організація, домінанти розвитку : [монографія] / К.М. Краус. Полтава : Дивосвіт, 2013. – 163 с.].

5. Мосійчук І.В. Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств в Україні [Електронний ресурс] / І.В. Мосійчук. – 2017. – С. 278–302. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/25081/1/selection.pdf>

6. Щебликіна І. О. Механізм управління маркетинговою діяльністю сучасного підприємства / І. О. Щебликіна, Р. Бобровський. – 2016. – URL: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2016/Economics/6_206292.doc.htm.

ЕКОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Омельчук Дмитро Сергійович

аспірант кафедри соціології та управління персоналом,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана»

Концептуально орієнтація будь-якої діяльності на постулати зеленої економіки та сталого розвитку (що включає стале виробництво та споживання ресурсів) передбачає модернізацію виробничих процесів та підвищення ефективності споживання ресурсів протягом усього життєвого циклу процесів та продуктів, що виробляються на підприємстві. Однією із стрижневих ідей концепції зеленої економіки є ефективність використання ресурсів, що передбачає економне споживання їх у виробничих процесах, а також мінімальне утворення викидів, скидів та відходів виробництва продукції [1].

Екологічна трансформація певною мірою спровокована і реалізована паралельно зі змінами на ринку, що призводить до взаємної вигоди як для компаній, так і для суспільства [2].

З метою зменшення негативного впливу забруднення на навколишнє середовище що, пов'язане з виробничою діяльністю підприємств державні органи традиційно використовують інструменти, які регулюють діяльність економічних суб'єктів. Вони безпосередньо втручаються в ринок – через систему оподаткування та використання дозволів на видобуток корисних копалин та викиди.

Найбільш надійним результатом екологічної трансформації компанії є те, що втілюється в економічні, так і екологічні переваги для неї. З економічної точки зору такий перехід забезпечує компаніям ряд можливостей. Створюються передумови для скорочення частини витрат компанії, диверсифікації продукції та кращого позиціонування на ринку, а також дотримання високих кількостей результатів [3].

Перед урядом України стоять виклики щодо виконання природоохоронних зобов'язань, перспектив імплементації директив, розвиток майбутньої сфери екологічної модернізації промисловості. Енергоефективні технології та «чисті» джерела енергії — це ті дієві інструменти, які допоможуть українській промисловості оптимізувати енергоспоживання, скоротити шкідливі викиди, зменшити собівартість продукції, створити нові робочі місця та головне — підвищити конкурентоздатність.

Нині в Україні основним джерелом фінансування природоохоронних заходів є державний бюджет, кошти з якого виділяються у вигляді лімітів капітальних вкладень. Реальні обсяги інвестицій встановлюються відповідно до планів природоохоронної діяльності міністерств і відомств та з розрахунку економічних можливостей державного бюджету [4].

Зокрема, завдяки впровадженому дієвому законодавству за останні 5 років інвестовано більше 4 млрд євро в енергоефективні та «зелені» проекти в Україні. Це, своєю чергою, значний внесок в активізацію вітчизняної економіки. Водночас, уряд працює над новими ініціативами. Зокрема, розроблено механізм відшкодування частини суми кредитів промисловим підприємствам на впровадження проектів з енергоефективності та «чистої» енергетики [5].

Малі та середні підприємства відіграють важливу роль у екологічній трансформації. Багато з них уже інвестують у стійкі технології та відновлювані джерела енергії. В процесі екологічної трансформації все ще існують перешкоди, які заважають малим та середнім підприємствам стати більш стійкими. Сюди входить обмежений доступ до ресурсів, у тому числі фінансових, і невизначеність щодо економічного підходу до екологізації. Впровадження кліматичної політики для малих і середніх підприємств має свою специфіку. Бізнес-політика відіграє особливо важливу роль у перетворенні амбітних цілей кліматичної політики в різноманітні повсякденні реалії компаній. Підприємцям набагато легше впроваджувати інновації щодо екологічної стійкості, якщо вони використовують цифрові технології та компетенції персоналу. Ефективність екологічної трансформації підприємств доцільно розглядати як співвідношення між економічними, екологічними та соціальними результатами, що отримує суб'єкт управління, та ресурсами, залученими для їх досягнення.

Українські підприємства мають великий потенціал підвищення енергоефективності та скорочення викидів парникових газів. Таким чином, вони сприятимуть екологічній та енергетичній безпеці країни в цілому. Основа для реалізації такого потенціалу складається з пошуку оптимальних технологічних та управлінських рішень на підприємствах, наявності саме якісних послуг з енергоефективності, а також збалансованої політики держави щодо стимулювання підприємств до енергоефективності.

Список літератури

1. United Nations Environment Programme. Green Economy. URL: <https://www.unenvironment.org/regions/asia-and-pacific/regionalinitiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy>.
2. Rudolf F. De la modernisation écologique à la résilience : un réformisme de plus? *Vertigo*. Vol. 13. Numéro 3. décembre 2013. URL: <https://doi.org/10.4000/vertigo.14558>.
3. Ivanova V., Slavova I. License Ecological Transformation in Bulgaria – New Challenges to the Businesses and the Government. *European Journal of Economics and Business Studies*. 2018, Vol 4, № 2. P.20-32. DOI: 10.26417/ejes.v4i2.p20-32.
4. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник. К., 2017. 267 с. URL: <http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Vykladachi/Hylko/%D0%A5%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%86.%20%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0>

%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.%20%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81..pdf.

5. «Змінюємо змінюючись» — головний меседж щорічного проекту «ЕКОТРАНСФОРМАЦІЯ-2019». URL: <https://ecolog-ua.com/news/zminyuyemo-zminyuyuchys-golovnyy-mesedzh-shchorichnogo-proektu-ekotransformaciya-2019>.

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

Панасюк Олександра Олександрівна,

аспірантка кафедри соціоекономіки та управління персоналом,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана»

Стратегічне управління персоналом організації повинно бути ефективним. В економічній діяльності організації персонал відіграє життєво важливу роль як стратегічний партнер під час розробки та реалізації політики компанії. Стратегічну роль HR-менеджменту в реалізації політики управління персоналом можна спостерігати в різних видах діяльності, це і пошук, добір, навчання та розвиток, мотивація персоналу.

Проблеми з персоналом можуть бути складною перешкодою для багатьох компаній, існує безліч різноманітних компонентів, які можуть заплутати власників бізнесу та змусити їх приймати неефективні рішення, які сповільнюють роботу їхніх співробітників та їхнього бізнесу. Ефективне функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання визначається адекватною стратегією ефективного використання персоналу, яка є одним з найважливіших інструментів реалізації основних функцій системного управління [1].

Стратегічне управління персоналом у системі стратегічного менеджменту передбачає здійснення найму персоналу, його оцінки, винагороди і розвитку, виходячи із цілісного уявлення про мету розвитку підприємства.

У цілому можна виділити три варіанти стратегій щодо персоналу [2]:

- стратегії інвестування;
- стратегії стимулювання;
- стратегії залучення.

Стратегічне бачення і діяльність HR-менеджера передбачає пошук способів безпосереднього впливу на персонал для розвитку компанії. HR-менеджер повинен проявляти стратегічний підхід до розвитку та утримання співробітників, щоб відповідати потребам довгострокових планів компанії. Одним із інструментів стратегічного управління персоналом може бути використання цифрових технологій в управлінні HR-процесами.

Цифрова трансформація HR-менеджменту є важливою в епоху технологічного перетворення. Згідно з опитуванням Deloitte, бюджети на цифрову трансформацію зростуть на 25 відсотків [3]. З появою штучного інтелекту, блокчейну, машинного навчання, автоматизованого керування продуктивністю та багато іншого, HR-департаментам, які все ще покладаються на таблиці Excel для збору та інтерпретації даних, потрібно швидко перейти до використання програмних продуктів та цифрових засобів ведення бізнесу.

Цифрова трансформація має принести користь у кінцевому результаті економічної діяльності. Ціль трансформації має бути пов'язана із стратегічним

управління організацією. Це означає, що якщо HR-департамент хоче запровадити автоматизовану систему управління продуктивністю, яка дозволить їм збирати дані для прийняття рішення про оцінку заробітної плати, менеджерам і співробітникам також слід надати доступ до цієї платформи для перегляду та ознайомлення з цими даними.

Успіх проекту цифрової трансформації вимірюється бізнес-цінністю, яку він додає. Це може бути зменшення вартості пошуку та добору персоналу і таким чином зменшити загальні витрати організації. Це може бути зростання доходу шляхом найму потрібного кандидата за допомогою процесу відбору кандидатів під керівництвом штучного інтелекту. Впровадження цифрових технологій в управлінні персоналом — це не стільки застосування технологій, скільки вибір правильної технології для стабільного підвищення продуктивності праці персоналу в процесі реалізації стратегічного управління організацією.

Список літератури

1. Жоган І.М. Стратегічне управління персоналом підприємства. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5503/1/50.pdf>.
2. Зось-Кіор М.В., Семенюта М.В. Система оцінки персоналу підприємства в конкурентних умовах ведення бізнесу. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7648>.
3. What Is HR Digital Transformation? Definition, Strategies, and Challenges. URL: https://www.spiceworks.com/tech/innovation/articles/what-is-hr-digital-transformation-definition-strategies-and-challenges/#_003.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Продажець Анастасія Леонідівна

Магістр

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Фостолович Валентина Анатоліївна

д.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту, маркетингу та готельно-ресторанної справи

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Ринкове середовище організації та провадження бізнесу й інтенсивні темпи цифровізації змінило механізм мотивації праці працівників компаній. Існує значна кількість чинників, які призводять до незадоволеності роботою та соціальним статусом., зокрема це як відсутність належних стимулів до праці, так і неможливість досягти поставлених цілей законними засобами, що руйнує мрії про підвищення рівня життя.

Якщо управлінським персоналом ігнорується використання мотиваційного чинника у сфері праці, то це може призвести до зниження показників: продуктивності праці; якості продукції; трудової дисципліни та призвести до кризи усієї економічної системи. Оскільки відомо, що від можливості реалізувати очікування та від розуміння того, що зусилля принесуть бажані результати та будуть винагороджені залежить рівень активності, креативності та інноваційності працівників.

Чинником, що посилює мотивацію працівників підприємства, є реалізовані очікування матеріальної винагороди, яка отримана працівником. Стан емоційного задоволення працівників спричиняє виникнення більш високого рівня потреби ефективно працювати та підвищує мотивацію, в результаті чого активується прогрес у напрямку вдосконалення діяльності.

Ми вбачаємо за необхідне розробити заходи щодо підвищення мотивації працівників, технологічно розпочинаючи із визначення стратегії мотивації, яка передбачає певні процедури та дії щодо мотивації працівників. Кінцевою метою формування системи мотиваційного механізму є підвищення величини їх внеску у ефективність праці в системі господарської діяльності підприємства. З цією ціллю в системі управління підприємством необхідно сформувати мотиваційну стратегію.

Мотиваційна стратегія в системі планування технології управління підприємством (корпоративної стратегії) є її підсистемою, у формі довгострокового плану дій в частині реалізації ідеї використання та розвитку людського (трудоного) потенціалу компанії для забезпечення її стратегічної конкурентної переваги.

В процесі формування стратегії заохочення працівників компанії рекомендується дотримуватись певних принципів, а саме:

- дії, які забезпечать відчуття визнання за свій внесок у діяльність підприємства у персоналу;
- працівники повинні отримувати справедливую оплату за результатами роботи та інтелектуальних здібностей;
- система заохочення працівників повинна бути простою і зрозумілою за усіма деталями;
- методи заохочення повинні бути чіткими і відповідати основним стимулам працівників до праці.

В процесі формування мотиваційного механізму на підприємстві слід розуміти, що вихідним структурним компонентом стратегічного управління мотивацією людей є визначення корпоративної місії та цілей.

При реалізації системи мотивації праці на підприємстві необхідно розробити алгоритм управління мотиваційним механізмом на основі структури процесу управління:

- 1) стратегічне планування в системі заохочення персоналу;
- 2) формулювання набору стратегій розвитку заохочувального потенціалу;
- 3) впровадження стратегій та необхідних стратегічних змін;
- 3) стратегічний контроль у заохоченні персоналу.

Наступним аспектом є розгляд стратегії стимулювання, як однієї із функціональних стратегій підприємства.

Варто розуміти, що функціональна стратегія виступає більш вузьким стратегічним планом розвитку підприємства, що передбачає сукупність деталей загального плану розвитку (стратегічного плану) підприємства. На даному етапі важливо розробити системи стимулювання працівників для кожної із підгруп окремо.

Слід зауважити, що стратегія мотивації виступає ключовим фактором при розробці техніки управління персоналом компанії, сприяючи поступовий розвиток особистості кожного співробітника.

Розробляючи стратегію мотивації слід врахувати, об'єктивний зв'язок між величиною винагороди працівника та його внеском у систему підвищення ефективності економічної діяльності компанії. Запровадити таку можливість можливо через систему стимулювання людського капіталу через поєднання як матеріального так і нематеріального стимулювання.

В процесі дослідження нами відмічено, що у літературі зустрічається багато визначень терміну «мотивація». Узагальнене наше бачення передбачає мотивацію як процес, що відбувається всередині сомої людини та спонукає її до певної дії, змушуючи поводитися в якійсь конкретній ситуації певним чином, або за якоюсь моделлю.

Проте, поведінка особистості, як правило, здійснюється за певною моделлю керуючись найбільш сильною в даний момент потребою, необхідною для негайного задоволення, активізуючи при цьому всю свою енергію і можливості.

Якщо мотивацію розглядати технологічно як процес впливу на поведінку людини визначених факторів, то її можна розподілити на шість послідовних стадій, від виникнення потреби до її задоволення.

Дані стадії нами представлено схематично на рисунку 1.

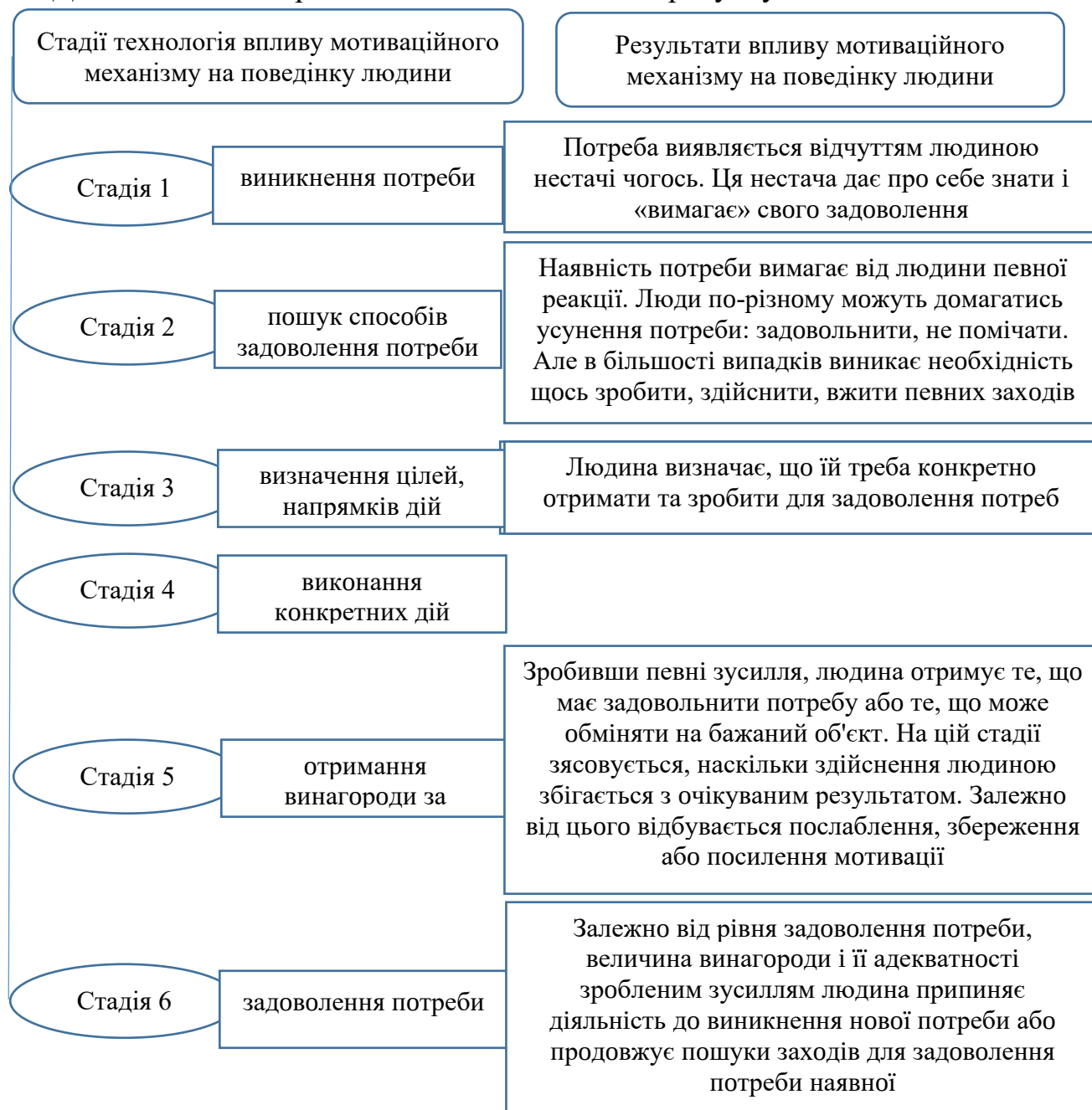

Рис. 1. Технологія впливу мотиваційного механізму на поведінку людини

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Досліджуючи еволюцію поглядів на технологію та методи активізації поведінки трудових ресурсів підприємства відмічено їх зв'язок із теоріями:

- «Теорія збагачення змісту праці»;
- «Теорія гуманізації праці»;
- «Теорія якості трудового життя»;

- «Теорія співучасті трудящих»;
- Інші теорії.

Варто зауважити, що змістовні і процесуальні теорії мотивації трудової діяльності справляють вплив на практику управління персоналом до сьогодення часу.

В процесі теоретичного дослідження поглядів науковців в частині теорій стимулювання талантів зазначено, що розвиток підприємства насамперед передбачає застосування відповідних форм та методів стимулювання при умові розвитку талантів компанії.

Отже, досліджуючи форми та методи мотиваційного механізму, та вивчаючи етапи розвитку і вдосконалення матеріальних й нематеріальних методів мотивації, виявлено, що при формуванні даної системи необхідною умовою є наявність відтворювальної ланки, оскільки без неї неможливо уявити економічного ефекту від провадження бізнесу. В процесі організації мотиваційного механізму на підприємстві слід враховувати, що найефективніша результативність стимулювання передбачає повноту усіх груп стимулювання. Для формування мотивації людини визначальне значення мають матеріальні стимули. Головною складовою матеріальної мотивації є не лише розмір оплати праці, але і можливість ефективної реалізації на ринку товарів і послуг.

Література

1. Гуцан О.М. Дослідження сутності мотиваційних теорій: сучасні, теорії атрибуції та поля. *Вісник Національного технічного університету. Харківський політехнічний інститут*. 2017. № 24(1246). С.26-30.
2. Іванов Ю. Мотиваційний механізм сучасного підприємства: теорія і практика розбудови. *Економіка України*. 2019. №11. С. 94 - 97

ПОРІВНЯННЯ ЦІЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ В УНІВЕРСИТЕТАХ США ТА УКРАЇНИ

Сич Тетяна Володимирівна

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри публічної служби та управління
навчальними й соціальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» м. Полтава, Україна

Тенденцією 21 століття є розгляд суспільством й державою освітянина як «носія освітніх і суспільних змін». Тому вкрай важливою є відповідність освітніх програм сучасним світовим тенденціям щодо підготовки фахівців, особливо коли мова йде про підготовку менеджерів в галузі освіти. В межах підготовки до проходження акредитації освітньої програми «Управління навчальним закладом» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» проведено порівняльний аналіз цільового компонента освітніх програм вітчизняних ЗВО та університетів США, призначених до підготовки магістрів спеціальності «Менеджмент» в освітній галузі. На наш погляд саме мета та завдання освітньої програми визначають стратегічний напрям та очікувані результати щодо підготовки здобувачів вищої освіти. Висновки щодо американського досвіду зроблено на основі аналізу магістерських програм за спеціальністю «Управління освітою» п'яти університетів США, а саме: Північно-західного університету, Університету штату Вашингтон, Гарвардського університету, Університету штату Джорджія та Університету штату Південна Кароліна. Серед шести вітчизняних до розгляду було взято освітні програми Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Полтава, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Національного університету водного господарства та природокористування м. Рівне, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» м. Київ. Ці заклади належать до різних груп, відрізняються за метою підготовки та займають різні позиції за національним рейтингом.

Аналіз цільового компоненту освітніх програм університетів США показав, що загальною метою вивчення дисциплін магістерської програми «Управління освітою» є підготовка освічених висококваліфікованих спеціалістів у галузі освіти для задовільнення регіональних та державних потреб. Крім того, для університетів США не є характерним загальний підхід до формулювання цілей

магістерської програми. Тобто кожний університет самостійно визначає цілі та зміст магістерської підготовки за спеціальністю, завдяки чому існує можливість упроваджувати власні оригінальні підходи до навчання. Це демонструє академічну свободу та автономію університетів США, що пов'язано із децентралізацією управління вищою освітою.

Наприклад, аналіз цільового компонента магістерської програми в Північно-західному університеті свідчить, що організатори цієї магістерської підготовки не ставлять за мету приділяти багато уваги технологічним аспектам управління. Мета програми спрямовує студентів на усвідомлення системи вищої освіти, розуміння педагогічного процесу, розвиток комунікативних навичок та використання дослідницьких знань на практиці, а також формування цінностей щодо навчання впродовж всього професійного життя.

Метою навчання за магістерською програмою університету штату Вашингтон є: підготовка працівників галузі освіти до лідерства в школі; проведення систематичного дослідження проблем в освіті; експериментування, інновації та розробка моделей удосконалення підготовки співробітників школи; генерація нових ідей з удосконалення освіти; залучення до спільних досліджень та службової діяльності освітнього підприємства. Отже, провідною стратегією навчання за магістерською програмою «Управління освітою» цього університету є підготовка магістрів як дослідників, новаторів, генераторів ідей тощо.

Згідно цілей магістерської програми Гарвардського університету у навчання магістрантів спрямовано на формування у них розуміння щодо сутності процесів навчання та викладання, розуміння шкільної культури, чинників, що заважають змінам у школі, та здобудуть вміння щодо розроблення стратегії подолання цих завад; навчатися використовувати зв'язки та аналізувати нові моделі лідерства та колегіальності, співпрацювати з батьками та керівниками шкіл тощо. Акцент програми робиться на переосмисленні ролі викладача у процесі реформування школи. Можна констатувати, що навчання за магістерською програмою у Гарвардському університеті спрямовано на формування керівника-реформатора, який знається на особливостях системи, якою він керує, тонкощах педагогічного процесу та має розвинутий емоційно-ціннісно-комунікаційний компонент професійної підготовки.

Особлива увага за цією магістерською програмою «Управління освітою» Університету штату Джорджія приділяється розвитку студентів, а саме навчанню та особистісному розвитку під час навчання у ЗВО. Головною метою навчання за магістерською програмою зі спеціалізацією в студентських питаннях (справах) є допомога магістрантам в оволодінні навичками та компетенціями, які є необхідними в роботі зі студентами ЗВО, а саме: сприяння міжособистісній співпраці, лідерство в групі, опанування адміністративних принципів та методів роботи. Тобто ця спеціалізована магістерська програма з управління освітою здійснює підготовку фахівців-керівників з надання послуг студентам університету.

Навчання за магістерською програмою «Управління освітою» університету штату Південна Кароліна теж має спеціалізацію, яка готує фахівців з управління

студентськими справами у дворічних, чотирирічних та професійних вищих закладах освіти. Програма передбачає опанування теоретичних знань та досліду практику, результати якої застосовуються задля поліпшення практики надання послуг студентам.

Отже, з наведеної характеристики цілей магістерських програм різних університетів США можна виділити спільні риси щодо цільового компонента, а саме: розвинуті комунікаційні та лідерські навички, новаторське мислення, уміння застосовувати власні дослідницькі досягнення та досвід практичної діяльності. Наявність спільної спрямованості в цілях програми підготовки пояснюється орієнтацією програми на рекомендації професійних організацій керівників освіти.

Порівняння цілей магістерської підготовки саме різних університетів надає певну картину специфіки формулювання цілей магістерських програм у сучасній Америці, а також характеризує систему вищої освіти в цілому, яку характеризує великий ступінь децентралізації.

В Україні довгі роки панувало централізоване управління системою освіти, реформи вищої школи, як правило, проводяться з ініціативи «зверху» та впроваджуються з опорою на традиції централізованого управління. Зараз вітчизняні виші отримали певну академічну свободу щодо змісту освіти. Реалізація освітніх програм регулюється стандартами вищої освіти, ліцензійними та акредитаційними механізмами.

Діючим Стандартом вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності: 073 Менеджмент другого (магістерського) рівня визначено такі цілі навчання: підготовка фахівців, здатних ідентифікувати та розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачають проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризуються невизначеністю умов і вимог [1]. Порівняємо цілі навчання освітніх програм останніх років, які реалізуються в Українських університетах для підготовки менеджерів освітньої галузі (табл. 1).

Таблиця 1

Цілі навчання освітніх програм вітчизняних ЗВО для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» в освітній галузі

№ з/п	Назва освітньої програми	Рік затвердження	Заклад освіти	Цілі навчання	особливість
1	Управління закладом освіти	2022	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	Формування висококваліфікованих і креативних спеціалістів у галузі управління освітньою сферою діяльності суб'єктів господарювання всіх організаційно-правових форм відповідно до потреб державного стратегічного управління	Підкреслено креативні якості фахівців та технологічний аспект управління різними типами закладів освіти та відповідність до державних запитів

Продовження таблиці 1

2	Управління навчальним закладом	2021	ДЗВО «Університет менеджменту освіти» м. Київ	Підготовка менеджерів освіти нового покоління, здатних ідентифікувати та вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері управління закладом освіти, їх підрозділів, підсистем для задоволення освітніх потреб держави, суспільства, освітніх установ і закладів, осіб, що навчаються.	Підкреслено креативні якості фахівців, за стандартом спрямовано на формування компетентностей щодо вирішення складних задач, акцентовано на орієнтацію щодо задоволення освітніх потреб держави, освітньої установи та здобувачів освіти
3	Управління навчальним закладом	2020	Національний університет водного господарства та природокористування м. Рівне	Формування висококваліфікованих і креативних фахівців нового покоління у сфері управління навчальними закладами різних організаційно-правових форм, які зможуть професійно забезпечувати стабільне функціонування та розвиток закладів освіти, здатних забезпечити високу якість надання освітніх послуг, раціонально управляти ресурсами установи.	Підкреслені креативні якості фахівців, технологічні аспекти управління різними типами закладів освіти та їх розвитку, спрямованість на забезпечення якісних освітніх послуг
4	Управління закладом освіти	2022	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського	Підготовка конкурентоздатних фахівців з урахуванням потреб регіонального ринку, здатних інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких та мультидисциплінарних контекстах, проводити дослідження та впроваджувати інновації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.	Підкреслено конкурентоздатність фахівців з урахуванням потреб ринку, а також за стандартом йдеться про вміння розв'язувати складні задачі, проводити дослідження та впроваджувати інновації. Особливістю є урахування соціальної та етичної відповідальності.

Продовження таблиці 1

5	Управління закладом освіти	2022	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	підготовка висококваліфікованих, перспективних менеджерів у галузі знань 07 «Управління та адміністрування», здатних майстерно виконувати професійно-управлінські функції, вирішувати практичні проблеми та складні спеціалізовані задачі, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, у сфері управління організаціями та їх підрозділами відповідно до соціокультурних та освітніх викликів, що дасть їм можливість широкого доступу до працевлаштування та подальшого навчання.	Підкреслено конкурентоздатність фахівців, функціональні та технологічні аспекти управління, за стандартом йдеться про вміння розв'язувати складні задачі. Особливість – спрямованість на урахування соціокультурних та освітніх викликів
6	Управління закладом освіти	2022	ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Полтава	Підготовка високопрофесійних конкурентоспроможних керівників освітнього закладу, здатних ідентифікувати та розв'язувати складні завдання у сфері освітнього менеджменту, професійно забезпечувати функціонування та розвиток установи та її підрозділів, здійснювати дослідження та впроваджувати інновації, що передбачає розвиток фахових компетентностей і практичних навичок, необхідних для виконання професійних функцій на високому рівні	Підкреслено креативні якості фахівців, технологічні аспекти управління функціонуванням та розвитком закладів освіти, за стандартом спрямовано на формування компетентностей щодо вирішення складних задач, проведення досліджень та впровадження інновацій

* Освітні програми взято з офіційних сайтів університетів

За результатами проведеного аналізу, можна зробити висновок, що вітчизняні університети у формулюванні мети освітніх програм орієнтуються на стандарт та використовують стійкі словосполучення з мети стандарту. Практично у всіх розглянутих прикладах цілей навчання мова йдеться про підготовку конкурентних менеджерів нового покоління в галузі освіти, які мають відрізнятися креативністю, здатністю вирішувати складні задачі і проблеми у сфері менеджменту, проводити дослідження та впроваджувати інновації. Особливість цілей навчання проявляється у спрямованості на врахування потреб держави, регіону, учасників освітнього процесу, врахування соціокультурних та освітніх викликів, соціальної та етичної відповідальності тощо.

У порівнянні з цілями навчання освітніх програм університетів США, а можна відзначити: що цільовий компонент в цілому співпадає, а саме: підготовка освічених висококваліфікованих, креативних спеціалістів у галузі освіти для задовільнення регіональних та державних потреб, які вміють використовувати дослідницькі знання на практиці, мають розвинені комунікативні навички. На наш погляд, у вітчизняних освітніх програмах більше акцентується увага на технологічних аспектах управління. Цілі освітніх програм університетів США відрізняються більшою варіативністю, що підкреслює особливість спрямування стратегії навчання за освітніми програмами університетів.

Список літератури

1. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності: 073 Менеджмент другого (магістерського) рівня, рівень освіти: Магістр : затверджено наказом МОН України від 10.07.2019 р. № 959. 14 с.

THE LIFE STRATEGY OF A CREATIVE PERSON

Meybaliyev Mammadali Talyat oglu

Candidate of Medical Sciences, dosent,
Vice-Rector for Scientific Work

Korenyako Lyubov Borisovna

Leading Patent Engineer,
Azerbaijan State Institute Advanced Training
for Doctors named after A.Aliyev, Baku

It is no secret that the choice of scientific direction for young scientists in most cases is determined by the supervisor. Regarding the role and example of teachers in the fate of young scientists, D. I. Mendeleev said: "... only that teacher will act fruitfully on students who is himself strong in science, possesses it and loves it. The whole pride of the teacher is in the students, in the growth of the seeds sown by him" [1].

The transfer of knowledge, scientific approaches, skills and ideas has been going on from teacher to student throughout the history of mankind. The style of scientific work. It is important to define, develop and implement your own style of scientific research, decide how to work more comfortably and/or successfully – as a member of a single team, strictly individually, under soft or hard scientific guidance. It should be remembered that this is part of learning and becoming a scientist, and almost all options are possible throughout life.

High efficiency in the implementation of the planned plans is the key to scientific productivity. No matter how trite, but it is expressed in the daily production in hours or units of scientific products (patents, articles) per year. You should also learn a good technique for formulating and solving scientific problems. A systematic, thoughtful search for optimal solutions is needed. The main task of a scientist as a professional is scientifically based planning and high-quality execution of scientific research in order to obtain new facts and knowledge, create an innovative product (methods, technologies, test systems, medicines, devices, etc.). On this basis, new concepts and theories are put forward, new, often pioneering directions in science are being developed. The analysis shows that the scientific biographies of leading scientists are very similar: throughout their lives they have demonstrated high efficiency, dedication, high rates of scientific activity, its effectiveness and significance for practice.

I. I. Mechnikov believed that a scientist should be motivated for long-term and effective work. He said that a person who wants to preserve mental strength as long as possible and complete a full cycle of life should lead a very moderate lifestyle and follow the rules of rational hygiene [2]. Working in a certain institution (research institute, university), a researcher works on the basis of a contract, is an employee hired to carry out a project for a certain period. Therefore, as an employee for hire, he is obliged to perform a strictly defined range of duties, obey the official requirements of the head, execute his orders, complete planned work efficiently and on time, prepare

reports and publications. The administrative role of a scientist is realized throughout his career as a researcher, responsible executor of a project, leader of a scientific group, head of a laboratory (department), head of an institution or major scientific state programs.

The ingredients of science: scientific novelty, innovation, logical presentation and presentation of the material (tables, figures), good data, in-depth analysis of the results, including statistical provability and serious discussion involving literature. Achieving a high level in scientific activity requires maximum self-organization, self-discipline and, especially, the application of the mind from a young scientist.

N. I. Pirogov, talking about life and science, said: "Everything high and beautiful in our life, science and art is created by the mind with the help of fantasy, and much is created by fantasy with the help of the mind" [3].

Scientific article. A researcher needs to be critical of the content of articles. Reading at least two articles a day in detail (not only from a close field of knowledge) and determining their quality can help in a more objective assessment of their work. Scientific journals are a network of international and national professional publications that provide the scientific community with the results of the research of a huge army of authors, their evaluation and recognition. Choosing a journal to publish a scientific paper is a critical stage. First of all, after receiving the scientific results, formulate the main ideas of the article and start writing it. Work on improving the quality of the article before it is submitted to the journal [4]. Ideally, the examination of the article by the members of the editorial boards contributes to improving its quality. To a greater extent, this concerns the clarity of the presentation of the material. Even complex ideas and justifications should be presented logically and in an understandable form. A very valuable article, but written in unclear, bad language, is likely to be rejected by the journal or sent for revision. Most often, reviewers suggest that authors correct the title, clarify the details of methods or research results, and add additional data to support the conclusions and substantiate the scientific novelty.

The correct answer of the author to the work rejected by the editorial board is to listen to the comments of the reviewer and answer all questions objectively. The quality of the journal is paramount, choose strong specialized journals with a large circulation and a high impact factor for publishing articles, rather than publications that promise the fastest publication times.

Performance indicators. The problem of studying and evaluating science is actualized by the tasks of more dynamic development of scientific potential put forward in recent years, which requires new approaches to analyzing the current state and future prospects of world scientific research [5].

The databases "Web of Science" and "Scopus" are international search and evaluation organizations. They are used to evaluate the contribution of scientists to world progress and research of scientific communication. In this regard, a number of countries (China, Poland, Russia, Japan) have already come to the conclusion that it is necessary to create national citation databases. A scientific electronic library has been created in Russia (www.elibrary.ru) . In 2008, a new methodology was introduced for

evaluating scientific organizations by the number of published articles, citation index, impact factor, number of patents, international contracts, etc. [5, 6]

Recently, the Hirsch index (H-index) has been used to assess the activity of a researcher in the world. This index is equal to N, if the author or a team of authors has N scientific publications, each of which is cited at least N times. Due to its simplicity, it quickly gained popularity. For example, Nobel Prize laureates have an H-index of more than 30. [7].

A G-index has also been developed that reflects the scientific productivity of a scientist based on the accounting of publications and their citations. [8].

Publication of research results in journals with a high impact factor is a priority. Every year scientific publications are evaluated, their impact factor is adjusted. Among thousands of existing journals, the impact factor varies significantly: New England Journal of Medicine – 53; Lancet – 33,6; Lancet Infectious Disease – 16,14; European Journal Clinical Microbiology – 2,63; Journal Clinical Microbiology (USA) – 4,22; Allergy – 6,22; Pediatrics – 5,39; AIDS – 6,34.

Scientific cooperation. The establishment and development of cooperation in science plays a special role. Establishing scientific contacts and cooperation strengthens the passion for science, stimulates the researcher to achieve a higher level. The main trend of modern science is globalization, internationality (creation of consortia), interdisciplinarity, implementation of projects in a short time (2-3 years).

Publications made by researchers from several countries are considered to be more reliable, evidence-based, published in rating journals, respectively, more frequently cited. Scientific research is arranged in such a way that each disclosed question generates a lot of new ones that require searching for answers. It is important to discuss developments, partners will be grateful for new innovative approaches, which will also eliminate misunderstandings or conflicts. In scientific articles, you can express gratitude, quote the publications of your teachers, colleagues and partners. Direct communication is always the best way to plan contacts, it promotes inner enrichment, brings you closer to achieving your goal. At the end of the twentieth century, there was a transformation of the position of science in society, the state of science itself, and these processes will intensify. Now civilization is distinguished by the expression of technical components, the success of which is ensured by the development of new branches of science [9].

At the same time, the requirements for occupational safety, health protection and provision of medical care to the population are increasing in society. As a result, there is a sharp increase in the pragmatic attitude towards science, including medical science, which can negatively affect the development of fundamental science to a certain extent. It is necessary to identify priority areas, evaluate results more strictly and strengthen financial support for leading laboratories and institutions. Currently, an intensive search for new approaches in the organization of science is underway. The country needs not just specialists who possess certain technologies, but a competitive professional elite with creative thinking, competence and capable of ensuring the progress of national medical science.

List of literature

1. Mendeleev D.I. Chronicle of life and activity. – L., 1984.14 p.
2. Mechnikov I.I. Etudes of optimism. – M., 1986.
3. Abaev Yu.K. Science in the modern world. // Healthcare. – 2011. – No.7. –pp.60-64.
4. Barkovsky E.V. How to write a scientific article // Healthcare. - 2012. –No. 1. – pp.70-73.
1. Mendeleev D.I. Chronicle of life and activity. – L., 1984.14 p.
2. Mechnikov I.I. Etudes of optimism. – M., 1986.
3. Abaev Yu.K. Science in the modern world. // Healthcare. – 2011. – No.7. –pp.60-64.
4. Barkovsky E.V. How to write a scientific article // Healthcare. - 2012. –No.1. – pp.70-73.
5. Redkina N.S. Formalized methods of analysis of documentary information flows // Bibliosphere. – 2005. – №2. –C.51–59.
6. Berezkina N.Yu., Khrenova G.S. Analysis of the publication activity of scientists of Belarus using databases "Web of Science".// Inform. resources of Russia. - 2008. – No. 4. – pp.18-21.
7. Rosenberg G.S. "The hypocrisy" of science and the half-life of the citation of scientific ideas. //Interdisciplinary Scientific and Applied Journal "Biosphere" 2018, vol. 10, No. 1, pp.52-56
8. Egghe L. Theory and practice of the g-index. Scientometrics, 2006
9. Parakhonsky A.P. Effectiveness of optimal fixed combinations of drugs.// Fundamental research. - 2009. – No. 4. – pp.49-53.

ЕНДОКРИННІ ЕРИТРОЦИТОЗИ В КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Видиборець Неллі Віталіївна

лікар-ендокринолог

ННП КОР «Київська обласна клінічна лікарня»

Вступ. Еритроцитозом називається збільшення кількості еритроцитів в периферичній крові, в поєднанні із збільшенням концентрації гемоглобіну, показників гематокриту та маси циркулюючих еритроцитів понад вікові та статеві фізіологічні норми.

Лабораторними ознаками еритроцитозу є збільшення кількості еритроцитів в периферичній крові понад $5,0 \cdot 10^{12}/\text{л}$ у жінок та більше $5,5 \cdot 10^{12}/\text{л}$ у чоловіків, концентрації гемоглобіну понад 164 г/л у жінок та 172 г/л у чоловіків, показника маси циркулюючих еритроцитів понад 32 мг/кг у жінок та більше 36 мг/кг у чоловіків, гематокриту відповідно понад 0,47 та 0,48 [2, 9, 13, 14].

Збільшення кількості циркулюючих еритроцитів та гемоглобіну в одиниці об'єму периферичної крові може відображувати мієло-проліферативне захворювання, або пристосовно-адаптаційні реакції в організмі у відповідь на системну чи локальну гіпоксію, а також патологічний процес, зумовлений надмірною продукцією факторів стимуляції еритропоезу, зменшенням гемолітичної функції селезінки та виходу еритроцитів із депо без зміни швидкості еритропоезу, згущенням крові за зневоднювання, екзогенної стимуляції еритропоезу різними чинниками та успадкуванням [1, 7, 13].

Мета дослідження: аналіз доступних літературних джерел щодо вивчення ендокринних еритроцитозів.

Матеріал та методи. Результати клінічних досліджень знаходили в базах даних JAMA, Scholar, NCBI, Cochrane Library і PubMed за період 2007-2018 рр. за ключовими словами, що мають відношення до вивчення процесів глікирування глюкозою циркулюючих і структурованих протеїнів незалежно від їхнього дизайну.

Результати. Еритроцитоз серед захворювань системи крові – властивий для справжньої поліцитемії, еритроцитемічної фази сублейкемічного мієлозу та синдрому Револя (Revol), що проявляється есенціальним тромбоцитозом, геморагіями із слизових оболонок та травного тракту. Якщо цей синдром прогресує, з'являються еритроцитоз, лейкоцитоз, гіперпротеїнемія, спленомегалія, тромбози та тромбофлебіти. Захворювання, за звичай, проявляється в похилому віці.

Окремо виділяють групу так званих стрес-еритроцитозів, обумовлених виходом еритроцитів із депо. Психічно-емоційне перенавантаження, глибокі переживання, безсоння, важка праця та незвичне для організму фізичне навантаження, гіпертонічний криз, тощо можуть спричинити підвищення рівня катехоламінів та інших гуморальних факторів, які викликають збудження альфа-

1- адренорецепторів селезінки, її скорочення та вихід із неї депонованих еритроцитів в периферичний кровообіг. Для стрес-еритроцитозу властива зворотна динаміка в часі [2, 3, 9, 16].

Спадкові та сімейні еритроцитози спостерігають серед корінних жителів Якутії-Сохи, народів Крайньої Півночі, Чукотки, Аляски. Їх походження пов'язують із рецесивно-спадковим наслідуванням. Цілком вірогідно, що вони можуть бути обумовлені певними народними традиціями харчування, мінералогічними особливостями території проживання, тощо.

Еритроцитози, обумовлені зневоднюванням чи виходом води із судинного русла в тканини, називають відносними або гемоконцентраційними. Так, еритроцитози, що зумовлені гіповолемією, спостерігають при втраті води організмом внаслідок: сильного потовиділення (робота біля мартену, на прокатних станках, перебування в пустелі без води, при інфекційних захворюваннях тощо), діареї та блюванні (гострі панкреатити, загострення гастритів та виразкової хвороби, об'ємних процесах мозку, інфекційних захворюваннях з ураженням травного тракту тощо); кетоацидозу у хворих на цукровий діабет, масивних опіках, некротично-виразкових змінах шкіри тощо.

Абсолютний еритроцитоз може бути проявом ряду різних за патогенетичними механізмами розвитку захворювань. Він може як відображати компенсаторно-пристосовні реакції організму у відповідь на генералізовану чи локальну гіпоксію тканин — це доцільні або адекватні абсолютні еритроцитози, так і внаслідком зниження чи виключення гемолітичної функції селезінки, надмірної продукції гуморальних факторів, що стимулюють еритропоез без фізіологічної потреби в цьому — це недоцільні або неадекватні абсолютні еритроцитози [7, 8, 9, 10].

Чільне місце в структурі доцільних (адекватних) еритроцитозів займають еритроцитози ендокринного походження [4, 10, 12]. Незаперечно, що гормони безпосередньо впливають на гемопоез і еритропоез, а також на перебіг окислювально-відновлювальних процесів. Гормональне стимулювання метаболічних реакцій завжди супроводжується підвищенням утилізації кисню, а тому поява еритроцитозу забезпечує цей процес є доцільним. Помірно виражені еритроцитози характерні для хворих на токсичні форми зобів (токсична аденома, дифузний токсичний зоб, змішаний зоб з тиреотоксикозом), рак щитовидної залози з тиреотоксикозом. Тиреоїдні гормони стимулюють еритропоез і активізують посилення окислювально-відновлювальних процесів, для прискорення яких потрібна більша кількість кисню.

Іноді еритроцитози зумовлюються також гормонально активними пухлинами надниркових залоз або їх уродженою гіперплазією. Виникнення еритроцитозу пояснюється надмірною продукцією гормонів, які прискорюють еритропоез шляхом безпосередньої стимуляції диференціювання клітин еритроїдного ряду і посилення процесів синтезу еритропоетину.

Розглянемо пухлини надниркових залоз, які можуть супроводжуватись еритроцитозами. Пухлини (або гіперплазія) коркового шару: альдостерома — первинний альдостеронізм — синдром Конна (Conn) — пухлина походить із

клубочкової зони коркового шару; кортикостерома — синдром Іценко-Кушинга — пухлина із пучкової зони; андростерома — пухлина із сітчастої зони. Іноді бувають змішані пухлини із коркового шару, наприклад, кортикоандростерома тощо. Еритроцитоз також може супроводжувати пухлини мозкового шару надниркових залоз — феохромоцитом та феохромобластома, та пухлини із хромафінної тканини позанадниркового розташування — параганглії (парагангліома, хемодектома). З еритроцитозом нерідко поєднується перебіг пухлин гіпофізу, посиленні його тропних функцій та вторинний патологічний стимуляції залоз — мішеней. Відомо, що андрогени мають безпосередній стимулюючий вплив на еритропоез, а тому і захворювання, що протікають із абсолютним або відносним підвищенням рівня андрогенів можуть супроводжуватись еритроцитозом. Це, насамперед, гормонально активні пухлини гонад у чоловіків (абсолютне підвищення рівня андрогенів), а також пухлини, кісти та туберкульоз яєчників у жінок з відносним підвищенням рівня андрогенів за рахунок виключення естрогенпродукуючої функції гонад. Аналогічне походження еритроцитозу і в клімактеричному періоді у жінок. Слід зазначити, що в період клімаксу поряд з вищевказаними явищами підвищується тонус симпато-адреналової системи, що призводить до появи в крові надлишку гуморальних факторів, які стимулюють еритропоез, а також викликають скорочення селезінки і забезпечують вихід депонованих в ній еритроцитів в периферичний кровообіг.

Еритроцитоз може супроводжувати і синдром Піквіка (Pickwickorum). Механізм походження еритроцитозу при цьому своєрідний: з одного боку, маса тіла перевищує нормальну на 100% (ожиріння IV ступеню), що потребує додаткового забезпечення периферичних тканин киснем, а з іншого — відбувається гіповентиляція легень внаслідок високого стояння діафрагми, сповільнення частоти дихання за рахунок пригнічення дихального центру мозку внаслідок гіпоксії. Така диспропорція між забезпеченням киснем і потребами у ньому і призводить до еритропоетинзалежної стимуляції еритропоезу та появи еритроцитозу.

Ендокринні еритроцитози:

1. Гормонально-активні пухлини або гіперплазія надниркових залоз

1.1. Пухлини коркового шару:

- 1.1.1. Альдостерома - синдром Конна (Conn)
- 1.1.2. Альдостерома - синдром Барртера (Bartter)
- 1.1.3. Кортикостерома - синдром Іценко-Кушинга
- 1.1.4. Андростерома
- 1.1.5. Змішані пухлини

1.2. Пухлини мозкового шару:

- 2.1. Феохромоцитом
- 2.2. Феохромобластома

2. Гормонально-активні пухлини позанадниркової хромафінної тканини:

- 2.1. Парагангліома

2.2. Хемодектома

3. Пухлини гіпофізу

5.1.3.3.1. Синдром Нельсона (Nelson)

4. Абсолютним або відносним підвищенням рівня андрогенів:

4.1. Пухлини гонад у чоловіків

4.2 Пухлини яєчників

4.3. Кісти яєчників

4.4. Туберкульоз яєчників

4.5. Клімактеричний період у жінок

5. Ожиріння (синдром Піквіка (Pickwickorum))

6. Захворюваннями щитоподібної залози

6.1. Дифузний токсичний зоб

6.2 Токсична аденома

6.3. Змішаний токсичний зоб

6.4. Рак щитовидної залози з тиреотоксикозом

Діагностика. Як видно із наведених вище даних, еритроцитоз є як діагностичною, так і диференційно-діагностичною проблемою [2,5,9,13]. Актуальність проблеми стане очевиднішою, якщо зважити на те, що для усунення симптоматичного еритроцитозу достатньо вплинути на причину, що його обумовила, в той час як для лікування мієлопроліферативних захворювань, зокрема справжньої поліцитемії, застосовують цитостатичні засоби, які мають мутагенну дію.

При виявленні еритроцитозу в аналізі крові хворого рекомендуємо, насамперед, впевнитись в постійному його характері, це дозволяє іноді запобігти призначенню невинуватених досліджень, часто дорогих. Треба прослідкувати динаміку показників червоної крові на тлі гемограми протягом тижня, призначаючи три аналізи крові з інтервалом 2-3 дні. Це дозволить, насамперед, виключити або підтвердити наявність стрес-еритроцитозу. Якщо ви впевнилися в постійному характері еритроцитозу, слід продовжувати діагностичний пошук.

Лікування. Лікування симптоматичних еритроцитозів зводиться до усунення причини, що їх зумовила, а справжньої поліцитемії — до застосування спеціальних схем хіміотерапії. Кровопускання при еритроцитозах не є патогенетично обґрунтованим методом лікування, але коли еритроцитоз виражений і загрожує розвитком тромбоемболічних ускладнень, то спочатку слід провести терапію, направлену на покращення реологічних властивостей крові (реополіглюкін, трентал, пентоксифілін, курантіл, агапурин тощо), а потім на тлі введення фізіологічного розчину провести гемоексфузію в умовах стаціонару. У випадках злоякісного перебігу симптоматичного еритроцитозу, особливо на тлі захворювань, що супроводжуються аутоімунними механізмами розвитку, призначають глюкокортикоїди та малі дози цитостатиків (з одного боку — для подавлення мієлопроліферації, з іншого — як імуносупресанта).

Таким чином, еритроцитоз є актуальною діагностичною проблемою сучасної медицини, оскільки важко назвати таку галузь медичної практики, фахівці якої б не стикались з ним в повсякденній практиці.

Список літератури

1. Выдыборец С.В. Симптоматические эритроцитозы: обзор литературы//Врачеб. дело.-1989.-N12.-С.31-35.
2. Демидова А.В. Анализ причин диагностических ошибок при краснокровии. Современные подходы к дифференциальной диагностике эритремии и вторичных эритроцитозов//Терапевт. арх.-1984.-Т.56,N6.-С.147-153.
3. Демидова А.В. Вторичные эритроцитозы//Терапевт. арх.-1985.-Т.57,N7.-С.49-54.
4. Семененя И.Н., Петрова А.М. Клиническое значение вторичных эритроцитозов//Терапевт. арх.-1990-Т.62,N7-С.140-143.
5. Хуцишвили Г.Э., Чхаидзе Н.И. Течение паранефрита под маской полицитемии//Сабчота медицины.-1988.-N6.-С.51-52.
6. Adamson J.W. Erythropoietin: In vitro and in vivo studies of the regulation of erythropoiesis//Schweiz. Med. Wschr.-1988.-Vol.118,N42.-P.1501-1506
7. Agarwal M.B. Polycythaemia//Indian. Pract.-1984.-Vol.33,N1.-P.55-61.
8. Balcerzak S.P., Bromberg P.A. Secondary polycythaemia//Semin. Hematol.-1975.-Vol.12,N4.-P.353-382.
9. Berlin N.J. Diagnosis and classification the polycythaemias// Semin. Hematol.-1975.-Vol.12,N4.-P.339-351.
10. Erslev A.J. Caro J. Pathophysiology and classification of polycythaemia//Scand.J. Haematol.-1983.-Vol.31,N4.-P.287-292.
11. Napier J.A.F., Janovska-Wieczorek A. Erythropoietin measurements in the differential diagnosis of polycythemia//Brit.J. Haematol.-1981.-Vol.48,N3.-P.393-401.
12. Orwoll E.S. Orwoll R.J. Hematologic abnormalities in patients with endocrine and metabolic disorders//Hematol. Oncol. Clin.N.Amer.-1987.-Vol.1,N2.-P.261-279.
13. Polycythemia: Mechanism and management/D.W.Golde, W.G.Hocking, H.P.Koeffler et.al//Amer.Intern. Med.-1981.-Vol.95,N1.-P.71-87.
14. Rodak B.F. Diagnostic hematology.-Philadelphia ect.:Sunders, 1995.-720p.
15. Serum immunoreactive erythropoietin in hypoxic lung disease with and without polycythaemia//J.A.Wedzicha, P.Mary Cotes, D.W.Empey et al//Clin.Sci.-1985.-Vol.69,N3.-P.413-422.
16. Stress erythrocytosis and diabets mellitus/M.Tominaga, T.Takeuchi, Y.Yto et al//J.Jap. Diabet. Soc.-1985.-Vol.28,N5.-P.612-614.
17. Vonesch H.J. HbA_{1c}/hb A_{1c}-Bestimmung; gegenwartiger. Stand und praktische Bedeutung//Schweiz. Med. Wschr.-1987.-Vol.117,N2.-P.39-42.

ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ ГОСТРОГО КОРОНАРНОГО СИНДРОМУ НА ДОГОСПІТАЛЬНОМУ ЕТАПІ У ПАЦІЄНТІВ БЕЗ ПІДЙОМУ СЕГМЕНТА ST

Голозубова Олена Валеріївна,

к.мед.н., асистент кафедри загальної практики, сімейної медицини та
внутрішніх хвороб
Харківського національного медичного університету

Лозінська Олена Максимівна

студентка
Харківського національного медичного університету

Тоткалова Вікторія Сергіївна

студентка
Харківського національного медичного університету

Вступ: Хвороби системи кровообігу (ХСК) продовжують займати одну з перших позицій з причин смертності на противагу величезній роботі, що виконана ВООЗ та органами охорони здоров'я щодо покращення ситуації.

Провідною причиною захворюваності, тимчасової втрати працездатності, інвалідності та передчасної смертності є ішемічна хвороба серця (ІХС).

За різними оцінками, найближчим десятиліттям очікується підвищення поширеності серцево-судинних захворювань (ССЗ) через збільшення впливу факторів ризику (гіподинамія, ожиріння, цукровий діабет, стрес), а також частки населення похилого та старечого віку [1].

Мета: дослідити проблеми диференційної діагностики гострого коронарного синдрому на догоспітальному етапі у пацієнтів без підйому сегмента ST.

Матеріали та методи: проведено аналіз матеріалів зазначених джерел ретроспективним методом дослідження.

Найбільш небезпечним проявом ІХС є гострий коронарний синдром (ГКС) у різних його видах: нестабільна стенокардія, гострий інфаркт міокарда (ГІМ) з підйомом сегмента ST та ГІМ без підйому ST.

Госпітальна летальність пацієнтів з ІМ з підйомом сегмента ST вища, ніж у пацієнтів без елевації ST (7 проти 3–5% відповідно), однак через 6 місяців вірогідність смерті від серцево-судинних причин вирівнюються в обох категоріях хворих і становить відповідно 12 і 13% відповідно. Через 4 роки смертність у пацієнтів, які перенесли ГКС без елевації сегмента ST була удвічі вищою, ніж у пацієнтів з ГКС з елевацією сегмента ST. Ключовими проблемами ведення таких пацієнтів є своєчасна і точна діагностика, оцінка ступеня ризику та прогнозу захворювання, призначення адекватного лікування.

У більшості випадків причиною ГКС є розрив або ерозія атеросклеротичної бляшки з тромбозом різного ступеня, що призводить до ішемії та некрозу міокарда. Призначити найбільш раціональне лікування хворих на ГКС дозволяє стратифікація ступенів ризику розвитку ускладнень [2].

Діагностика ГКС у пацієнтів з гострим болем у грудях може бути складним завданням, особливо за атипової клінічної картини або відсутності специфічних електрокардіографічних змін, що в результаті призводить до пропущеного ГІМ у негоспіталізованих [3]. Зростає кількість хворих, які раніше перенесли ГІМ та мають незворотні зміни на ЕКГ, які звертаються у зв'язку з повторною судинною подією, що ускладнює діагностику таких хворих. [4].

З іншого боку, є гіпердіагностика нестабільної стенокардії не лише на догоспітальному етапі, а й у стаціонарі, що, у свою чергу, призводить до невиправданого збільшення госпіталізованих хворих, зростання кількості проведених судинних втручань без достатніх свідчень [5].

Під час великого надходження пацієнтів з болем за грудиною у відділенні екстреної медичної допомоги (ЕМД) через дефіцит часу може формуватися неправильна оцінка ризику пацієнтів, що надходять, створюючи потенційну небезпеку для хворих, які потребують екстреної допомоги. Зважаючи на високу настороженість по відношенню до ГІМ, спеціаліст ЕМД може виставити діагноз ГКС там, де цього немає [6].

Догоспітальний етап залишається найскладнішим визначення тактики ведення хворого з болем у грудній клітині. Велика кількість пацієнтів може мати атипову клінічну картину гострого коронарного синдрому [7]. Від догоспітального етапу залежить, до якого стаціонару буде доставлено пацієнта, чи зможе він отримати спеціалізовану допомогу. Прикладом є випадок 74-річної жінки (штат Невада, США) з ізольованим болем у горлі. Під час обстеження на ЕКГ виявлено синдром Велленса, при ангіографії - 90% оклюзія передньої низхідної артерії [8]. Він яскраво демонструє, що, ґрунтуючись на клініці, не завжди можна запідозрити коронарну патологію.

Навіть в умовах сучасної тактики ведення пацієнтів смертність, частота ІМ та повторних госпіталізацій у пацієнтів з ГКС залишаються на відносно високому рівні. Залишається проблема діагностики ГКС на різних етапах ведення пацієнта. Особливо гостро стоїть це питання щодо хворих на ГКС без підйому ST, оскільки найчастіше даних за гостру коронарну патологію на ЕКГ немає [9].

Сучасна тактика ведення пацієнтів з будь-яким видом ГКС полягає в ранній доставці пацієнта до центру, який має можливості оперативного лікування ГКС (якщо це можливо). Однак дослідження U. Hoffmann та ін. [10] у США показало, що 50% пацієнтів, які пройшли ЧКВ після надходження до стаціонару з діагнозом ГКС, мали незмінені коронарні судини, а в 73% випадків пацієнти не потребували екстреного коронарного втручання. Це свідчить про необхідність покращити скринінг хворих на різних етапах надання допомоги із застосуванням сучасних шкал [11].

Діагноз ГІМ є нині передусім лабораторним, тобто інфаркт міокарда має підтверджуватись підвищенням рівня кардіомаркерів у крові. Визначення рівня тропонінів - найбільш вживаний метод через високу чутливість і специфічність. Серцеві тропоніни відіграють важливу роль не тільки у встановленні діагнозу, а й у стратифікації ризику у пацієнтів з ГКСбпСТ [12].

Згідно з четвертим універсальним визначенням інфаркту міокарда (Європейське суспільство кардіологів, 2018) критерієм некрозу міокарда є наростання та (або) зниження рівня серцевого тропоніну (за умови, що хоча б одне значення перевищувало 99-й перцентиль від верхньої межі норми) у поєднанні з наявністю однієї або кількох ознак ішемії [13].

Проте кінетика вивільнення тропонінів ускладнює використання цього білку як раннього маркера некрозу міокарда. У хворих з ГІМ рівень тропоніну починає зростати лише через 3–4 години після появи клінічних симптомів [14]. При ГКСбпСТ рівень тропоніну може нормалізуватись через 48–72 години. При недостатньому підвищенні тропоніну необхідні повторні вимірювання його рівня через 1, 3 та 6 годин із застосуванням алгоритмів та протоколів Європейського товариства кардіологів [15].

Застосування визначення високочутливого тропоніну у крові для ранньої діагностики ГІМ не призводить до зниження летальності серед пацієнтів з ГКС як у стаціонарі, так і у віддаленому періоді [16]. Навпаки, обрана тактика застосування тропонінодіагностики, у тому числі застосування високочутливих тропонінів, призводить до більшої кількості госпіталізованих, судинних втручань, зростання витрат на діагностику та лікування, не впливаючи на виживання [17].

Таким чином, для зниження перевантаження приймальних відділень або відділень ЕМД є важливим пошук можливостей догоспітальної оцінки ризику пацієнта з болем у грудній клітині.

Можливе вирішення цієї проблеми - комбіноване визначення тропонінів та серцевого білка, що зв'язує жирні кислоти (Н-ФАВР), для стратифікації ризику пацієнтів із підозрою на ГКС [18]. Відомо що Н-ФАВР з'являється в крові хворого з пошкодженням міокарда раніше у порівнянні з тропоніном [19], що може прискорювати стратифікацію ризику пацієнта.

Чутливість і специфічність Н-ФАВР становила 89,7% і 68%, для тропонін І — 62,1% і 100%, а для КФК-МВ — 44,8% і 92% відповідно для діагностики ГІМ. Було виявлено, що чутливість Н-ФАВР значно перевершує початкові тропонін І та КФК-МВ для тих, хто спостерігався протягом 6 годин (100% проти 46,1%, 33% відповідно).

Н-ФАВР є високочутливим біомаркером для ранньої діагностики ГІМ. Н-ФАВР як ранній маркер і тропонін І як пізній маркер були б ідеальною комбінацією для повного діагностичного вікна для ГІМ. Виявлення ураження міокарда за допомогою Н-ФАВР також може застосовуватися у пацієнтів з нестабільною стенокардією, як маркер для раннього виявлення ГІМеСТ до того, як зміни ЕКГ стануть очевидними [20].

Висновок: Отже, оскільки ГКС є насамперед лабораторним діагнозом, то використання новітніх методів діагностики, що зазначені вище, полегшують диференційну діагностику ГКС на ранньому етапі надання медичної допомоги.

Список літератури:

1. Чазова И. Е., Ощепкова Е. В. Борьба с сердечно-сосудистыми заболеваниями: проблемы и пути их решения на современном этапе. 2015; 5: 7–10.
2.
http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10908/3/%D0%93%D0%9A%D0%A1_PhD_%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4.pdf
3. Pope JH, Aufderheide TP, Ruthazer R, et al. Missed diagnoses of acute cardiac ischemia in the emergency department. *N Engl J Med.* 2000; 342 (16): 1163–70.
4. Gerber Y, Weston SA, Jiang R, et al. The changing epidemiology of myocardial infarction in Olmsted County, Minnesota, 1995–2012. *Am J Med.* 2015; 128 (2): 144–51. DOI: 10.1016/j.amjmed.2014.09.012.
5. Reinhardt SW, Lin CJ, Novak E, et al. Noninvasive cardiac testing vs clinical evaluation alone in acute chest pain: a secondary analysis of the ROMICAT-II randomized clinical trial. *JAMA Intern Med.* 2018; 178 (2): 212–219. DOI: 10.1001/jamainternmed.2017.7360.
6. Pines JM, Pollack CV Jr, Diercks DB, et al. The association between emergency department crowding and adverse cardiovascular outcomes in patients with chest pain. *Acad Emerg Med.* 2009; 16(7): 617–25. DOI: 10.1111/j.1553–2712.2009.00456.x.
7. Body R, Carley S, Wibberley C, et al. The value of symptoms and signs in the emergent diagnosis of acute coronary syndromes. *Resuscitation.* 2010; 81 (3): 281–6. DOI: 10.1016/j.resuscitation.2009.11.014.
8. Kyaw K, Latt H, Aung SSM, et al. Atypical presentation of acute coronary syndrome and importance of Wellens' syndrome. *Am J Case Rep.* 2018; 19: 199–202. DOI: 10.12659/ajcr.907992.
9. Nikus K, Birnbaum Y, Eskola M, et al. Updated electrocardiographic classification of acute coronary syndromes. *Curr Cardiol Rev.* 2014; 10 (3): 229–236. DOI: 10.2174/1573403X10666140514102754.
10. Hoffmann U, Bamberg F, Chae CU, et al. Coronary computed tomography angiography for early triage of patients with acute chest pain: the ROMICAT (Rule Out Myocardial Infarction using Computer Assisted Tomography) trial. *J Am Coll Cardiol.* 2009; 53 (18): 1642–50. DOI: 10.1016/j.jacc.2009.01.052.
11. Mark DG, Huang J, Chettipally U, et al. Performance of coronary risk scores among patients with chest pain in the emergency department. *J Am Coll Cardiol.* 2018 Feb 13; 71 (6): 606–616. DOI: 10.1016/j.jacc.2017.11.064.
12. Roffi M, Patrono C, Collet JP, et al. 2015 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST-segment elevation: Task Force for the Management of Acute Coronary Syndromes in Patients Presenting without Persistent ST-Segment Elevation of the European Society of

Cardiology (ESC). *Eur Heart J*. 2016. 14; 37(3): 267–315. DOI: 10.1093/eurheartj/ehv320.

13. Thygesen K, Alpert JS, Jaffe AS, et al.. Fourth universal definition of myocardial infarction *Eur Heart J*. 2019 Jan 14; 40 (3): 237–269. DOI:10.1093/eurheartj/ehy462.

14. Christenson E, Christenson RH. The role of cardiac biomarkers in the diagnosis and management of patients presenting with suspected acute coronary syndrome. *Ann Lab Med*. 2013; 33 (5): 309–318. DOI: 10.3343/alm.2013.33.5.309.

15. Thygesen K, Mair J, Giannitsis E, et al. How to use high-sensitivity cardiac troponins in acute cardiac care. *Eur Heart J*. 2012 Sep; 33 (18): 2252–7. DOI: 10.1093/eurheartj/ehs154.

16. Odqvist M, Andersson PO, Tygesen H, et al. High-sensitivity troponins and outcomes after myocardial infarction. *J Am Coll Cardi - ol*. 2018; 71 (23): 2616–2624. DOI: 10.1016/j. jacc.2018.03.515

17. Shah ASV, Anand A, Strachan FE, et al. High-sensitivity troponin in the evaluation of patients with suspected acute coronary syndrome: a stepped-wedge, cluster-randomised controlled trial. *Lancet*. 2018; 392 (10151): 919–928. DOI: 10.1016/S 0140–6736(18)31923–8.

18. Body R, Carley S, McDowell G, et al. The Manchester Acute Coronary Syndromes (MACS) decision rule for suspected cardiac chest pain: derivation and external validation. *Heart*. 2014; 100 (18): 1462–1468. doi: 10.1136/heart-jnl-2014–305564.

19. McCann CJ, Glover BM, Menown IB, et al. Novel biomarkers in early diagnosis of acute myocardial infarction compared with cardiac troponin T. *Eur Heart J*. 2008; 29 (23): 2843–50. DOI: 10.1093/eurheartj/ehn363

20. Heart-type fatty acid-binding protein (H-FABP) as an early diagnostic biomarker in patients with acute chest pain. *Indian Heart Journal*, November–December 2015, Pages 538-542

ПРОГНОСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ РЕЗИДУАЛЬНОЇ ХВОРОБИ У ДІТЕЙ З В-ЛІНІЙНОЮ ЛІМФОБЛАСТНОЮ ЛЕЙКЕМІЄЮ ВИЗНАЧЕНОЮ МЕТОДОМ ПРОТОЧНОЇ ЦИТОМЕТРІЇ

Карнабеда Оксана

к.мед.н., с.н.с. відділу гематології
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Вільчевська Катерина

к.мед.н., с.н.с. завідувачка відділу гематології
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

Бахчиванджи Ірина

н.с. відділу гематології,
ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії імені В.К. Гусака НАМН
України»

За даними статистичних досліджень, гостра лейкемія найбільш поширений рак серед дитячої онкології [8]. Згідно результатів статистичних досліджень, гостра лейкемія становить 30,0–35,0% серед злоякісних новоутворень дитячого віку, з них 80,0–90,0% припадає на гостру лімфобластну лейкемію (ГЛЛ) [3]. Результати сучасних багатоцентрових досліджень, свідчать, що загальне п'ятирічне виживання у дітей на ГЛЛ, старших 1 року, досягається у 75,0–90,0% [2,3]. Однак, близько у 10,0–20,0% пацієнтів спостерігається рецидив хвороби. Щоб зменшити відсоток рецидивів проводиться інтенсифікація протоколів, впровадження нових молекул тощо. Але збільшення дози цитостатичних препаратів може призводити до зростання токсичності. Доведено, що у 10,0% дітей на ГЛЛ причиною смерті є важкі інфекційні процеси, зумовлені агранулоцитозом, геморагічними та іншими токсичними ускладненнями терапії [1]. Тому вкрай актуальним є питання виявлення серед усіх хворих тих пацієнтів, у яких пухлина високочутлива до проведеної хіміотерапії, і для яких можливо знизити інтенсивність лікування. З іншого боку, традиційний перелік факторів ризику розвитку рецидиву ГЛЛ потребує розширення, щоб максимально точно виявляти пацієнтів з високою ймовірністю рецидиву пухлини, і, отже, інтенсифікувати терапію тільки цій групі пацієнтів, уникаючи підвищення токсичності для інших. В останні роки в більшості протоколів ініціальні фактори ризику доповнюються показниками, що характеризують відповідь пухлини на терапію [2]. Відповідь на терапію ГЛЛ вже протягом тривалого часу використовується як один з найважливіших факторів прогнозу і стратифікації пацієнтів за групами ризику [4, 6, 7]. Незважаючи на певний досвід накопичений

до теперішнього часу застосування проточної цитометрії для моніторингу МРХ (мінімальна резидуальна хвороба), поява нових маркерів та удосконалення методики для визначення МРХ представляється перспективним. Отже, впровадження моніторингу оцінки МРХ дозволяє індивідуалізувати терапію кожного окремого пацієнта із поліпшенням загального результату його лікування.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

У дослідження включено ретроспективне дослідження кісткового мозку дітей (n=56) з В-лінійним варіантом гострого лімфобластного лейкозу. Це були діти (29 хлопчиків і 27 дівчаток) віком від 1 місяця до 16 років, які проходили лікування у відділенні онкогематології для дітей ДУ «Інститут невідкладної і відновної хірургії ім. В.К. Гусака НАМН України» з жовтня 2008 року по липень 2014 року. У всіх пацієнтів були Ph-негативні.

Для всіх зразків застосовували метод 3- й 2-кольорового фарбування методом проточної цитометрії. Використовували антитіла, кон'юговані барвниками: fluorescein isothiocyanate (FITC), phycoerythrin (PE), білок peridinin Chlorophyll (PerCP). Клоні-виробники антитіл були ретельно відібрані по їхній реактивності й відсутності фонового (неспецифічного) фарбування. Всі антитіла були отримані від BD Biosciences: CD45, CD14, CD5, CD10, CD19, CD34, HLA-DR, CD3, CD7, CD22, CD11C, CD15, CD117, CD38, CD20, CD13, CD4, CD8, CD58, CD3, cytIgM, sIgM, cytCD22, TdT, cytCD79a MPO[8].

Для порівнянь рівнів експресії використовували значення середньої інтенсивності флюоресценції (Mean Fluorescence Intensity, MFI або CІФ). Гетерогенність розподілу клітин за експресією досліджених маркерів оцінювали якісно і кількісно (за допомогою коефіцієнта варіації (CV)). Також в пухлинній популяції визначали процентний вміст клітин позитивних по конкретному антигену.

Цитологічні критерії відповіді за даними дослідження кісткового мозку (КМ) проводилися на 8, 15-й, -36-й та 85 -й дні індукційної терапії.

Для статистичної обробки результатів застосовували програму «Statistica 6.0». Для порівняння кількісних показників у двох групах застосовувався критерій Манна-Уїтні, для парових кількісних порівнянь у двох групах - критерій Уїлкоксона. Для порівняння якісних показників використовувалися точний критерій Фішера і критерій χ^2 . Залежності оцінювали за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона (r). Відмінності вважалися статистично значущими при $p < 0,05$.

Результати та їх обговорення. Діагноз про-В-ГЛЛ, common-В-ГЛЛ і пре-В-ГЛЛ був встановлений відповідно до ВООЗ-класифікації (EGIL-95) і на підставі оцінки імунотипу пухлинних клітин методом проточної цитометрії (табл.1) [1, 3,5].

Таблиця 1

Розподіл пацієнтів за даними імунофенотипу пухлинних клітин

	про-В-ГЛЛ	common-В-ГЛЛ	пре-В-ГЛЛ
Кількість (n=46)(%)	3 (6%)	37 (81%)	6 (12%)
Фенотип	CD19 ⁺ CD10 ⁻ суμ ⁻ Igκ ⁻ Igλ ⁻	CD19 ⁺ CD10 ⁺ суμ ⁻ Igκ ⁻ Igλ ⁻	CD19 ⁺ CD10 ^{+/-} суμ ⁺ Igκ ⁻ Igλ ⁻

Стратифікація пацієнтів на групи ризику та протипухлинна терапія проводилася згідно протоколу ALLIC-BFM 2002 (таб.2).

Таблиця 2

Розподіл пацієнтів за групою ризику

Група ризику	Кількість (n= 46)	
	N	%
Стандартний	29	63.3
Проміжний	13	28,8
Високий	4	7.9

Повну морфологічну ремісію до 15-го дня індукційної терапії було досягнуто у 43 (93.4%) пацієнтів. У ремісії від інфекційних ускладнень померли двоє хворих (1 хворий з групи проміжного ризику (ПрР) та 1 хворий з групи високого ризику (ВР)). Основною причиною невдач у лікуванні пацієнтів стали рецидиви захворювання, які розвинулися у 5 (10,8%) пацієнтів, з них у 4(72,7%) пацієнтів, віднесених до ВР та ПрР. У повній ремісії (ППР) перебувало 39 (84.7%) пацієнтів, більшість з яких було віднесено до стандартного ризику та до проміжного ризику.

Було проаналізовано зразки кісткового мозку пацієнтів методом проточної цитометрії метод третій, 2-кольорового фарбування.

У нашому дослідженні незрілі клітини (бласти, нормальні гематогони) відрізнялися від зрілих лімфоцитів більш низькими параметрами CD45 / SSC. Ці параметри змінювалися в залежності від ступеня дозрівання клітин.

Рівень МРХ визначається в тимчасових точках контролю цитоморфологічної ремісії, передбачених ALL IC-BFM 2009 протоколом, і служить додатковим критерієм стратифікації. При цьому в кістковому мозку у деяких пацієнтів з CD10⁺ В-ГЛЛ, які отримують терапію за протоколом ALL IC-BFM 2009 вже на момент закінчення індукційної терапії можуть з'являтися нормальні В-лінійні попередники (гематогони), що істотно ускладнює визначення МРХ в даній точці спостереження. В ході виконання НДР у 2020 році вивчені імунофенотипічні особливості резидуальних пухлинних клітин в порівнянні з нормальними гематогонами і зрілими клітинами для визначення критеріїв їх поділу. Виявлено, що при моніторингу МРХ на 15 день терапії для розмежування резидуальних пухлинних клітин, що розвиваються від попередників, можна використовувати аналіз інтенсивності флюоресценції CD10, CD19. Більшість бластних клітин при В-ГЛЛ експресують на своїй поверхні антиген CD34. Для CD34-позитивних В-

ГЛЛ при виділенні В-лімфобластної популяції серед елементів відновлюваного гемопоєзу можливо використовувати показники інтенсивності флюоресценції маркеру CD34 в комбінації з CD19/SSC, що дозволить в даній підгрупі В-ГЛЛ чітко ідентифікувати залишкові В-лімфобласти і, таким чином, уникнути помилкових висновків при оцінці ремісії.

Характеристика пацієнтів на 15 день терапії, представлена в таблиці 3 з урахуванням МРХ.

Таблиця 3

Результати МРХ на 15-й день терапії в залежності групи ризику

Характеристика МРХ	Стандартна (n=29) n (%)	Проміжна (n=12) n (%)	Висока (n=4) n (%)
<0,01 %	9 (31.2 %)	2 (16.7%)	1 (25%)
0,01% -0,1%	3 (10.3%)	2(16.7%)	0
0,1 % -1 %	11 (37.9%)	3 (25 %)	0
1%-10 %	5 (17.2%)	4 (33.3%)	1 (25%)
>10 %	1 (3.4 %)	1 (8.3%)	2 (50%)

Результати лікування пацієнтів в залежності від груп ризику наведені у таблиці 4. Як видно з наведеної таблиці більшість рецидивів встановлена у групі пацієнтів високого ризику.

Таблиця 4

Результати лікування пацієнтів з В-лінійним ГЛЛ
за протоколом ALL IC-BFM 2009 залежно від групи ризику

	Група ризику					
	Стандартна (n=29)		Проміжна (n=12)		Висока (n=4)	
	абс	%	абс	%	абс	%
Смерть в індукції	0	0	1	8.3	0	0
Смерть в ремісії	0	0	0	0	1	25%
Рецидив	1	3.4	2	16.7	1	25%
Втрата з-під спостереження	0	0	0	0	0	0

Як видно з наведених даних таблиці 5, статистично більшість пацієнтів стандартного ризику мала МРХ менше 0.1%.

Таблиця 5.

Результати МЗП на 36-й день терапії в залежності групи ризику

Характеристика МЗП	Стандартна (n=29) n (%)	Проміжна (n=12) n (%)	Висока (n=4) n (%)
<0,01 %	20 (69.1 %)	8 (68%)	1 (25%)
0,01% -0,1%	5 (17.2%)	2 (16.7%)	0
0,1 % -1 %	3 (10.3%)	1 (8.3 %)	1 (25%)
1%-10 %	1 (3.4 %)	1 (8.3%)	1 (25%)
>10 %	0	0	1 (25%)

Як видно з наведеної таблиці 3 МРХ-негативний статус був зареєстрований у 29 дітей на ГЛЛ та у 16 дітей МРХ- позитивний. Детальний розподіл пацієнтів із В-лінійним ГЛЛ залежно від групи ризику та МЗП -статусу на 36-й день терапії наведено у таблиці 6.

Таблиця 6

Розподіл пацієнтів із В-лінійним ГЛЛ залежно від групи ризику та МРХ - статусу на 36-й день терапії

Група ризику	МРХ - статус (n=45)			
	МРХ -негативні (n=29)		МРХ -позитивні (n=16)	
	Абс.	%	Абс.	%
Стандартна(n=29)	20	68.9	9	31.5
Проміжна (n=12)	8	27,5	4	33.3
Висока (n=4)	1	3.4	3	75

Загальне п'ятирічне виживання пацієнтів, віднесених до НР, ПрР та ВР складала $91, 30 \pm 2.7\%$, $72.3 \pm 7.3\%$ та $55.6 \pm 8.1\%$ відповідно ($p \leq 0.002$).

Таким чином, визначення МРХ методом проточної цитометрії у дітей з В-клітинною ГЛЛ, які отримують терапію з протоколу ALL IC-BFM 2009, дозволяє чітко виділяти пацієнтів з різним прогнозом. Критерієм сприятливого прогнозу є низький рівень МРХ ($< 0,1\%$) на 15 день та 36-у добу терапії та несприятливими факторами є вкрай високий рівень МРХ ($> 10\%$). Дані, що отримані на 15-й та 36-у добу лікування дозволяють розділяти пацієнтів із різним прогнозом, що можливо потребують більш інтенсивні режими лікування.

Список літератури

1. Bene MC, Castoldi G, Knapp W, Ludwig WD, Matutes E, Orfao A et al. Proposals for the immunological classification of acute leukemias. European Group for the Immunological Characterization of Leukemias (EGIL). Leukemia 1995; 9:1783–1786:
2. Borowitz, M.J. Clinical significance of minimal residual disease in childhood acute lymphoblastic leukemia and its relationship to other prognostic factors: a Children's Oncology Group study / M.J. Borowitz, M. Devidas, S.P. Hunger et al // Blood. - 2018. - Vol. 111, N12. - P. 5477-5485
3. Borowitz MJ, Chan JKC. B lymphoblastic leukaemia/lymphoma. In: Swerdlow SH, Campo E, Harris NL, Jaffe ES, Pileri SA, Stein H et al. (eds). WHO Classification of Tumours of Haematopoietic and Lymphoid Tissues. 4th edn. International Agency for Research on Cancer: Lyon, 2008, pp 168–175.
4. Borowitz, M.J. Minimal residual disease detection in childhood ALL / //Haematopoiesis Immunology. -2010. -Vol. 7, N1. - P . 24-35.
5. McKenna RW, Washington LT, Aquino DB, Picker LJ, Kroft SH. Immunophenotypic analysis of hematogones (B-lymphocyte precursors) in 662 consecutive bone marrow specimens by 4-color flow cytometry. Blood 2001; 98:2498–2507.

6. Jacques J. M. van Dongen,¹ Vincent H. J. van der Velden,¹ Monika Brüggemann,² and Alberto Orfao³ Minimal residual disease diagnostics in acute lymphoblastic leukemia: need for sensitive, fast, and standardized technologies. *BLOOD*, 25 JUNE 2015 x VOLUME 125, NUMBER 26

7. Vidriales M.B., Perez J.J., M.C. Lopez-Berges et al Vidriales, M.B. Minimal residual disease in adolescent (older than 14 years) and adult acute lymphoblastic leukaemias: early immunophenotypic evaluation has high clinical value // *Blood*.- 2013. -Vol. 101, N12. - P. 4695-4700.

8. JJM van Dongen¹, L Lhermitte, S Boëtcher, J Almeida, VHJ van der Velden¹, J Flores-Montero, A Rawstron, V Asnafi, Q Le Crevisse, P Lucio, E Mejstrikova, T Szczepanski, T Kalina, R de Tute, M Brüggemann, L Sedek, M Cullen, AW Langerak, A Mendonça, E Macintyre, M Martin-Ayuso, O Hrusak, MB Vidriales and A Orfao \EuroFlow antibody panels for standardized n-dimensional flow cytometric immunophenotyping of normal, reactive and malignant leukocytes // *Leukemia* (2012) 26, 1908–1975

КОРЕЛЯЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ РІВНЕМ ВІТАМІНУ D ТА ТИРЕОЇДНИМ СТАТУСОМ У ЖІНОК РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ З АУТОІМУННИМ ТИРЕОЇДИТОМ

Кульчінська В.М.

Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Вступ. Недостатність вітаміну D за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я на сьогодні має характер пандемії. Захворювання щитоподібної залози на сьогодні займають перше місце серед усієї ендокринної патології, при цьому відмічається зростання патології щитоподібної залози, особливо у жінок молодого віку. На даний час активно вивчається питання впливу вітаміну D на перебіг патології щитоподібної залози. Дані літературних джерел свідчать, що частота дефіциту вітаміну D у хворих з патологією щитоподібної залози, зокрема на тлі аутоімунного тиреоїдиту була вірогідно вищою.

Основна частина. Нами обстежено 95 жінок із аутоімунним тиреоїдитом та 25 практично здорових жінок, середній вік жінок із аутоімунним тиреоїдитом $27,6 \pm 1,6$ років, жінок контрольної групи $25,4 \pm 1,4$ років. У всіх обстежуваних досліджено рівні ТТГ, Т4вільн., Т3вільн., АТПО, і 25 (ОН) D3. Рівні ТТГ, Т4в, Т3в досліджували у сироватці крові за допомогою електрохемілюмінесцентного методу на автоматичному аналізаторі Roche «Cobas-411». Рівень антитіл до тиреопероксидази (АТПО) визначали за допомогою набору Orgentec GmbH (Germany). Рівень вітаміну D - 25(ОН)D, визначали за допомогою імунохемілюмінесцентного методу ECLIA на аналізаторі Elecsys 2010 (Roche Diagnostics, Germany) із використанням тест-систем cobas.

Результати: Рівень 25 (ОН) D3 становив $16,18 \pm 1,24$ нг / мл (при нормі 30–50 нг/мл) у жінок із аутоімунним тиреоїдитом та $29,28 \pm 1,02$ нг / мл у жінок контрольної групи, при цьому у жінок з гіпотиреозом на тлі аутоімунного тиреоїдиту рівень 25 (ОН) D3 становив $14,42 \pm 1,36$ нг / мл, у жінок з еутиреозом на тлі аутоімунного тиреоїдиту - $18,56 \pm 1,42$ нг / мл. Рівень АТПО у обстежуваних жінок становив - $488 \pm 76,4$. У всіх жінок із аутоімунним тиреоїдитом рівень вітаміну D перебував у межах недостатності та дефіциту(дефіцит вітаміну D виявляється при рівні менше 20 нг/мл, недостатність вітаміну D виявляють при рівні 20–29,9 нг/мл), рівень ТТГ у них становив $5,9 \pm 0,94$ мМО/л. У групі жінок з гіпотиреозом на тлі аутоімунного тиреоїдиту рівень ТТГ становив $6,8 \pm 0,46$ мМО/л, у жінок з еутиреозом на тлі аутоімунного тиреоїдиту рівень ТТГ становив $3,2 \pm 0,36$ мМО/л.

Висновки. Нами виявлено, що знижений рівень 25 (ОН) D3 був присутній у всіх жінок із аутоімунним тиреоїдитом. Було виявлено негативний кореляційний зв'язок між рівнем 25(ОН)D та рівнем тиреотропного гормону ($r=-0,39, p<0,05$).

Було виявлено негативний кореляційний зв'язок між рівнем 25(OH)D та рівнем АТПО ($r=-0,18$, $p<0,05$).

З метою поліпшення компенсації гіпотиреозу у жінок репродуктивного віку рекомендовано додавати препарати вітаміну D до основного лікування.

Список літератури

1. V.I. Pankiv. Vitamin D deficiency and autoimmune thyroid disease: relationship and correction (literature review and clinical cases). International Journal of Endocrinology. 2020; 16(7). 556-563. doi: 10.22141/2224-0721.16.7.2020.219010 (in Ukrainian)
2. Pan'kiv I.V. Impact of vitamin D supplementation on the level of thyroid peroxidase antibodies in patients with autoimmune hypothyroidism. International Journal of Endocrinology. 2016; 5(77): 78-82. DOI: 10.22141/2224-0721.5.77.2016.78759 (in Ukrainian)
3. Pasyechko N.V., Kulchinska V.M., Naumova L.V. Subclinical hypothyroidism in pregnant women in the iodine deficiency region, to treat or not to treat? International Journal of Endocrinology. 2020; 6 (16): 41-48. doi: <http://dx.doi.org/https://doi.org/10.22141/2224-0721.16.6.2020.215385> (in Ukrainian)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ, ПОЄДНАНИМ ІЗ ГІПОТИРЕОЗОМ

Раца В.В.,

асистент кафедри внутрішньої медицини БДМУ

Федів О.І.

Завідувач кафедри внутрішньої медицини БДМУ,
професор, д.мед.наук

Актуальність На сучасному етапі особливостям перебігу коморбідного захворювання внутрішніх органів приділяється дедалі більше уваги. Воно обумовлено тим, що коморбідність ускладнює визначення того, яке захворювання домінує у спільній клінічній картині на кожному з етапів загострення. [1]

Попри велику кількість досліджень у панкреатології та ендокринології як закордонними так і вітчизняними вченими, досі залишаються актуальними проблеми профілактики, діагностики, медикаментозної корекції та реабілітації пацієнтів із хронічним панкреатитом (ХП) та гіпотиреозом, адже збільшення кількості хворих, які страждають на дані патології, набирає масштаби глобальної проблеми.[2,3,4]

Мета Провести характеристику груп хворих із хронічним панкреатитом (ХП), поєднаним з гіпотиреозом .

Матеріали та методи У результаті скринінгу в дослідження було залучено 95 хворих які на момент здійснення дослідження знаходилися на стаціонарному лікуванні в гастроентерологічному відділенні ОКУ «Чернівецька обласна клінічна лікарня» та Чернівецькому обласному ендокринологічному центрі у 2014-2021 р.р. Обстежено 48 хворих на хронічний панкреатит, 47 хворих на хронічний панкреатит та гіпотиреоз. Група контролю склала 15 практично здорових осіб. Для визначення даних використовували клінічні та статистичні методи дослідження.

Отримані результати Пацієнти досліджуваних груп були віком від 32 до 79 років (у середньому $56,78 \pm 1,63$). Серед хворих було 39 чоловіків (41,06 %), жінок – 56 (58,94 %). У контрольну групу практично здорових осіб (ПЗО) увійшли чоловіків - 5, жінок - 10 в яких на момент обстеження гострих та хронічних захворювань не виявлено

Вік	Хворі на хронічний панкреатит (n=48)		Хворі на хронічний панкреатит, поєднаний із гіпотиреозом (n=47)		Група ПЗО (n=15)	
	Чоловіки n, %	Жінки n, %	Чоловіки n, %	Жінки n, %	Чолові-ки n, %	Жінки n, %
18-29	-	-	-	-	4 (26,6%)	7 (46,6 %)
30-39	2 (4,15%)	1 (2,1%)	1 (2,17%)	2 (4,25%)	1 (6,7%)	2 (13,4%)
40-49	2 (4,15%)	5 (10,3%)	3 (6,36%)	7 (14,84)	-	1 (6,7%)
50-59	9 (18,9%)	8 (16,7%)	5 (10,67%)	11 (23,45%)	-	-
60-69	7 (14,6%)	6 (12,5%)	3 (6,36%)	9 (19,18%)	-	-
70-79	4 (8,3%)	4 (8,3%)	3 (6,36%)	3 (6,36%)	-	-
Всього	24 (50%)	24 (50%)	15 (31,9)	32 (68,1%)	5 (33,3%)	10 (66,7%)

Висновки під час дослідження в групі хворих без коморбідної патології розподіл за статтю здійснився 50% чоловіча стать, 50% жіноча стать, для порівняння в групі з коморбідною патологією 68,1% жінок і 31,9 % чоловіків. На ХП та коморбідну патологію страждали найбільше пацієнтів з групи 50-59 років, а саме відповідно 37,5% та 33,3% . Дані щодо розподілу хворих за статтю та віком є підставою для додаткового діагностичного пошуку даних нозологій у осіб, які щоденно звертаються до дільничного лікаря та фахівців різних спеціальностей, а також є необхідність дотримування профілактичних рекомендацій з метою попередження виникнення ХП та гіпотиреозу у майбутньому.

Список літератури:

1. Христич ТН, Гонцарюк ДА. Патогенетические аспекты коморбидности хронического панкреатита и хронической обструктивной болезни легких. Gastroenterologia. 2019;53(1):54-61. DOI: 10.22141/2308-2097.53.1.2019.163459
2. Shimizuguchi R, Kamisawa T, Endo Y, Kikuyama M, Kuruma S, Chiba K, Tabata T, Koizumi S. Hypothyroidism in patients with autoimmune pancreatitis. World J Gastrointest Pharmacol Ther. 2018 May 6;9(2):16-21. doi: 10.4292/wjgpt.v9.i2.16. PMID: 29736303; PMCID: PMC5937026.

3. Goulart-Silva F, Pessoa AFM, Costa RGF, Bargi-Souza P, Santos MF, Nunes MT. Effect of thyroid hormones on rat exocrine pancreas morphology and function. *Life Sci.* 2020 Mar 15;245:117385. doi: 10.1016/j.lfs.2020.117385. Epub 2020 Jan 31. PMID: 32014425.
4. Rodríguez-Castelán J, Martínez-Gómez M, Castelán F, Cuevas E. Hypothyroidism Affects Vascularization and Promotes Immune Cells Infiltration into Pancreatic Islets of Female Rabbits. *Int J Endocrinol.* 2015;2015:917806. doi: 10.1155/2015/917806. Epub 2015 Jun 14. PMID: 26175757; PMCID: PMC4484561

ІМУНОМОДУЛЮЮЧІ ЕФЕКТИ ПРОБІОТИКІВ РОДУ LACTOBACILLUS ТА BIFIDOBACTERIUM, BACILLUS COAGULANS, ЯК ОКРЕМОГО ПРЕДСТАВНИКА

Сідорук Поліна Дмитрівна

Харківський національний медичний університет

1 Пробиотики – це живі організми. Прийом пробіотиків використовують для нормалізації макрофлори кишківника дорослих та дітей .

2 Кисломолочні бактерій роду *Lactococcus*, *Streptococcus*, *Enterococcus*, *Lactobacillus*: постійні мешканці мікробіому шлунково-кишкового тракту організму людини, вони не патогенні, зазвичай грампозитивні, негативні до каталази та не мають здатності до спороутворення.

3 Консенсус позитивного впливу пробіотиків при захворюваннях кишечника, алергічних патологіях полягає у модуляції епітеліальних бар'єрів , зменшення запального процесу епітеліальних клітин, а також у конкуренції до патогенних організмів за колонізацію слизової оболонки кишок.

4 Роль імунної системи слизової оболонки, а також мікробіоти у підтримці сталості організму – це головний атрибут терапевтичної тактики у лікування імунopatологій. За допомогою пробіотиків надається можливість спрямувати їх властивості на збільшення імунної стійкості слизової оболонки.

5 Штамспецифічний механізм дії пробіотиків на імунітет-це шляхи якими пробиотики впливають на захисний профіль організму. Немає одного певного шляху для усіх видів пробіотиків, тому що це би не дало можливості використовувати різні види пробіотиків в лікуванні та профілактиці захворювань.

6 Пробиотики у взаємодії з ентероцитами приймають участь у секреції цитокінів та хемокинів . Роль пробіотиків у впливі на вроджений імунітет проявляються активністю фагоцитозу та природних кілерів

7 Дендритна клітина – ключова клітина слизової оболонки кишечника , головний захисник імунної системи, оскільки вона вирішує, викликати інтенсивну імунну відповідь на патоген чи ні .

8 Роль полісахариду А *Bacteroides fragilis* з плазмocyтоїдними ДК у захисті шлунково-кишкового тракту від розвитку коліту можна продемонструвати у вигляді реакції плазмocyтоїдних ДК із секрецією молекул, які приводять до самого захисту від коліту та стимуляції утворення CD4+, які у свою чергу підвищують секрецію імуноглобулінів.

9 PRR шлях дендритної клітини власних пластинок слизової оболонки кишки, його основна дія полягає у захопленні антигенів пробіотиків та подачі своїх відростків між кишковими клітинами епітелію.

10 Сигнали PRR шляху дендритної клітини до Т-хелперних клітин – головна складова для подальшого характеру імунної реакції та індукції ефекторних функцій.

11 Штамспецифічні імунологічні ефекти пробіотиків – проявляються модуляцією на імунну систему через дендритну клітину. В результаті чого через дендритну клітину відбувається цитокінний баланс, який надалі впливає на хелперну імунну відповідь.

12 Допомога пробіотиків в профілактиці алергічних захворювань. Алергічні захворювання частково пов'язані з порушенням Th1/Th2- цитокінного балансу в сторону активації Th2-клітин, що приводить до збільшення Th2-цитокінів, таких як IL-4, IL-5 і IL-13, що, у свою чергу, обумовлює індукцію синтезу IgE та IgA, активацію тучних клітин та еозинофілів, які пов'язані з більшістю алергічних симптомів. Пробиотичні бактерії здатні інгібувати Th2 і активізувати Th1-відповідь.

13 Властивість *Bacillus Coagulans* дванадцятипалій кишці утворювати спори з можливістю проростати у вегетуючі бактерії в ШКТ. Їх напіврезистентність проявляється в виконанні своїх функцій без порушення індивідуального складу мікрофлори.

14 Стійкість *Bacillus Coagulans* до антибіотиків – це можливість до активної антибіотикотерапії, без зниження їх активності.

15 За рахунок молочної кислоти представника *Bacillus Coagulans*, саме кислота має антибактеріальну дію та впливає на реакцію окисного фосфорилювання. Ця здатність допомагає в лікуванні захворювань, що викликані Гр+ та Гр- мікроорганізмами та грибами.

16 *Bacillus Coagulans* можна використовувати, у ролі імуномодулятора для підвищення клітинного імунітету, стійкості організму проти чужорідних антигенів, стимуляції процесу фагоцитозу.

17 Спори *Bacillus Coagulans* при захопленні М клітинами слизової оболонки кишечника направляють їх в Пейєрові пляшки, далі в лімфатичні вузли. Така дія в організмі призводить до підвищення IgG2a та місцевої реакції у вигляді збільшення секреції IgA.

18 Антибіотикоасоційована діарея викликана *Clostridium difficile* умова при якій свою активність проявляє *Bacillus Coagulans*. Процес відбувається завдяки зниженню секреції хемокінів, нейтрофілів, циклооксигенази – 2 в товстому кишечнику для підвищення ефекту лікування.

19 Непереносимість лактози - захворювання для клінічної картини якого характерна діарея, біль в животі, нудота та блювання- впливає на життя багатьох дітей і дорослих. За рахунок антиоксидантної та гіпохолестеринемічної активності *Bacillus Coagulans* можна використовувати для лікування непереносимості лактози.

Список літератури

1. Лук'янова Є.М., Янковський Д.С., Антіпкін Ю.Г. та ін. (2005) До питання про полікомпонентність пробіотиків. Здоров'я жінки : 186-194.
2. Няньковський С.Л., Івахненко О.С. (2013) Роль і місце пробіотиків у профілактиці та лікуванні алергії у дітей. Дитячий лікар 24-31.
3. Dongarrà M.L., Rizzello V., Muccio L. Та ін. (2013) Імунологія слизової оболонки та пробіотики., 13 : 19-26.

4. Delcenserie V., Martel D., Lamoureux M. Та ін. (2008) Імуномодуючі ефекти пробіотиків у кишковому тракті: 37-54.
5. Heine H., Lien E. (2003) Толл-подібні рецептори та їх функція у вродженому та адаптивному імунитеті. 130: 180-192.
6. Gilliland S.E., Staley T.E., Bush L.J. (1984) Важливість переносимості жовчі *Lactobacillus acidophilus*, що використовується як дієтичне доповнення, 67: 3045-3051;
7. Hyronimus B., Le Marrec C., Sassi A.H., Deschamps A. (2000) Толерантність до кислоти та жовчі спороутворюючих молочнокислих бактерій. 61:193-197.
8. Dunne C., O'Mahony L., Murphy L. Та ін. (2001) Критерії відбору *in vitro* для пробіотичних бактерій людського походження: кореляція з результатами *in vivo*.
9. Джонс С.Е., Пайніч М.Л., Кернс Д.Б., Найт К.Л. (2014) Захист від запалення кишечника бактеріальними екзополісахаридами : 4813-4820.

TEACHING OF PUBLIC HEALTH CYCLE DISCIPLINES AND USING OF MEDIA TECHNOLOGIES DURING ONLINE - EDUCATION IN MEDICAL UNIVERSITIES

Baieva Olena,

DSc, Full Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Kovalenko Olha,

PhD, Associate Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Zelentsova Svitlana,

PhD, Associate Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

According to UNESCO, the COVID-19 pandemic has forced the global academic community to explore new ways of teaching and learning, including distance and online education. This was facilitated by the rapid progress in the field of information and communication technologies, which was determined by the development of information society, where media technologies occupy an important place. They influence on the formation of younger generation's value orientations, which uses media resources and receives information of various content and direction. Despite this, the use of distance and online education has proven to be challenging for both students and teachers, who must deal with emotional, physical and economic difficulties caused by the coronavirus disease, while contributing to the containment of spread of the coronavirus [1]. The full-scale invasion of the Russian Federation increased the need to use media technologies in the educational process.

When planning online education, it is necessary to model not only the content, structure, technical content, but also various interactions which take place in this process. After all, it is interactions that increase learning outcomes. In this regard, experts offer the following classification of tools for the organization of distance learning: resources that provide psychosocial support for participants in educational relations in the conditions of a pandemic; digital learning management (for example: Google Classroom, Moodle, Blackboard, Canvas); applications for training based on mobile devices; programs with extended offline functionality; mass open online courses (IMOC); self-study services; programs for joint online work (Google meet, Skype, Zoom, WebEx); means of creating digital educational content and numerous electronic databases of educational materials.

Even before the transition to remote forms of education during the introduction of quarantine restrictions in connection with the COVID-19 pandemic, university teachers faced the task of constantly improving media competence. In the last decade, university teachers began to use actively multimedia projectors, video materials, interactive whiteboards or panels in classes, and combined elements of distance education in training

courses. But these processes took place quite spontaneously, were almost not coordinated by the leadership of universities and the Ministry of Education and Science of Ukraine, although the relevant directives existed [2, p.192].

Quarantine restrictions revealed inability of most students to work with information, demonstrated the low level of their media culture and media literacy.

In accordance with the Concept of the introduction of media education in Ukraine, it is considered as part of the educational process, aimed at the formation of media culture in society, the preparation of individuals for safe and effective interaction with the modern mass media system, including the latest technologies such as computer-mediated communication, the Internet, mobile telephony [3].

Already in the first courses of medical universities, when studying the basics of bioethics and biosafety and medical informatics, students should have the basics of media information literacy, skills of interaction with the media environment, information and communication technologies, the use of multimedia technologies in professional activities, which includes a set of skills and knowledge for effective and safe use of media, informed choice and understanding of nature of the content. A future doctor must master decision-making skills and use the full range of opportunities offered by new communication technologies and media information systems, as well as the ability to protect oneself and patients from harmful or vulnerable information material.

The formation of media immunity of the personality of a future doctor should be continued in next years when studying such academic disciplines as social medicine, public health and epidemiology. When mastering these academic disciplines, a student must acquire skills to resist an aggressive media environment and destructive media-informational influences, the ability to choose right information, to protect oneself from potentially harmful information, taking into account direct and hidden influences.

The formation of media culture and media literacy of future doctors was significantly accelerated by the COVID-19 pandemic, which prompted the introduction of evolutionary changes in educational models, and distance learning gave a significant impetus to the use of information and communication systems. It is extremely important to consider distance learning not just as a process of information transfer, but as a social and cognitive process [1].

List of references:

1. COVID-19 and Higher Education: Education and Science as a Vaccine for the Pandemic/United Nations/Academic Impact //Available online: <https://www.un.org/en/academic-impact/covid-19-and-higher-education-education-and-science-vaccine-pandemic>

2. Uvarova T, Stas T. Media literacy and media competence in modern education: challenges and trends// Scientific collection "Actual issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University" -2

3. Concept of implementation of media education in Ukraine (new edition) // Resolution of the Presidium of the National Academy of National Education of Ukraine dated April 21, 2016 No. 1-2/7-110.-Access path: <https://naps.gov.ua> › files › sod › media-edu

MULTICULTURALISM IN THE GLOBAL LANGUAGE EDUCATION SPACE

Grytsiak Lesia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor for the Department of Foreign Languages at the Faculty of International Economics and Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Khlopchyk Valeriia

Master student
the Faculty of International Economics and Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Globalization processes today show signs of multiculturalism in almost all countries of the world. This globalization has a paradoxical effect on our lives. On the one hand, it is compliance due to market power; on the other, it leads to ever-greater diversity. One striking feature of globalization is the impact of multilingualism, and the related phenomenon of multiculturalism. Multiculturalism as a process contributes to the mutual enrichment of cultures and is associated with the process of understanding and unification of a modern multicultural society, which is characterized by cultural diversity caused by the processes of global integration, immigration, the rapid growth of intercultural communication processes, etc.

Very few contemporary societies can be considered homogenous; they are increasingly diverse, whether in the languages spoken or in the ways that people live and express themselves (their cultures). Therefore, multiculturalism is less easy to define and can be a controversial term. If, though, we understand the culture in a broad sense as the way that people live their daily lives and the way that they see the world, we can say that different cultures coexist but also that cultures become increasingly mixed. Language is an important aspect of this culture – especially as it determines identity. [1]

In a certain sense, it can be considered that linguistic diversity is shrinking. Some languages are dying out, fewer people are speaking some languages, and some linguists believe that the rise of English is accelerating this trend. However, despite this, one estimate suggests that there are still more than 7,000 different languages spoken by a large proportion of the population as native or native speakers, and many more countries than are commonly known to need to operate in more than one language. At the same time, the rise of identity politics in our world seems to be supporting a renewed sense of confidence and a desire to preserve local, regional and national languages.

The reality of the multilingual and multicultural society is that languages overlap and collide. Therefore, it is necessary to teach people the language skills for a multilingual society, as well as to teach people to develop the necessary sensitivity to cultural and linguistic needs. In the educational sphere, the main goals are likely to be

to improve multilingual competence and develop intercultural understanding as a key contribution to language learning.

Multicultural education refers to any form of education or teaching that include the histories, texts, values, beliefs, and perspectives of people from different cultural backgrounds. In general, multicultural education is predicated on the principle of educational equity for all students, regardless of culture, and it strives to remove barriers to educational opportunities and success for students from different cultural backgrounds. Multicultural education also assumes that how students learn and think is deeply influenced by their cultural identity and heritage and that teaching culturally diverse students effectively requires educational approaches that value and recognize their cultural backgrounds.

It should be added that, in the process of internationalization, English has become a common key language for many people to get better opportunities for education or work. It is more crucial for people to acquire English ability through education, and they believe in the importance of English language education in addition to studying their native tongue. In today's society, the positioning of language in multicultural education has changed because of internationalization.

Identifying students' learning problems means a necessary step before embracing strategies for their specific needs. The fact that the group of participants proved to have pronunciation problems, most of them caused by language interferences, requires instructors to pay attention to the improvement of their pronunciation skills. Thus, their focus should be on the practice of the sound system, the word, and sentence stress, and the intonation and rhythm of the language. In the case of speakers of non-Latin script languages, personalized instruction can be of great help, too. In addition, phonetics and phonology practice exercises should be supplemented by activities based on listening to authentic materials because they expose learners to various native speakers.

Instructors may satisfy learners' preference for motivating classroom experiences by focusing their English classes on the communicative teaching approach and its advantages (students' interaction with one another, learners' engagement in the learning process, development of all language skills in various situations, etc.). What is also important is that such classes help international learners to overcome the language barrier and improve their communication skills. An English class designed to meet culturally diverse students' needs and interests should also include discussions about the customs and traditions of their countries of origin. Topics such as famous national personalities, contributions of a certain country to the world culture, national holidays, and cultural differences have the potential to develop students' intercultural sensitivity, which is a prerequisite for genuine interaction within a multiethnic group. In this way, educators may enable international students to evolve from an ethnocentric consciousness to an ethnic relative one that involves openness towards the other and appreciation of cultural differences. [2]

There are various human identities beyond national borders. Since People move from their home country to various destinations because of globalization. In many countries, public education established by each government has played an important role in national integration and human resource development through a national

curriculum. While nearly everyone has the opportunity to learn, they are required to study common languages and values as the foundation of nation-building in its compulsory education system. This is because the language used by the majority is often considered official and everyone is required to possess skills in these languages; meanwhile, the minority's languages are easily ignored. As a result, minority groups have newly asserted their right to learn and use their native tongue, and multicultural education has emphasized the importance of giving them equal opportunities to do so. The national language policy of Malaysia clearly illustrates this function of language education. Malaysia is a multiethnic society of Malays, Chinese, Indian Tamils, and various indigenous people.

Minority groups have fought for their rights to access education in their native language, but in a globalized world, for example, Chinese views on language education have changed. Even though the Chinese community strongly supports the development of Chinese education in Malaysia, they have become more concerned with learning English and Malay than before. Chinese schools do not necessarily correspond to native language instruction. Nevertheless, the importance of Chinese, English, and Malay in trilingual education should be emphasized as an important aspect of Chinese schools.

There are two reasons why a Chinese college of the new era should emphasize multilingual education. First, the Malaysian government was concerned that Chinese colleges would only cater to the Chinese community, and they encouraged schools to be more open to everyone in Malaysia by teaching in the three languages. Second, it was necessary to make Chinese education more general and broad to link it with other programs overseas. The government has encouraged the development of cross-border or transnational programs, and to effectively implement these policies, English is necessary for collaboration with foreign universities and institutions. Although Malaysia has continued its national integration policy using the national language, the strategic importance of English cannot be ignored.

Chinese schools in Japan also seem to be undergoing significant developments. Chinese schools have traditionally been a special place for teaching subjects in Chinese as the medium of instruction. However, they have recently adopted trilingual education in Chinese, English, and Japanese. Students and parents are eager to learn English as well as Chinese, and Japanese is important to function in the host society. As a result, Chinese and even many Japanese families prefer that their children enroll in Chinese schools, despite their lack of recognition from the government, because their children can learn three languages at the same time. They do not choose Chinese schools as Chinese medium education institutions, but strategically evaluate the advantages of Chinese schools for their children's education. In considering this shift from native tongue education to multilingual education in Chinese schools in Malaysia and Japan, two functions of language education are noted. First, a language should be important for preserving and transferring a society's cultural traditions and values. This is why each country's government tries to implement its national language policy for national identity, and why minorities struggle to have the right to learn their native tongue to maintain their history and culture. Second, language is also an issue that people can

identify with and choose for their education to realize a better life. This illustrates that the meaning and importance of language can change depending on the political, economic, or social situation. [3]

The general cultural model of the multicultural space involves the study of the individual as a bearer of his nation, regional culture, its specificities, and historical heritage. A culture-specific model aimed at learning the realities of the language being studied, the specifics of speech behavior, taking into account the historical development, customs, and traditions of the native speaker. It should be noted that the educational paradigm has been changing in recent decades, and this is naturally related to the professional career paths of a person in the global space. Interaction of cultures, the creation of a new concept the humanization of education are based on the solution of such basic tasks as the development of the spiritual potential of the individual. Increasing the level of culture of thinking and professional competence forms a cultural phenomenon based on the need for developing one's career and increasing the level of professionalism, which develops the student's spiritual potential and awareness of the need and importance of adopting the values and paradigms of other cultures.

Education is an important functional component of culture, as it ensures its preservation and potential development, including in the context of universal culture. Therefore, the process of forming a multicultural space in educational institutions can be defined as a process of communicative and educational interaction between its subjects, which organizes the social environment taking into account the peculiarities of the diversity of cultures in it. This process of upbringing and education of a modern person is characterized by the recognition of his rights and freedoms of social and cultural worldview, national culture, continuity, and tolerance to foreign cultural values and other peoples.

It can be argued that multicultural education in the modern world takes on the contours of the leading concept of the unification of world cultures, the search for unifying elements, and ways of their implementation. Therefore, for successful social and professional interaction with representatives of other ethnic groups, it is desirable to know their language, and the history of their country, and have a certain amount of knowledge about their society and culture.

References

1. Lid King. The Impact of Multilingualism on Global Education and Language Learning. Cambridge English. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/Images/539682-perspectives-impact-on-multilingualism.pdf>
2. Simona Serafimovska. MULTICULTURALISM IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING. Institute Knowledge Management. URL: <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/4498/4493>
3. Sugimura, Miki. (2015). Roles of Language in Multicultural Education in the Context of Internationalisation. Educational Studies in Japan. 9. 3-15. 10.7571/esjkyoiku.9.3.

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЄКТОРІЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Hubar Olha,

Ph.D., Associate Professor

Poltava National Pedagogical University named V.G. Korolenko

Одним із пріоритетних завдань Нової Української школи (НУШ – далі). є формування інклюзивного освітнього середовища. Центральним реформаційним процесом вітчизняної системи шкільної освіти є упровадження інклюзивного навчання, передумови якого були закладені ще у 2011 році постановою Кабміну України № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», що спонукала до активного розвитку в українському освітньому просторі інклюзивної освіти як альтернативи системі спеціальної освіти, остаточне запровадження якої відбувалося відповідно до постанови «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» № 957 від 15.09.2021 року, яке введено в дію від 1.01.2022 року.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (далі ООП) шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [1].

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, в той же час створює відповідні умови для отримання якісної освіти. Тобто, інклюзивна освіта передбачає навчання й виховання дітей з ООП у загальноосвітньому закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу, а їх відмінності є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчального процесу.

НУШ як новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу.

В Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [2], визначені ключові компетентності здобувачів освіти, які виокремлені на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізуються в освітніх галузях і відображаються в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

В умовах НУШ створення інклюзивного освітнього середовища розглядається нами як специфічне середовище закладу освіти, що передбачає врахування та реалізацію індивідуальних потреб всіх учасників освітнього процесу, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для навчання, формування базових і предметних компетенцій, особистісного розвитку учнів з ООП, так і учнів без особливостей.

Підлітковий вік є періодом значних змін у житті дитини (від 10 до 19 років, за визначенням ООН), як стрімких фізіологічних, психологічних, соціальних змін, так і соціально-культурних. Психологічні особливості розвитку підлітків є граничний між дитинством і отроцтвом період. Провідного значення набувають проблеми незалежності й усвідомлення себе, інтерес до власного тіла, однолітків, їх цінностей, моделей поведінки. Саме на межі переходу від молодшого шкільного до підліткового віку вирішуються специфічні завдання особистісного розвитку і дорослішання людини, засвоєння культурних цінностей, що визначають життєві переваги.

Зміни, що відбуваються з підлітками, віддзеркалюються в їх навчальній діяльності, поведінці, комунікації, а саме: навчальна діяльність набуває змісту як діяльність із саморозвитку і самоудосконалення; сфера спілкування з однолітками стає «особливою формою життя підлітка» і виступає як діяльність з встановлення близьких стосунків в колективі; дорослішання – специфічна форма самосвідомості, соціальна за своєю природою, що проявляється в «почутті дорослості»; оволодіння етичними нормами поведінки. Все вище назване вказує на новий етап в становленні самосвідомості підлітків.

Оскільки, одним із пріоритетних завдань НУШ є формування інклюзивного освітнього середовища, то це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з ООП в умовах загальноосвітнього закладу. Враховуючи необхідність НУШ забезпечити рівний доступ дітям з ООП до загальноосвітніх навчальних закладів через організацію інклюзивного навчального середовища, яке передбачає :

- створення позитивної атмосфери у спільному навчанні учнів з ООП й усіх учасників освітнього процесу;
- командний підхід у процесі реалізації освітніх завдань;
- індивідуалізація освітнього процесу й реалізацію індивідуальних навчальних планів;
- адаптація та модифікація наявних спеціальних навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій;
- підготовка педагогів до супроводу й підтримки з метою соціалізації й розвитку кожного учня в умовах закладу освіти;
- ефективне залучення членів родини в освітній процес з інклюзивними формами навчання.

«Інклюзивне навчальне середовище основної школи» це відкрита система можливостей та ресурсів для розвитку й саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, котра забезпечує формування у школярів низки компетентностей,

визначених програмою навчальних предметів основної школи, та їх успішну соціалізацію. З позиції дидактики виокремлено такі *компоненти інклюзивного навчального середовища основної школи: просторово-предметний компонент* (шкільний кампус); *суб'єктно-ресурсний компонент* (кадрові ресурси); *змістово-цільовий компонент*; *процесуально-технологічний компонент*; *інформаційно-дидактичний компонент*.

Підкреслимо, що такий компонентно-структурний склад у повній мірі відображає дидактичну суть інклюзивного навчального середовища основної школи – мету, суб'єкти освітнього процесу, зміст, форми, методи, засоби навчання, педагогічні й освітньо-управлінські технології. Для того, щоб освітнє середовище могло забезпечити можливість інклюзивної практики, воно повинно мати наступні ознаки:

- гнучкість, готовність до змін;
- мобільність і ефективність управління;
- переважання гуманістичних цінностей;
- індивідуалізація освітнього процесу, врахування можливостей і потреб кожного учня;
- наявність ресурсів для реалізації індивідуального освітнього маршруту.

Навчальне середовище школи трактується (М. Балабан, Ю. Бойчук, С. Єфімова, А. Колупаєва, З. Шевців, І. Ярмошук), як штучно сформоване середовище, функціонально-структурні компоненти (суб'єктно-ресурсний, матеріально-технічний, дидактичний, технологічний, емоційно-комфортний тощо) якого сприяють досягненню цілей освітнього процесу.

Дане середовище є педагогічною системою, котра об'єднує в собі усі освітні ресурси, засоби управління навчальним процесом, методи і педагогічні технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої соціально-значущої творчої особистості кожного учня, що вчиться ефективно функціонувати в соціумі [3].

Взаємовплив учасників освітнього процесу дає змогу створити чіткий алгоритм у процесі реалізації інклюзивних освітніх практик, надає їм логічності, цілісності та безперервності, сприяючи таким чином на педагогів та фахівців, а саме: вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що сприяє ефективному розвитку дітей з урахуванням їх індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю) сприймають дітей цілісно, дивляться на життєві ситуації очима дітей, що забезпечує досягнення головної мети інклюзивної освіти – залучення кожного учня в загальноосвітню систему та формування «ключових компетентностей».

Відтак, інклюзивне навчальне середовище НУШ можна представити у вигляді динамічної багатокомпонентної моделі, яка включає суб'єктів освітнього процесу, ресурси, сукупність дидактичного інструментарію, процеси функціонування, спрямовані на забезпечення підвищення ефективності навчання предметів, підготовки школярів до життєдіяльності у соціумі, до освіти упродовж усього життя.

Підлітковий шкільний вік, як один з етапів становлення особистості, в якому важливу роль відіграє суспільне середовище, основним серед яких залишається школа. На перший план виходить спілкування з однолітками, що є джерелом розвитку підлітків у якому вони вчаться будувати стосунки та аналізувати себе. Разом з самостійністю мислення розвивається і підліткова критичність. З'являється інтерес до власної особи, самостійність у вирішенні завдань, активність в соціальному житті.

Оскільки саме у спілкуванні формуються основні новоутворення даного вікового періоду (виникнення самосвідомості, переосмислення цінностей, засвоєння соціальних норм), основним його джерелом залишається школа, та основні учасники освітнього процесу. Особистісне зростання зумовлене безліччю зовнішніх і внутрішніх детермінант. До зовнішніх, чи детермінантам оточення, відносяться: приналежність індивідуума до визначеної культури, соціально-економічному класу й унікальної для кожного сімейному середовищу. З іншого боку, внутрішні детермінанти включають генетичні, біологічні і фізичні фактори.

Інклюзивне навчальне середовище школи – це комплексний процес на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей на основі, це місце, де він зможе отримати будь-яку допомогу, якої потребуватиме. В центрі даного середовища знаходиться підліток. Дане середовище здійснює вплив на підлітків, формування їх особистості й ключових та предметних компетентностей. Інклюзивне навчальне середовище школи виступає як цілісна педагогічна система, котра об'єднує в собі освітні ресурси внутрішнього життя освітнього закладу, яка визначається конкретними завданнями, що ставляться і вирішуються її діяльністю. Вона проявляється у виборі засобів, за допомогою яких вирішуються, змістовно оцінюються результати підлітків в особистісному, соціальному, інтелектуальному розвитку, яких вдається досягти.

Отже, інклюзивне освітнє середовище спрямоване на забезпечення права кожного учня на отримання якісної освіти, оптимальних умов для навчання і формування предметних компетенцій, особистісно орієнтованого розвитку всіх учасників навчального процесу відповідно можливостей і визначення індивідуальної траєкторії особистісного зростання підлітків різних категорій.

Список літератури

1. Наказ МОН України № 912 від 01.20.2010 р. «Концепція розвитку інклюзивної освіти»<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchan>

2. Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

3. Кононець Н. В. Роль інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти при ресурсно-орієнтованому навчанні студентів у вищій школі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. Вип. 51. С. 31–45.

DISTANCE LEARNING FOR THE DEVELOPMENT OF UBIQUITOUS EDUCATION IN EXTREME CONDITIONS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Lysytska Olena

Ph.D., Associate Professor
Yaroslav Mudryi National Law Academy

The time of unpredictable changes in the life of modern society, the extreme conditions of the war made adjustments to the education system. The previous years of the pandemic forced to rebuild and switch to new forms of interaction within the educational process, when the teacher began to instantly master innovations in the field of computer technology. The problem of organization of teaching foreign languages turned out to be relevant in the current conditions. In extreme conditions, the shortcomings of online teaching, both technical and organizational, have been identified. At the same time, the analysis of the experience of teaching foreign languages made it possible to comprehend the pros and cons of distance learning in foreign languages in order to find the optimal forms of organizing a continuous learning process.

The *purpose* of this article is to analyze the advantages and disadvantages associated with teaching a foreign language at a university in emergency conditions. Changes in the organization of the educational process, starting from 2020, require generalization in order to understand the prospects for using information technologies in the system of ubiquitous education. Teaching a foreign language in new realities, such as war, has its own characteristics and challenges. Online learning has become commonplace after the experience of teaching during the pandemic.

The use of information technology and access to social networks and media resources has become an ordinary and standard learning tool. All these conditions, in view of the prevailing circumstances, involuntarily contributed to ubiquitous education. The last decade, when the transition to the information society took place, has shown that it is not so much the knowledge of people that matters, but the ability to continuously develop professional skills and learn in any conditions. In addition, knowledge of a foreign language is the foundation of any sphere of human activity. The new realities made lifelong education as given, since the students were deprived of full interpersonal communication, instead receiving a digital form that has opened up many opportunities for both education and self-education.

The authors of pedagogical works use a number of terms to denote lifelong education, among which are: “continuing education”, “lifelong education”, “ubiquitous learning”. With the surge in development of educational technology during the last decades, learning models have been rapidly evolving from electronic learning (e-learning) to mobile learning (m-learning) as well as to ubiquitous learning (u-learning) (Ma, Leo & Yu, Ling, 2019).

The information age has changed the status of a foreign language as a general educational discipline, from a simple lesson to a really demanded skill in the practical and intellectual activities of any specialist. A foreign language began to be regarded as the main mechanism of cognition in the system of intercultural dialogue, and continuous education became a trend.

Legal English programs provided by teachers at Yaroslav the Wise National Law University (Kharkiv, Ukraine) have been using face-to-face format for many years. But with the development of Internet technologies, e-learning, mobile technologies and various online resources, as well as due to the forced need during the pandemic and war, teachers were faced with the task of creating a foreign language course on a single platform. This course is supported and provided through the common Neik internet platform. This platform includes an information portal with online tests, assignments and resources in all disciplines of the university for full-time and part-time students, postgraduate students, including a foreign language course, as well as preparation for the master's exam.

English teachers have been also successfully using the Facebook platform as a learning space and tool. This program was initiated in 2020 to conduct an experiment to study the efficiency of Facebook assisted teaching via the Facebook group for the development of students' vocabulary, listening and writing skills (Mykytiuk, Lysytska & Melnikova, 2020). The research was continued in 2021 to investigate the effectiveness of the integration of Facebook as a flexible ubiquitous learning space into the educational process for speaking skills development of undergraduate students learning English as a second language (Mykytiuk, Lysytska, Melnikova & Mykytiuk, 2022).

Many authors emphasize that there is no doubt that the spread of ubiquitous learning has completely changed the format and content of learning activities in higher education. Using ubiquitous technology, students can engage in learning activities anytime, anywhere (Chin & Chen, 2018; Ma & Yu, 2019; Ashar, Ar, Harits & Taufani, Agusta & Nasir, Khaidir, 2020). Current literature on ubiquitous learning pays attention to its advantages which include the ability to improve learning, accessibility, and other fundamental aspects. But considering the positive aspects, researchers tend to generalize the advantages of distance learning, without limiting the scope of their identification according to specific extreme situations.

The specifics of teaching a foreign language, which involves direct communication between the teacher and students and between students, led to an active search for communication opportunities for this communication.

The scientific literature highlights such positive aspects of learning as

- accessibility of educational materials: students have access to their documents, data or videos from anywhere. Thus, learning is independent.
- efficiency: wherever students are, they can immediately get any information. Otherwise, the student may write down the questions and find the answer later.
- interactivity: students can interact with experts, teachers or peers in the form of synchronous or asynchronous communication.
- the possibility of continuous learning;

- flexible training schedule;
- the opportunity to study without interruption from work or practice;
- use of modern technologies and authentic materials in the educational process;
- psychological comfort; manufacturability and effectiveness of distance learning.
- receiving educational services anywhere and at any time through a global network
- development of students' skills of independent work.

Are these advantages really significant for ubiquitous distance learning in extreme conditions?

In studying the negative aspects of distance learning in extreme conditions, we rely on the experience of teaching a foreign language at a university for legal specialties. In the conditions in which Ukrainian students are studying now, the point is *not* the effectiveness or inefficiency of distance education, since in a forced situation synchronous / asynchronous online learning is *the only way* to maintain the educational process. Even during the pandemic, the study of a foreign language was maintained in the most synchronous form – during online conferences with visual student-teacher contact, work in a virtual classroom went according to schedule, audio and video recordings of students and teachers were made, and there was the access to web resources and materials. Education has become remote, and the time for individual virtual contacts with each of the students has increased. This began to require more energy costs on the part of teachers, and also now there is a need to adapt to the technical capabilities of each of the students who have problems accessing the Internet. Flexible schedules have become a problem for teachers, since the time available to work with a student group could coincide with technical failures in the energy infrastructure of a particular city.

We can also list other barriers to effective learning a foreign language: - inability to have a constant connection, - power outages, - psychological stress, - distraction from social networks, - lack of motivation, - academic integrity is not always respected, - instructors do not always have the opportunity to download new resources and materials to test knowledge and provide consultations.

Mphahlele (Mphahlele, 2019) states that similar aspects could also lead to poorly developed programs. The key disadvantage of distance education is that it does not involve direct contact between the teacher and the student. And this gives rise to such problems as the lack of a perception of the material and a decrease in the possibility of full communication. Besides, very often the problem of user identification also arises, i.e. the teacher cannot check whether the student really has problems with the camera, access to the resource, whether the student himself performed the task or the control.

It can be concluded that the possibility of accessing various Internet resources should already be considered not only as an accompanying tool in teaching a foreign language, but also as the main means of teaching language disciplines. For a foreign language, in our opinion, systematic contact classes are necessary, since delayed study of the material is ineffective, and opportunities and resources for continuous learning must be constantly created. Changes in distance learning can both open up new

opportunities in the system of ubiquitous education and cause new serious risks. In general, we can say that the period of extreme learning is a kind of challenge in the selection and development of materials and in the search for forms of organization of the ubiquitous learning a foreign language.

References:

1. Ashar, Muhammad & Ar Rosyid, Harits & Taufani, Agusta & Nasir, Khaidir. (2020). Ubiquitous Learning Environment for Smart Improving Disruption Activities in Classroom on Media. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*. 14. 200. 10.3991/ijim.v14i13.15609.

2. Chin, K. Y., Lee, K. F., & Chen, Y. L. (2018). Using an interactive ubiquitous learning system to enhance authentic learning experiences in a cultural heritage course. *Interactive Learning Environments*, 26(4), 444–459. doi:10.1080/10494820.2017.1341939

3. Ma, Leo & Yu, Ling. (2019). Ubiquitous Learning for Distance Education Students: The Experience of Conducting Real-Time Online Library Instruction Programs through Mobile Technology. *International Journal of Librarianship*. 4. 93. 10.23974/ijol.2019.vol4.1.107.

https://www.researchgate.net/publication/334774805_Ubiquitous_Learning_for_Distance_Education_Students_The_Experience_of_Conducting_Real-Time_Online_Library_Instruction_Programs_through_Mobile_Technology

4. Mphahlele, Ramashego. (2019). Online Learning Support in a Ubiquitous Learning Environment. 10.4018/978-1-5225-9779-7.ch001
https://www.researchgate.net/publication/336512438_Online_Learning_Support_in_a_Ubiquitous_Learning_Environment

Chin, K. Y., Lee, K. F., & Chen, Y. L. (2018). Using an interactive ubiquitous learning system to enhance authentic learning experiences in a cultural heritage course. *Interactive Learning Environments*, 26(4), 444–459. doi:10.1080/10494820.2017.1341939

Chin, K. Y., Lee, K. F., & Chen, Y. L. (2018). Using an interactive ubiquitous learning system to enhance authentic learning experiences in a cultural heritage course. *Interactive Learning Environments*, 26(4), 444–459. doi:10.1080/10494820.2017.1341939

Gillett-Swan, J. (2017). The Challenges of Online Learning Supporting and Engaging the Isolated Learner. *Journal of Learning Design*, 10(1), 20–30. doi:10.5204/jld.v9i3.293

Gillett-Swan, J. (2017). The Challenges of Online Learning Supporting and Engaging the Isolated Learner. *Journal of Learning Design*, 10(1), 20–30. doi:10.5204/jld.v9i3.293

5. Mykytiuk, Svitlana & Lysytska, Olena & Melnikova, Tetiana & Mykytiuk, Serhii. (2022). Facebook as a Flexible Ubiquitous Learning Space for Developing Speaking Skills. *IAFOR Journal of Education*. 10. 109-133. 10.22492/ije.10.1.06.

6. Mykytiuk, Svitlana & Lysytska, Olena & Melnikova, Tetiana. (2020). Facebook Group as an Educational Platform for Foreign Language Acquisition. *Postmodern Openings*. 11. 131-157. 10.18662/po/11.1sup1/127.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL IN FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

Shlikhtenko Yuliia,

graduate student of the department of pedagogy, professional education and management of educational institutions, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubinsky

Introduction. The pedagogical conditions presented in the article should be implemented consistently starting from the first course. The creativity of the future teacher of foreign languages should always be present in professional training as the basis for his full inclusion in pedagogical activity. Since the development of an educated creative personality of a future teacher of foreign languages is the primary task of professional training, the creative approach to learning comes to the fore. Thus, the creative potential of future teachers of foreign languages is a system of naturally determined and renewable personal resources, the implementation of which in the process of professional training leads to significant professional and personal achievements. The awareness of the importance of creative potential for professional and personal success by future teachers of foreign languages is one of the determining conditions for its development. It is extremely important to involve students in the development of creative potential during classroom work, which is primarily related to the use of interactive methods of interaction between the teacher and students and between the students themselves.

Scientist O. Kravchuk highlighted pedagogical conditions as a system that helps to achieve the clearly defined goal of this pedagogical system. This pedagogical system reflects methods and forms; real situations and material base (Kravchuk, 2015). According to researcher O. Kobernyk, the development of the creative potential of future teachers of foreign languages is a step-by-step implementation of educational strategies of orientation, enrichment, and involvement, which contribute to the discovery and development of creative qualities (Kobernyk, 2015).

The Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032, Professional Standard for Professions ... «Teacher of a General Secondary Education Institution»..., Standard of Higher Education for Specialty 035 «Philology») determines the attitude of future teachers of foreign languages not only to mastering professional skills and abilities, but also on personal development, manifestation and realization of creative abilities.

The purpose of the article is to substantiate the pedagogical conditions for the development of creative potential in future teachers of foreign languages. The development of the creative potential of future foreign teachers is possible if the following interrelated pedagogical conditions are implemented (Kobernyk, 2015):

□ involvement of future teachers of foreign languages in the development of didactic materials based on the principles of interactivity of learning, differentiation

and individualization, which involves the understanding by students of the methodological principles of independent activity, the application of creative, communicative, cognitive, reflective skills and determines the manifestation of their creativity;

- introduction of immersive technologies as interactive means of professional training of future teachers of foreign languages aimed at the development and realization of students' creative potential;

- forming in future foreign language teachers a valuable attitude to the development and realization of creative potential during classroom work with the help of a sense of success in the process of modeling professionally-oriented tasks that require students to demonstrate creative abilities.

It is advisable to implement the presented pedagogical conditions consistently starting from the first course. The creativity of the future teacher of foreign languages should always be present in professional training as the basis for his full inclusion in pedagogical activity. Since the development of an educated creative personality of a future teacher of foreign languages is the primary task of professional training, the creative approach to learning comes to the fore.

During the study of foreign languages, not only the level of acquired knowledge and practical skills is essential, but also the development of the creative potential of the students of education, the structure of which consists of components (Fig. 1): motivational-value, emotional-cognitive, communicative-active and personal-reflective . Based on the structure of the creative potential of future teachers of foreign languages, criteria for its development (motivational-value, cognitive-active, personal-reflective) and their indicators are identified. In the experimental part of the study, the levels (high, medium, low) of the development of the creative potential of the students in the field of foreign language learning are distinguished in order to evaluate the results (Mostova, 2011).

The implementation of pedagogical conditions in the process of professional training must begin with the implementation of the third pedagogical condition, namely, the formation of future teachers of foreign languages with a valuable attitude to the development and realization of creative potential during classroom work. Valuable attitude implies a deep understanding of what creative potential is and what importance it has in future professional activity.

It is this awareness that creates the basis for the formation of motivation to participate in activities for the development of creative potential. At the same time, it is worth noting that the measures of the third pedagogical condition should not be implemented only at the beginning of the experiment. They are initial, but should also be systematically carried out throughout the entire period of the formative stage of the experiment so that the value attitude to the development of creative potential deepens and becomes part of the applicant's ideas about quality professional development.

At the next stage, it is necessary to start the implementation of the second pedagogical condition, namely the introduction of immersive technologies aimed at the development and realization of the creative potential of students. Immersive technologies are powerful tools for increasing the interest and motivation of applicants

for professional development. The use of immersive technologies will strengthen the value attitude towards the development of creative potential, as well as create the most favorable conditions for its free development.

Last but not least, the measures of the first pedagogical condition are carried out, namely, the involvement of future foreign language teachers in the development of didactic materials for the manifestation of their creativity. The implementation of this pedagogical condition requires an already formed interest and interest in the development of creative potential, as well as the presence of certain knowledge and experience. The independent development of didactic tools is a very important step in the professional development of students in the field of foreign language learning, therefore it is important that it be preceded by special training in the form of measures of the second and third pedagogical conditions.

Thus, we can summarize that the implementation of pedagogical conditions for the development of the creative potential of students in the field of foreign language learning in the process of their professional training requires compliance with the principles of systematicity, systematicity and consistency and should be carried out in partnership between the teacher and the student. Therefore, well-founded and developed pedagogical conditions determine the content, methods and forms of professional training and should be applied starting from the first year throughout the entire educational process in pedagogical institutions of higher education.

When introducing pedagogical conditions, the study participants were divided into two groups: the experimental group (EG), which includes 201 students, and the control group (CG), which consists of 196 people. The division of experiment participants into groups was carried out randomly using data randomization procedures. There was no subjective influence of the researcher on the formation of research groups (Table 1).

Table 1

The results of comparing the levels of development of the creative potential of future foreign language teachers before and after the implementation of pedagogical conditions

Group	Declarative stage			Control stage		
	Low	Medium	High	Low	Medium	High
EG	35,82	52,74	11,44	9,45	43,78	46,77
KG	37,24	51,53	11,22	31,63	56,63	11,73

In the EG of individuals (Table 1), there is a significant increase in future teachers with a high (+35.33%) level, as well as a decrease with a low (-26.37%) and medium (-8.96%) level. Such data indicate that the pedagogical conditions implemented in the educational process led to the formation of high motivation for the development of creative potential, awareness of the content and significance of creative methods in professional activity, practice of practical skills in the use of creative methods, and also contributed to the personal growth of future teachers who became participants in the experimental groups.

Only non-significant changes in the results are observed in the CG of individuals. The number of persons with a high level increased by only 0.51%, with an average one by 5.1%, with a low one decreased by 5.58%. The obtained results indicate that the educational program, in which the pedagogical conditions for the development of creative potential were not implemented, does not contribute to its development in future teachers. This leads to the fact that most teachers are characterized by an average level of creative potential, and its implementation in the educational process is unstable. This level also cannot guarantee teachers' further focus on the development of creative potential and specific creative skills, which reduces the likelihood of their professional success.

Conclusions. The conducted experiment allowed us to convincingly prove that the effectiveness of developing the creative potential of future foreign language teachers will increase if interrelated pedagogical conditions are implemented during professional training. During the formation of a valuable attitude to the development and realization of creative potential during classroom work with the help of a sense of success in the process of modeling professionally-oriented tasks, we will emphasize the following areas: the involvement of future teachers of foreign languages in the development of didactic materials based on the principles of interactivity of learning, differentiation and individualization, which involves students' understanding of the methodological principles of independent activity, the use of creative, communicative, cognitive, reflective skills and determines the manifestation of their creativity; introduction of immersive technologies as interactive means of professional training of future teachers of foreign languages aimed at the development and realization of students' creative potential; forming in future foreign language teachers a valuable attitude to the development and realization of creative potential during classroom work with the help of a sense of success in the process of modeling professionally-oriented tasks that require students to demonstrate creative abilities.

The perspective of further scientific research is the selection of dynamic models of interaction of all subjects of the educational process in an interactive environment, using communication technologies.

References

1. Mostova A. O. (2011). Formation of creative potential of future English language teachers. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. No. 17 (70). 332-335.
2. Kobernyk O. M. (2015). Theoretical and methodological principles of modeling the educational system of the school. *Pedagogical almanac*. No. 25. 16-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2015_25_4 (date of application: 05/28/2022).
3. O. M. Kravchuk (2015). Modeling the professional activity of the future teacher of mathematics in the educational process. *Modeling in the educational process: materials of Vseukr. science and practice Internet conferences (February 23–27, 2015) / comp. N. A. Golovin*. Lutsk: Vezha-Druk. 24-27.

ANALYTICAL STAGE OF TEACHING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

Valentyna Strilets

PhD in Education, Associate Professor
of the Department of Foreign
Philology and Translation
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine

Teaching Philology students to perform scientific and technical translation is a multi-stage process that should simulate the conditions of practicing translators' professional activity. It involves preparatory, analytical, synthesizing and evaluation stages, which in turn are divided into sub-stages according to the tasks to be solved.

The analytical stage is aimed at comprehending the source text for the purpose of its further translation and at building an algorithm for performing a specific translation task. It is implemented in the following sub-stages: source text processing, its pre-translational analysis, information search, ICT tool selection, translation strategy determination.

At the first sub-stage, when dealing with texts of different types (user manuals, reports, specifications, technical standards, contracts, company websites, newsletters, press releases etc), students develop the skills of analytical reading, namely: predicting the content and form; highlighting the main idea in the text, finding key words, essential facts; summarizing individual facts of the text; correlating separate parts of the text with each other; dividing information into “new” and “familiar” etc.

The second sub-stage involves the development of philological reading skills for the purpose of pre-translational analysis of the text: determining the theme of the text, its genre, functions, characteristics of the source text author and target text recipient, linguistic (lexical, grammatical, stylistic), textual and structural features of the target text, its translational type, and units of translation. At this sub-stage, the ability to identify potential translation difficulties (lexical, grammatical, stylistic, background, subject) and predict ways to solve them is also developed.

The information search sub-stage is aimed at finding out background and subject matter information using Internet resources (electronic directories, encyclopedias, websites of companies and professional communities, etc.) and electronic communication tools (e-mail, forum, chat, social networks).

Based on the results of source text pre-translation analysis, students make decisions on the use of ICT tools at the further stages of the specific translation task implementation. Such ICT tools as corpus technologies, translation databases, electronic dictionaries, thesauruses will be useful for the translation of all types of texts. It is fundamental to determine the appropriateness of applying automated (Trados,

SmartCAT) and machine (Google Translate) translation systems. Systems of the first type can be involved if: a) their use is determined by the translation outsourcer in the translation brief; b) students work with those types of texts, which are already stored in the translation memory. Choosing a machine translation system requires an additional analysis of the text regarding its machine translatability and, in case of a positive result, its pre-editing according to the rules of controlled languages.

Taking into account the results of the previous sub-stages, students determine the optimal global translation strategy (sequence of translation actions) of the source text. In terms of using ICT tools, the global strategy depends on the factors listed above. The following options are possible:

- 1) Application of the automated translation system;
- 2) Application of the machine translation system with pre-editing of the source text and post-editing of the target text;
- 3) Combined use of automated and machine translation systems.

Effective work at the analytical stage is a prerequisite for successful translation of a scientific and technical text at subsequent stages.

CASE STUDY TECHNOLOGY IN FORMATION FUTURE LAWYERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

Tyshakova Liudmyla,

Candidate of pedagogical sciences,
Associate professor of foreign languages department.
Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko

Khairulina Nailia,

Candidate of philological sciences,
Associate professor of the department of foreign languages,
Luhansk State University of Internal Affairs Named after E.O. Didorenko

At higher institutions with special conditions of studies training of police officers, lawyers, the development of communicative competence has become one of the priority objectives. Teaching foreign languages using interactive methods of studies with the help of the newest technologies (Internet, web-page), multimedia facilities (laser projector, notebook) is possible and accessible, namely: presentations, brainstorming, case-method, method of critical thinking, psychological- pedagogical discussions, blitz- interview has become more acute.

Case study was used in the educational process of Harvard Business School for the first time in 1921. It was Harvard where first case situations for teaching students of business disciplines were worked out. The notion "case study" was used at the beginning of the XX century for the first time.

Theoretical substantiation of the application of modern pedagogical technologies in the educational process is revealed in the works by I. Forostiuk, I. Romanov, T. Sydelnyk, Yu. Surmin, I. Chorna etc. The active group methods of studies were intensively worked out by such scientists-psychologists as: G. Kovalchuk, Ya. Omelchenko, I. Ryabets etc. One of the interactive methods that won popularity in Great Britain, the USA, Germany, Denmark and other countries was case study (case-method, method of situation analysis) worked out by foreign scientists U. Grosse, F. Edehem, M. Shever, K. Yets etc. The concept of the development of cognitive and meta-cognitive abilities was the basis of the case-method [1].

The essence of the method consists in the use of certain cases (situations, stories, texts which are named «case») for common analysis, discussion or making decisions of a certain unit (theme) of teaching disciplines. From the methodical point of view case is a specially prepared material which contains the structured description of situations which are taken from the real practice. In the translation from the English language a case is a problem (an instance), case study is an instructive problem (instance).

Effective formation of foreign language competence with the help of case study technology should be carried out on principles of competence, communicative-activity, differentiated and problem-solved situational approaches. Competence approach foresees the complex of forming students' proper competences, in particular lexical,

instrumental which assist the students to aware higher education ultimate goal and the desired result of studies [3]

Case study enables to develop competences necessary at their future professional activity, to improve skills of analysis, synthesis, making decisions in standard and not standard situations, to work in a team, to develop cooperative skills [1, 99].

As a specific method of studies, case-method is used for solving various tasks. Its basic problems are:

- technology and optimization;
- methodological satiation;
- application of different types and forms during studies;
- competent approach.

Case-method is directed to analysis of certain situations, namely: case necessities, case-choice, crisis case, conflict case, case-struggle, innovative case. Educational tasks of a case-method are the following: acquisition of skills to use theoretical material for the analysis of practical problems; formation of skills to evaluate the situation, choice and organization of the basic information searching; formation of skills to formulate questions and inquiries; formation of skills to develop multi-variant approaches for realization of the plan of actions; formation of skills to take decisions independently in the conditions of uncertainty; formation of skills and techniques for comprehensive analysis of the situation, prediction of the ways of the situations development; formation of skills of the constructive critics [2].

Case-method has certain advantages as it is not only instructional but also has a large educative potential from the position of forming personality's traits:

- development of industriousness;
- development of creativity;
- forming the ability to competitiveness;
- forming the readiness to undertake responsibility for the results of his own analysis of the situation and for the work of the whole group;
- forming the confidence in himself;
- forming the need in his achievements;
- the development of volitional qualities, purposefulness;
- forming skills of communicative culture;
- forming socially active and vitally competent personality apt at self-development, self-perfection and self-realization.

Researches of scientists testify that this method does not need large financial and temporary expenditures and assumes variations of studies. Problem situations can be highlighted during learning a new theme in teaching theoretical material and can be used with the purpose of generalization and systematization of the material. As an interactive method of studies case-method is effective in the study of economic, public and social sciences, language and literature and professional disciplines.

The case work is intended to:

- analysis of a concrete situation according to a certain scenario which includes independent work;
- “brainstorming” in a small group;

- public speech with the presentation and defense of the offered solution;
- control questioning of participants with the purpose of knowledge of case facts which are being analyzed.

The case work is divided into two basic stages: an independent work and work in the classroom. Student's independent work is a cognitive activity of the implementation of creative educational tasks of different kinds during teaching the discipline of foreign language for special purposes which are done independently with the purpose of acquisition of knowledge, accumulation of abilities and skills of the intercourse using foreign languages, forming professionally important qualities of a future lawyer. Realization of such purpose is in practice instrumental in solving integration tasks – complete confluence of studies and education, realization of the principle of developing teaching, the development of a future lawyer's personality.

The algorithm of conducting classes with the application of case-method anticipates:

The first stage is preliminary made cases.

The second stage is control of knowledge and highlight of the central problem which must be solved.

The third stage is a summing up stage. A tutor informs about solving a problem in the real life or grounds her own version and necessarily promulgates the best results, estimates the work of every small group and each cadet.

For the effective use of a case-method it is necessary to create special conditions: providing highly complicated cognitive problems which lawyers need to solve; creation of logical number of questions by the tutor in relation to a cognitive problem which induce young people to the search of the truth; creation the atmosphere of psychological comfort in the classroom which must promote free utterances of students' ideas not being afraid of errors; giving them special time on the comprehension of solving problems methods; organization of special tutors' training to use this method.

A good case must satisfy such requirements: – to correspond to the set purpose; – to have the proper level of complication; – to illustrate a few aspects of life; – not to become out of date too quickly; – to have the national coloring; – to be acute for today; – to illustrate typical situations; – to develop analytical thinking; – to provoke a discussion; to have some decisions of solving problems.

Thus, it is necessary to underline that application of a case-method by a tutor, on the one hand, stimulates the students' individual activity, forms positive motivation to studies, diminishes "passive" and uncertain in themselves, provides high efficiency of studies and development of future specialists, forms certain personality's traits and competences, and on the other hand, gives a tutor the opportunity to self-improvement, to think and operate in a different way and act and renew her own creative potential.

Using techniques of case study put future lawyers in a real situation, teaching them organizational skills such as the ability to hold a business meeting, to negotiate, to prepare and deliver presentations. It should be noted that there is a combination of the accumulated international experience of case study technology with its national methodical specific features.

References

1. Romanov I.I. Umovy zastosuvannia metodu keisiv pry navchanni inozemnykh mov. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Vypusk 60.2018. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. S.98-102.[in Ukrainian].
2. Surmin Yu. P. Metod analizu sytuatsii (Case study) ta yoho navchalni mozhyvosti. Hlobalizatsiia i Bolonskyi protses: problemy i tekhnolohii: Kol. monohr. K.: MAUP, 2005.S. 173-199. [in Ukrainian].
3. Chorna I.Iu. Formuvannia u maibutnikh marketolohiv anhlomovnoi leksychnoi kompetentnosti v pysmi zasobom keis-tekhnolohii. Avtoreferat. 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (hermanski movy). Ternopil. 2017. 25 s. [in Ukrainian].
4. Grosse U.C. The Case Study Approach to Teaching Business English. English for specific purposes. 2015. Vol. 7. P. 131-132. .[in Ukrainian].

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF TEACHING HUMAN ANATOMY TO STUDENTS OF THE INTERNATIONAL FACULTY

Zharikov M.

PhD, associate professor
Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

Nefodova O.

doctor of medical sciences, professor, head of the department
Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

Kramar S.

PhD, associate professor
Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

Introduction. The training of foreign specialists faces some difficulties: language barrier, national traditions and others. Therefore, it is especially important to choose the right methodological approaches and to consider the methodological measures of teaching. Under the conditions of the existence of the credit-module system and the increase in the significance of the current assessment, the methodical support of the student in the discipline, as well as the use of modern visual and electronic teaching aids, is of great importance [1,2,3]. Also, modern challenges, in particular pandemics, require new approaches to ensure the flexibility and mobility of the educational process, taking into account the national and individual characteristics of education seekers [4,5,6]. About two thousand foreign students from 47 countries study at the Dnipro State Medical University.

Therefore, **the purpose** of this study was to establish the conformity of the methodology of teaching human anatomy to foreign students at the Department of Human Anatomy, Clinical Anatomy and Operative Surgery of the Dnipro State Medical University with the modern needs of the educational process. Therefore, we see the need to analyze the quality of the methodological approach and the available methodological and material support and its sufficiency for the needs of the educational process, taking into account the peculiarities of teaching students of higher medical education of the international faculty. Quality and absolute success indicators were taken as efficiency criteria according to standard ECTS criteria [2].

Main part. Analyzing the five-year work under the credit-module system, it is possible to note the most effective means of teaching. Student preparation can be divided into three mandatory parts: theoretical preparation (lecture course, test preparation), practical classroom and extra-auditory independent work. Let's consider each part in terms of methodical approach and provision.

For conducting practical classes, the classrooms of the departments are equipped with high-quality visual material, which includes, in addition to traditional anatomical preparations, sets of modern anatomical models. Also, the auditoriums are equipped with television equipment, including interactive whiteboards, which allow to increase the level of visibility and to conduct a demonstration of rare and unique drugs. The availability of such technical equipment allows you to quickly and without loss of quality switch to the distance learning mode, as well as to conduct concepts in a mixed form, when at the same time part of the student group studies in classrooms and part online, which is especially important for maintaining modern quarantine restrictions.

Also, the staff of the department issued methodical developments for practical classroom and extracurricular classes, which students support during the first 1-2 weeks of study. This guide with which the student attends the skin practical presentation, can take notes, record his marks, passes and points for the skin presentation. The student comes to the practical classes having prepared the topic specified in the work plans of the practical class. The method of conducting a practical task is that the student comes to the task prepared for the topic, discusses unclear questions with the teacher and works with drugs, performs practical skills under the teacher's supervision. Methodical development provides an algorithm for studying theoretical material and training practical skills. Assessment of learning of the material at the end of the lesson on a defined and developed topic. In accordance with the modern requirements of the lecture, distance learning methods are used.

Preparation of lecture material, especially for foreign students, requires painstaking work [3,7]. For a foreign audience, additional methodical information is needed, so it is possible to place these lectures or short abstracts of lectures, which can be provided to students at the beginning of studies in a paper window or on the website of the department in an electronic window for preliminary familiarization of the students with the material. Lecture presentations are additionally posted on the department's website, where students can additionally view the material to consolidate lecture information. This is due to a better understanding of the topic of the lectures and a two-way discussion of the anatomical or clinical-anatomical aspects of the topic.

Work with tests for students begins with the first lesson at the department: entrance control from the school program, test tasks for each practical lesson, test control for a meaningful module. For all these activities, the student receives a test base, which is provided in the methodical development for practical classroom and extracurricular tasks, as well as presented on the official website of the department. In practical classes, test tasks are discussed with the teacher to explain unclear points and establish the relevance of the test task to the topics studied in the class, as well as established clinical parallels for greater interest and motivation of students.

Independent extracurricular work is an important part of student training. Methodological developments that guide the activity of the researcher provide material for monitoring the assimilation of knowledge: tests, indicative questions for the topic. A student's work with an anatomical preparation is no less important. Every day, including Saturday, the department provides independent preparation of anatomical material and a regular teacher-consultant.

As additional methodical measures for creative work with foreign students, it is possible to consider the involvement of this group of students in the anatomy and dissection circle, in the participation in the olympiad in the discipline of the student scientific society. Foreigners who are well versed in language training are very happy to take the initiative in preparing reports for the SNT, and their fellow students enthusiastically come to the meeting to listen and support them.

In order to determine the effectiveness of the subject material, we analyzed the academic performance of foreign faculty students studying Medicine over the past 5 years, taking into account the absolute and qualitative performance indicators according to the standard criteria of the credit-transfer system (Fig. 1).

The graph shows that the absolute success rate ranges from 87% in the 2018-2019 academic year to 100% in 2017-2018, the average percentage is 94%. The indicator of qualitative success reached its maximum value in the 2019-2020 academic year (67%), while it was the minimum in the 2018-2019 academic year (48%), the average percentage for 5 years is 61.2%. In general, indicators of both qualitative and absolute success have a fairly high and stable level with slight fluctuations from year to year, but 2018-2019 and the last two academic years under study - 2019-2020 and 2020-2021 - attract attention, when the studied indicators significantly deviated from the general trend. Thus, in the 2018-2019 academic year, both indicators were significantly lower than the average indicator: absolute success - by 7%, and qualitative - by 13.2%. This fact can be explained, obviously, by a slightly lower general level of basic training of this set of students.

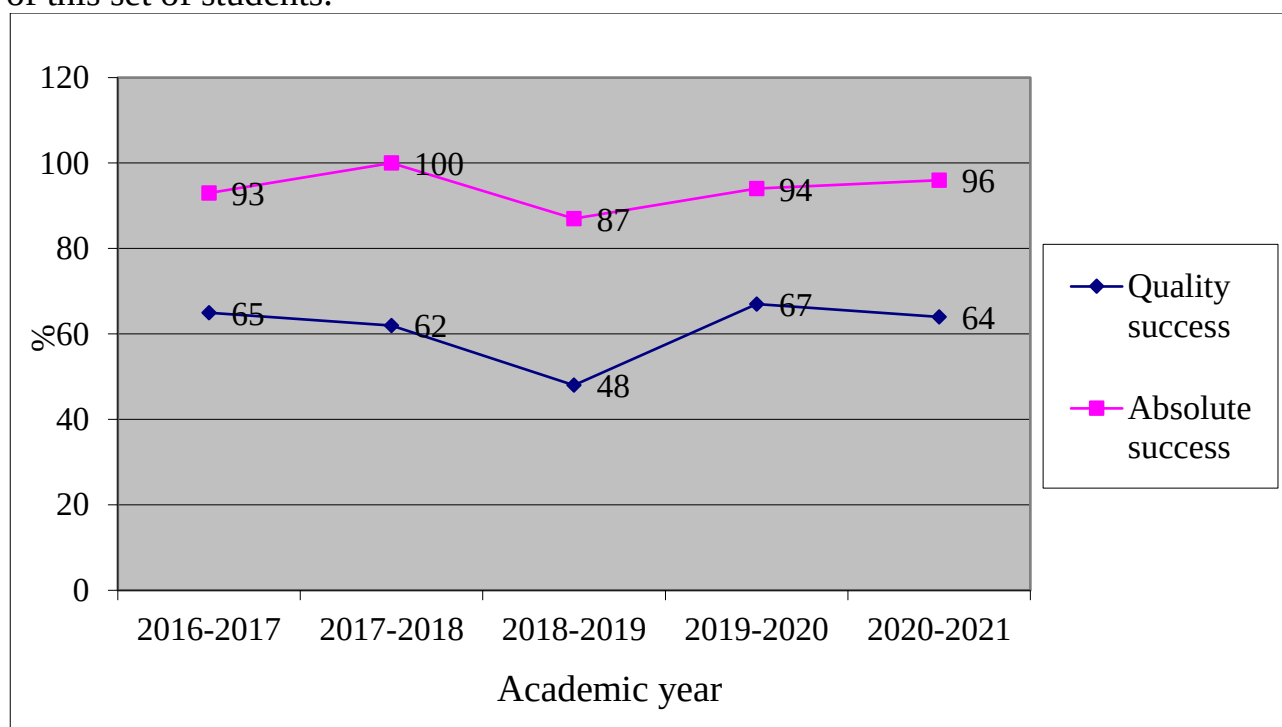

Fig.1 Results of absolute and qualitative success in human anatomy of students of the international faculty for 5 years.

And in the last two of the studied years, both indicators were slightly higher than the average, which can obviously be explained by conducting classes and monitoring distance learning methods during the COVID-19 pandemic.

Conclusions. Methodological approaches and measures introduced at the department are adequate and sufficient to achieve a fairly stable and high level of success among foreign students.

The specified methodical approaches can be used both for face-to-face and distance learning without loss of quality, which is confirmed by the absence of significant deviations of quality indicators in any direction when switching from face-to-face to distance form and vice versa.

In order to achieve high results, a consistent approach to the presentation of the material, full provision of students with methodical material, and the implementation of consistent, systematic and adequate methods of monitoring the assimilation of the material is necessary, which is especially relevant among students of foreign faculties.

The overall success rate also largely depends on the basic training of students, which must be taken into account when selecting foreign students for universities.

Prospects for further research: Taking into account the general trends among medical universities regarding the success of foreign students in passing the KROC-1 licensing exam, more attention should be paid to the use of test tasks in all types of student knowledge control, which is planned to be investigated in our next research.

List of references:

1. Zharikov MYu. Osoblyvosti vykladannya anatomyi ludyny studentam zaachnoyi formy navchannya. Ukrayinsky medychny almanach. 2014;1.17:153-4. [in Ukrainian].

2. Dovhal GV, Zharikov MYu, Nefodova OO, Suponko YuV. Shlyahy pokrashchennya uspishnosti studentiv fundamentalnykh kafedr medychnykh vuziv na prykladi kafedry anatomyi ludyny. Visnyk problem biolohiyi i medytsyny. 2014;2.3(109):94-7. [in Ukrainian].

3. Kuznetsova OV, Nefedova OO, Shevchenko IV. The introduction of innovative technologies in the remote presentation of the material of practical classes in a medical university. Modern Science Moderní věda. 2021; 3:115-21.

4. Inclusive Education in Higher Education Institutions: Goals, Objectives, Directions of Development Kramar SB, Zharikov MYu, Nazarova DI, Bondarenko ZP. Ukraïns'kij žurnal medicini, biolohii ta sportu. 2022;7(2):214-9 [in Ukrainian]. DOI: 10.26693/jmbs07.02.214

5. Dovhal GV, Zharikov MYu, Dovhal MA. The experience of organizing the educational process at the Department of Human Anatomy of the Dnipro State Medical University in terms of distance learning. Morphologia. 2021;15(3):187-90 [in Ukrainian]. DOI: 10.26641/1997-9665.2021.3.187-190

6. Pertseva TO, Naumenko LYu, Zakharov SV, Nefodov OO, Shatorna VF et al. Pershiy dosvid pidgotovky inosemnykh studentiv frankomovnoyi formy navchannia u derzhavnomy zakladi "Dnipropetrovska derzhavna medychna akademiya MOZ Ukraïny". Medychna osvita. 2019;3:88-91. [in Ukrainian].

7. Kramar SB, Nazarova D I, Zharikov NYu, Lukianenko DM, Hryhorenko LV et al. Role of lecture in the modern education system. European applied sciences. 2015;4: 22-4.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Вишар Євгенія Василівна

Старший викладач кафедри
соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавського інституту економіки і права

З метою з'ясування змісту професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації та місця в ній здоров'язберігаючих технологій нами проведено теоретико-практичний аналіз наукових поглядів на сутність поняття «фізична реабілітація як вид реабілітації» та «здоров'язберігаючі технології».

Поняття «фізична реабілітація» було введено Ю. Ніколаєвим і В. Видріним у 1974 році і пояснювалося як діяльність з відновлення частково втрачених або ослаблених психофізичних функцій і здібностей людини. Забезпечує потреби в лікуванні та відновленні сил людини засобами фізичної культури: фізичними вправами, масажем, лазнею, водними процедурами тощо.

Сучасний вчений А. Магльований пояснює фізичну реабілітацію як процес використання в рамках соціальної та професійної реабілітації таких засобів лікувальної фізичної культури, як лікувальний масаж, фізіотерапія, механотерапія, ерготерапія тощо. Фізична реабілітація, як зазначає автор, - це використання фізичних вправ і природних факторів з лікувально-профілактичною метою в комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих та інвалідів.

Дослідник Ю. Лянной, що займається вдосконаленням професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, стверджує, що галузь фізичної реабілітації охоплює процеси відновлення здоров'я, що принципово відрізняє її від процесу лікування чи фізичного виховання. Фізична реабілітація виступає як самостійний напрям серед усіх інших видів реабілітації – медичної, психологічної, педагогічної, професійної, соціальної. Фізична реабілітація посідає провідне місце в сучасному суспільстві і використовується як ефективний засіб комплексного відновлення фізичного здоров'я. Діє завдяки широкому впровадженню основ здорового способу життя, використанню різноманітних фізичних вправ і природних факторів як найбільш природних засобів оздоровлення, відновлення та профілактики багатьох захворювань, травм тощо.

В. Мухін розглядає фізичну реабілітацію з медичної точки зору, зазначаючи, що фізична реабілітація є невід'ємною частиною медичної реабілітації і використовується на всіх її періодах і етапах. Призначення засобів фізичної реабілітації, послідовність застосування її форм і методів визначається

характером перебігу захворювання, загальним станом хворого, періодом і етапом реабілітації, руховим режимом тощо.

У короткій медичній енциклопедії дається таке визначення фізичної реабілітації - це використання фізичних вправ і природних факторів з лікувально-профілактичною метою в комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану і працездатності хворих.

С. Попов розглядає фізичну реабілітацію як частину комплексної реабілітації, як процес відновлення здоров'я, функціонального стану та працездатності, уражених захворюваннями, травмами, а також фізичними, хімічними та соціальними факторами.

Науковець В. Кукса підкреслює, що фізична реабілітація є невід'ємною складовою, основною частиною медичної реабілітації.

У дослідженнях вченого А. Герцика фізична реабілітація розглядається крізь призму збереження та відновлення здоров'я громадян. Автор підкреслює, що основними передумовами активного розвитку фізичної реабілітації як науки та дисципліни в Україні стали політичні, економічні та соціальні зміни, серед яких автор відзначає зростання актуальності проблем збереження та відновлення здоров'я громадян та соціалізація людей з обмеженими можливостями.

Тому з точки зору цілісності особистості фізичну реабілітацію не можна розглядати лише як систему фізичних вправ. На думку дослідника А. Подоляка, фізичну реабілітацію слід розглядати як лікувально-педагогічний комплекс, оскільки використання фізичних вправ та елементів спорту має враховувати закономірності організації педагогічного процесу. Додаючи до цього підходу психолого-педагогічні аспекти реабілітаційної роботи, фізичну реабілітацію слід розуміти як комплекс фізичних вправ, психолого-педагогічних технологій, спрямованих на відновлення, поліпшення та попередження відхилень у здоров'ї різними засобами, що відповідають природі людини (вправи, масаж, гімнастика, дієта, тренування тощо). Отже, спеціаліст з фізичної реабілітації – це особа, яка на професійному рівні застосовує методи фізичної реабілітації з метою відновлення функцій організму, досягнення нормального рівня здоров'я, фізичної незалежності та активності, оптимального фізичного стану, психологічного та фізичного благополуччя клієнта.

З цього випливає, що фахівець з фізичної реабілітації повинен володіти здоров'язберігаючими технологіями, які можна поділити на такі групи: медичні, психолого-педагогічні, соціально-педагогічні та фізкультурно-спортивні технології.

У науковій літературі за характером діяльності виділяють такі види здоров'язберігаючих технологій: вузькоспеціалізовані та комплексні. До вузькоспеціалізованих належать: медичні (технології профілактики захворювань, корекції та реабілітації соматичного здоров'я, санітарно-гігієнічні заходи); виховна (сприяння збереженню здоров'я в процесі навчання і виховання); соціальні (технології організації здорового способу життя, профілактика та корекція девіантної поведінки); психологічні (технології

профілактики та психокорекції психічних відхилень особистісно-інтелектуального розвитку). Комплексні здоров'язберігаючі технології включають технології комплексної профілактики захворювань, корекції та відновлення здоров'я (фізкультурно-оздоровчі та валеологічні); педагогічні технології, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я; технології, що формують здоровий спосіб життя.

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Гібалова Наталія,

кандидат педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Савченко Юлія Віталіївна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Сучасний освітній простір вимагає орієнтації на ідеї контекстно-ментального навчання, основою якого є розуміння змісту, що забезпечується через його унаочнення, асоціативні, логічні контекстні співвідношення.

Візуальні структуровані моделі дозволяють охопити всю структуру навчального матеріалу (теми, розділу, поняття тощо), а також виявити специфіку й особливості кожного її елемента. У освітньому просторі молодшого школяра використовують такі види візуалізації як малюнки, таблиці, схеми, інфографіка та ін.

Однією з сучасних методик структурування інформації є ментальні карти, які застосовуються з метою упорядкування інформації та її опрацювання; кращого запам'ятовування; застосування інтерактивних методів «мозковий штурм», «асоціативний куш» тощо.

Над проблемою візуалізації навчального матеріалу працювали А.Вербицький, В. Давидова, Л.Білоусова, Н.Житеньова, Дж.Мітчелл, Р.Солсо, Е.Тафті та інші. Питанням використання ментальних карт у освітньому процесі, зокрема початкової школи присвячені праці зарубіжних (Тоні та Барі Б'юзени, Х. Мюллер, Б. Твісс, Р. Фостер) та вітчизняних (А. Найдьонова, Л. Гончаренко, Н. Терещенко, Г. Ковальчук, М. Сакович, Н. Хвесеня та ін.) авторів.

Ментальні карти є сучасною методикою структурування та візуалізації навчального матеріалу, що дозволяє інтенсифікувати та оптимізувати навчальний процес, збільшити обсяги матеріалу для засвоєння.

Розглянемо в статті особливості використання ментальних карт як ефективного засобу навчання учнів початкової школи.

Сучасний молодший школяр – це представник покоління α (народжений після 2010(15)), за теорією поколінь В. Штрауса і Н. Хоуфа [2].

Серед особливостей покоління «Альфа» низька концентрація уваги, розвинена зорова пам'ять (щоб утримувати увагу таких дітей, необхідно інформацію подавати у структурованому стислому вигляді), кліпове мислення (характеризується фрагментарністю і різномірністю інформаційно-го потоку, перешкоджає цілісному сприйняттю світу, не вимагає підключення уяви, глибокого осмислення.), мультизадачність. Організуючи освітній простір учнів покоління «Альфа» слід враховувати ці особливості і використовувати інноваційні адаптивні засоби і методи. Серед таких методів варто виділити

інтерактивні методи та метод візуалізації навчального матеріалу, а серед засобів – ментальні карти.

Застосування ментальних карт допомагає знизити інформаційне навантаження, відновити навички фокусування уваги, стимулювати основні когнітивні процеси, розвивати мовлення та культуру мислення молодшого школяра.

В основі ментальної карти лежить принцип когнітивної візуалізації, згідно з яким візуалізація виконує не тільки ілюстративну функцію, а й безпосередньо стимулює інтелектуальний процес отримання знань, забезпечуючи активізацію пізнавальних операцій. Принцип когнітивної візуалізації впливає з психологічних закономірностей: засвоєння інформації відбувається ефективніше, якщо до символічного механізму мислення (роботі лівої півкулі мозку) підключається «образне» мислення (права півкуля). Як відомо, під час обробки інформації людина задіює як мовні, символічні, так і графічні знакові системи, які репрезентують ці знання в стислому, компактному вигляді. При цьому між елементами знання вибудовуються певні зв'язки, які утворюють у пам'яті людини унікальну схему, найбільш зручну й ефективну для зберігання та подальшого відтворення інформації [3]

Ментальна-карта (mind map, інтелект-карта, карта пам'яті, карта розуму, карта свідомості) – зручний інструмент для відображення процесу мислення та структурування інформації у візуальній формі, що реалізується у вигляді деревовидної схеми, на якій відображені пов'язані «гілками» слова, ідеї, ілюстрації, поняття тощо. Подання інформації у графічному вигляді захоплює аудиторію, дозволяє краще структурувати, засвоювати, запам'ятовувати та відтворювати матеріал, мислити абсолютно по-новому, максимально використовуючи обидві півкулі головного мозку.

Концепція карт ґрунтується на теорії Д. Осубела щодо представлення нових ідей, теорії і понять через уже наявні ідеї, досвід та поняття.

У 60-х рр. ХХ ст. її розвинув Дж. Новак, розробивши правила створення концепт-карт (інструменту для пророблення нових концепцій). Ідея створення ментальних карт належить англійському психологу та консультанту з питань інтелекту й освіти Т. Б'юзену (1970).

Т. Б'юзен дослідив фізіолого-психологічні особливості роботи обох півкуль мозку й зробив висновок про те, що одночасна діяльність лівої (логічної) та правої (образної) півкуль можлива, якщо спрямовувати людину робити записи

у формі асоціативних діаграм. Цей процес автор назвав «радіанним мисленням» («радіан» – точка небесної сфери, від якої відходять шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями). За подібністю зазначеної моделі створюються й ментальні карти. У центрі кожної з них розміщується головний об'єкт, навколо якого додаються асоціативні зв'язки, що вивільняють творчість і надають особистісний сенс отриманій інформації, а відтак сприяють її запам'ятовуванню [1].

Ментальні карти налаштовують не на пасивне слухання, а на активну роботу в процесі сприйняття інформації і є своєрідним мнемонічним інструментом,

зручною технікою для структурування інформації у візуальній формі. Її застосування у навчальному процесі – просування від лінійного логічного мислення типу «причина-наслідок» до багатомірного.

Педагоги вважають ментальні карти – унікальним і простим методом запам'ятовування інформації, при побудові ментальних карт забезпечується створення більш глибокого розуміння, що значно збільшує відсоток матеріалу який запам'ятовується і здатність до його відтворення [4]

Інтелект-карти можуть бути побудовані учнями в робочих зошитах, в спеціально відведених зошитах для конспектування, або на окремих аркушах. Вчителю доцільно також користуватися і залучати учнів до використання цифрових онлайн застосунків для створення ментальних карт.

Ментальні карти можуть бути застосовані:

- безпосередньо на уроці (постановка проблемного питання, обговорення, пояснення нового матеріалу, закріплення знань, проведення опитування, робота за готовим алгоритмом дій чи правилом тощо);
- при підготовці самостійного (домашнього) завдання (індивідуально або в групі);
- під час робіт, пов'язаних з організацією проектно-дослідної діяльності учнів;
- як матеріали для підготовки до олімпіад, конкурсів тощо;
- при дистанційному навчанні.

Крім формування предметних компетентностей використання інтелект-карт розвиває такі ключові компетентності:

- загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- інформаційно-комунікаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, трансформувати, зберігати й відтворювати інформацію);
- комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- міжпредметні естетичні (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
- міжпредметні (уміння учня застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
- соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

Отже, інтелект-карти являють собою досить зручну та ефективну техніку візуалізації мислення молодшого школяра, яку можна використовувати для генерування, структурування та класифікації інформації, що дозволяє згодом з легкістю відтворювати основні ідеї з пам'яті на основі візуальних образів.

Література

1. Buzan T., Buzan B. The Mind Map Book – Radiant Thinking. London, BBC Worldwide Limited. 1993

2. Neil Howe, William Strauss. Millennials rising: the next great generation. Vintage Books, 2000. URL: <http://books.google.ru/books?id=vmNkJ9oY c2IC>
3. Позднякова Т.Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт. Науково-методичний посібник. Рівне: РОІППО, 2018. 50 с.
4. Сілкова О.В., Лобач Н.В. Педагогічна технологія візуалізації навчальної інформації. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2018. Вип. 62. С. 180–183.

ЗАСТОСУВАННЯ СПОРТИВНИХ ІГОР ДЛЯ ОЗДОРОВЛЕННЯ МОЛОДІ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Денисовець Тамара Михайлівна

к.пед.н., доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Україна

П'ятигор Олександр Валерійович

магістрант першого курсу

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Україна

Бурхливий розвиток техніки у світі, широке впровадження в наше життя комп'ютерів, телебачення, мобільних телефонів змушує сучасну дитину вести малорухливий спосіб життя. Сучасний темп і спосіб життя все менше часу залишає дітям для безпосереднього спілкування з однолітками, для прогулянок на свіжому повітрі. Гіподинамія, неправильне харчування, стреси, недолік вільного часу, нечасте спілкування з друзями – накладають негативний відбиток на здоров'я дітей. Формування здоров'я дітей, повноцінний розвиток їх організму – одна з основних проблем у сучасному суспільстві.

У практиці фізичного виховання засоби фізичної культури і спорту є основою формування здорового способу життя. Особливе місце у цьому процесі визначають самостійні заняття різними фізичними вправами. Оздоровчий ефект самостійних занять визначається внаслідок практичного застосування вправ помірної інтенсивності.

Засоби фізичної культури і спорту позитивно впливають на розумовий та фізичний розвиток особистості, сприяють підтримці міцного здоров'я, яке дозволяє людині повноцінно виконувати трудову та інтелектуальну діяльність. Заняття фізичною культурою і спортом з використанням різних релаксаційних та рекреаційних вправ, як правило, застосовуються для зняття розумової та фізичної напруги [2].

Мета дослідження – вивчити роль спортивних ігор як засобу оздоровлення молоді під час занять фізичною культурою і спортом.

У наукових дослідженнях все частіше останнім часом відзначається поступове погіршення здоров'я молодого покоління, збільшення кількості хворих на серцево-судинні, вірусні, інфекційні, у тому числі хронічні захворювання. Швидкий зростаючий рівень урбанізації, вдосконалення науково-технічного прогресу, розвиток інтернет-технологій провокують хронічне «рухове голодування» населення. Сучасні гаджети та соціальні мережі «затягують дітей у віртуальний світ», тим самим роблячи їх організм знерухомленим.

У даний час спостерігається стійка тенденція до підвищення соціальної ролі фізичної культури і спорту, спрямованої на профілактику захворювань, зміцнення здоров'я всіх верств населення та ефективну організацію здорового способу життя.

Проблемою формування мотивації молоді до занять фізичною культурою, спортом і здорового способу життя сьогодні активно займаються багато дослідників (В. Горащук, В. Грибан, Т. Денисовець, А. Сущенко та ін).

Величезний соціальний потенціал фізичної культури, спорту та туризму необхідно використовувати як найменш витратний та найбільш результативний. У період дитинства закладаються основи здоров'я, всебічної фізичної підготовленості та гармонійного фізичного розвитку, формуються всі важливі рухові навички та вміння. Особливу роль грає тим часом фізичне виховання, в процесі якого відбувається знайомство з найбільш раціональними способами виконання рухів. Природа дала дитині вроджене прагнення до руху, забезпечивши його цінним почуттям «м'язової радості», яке він відчуває, рухаючись [1].

Велику потребу у русі діти зазвичай прагнуть задовольнити в іграх. Адже грати для них – це передусім рухатися та діяти. Сучасне суспільство розглядає фізичну культуру як основний засіб виховання здорового, всебічно розвиненого та соціально активного підростаючого покоління.

У даний час одним з найбільш значущих та дієвих засобів формування здорового способу життя школярів виступають спортивні гри. Спортивні ігри являють собою дуже важливий розділ у низці засобів фізичного виховання дітей. Рухливі та спортивні ігри зміцнюють здоров'я дитини, розвивають рухові якості, навички, удосконалюють ритмічність та точність рухів, сприяють удосконаленню діяльності основних фізіологічних систем організму – нервової, серцево-судинної, дихальної, поліпшення фізичного розвитку дітей, виховання морально-вольових якостей [1].

Спортивні ігри вимагають від школярів підвищеної рухової активності. Найважливіший результат спортивних ігор – радість та емоційний підйом. Вони належать до складних рухливих ігор. Це види ігрових змагань, основою яких є різні технічні та тактичні прийоми поразки у процесі протиборства певної мети спортивним снарядом. Зазвичай снарядом є спортивний м'яч, а метою – ворота, майданчик та ін. Вони виконуються гравцем або взаємодіючими партнерами у боротьбі із суперником, спрямовані на створення ігрових ситуацій, які у результаті забезпечують перемогу. У багатьох спортивних іграх спортсмени вступають у безпосередню, контактну боротьбу. Ігри дають можливість кожній дитині відчути важливість участі у спільних діях, допомоги друг другові задля досягнення результату та успіху, тобто. долучають дітей до універсальних цінностей людського життя: доброти, колективізму, взаємодопомоги.

З метою підвищення рівня мотивації молодого покоління до занять фізичною культурою та спортом сучасними дослідниками пропонується комплекс заходів, звернених на зміну спрямованості особистості, на підвищення ціннісних орієнтацій, на виявлення переваг до певних видів фізкультурно-оздоровчих та

спортивних занять з застосуванням традиційних та інноваційних технологій навчання та виховання.

Експериментальне дослідження мотивації школярів до занять фізичною культурою з урахуванням спортивних ігор здійснювалося на базі Ліцею №6 «Лідер» м. Полтава (як анкетного опитування, розмов, спостережень). Респондентами стали учні 10–11 класів у віці 16-17 років (20 чол.). Дослідження проводилося у вересні-жовтні 2022 р.

У результаті опитування було встановлено, що найбільш приваблива для школярів (87,5% респондентів) гра у волейбол, настільний теніс та футбол. Найменше учні хотіли б грати в баскетбол (7,8 %). У 67,2% під час гри покращився настрій; майже не змінився настрій у 23,4% респондентів, у 9,4% молодих людей з різних причин наголошувалося небажання грати.

Крім того, за результатами опитування виявлено, що у 90% учнів покращилося самопочуття після занять, а 17,2% опитаних (3 особи) виявили бажання відвідувати додаткові заняття для вдосконалення ігрових навичок. Завдяки регулярному застосуванню спортивних ігор на 21,9% збільшилася відвідуваність учнями практичних занять із фізичної культури.

Багато молодих людей стали цікавитися у вчителів, а також через інтернет-ресурси особливостями техніко-тактичних дій у спортивних іграх. У результаті більшість школярів стали впевненіше відчувати себе на спортивному майданчику, зросло суперництво та почуття колективної відповідальності, покращився результат гри [2].

Отже, спортивні ігри сприяють удосконаленню фізіологічних систем організму (нервовій, серцево-судинній, дихальній), поліпшенню фізичного розвитку, фізичної підготовленості молоді, вихованню позитивних морально-вольових якостей, створюють сприятливі умови для виховання дружніх відносин у колективі, взаємодопомоги, формують інтерес до фізичної культури і спорту, потребу до самостійних занять, задовольняють біологічну потребу у русі, виховують любов до спорту.

Таким чином, спортивні ігри є важливим засобом оздоровлення молоді під час занять з фізичної культури.

Список літератури

1. Денисовець Т.М. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти / Т.М. Денисовець, О.В. Квак // Науковий часопис національного педагогічного університету імені П. М. Драгоманова. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)», Випуск 11 (119) 19.– Київ, 2020. – С. 51-55.

2. Денисовець Т.М. Організація підготовки вчителів фізичної культури до формування здорового способу життя школярів засобами фізичної культури / Т.М. Денисовець, О.В. Квак // Педагогічні науки. – Полтава, 2021. – С. 126-130.

ТРЕНОВАНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА АДАПТАЦІЇ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Денисовець Тамара Михайлівна

к.пед.н., доцент

Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка, Україна

Іванова Наталія Іванівна

магістрантка першого курсу

Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка, Україна

Актуальність теми характеризується суттєвими змінами соціально-політичних та економічних умов життя нашого суспільства, розвитком ринкових відносин, які вплинули на реформування Нової української школи. Якісне оновлення змісту педагогічної освіти спрямоване на розвиток та самовизначення майбутнього вчителя. Одним із завдань її є виховання здорового покоління, що забезпечується через прищеплення кожній дитині основних понять про здоровий спосіб життя і правильну поведінку в умовах можливого ризику для життя людини в побуті і екологічному (природному) середовищі.

Адаптація – це фізіологічне пристосування будови та функцій організму, змін його органів та клітин відповідно до умов навколишнього середовища. Проблема адаптації надзвичайно широка та багатогранна, охоплює сферу інтересів біологів, фізіологів, медиків та педагогів. Біологія та екологічна фізіологія займаються вивченням видової пристосовності. Фізіологія досліджує індивідуальну адаптацію, її формування та механізми. Уявлення про адаптативні особливості людини, резерви організму, розуміння механізмів порушень його функцій має лежати в основі мислення кожного лікаря.

Адаптацією можна керувати, тобто сприяти підвищенню витривалості свого організму – цю мету мають ставити перед собою люди педагоги. Найбільш ефективним засобом підвищення опірності організму хворобам та несприятливим впливом середовища є регулярні заняття фізичною культурою та загартовуванням.

В основі розвитку тренованості лежать механізми термінової та довготривалої адаптації. Типовим прикладом термінової адаптації є стартова реакція «бойової готовності». Характерні для неї підвищення сили нервових процесів, концентрація м'язових зусиль, екзальтована відповідь на зовнішні подразнення – це елемент термінового пристосування до майбутньої спортивної боротьби [1].

Механізми термінової адаптації є уродженими, спадково обумовленими. На прояв термінової адаптації позначаються типологічні особливості (властивості) нервової системи. Ось чому в одних спортсменів стартовий стан проявляється як висока готовність до майбутньої роботи, а в інших як апатія або гарячково

збуджений стан. Незважаючи на те, що в основі термінової адаптації лежать готові механізми, до настання критичної ситуації, до якої варто адаптуватися, вони ніяк не проявляють себе.

Процес термінової адаптації реалізується на кшталт стрес-реакції. Максимальна мобілізація фізіологічних функцій у цьому випадку здійснюється за рахунок надлишкового виділення катехоламінів та кортикостероїдів. Природно, що подібний тип адаптації може забезпечити зростання спортивних результатів. Ця еволюційно запрограмована реакція може розглядатися як тимчасова міра, до якої організм вдається в критичних ситуаціях, за життєвими показаннями (наприклад, агресивна поведінкова реакція нападу, біг з граничною швидкістю при недостатньому рівні тренуваності) [1].

Підвищена продукція катехоламінів, глюкокортикоїдів та інших гормонів не проходить безвісти. Вона викликає синтез нових білкових структур, тобто залишає структурний відбиток довгострокової адаптації.

Компенсаторні перебудови при довгостроковій адаптації до роботи динамічного характеру спрямовані головним чином на збільшення ємності капілярного русла, що забезпечує підвищений кровотік. Так, у тренуваного бігуна-спринтера щільність капілярного русла скелетних м'язів становить близько 500 капілярів на 1 мм², у нетренованої людини 300-350.

Паралельно зі зростанням щільності капілярного русла в м'язі зазвичай збільшується кількість мітохондрій, внаслідок чого підвищується швидкість окислювальних процесів. Утворюється менше молочної кислоти – головного фактора, що лімітує тривалу м'язову роботу.

Фізичні навантаження в сучасному спорті настільки високі, що вроджені адаптивні механізми нерідко виявляються недостатніми для забезпечення нормального функціонування організму в цих умовах. Тільки спеціальне тренування, що збільшує фізіологічну потужність функціональних систем, відповідальних за адаптацію, дає можливість спортсмену впоратися з високоінтенсивними та великими за обсягом фізичними навантаженнями.

При тривалих фізичних навантаженнях активується жировий обмін. Підвищується активність ферментів, які розщеплюють жири. Внаслідок цього в крові зменшується концентрація ліпопротеїнів низької та дуже низької щільності. Фізичні навантаження, що лежать на межі людських можливостей, можуть супроводжуватися серйозними змінами в білковому обміні, які можуть спричинити нервові та психічні розлади, порушення пам'яті.

При напруженій м'язовій роботі до фізичного навантаження на організм приєднується психоемоційний стрес. Більше виражені при цьому катаболічні процеси, які ведуть до посилення анаболізму в відновлювальному періоді. Анаболічна фаза виявляється тривалішою, ніж катаболічна. Підвищена секреція тиреоїдних гормонів, що спостерігається при цьому, виступає в якості індуктора, що активує біосинтез клітинних мембранних структур, мітохондріального апарату скелетних м'язів і серця [1].

Адаптаційні зміни довготривалого характеру забезпечують пристосування організму до незвичайних умов середовища. Інтенсифікації функцій мозку в

епоху науково-технічної революції або підвищення стійкості до факторів ризику, які породжуються недостатньою руховою активністю, не мають генетичної програми. Тому, варто прищеплювати дітям систематично використовувати всі доступні способи попередження гіподинамії (ранкову гігієнічну гімнастику, заняття фізичними вправами у позанавчальний час та ін.).

Можливості адаптації розширюються за допомогою біологічно активних речовин, серед яких особливу роль відіграють адаптогени (жень-шень, елеутерокок, пантокрин, китайський лимонник та ін.). Не оказуючи помітного впливу на здоровий організм у спокої, вони повною мірою реалізують свої адаптаційні властивості при фізичних навантаженнях, захворюваннях, пов'язаних з перенавантаженням або впливами агентів, що пошкоджують. Основою цього адаптивного ефекту є створення умов довготривалої адаптації (підвищення біосинтезу білка, активності ферментних систем).

Структурні передумови адаптації, на відміну від функціональних, мають кожен раз створюватися наново. У самій природі живого не передбачено запасних структур, тобто своєрідних запасних частин, які залишалися б функціонально ненавантаженими. Щоправда, після створення надмірної морфологічної основи адаптації такі структури (наприклад, гіпертрофовані м'язи) можуть функціонально не навантажуватися, і внаслідок цього порушуються форми регуляції, що склалися. Такі дисфункції спостерігаються в тих спортсменів, які, залишивши так званий великий спорт, обмежують рухову активність. Звичні харчові раціони при різкому скороченні фізичного навантаження викликають у них ожиріння, порушення нормального перебігу обмінних процесів, що призводить до низки розладів у діяльності серця, судин та інших органів [1].

Структурні зміни прогресуючого напрямку – це збільшення маси функціонального органу (гіпертрофія). Справжня гіпертрофія, на відміну помилкової (збільшення проміжної, нефункціональної тканини), характеризується зростанням маси та обсягу специфічних клітинних елементів. Гіпертрофована клітина відрізняється від звичайної як масою, так і внутрішньою структурою: ядро збільшується у розмірах, у ньому утворюються множинні випинання, які збільшують площу контакту з цитоплазмою. У деяких спортсменів серце в 2-3 рази більше від звичайного.

Основою прогресивних структурних змін у скорочувальному апараті серцевого та скелетних м'язів є активація синтезу нуклеїнових кислот та білків не тільки у виконавчих приладах, а й у рухових нейронах, тобто в апараті регуляції скорочувальної функції.

Прискорений біосинтез білка є також наслідком збільшення кількості мітохондрій та підвищення проникності клітинних мембран для біологічно активних речовин, що стимулюють обмін.

Адаптивні зміни специфічні та визначаються характером тренуючих впливів. Так, при навантаженні силової та швидко-силової спрямованості збільшується фізіологічний діаметр м'язових волокон, з'являються нові ферменти, накопичуються енергетичні субстрати (глікоген, фосфагени).

Отже, адаптація до фізичної роботи, що викликає граничну напругу фізіологічних функцій, супроводжується зниженням чутливості до неї, та підвищенням здатності до максимальної мобілізації ресурсів організму при повторному виконанні роботи. Коло пристосувальних реакцій значно розширюється з допомогою емоційної регуляції фізіологічних функцій. Серед найважливіших регуляторів адаптації виступає і свідомою установка досягнення позитивного результату.

Список літератури:

1. Платонов В. Н. Адаптация в спорте / В. Н. Платонов. – К. : Здоров'я, 1988. – 215 с.

ПОШУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ СТРАШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Заворотна Л.К.,
Єфіменко В.М.**

студентки

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Актуальність обумовлена тим, що в науці теорії філології, пов'язаної з пошуково-дослідницькою діяльністю дітей старшого дошкільного віку є специфіка, яка носить проблемний характер і тому вимагає повного і послідовного дослідження.

Тому теоретичне тлумачення та розробка питань, пов'язаних з вищезазначеним є своєчасним і актуальним. Оскільки вченими приділено мало уваги до досліджуваного явища й залишаються спірні питання, що потребують вирішення.

Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку – умова їх успішного розвитку.

Існування дослідницької діяльності дітей свідчить про те що держава готова за певних умов застосовувати цю практику. Незважаючи на це, опублікована практика застосування свідчить, що дане положення не використовується належним чином. Уявляється, що причинами цього є певна недосконалість законодавства, а також недостатність науково обґрунтованих висновків і рекомендацій з приводу застосування відповідних положень України [1, с. 9].

Дитина дошкільного віку надзвичайно допитлива, активна, потужно вбирає в себе інформацію про навколишній світ. А завдання дорослих, які її оточують, – створити відповідні умови для ефективного збагачення знань та власного досвіду дитини. Саме тому одним з актуальних завдань, що стоять перед педагогами, є вдосконалення роботи з пізнавального розвитку дітей дошкільного віку.

Дошкільний вік є сензитивним для гармонізації стосунків дитини з навколишнім середовищем. Саме у цьому віці безболісно і ненав'язливо, часто у грі, дитина завоює основи середовищної поведінки, які згодом трансформуються в основи особистісної поведінкової культури.

Досліди – це важливий шлях пізнання, вони мають велику переконуючу силу. Цінність їх полягає в тому, що під час їх проведення діти не отримують готових знань у законсервованій формі від дорослого, а здобувають у процесі пошукової діяльності. Досліджуючи те чи інше явище чи об'єкт природи, дитина отримує знання у певній логічній послідовності.

Така організація пізнавальної діяльності має вирішальне значення. В експериментуванні для дошкільнят слід брати до уваги одну з найважливіших умов його ефективності: нові знання як результат «відкриттів» кожної дитини, мають формуватися на основі знань, раніше нею засвоєних.

Виховання особистості передбачає обов'язкове формування глибоко усвідомлених, морально детермінованих ціннісних установок на взаємодію з навколишнім світом. Адже ні заборони, ні покарання, по суті, не можуть зупинити варварський вчинок. Табування поведінки лише посилює дисонанс у стосунках з природним і соціальним середовищем. Тому правильне екологічне виховання сучасної дитини набуває сьогодні неабиякої ваги – особливо в контексті надзвичайного загострення глобальних проблем людства [2, с. 8].

Це все свідчить про необхідність застосування результатів творчої діяльності дітей в нашому громадянському суспільстві для правосвідомих громадян та суспільства в цілому [3, с. 30].

Таким чином необхідно розроблювати та напрацьовувати нові способи, які дозволять вирішити нагальні проблеми у даній сфері. Так вчені розробляють все нові та обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення цього інституту та подальшого впровадження в практичну діяльність.

Тому проблемність обраної теми на мою думку цілком доведено та розкрито в повному обсязі. Оскільки для написання використовувались наукові статті, досліджувались погляди різних вчених, що висвітлюють дане питання.

Отже, що теоретичне обґрунтування, що практичне застосування пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку має життя в майбутньому, тобто може застосовуватись у практичній діяльності. Проте зупинятися на цьому не варто, а потрібно все-таки розвивати та впроваджувати нові методи, які відповідали б сучасним умовам життя й не відставали від науково-технічного прогресу.

Список літератури:

1. В. І. Горбань Про вплив глобалізації на поділ влади в державі. Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди «Право». Випуск 22. 2014. С. 5-15.

2. Теорія держави і права: навч.-метод. посіб. для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи студентів/ С. О. Белевцова, С. Л. Кошарновська, І. А. Кузнецов, О. В. Москаленко, А. О. Нечитайленко, В. А. Нечитайленко, Г. О. Спіцина; за заг. ред. к.ю.н., доц. А.О. Нечитайленка. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2016. – 308.

3. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 3-5 квітня 2013 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – Вип. 2. – 516 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМООСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Зінченко Лідія

Магістрант

Криворізький державний педагогічний університет,
Кривий Ріг

В даній статті розкриті поняття: компетентність, самоосвіта, коучинг, висвітлена необхідність у самоосвіти для вчителів і значення коучингових технологій на сучасному етапі.

Реформа Нової української школи вимагає від сучасного вчителя переосмислення існуючих методів і форм роботи з метою втілення нових, які будуть спрямовані на необхідний результат. Сьогодні результатом будь-якого навчання є рівень сформованості компетентностей. Компетентність — належний, відповідний; сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. [4, 54]

Компетентна особистість може реалізувати себе краще в житті, а вчителю потрібно бути компетентним завжди, оскільки він у процесі своєї роботи навчає учнів бути компетентним і максимально дієвим. Тобто, вчитель для учнів повинен стати коучингом. Дуже добре визначення цього поняття дає Сер Джон Уїтмор — британський автогонщик. За його словами коучинг — це розкриття потенціалу людини з метою максимального підвищення її ефективності. Коучинг не вчить, а допомагає навчатися. [5, 20]

Коучинг — це нова сучасна технологія, яка допомагає у спілкуванні, опануванні нових знань і навичок. Від того, як вчитель буде володіти цією технологією залежить рівень сформованості коучингової компетентності.

Після появи цієї технології з'явився інтерес у багатьох вчених до її вивчення та дослідження. Дослідників було чимало, але в сфері освіти увагу коучинговим технологіям приділяли В. Андрущенко, С. Батишева, Б. Гершунський, І. Зязюна, І. Ковчина, В. Кремень, М. Лещенко, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Огієнко, О. Романовський, І. Тараненко, О. Щербак та інші науковці. Концепцію розвитку особистості педагога у педагогічній підготовці та професійній діяльності розглядали науковці І. Бех, Г. Васянович, Н. Ничкало, О. Отич, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін. Компетентнісний підхід у професійній освіті обґрунтовували й досліджували С. Гончаренко, Е. Зеєр, В. Лозовецька, В. Луговий, О. Овчарук, Дж. Равен, О. Рогульська, Ю. Татура, Л. Шевчук, В. Ягупов ін. Досвід використання сучасних технологій навчання аналізували І. Бендера, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Г. Дутка, В. Манько, О. Пехота, І. Стариков, С. Яшанов та інші. [1]

Щоб бути професійним коучем, потрібно бути обізнаним у тому, що потрібно для професійної діяльності. Якщо, наприклад, при виробництві речовин є декілька технологій і методів їх отримання, то для навчання й організації виховної роботи технологій є безліч. Вчитель у виборі технологій і методів може бути автономним. Правильний вибір і використання технологій дає позитивний результат. Вибір без знань, як правило, успіху не дає. Найкращі знання досвід і постійна самоосвіта дає.

Педагогічне визначення поняття самоосвіта ми можемо знайти в педагогічній літературі, зокрема, у педагогічному словнику, де сказано, що самоосвіта – це: 1) усвідомлена, цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на самостійне оволодіння новими знаннями, уміннями й навичками, а також на подальше вдосконалення вже наявних; 2) освіта, що здобувається в процесі самостійної роботи особистості без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. [6, 70]

Як було зазначено, в педагогіці є безліч методів і технологій, тому, для самоосвіти кожен може обрати свою індивідуальну траєкторію, відповідно до сучасних вимог.

Технології і методи можна поєднувати (інтегрувати), але головне – вміти їх правильно використовувати. Сучасна освіта на це зараз спрямована, адже інтеграція – це наше майбутнє. Перш ніж навчитись щось поєднувати, потрібно багато чому в своїй діяльності навчитись. У випадку, якщо самому важко щось освоїти, потрібно займатись самоосвітою з переглядом вебінарів, конференцій, де ви можете організаторам чи іншим учасникам поставити запитання. Так вчитель в процесі постійної самоосвіти може стати хорошим коучингом, що буде мати велике значення в його діяльності.

Аби учні були всебічно розвинені і компетентні, потрібно, щоб у них був такий вчитель, який може організувати процес навчання так, що всім буде цікаво і кожен зможе бути відповідальним. Для цього можна, наприклад, організувати усіх учнів для створення якогось проєкту і розподілити кожному свою роботу, як це робиться на будь-якому на підприємстві. Для учнів старшої школи це буде стимулювання до усвідомлення важливого в своїй меті, мотивація до знань, як необхідного ресурсу для створення чогось нового і необхідного. Також це може допомогти учням визначитись із своєю подальшою професією. Таким чином і вчитель навчається та самоосвітою займається, якщо він є керівником проєкту, і учні навчаються.

Технології коучингу є ефективними тоді, коли:

- учень добре розуміє, що існує різниця між тим, хто він є, і тим, ким хотів би бути;
- учень завжди готовий до чогось нового, незвичного для нього;
- учень може вислуховувати і сприймати критику по відношенню до себе;
- учень мотивований до необхідних змін і діє відповідно до вимог;
- учень погоджується з тим, що за свій результат він відповідає, а не коуч-викладач.

Педагогічний коучинг (ПК) – це сучасна технологія постійного вдосконалення професіоналізму педагогічного працівника, що сприяє ефективній партнерській взаємодії і яка спрямована на досягнення цілей, забезпечення самостійності та ефективності в прийнятті рішень особистісного та професійного характеру.

На думку педагогів Лондонської школи коучингу, він «може привнести в роботу все найкраще, що властиво людині. Це дуже важливо, оскільки все, що ми робимо на робочому місці і поза ним витрує з людини людське. Вічна гонитва за ефектом, а не ефективністю, реструктуризацією, реінжинірингом і іншими далекосяжними цілями, марна трата людських ресурсів, все це виснажує дух, енергію і творчі здібності людини, збіднює його самого і організацію, в якій він працює». [2, 17]

Безперервний процес розвитку, самоосвіта, вдосконалення, розкриття потенціалу кожної особистості – це, на нашу думку, не повинно нікого з вчителів виснажувати, адже це дає можливість не лише зрозуміти щось нове, а й сприяє досягненню результату саме в вашій сфері діяльності.

Отже, нічого з науки саме по собі до нас не прийде так само, як і успіх. Швидкі зміни в суспільстві вимагають і від нас швидких змін в своїй діяльності, через що нам безпосередньо доводиться змінювати одні технології на інші незалежно від бажання. Хто постійно самоосвітою займається, тому легше буде переналаштуватись на щось інше в найкоротший час. Навчатись може кожна людина і успіх кожного з нас безпосередньо залежить від нас. Ми повинні чітко усвідомлювати, що шлях до кращого результату кожен прокладає сам собі і тільки через роботу над собою, впевненість у поставленій цілі та вірі в самого себе ми можемо досягти більше. Сьогодні саме коучинг сприяє, як особистісному, так і професійному розвитку учнів та вчителів, а, отже, є одним із засобів у досягненні професійного успіху.

Література

1. Голіяд І. С., Чернова Т. Ю. Коучингові технології в освіті: теоретико-практичні аспекти і наукові підходи. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/apgnd_2017_17_37%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/apgnd_2017_17_37%20(1).pdf)
2. Голіяд І. С., Чернова Т. Ю. Філософія педагогічного коучингу. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Mir_2016_3_23.pdf
3. Гриценко О. А. Навчальний проект у школі. Київ: Перше вересня, 2018. 112 с.
4. Жадан Л. В., Жадан В. П. Педагогічний словник. Харків: Основа, 2018. 144 с.
5. Нежинська О. О., Тименко В. М. Основи коучингу : навч. посіб. Київ, 2017. 161 с.
6. Пермяков О. А. Короткий термінологічний словник з педагогіки. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. 116 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ США

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Ужгородський національний університет, Україна

Мигалина Зоряна Іванівна

аспірант

Палкуш Віталія Потрівна

аспірант

Вдосконалення підготовка педагогічних кадрів – одна з найбільш актуальних освітніх проблем. Дослідженням різних аспектів цієї проблеми займаються такі відомі вітчизняні вчені, як Н.Ничкало, В.Поліщук, О.Пометун, С.Сисоєва, М.Чайка та ін.

Доцільним в цьому плані вважаємо вивчення зарубіжного досвіду, зокрема США, де накопичено цікавий досвід підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз американської наукової літератури [1; 2] дає можливість зробити висновок про те, що у процесі підготовки педагогічних кадрів в США використовуються різні методи і технології (індивідуалізоване навчання, консультування, коопероване навчання, групове навчання, аналіз ситуацій, мікровикладання, метод викладання командою, метод проектів, ігрові методи навчання й ін.), спрямовані на повне засвоєння студентами знань на основі особистісного досвіду, організацію процесу навчання як серії дослідницьких дій, у ході яких студент сам здобуває знання, а з ними й уміння самостійно працювати, акцент при цьому робиться на формування у студентів пізнавальних структур у контексті пошукової діяльності, творчої активності, навичок самопізнання й міжособистісного спілкування, гуманістичних поглядів особистості як основних. Використання сучасних технологій і методів підготовки майбутніх учителів вимагає від викладача створення активного навчального середовища, зміни своїх функцій (від інформатора до консультанта, фасилітатора).

Слід відзначити, що значна частина педагогічних технологій, форм і методів, які використовуються в США, добре відомі в Україні, проте далеко не всі вони активно впроваджуються в освітній процес.

Наприклад, Індивідуалізоване навчання, або «тьюторське» досить поширене як в США, так і в багатьох європейських країнах, особливо у Великій Британії. Суть такого навчання полягає в тому, що кілька студентів закріплені за конкретним викладачем, з якими він проводить індивідуальні заняття, консультує їх, дає поради, тобто, є їх наставником. В Україні подібні функції

покликані виконувати академнаставники (куратори). Але зазвичай куратор працює з академічною групою, яка може складатися з 20-30 студентів, що не дає можливості ефективно працювати з кожним студентом. Водночас, в закладах вищої освіти США тьютор працює, як правило з 3-5 студентами.

Індивідуалізована система навчання цікава тим, що студенти самостійно обирають темп навчання, який вважають оптимальним для себе. Разом з тьютором вони складають індивідуальну програму навчання, підбирають необхідні підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, технічні засоби тощо для засвоєння навчального матеріалу з конкретного курсу і успішної здачі заліків та екзаменів.

Технологія персоналізованого навчання (Personal System Instruction) передбачає самостійну роботу студента над навчальними матеріалами. Студент може вибірково відвідувати лекції, систематично отримувати консультації свого тьютора, зустрічатися в групі з іншими студентами для обговорення актуальних навчальних проблем. Кожний студент повинен здавати щотижневий звіт про виконану роботу. Родзинкою персоналізованого навчання є можливість вивчати матеріал і виконувати відповідні завдання частинами і отримувати а них бали, після чого переходити до вивчення іншої частини матеріалу, а в кінці всі бали підсумовуються і студент отримує загальну оцінку.

Індивідуалізоване і персоналізоване навчання є чітким проявом студентоцентрованого підходу у закладах вищої освіти США

Студентоцентрований підхід передбачає таку організацію навчального процесу, коли є можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії кожного студента, створення освітнього середовища, де б максимально задовольнялися інтереси і запити студентів.

В американській освітній системі, на відміну від української, широко використовується різні види портфоліо (академічний, навчальний, презентаційний, оцінювальний та ін.). Це специфічна технологія навчання, своєрідна папка, яка містить систематизовані результати навчальної діяльності студента, його основних досягнень та їх оцінку впродовж всіх років навчання, підтверджені документально [3].

Консультативна робота, яка у випадку індивідуалізованого і персоналізованого навчання набуває особливо важливого значення, в США часто має назву «технології навчального консультування» (learning counseling model). Звичайно, консультативна робота має місце і в українських закладах вищої освіти, проте в цьому плані в США є певна специфіка. Так, студенти працюють в малих групах (5-7 осіб), де спостерігається максимально високий рівень співпраці студентів і викладача. Викладач консультує студентів, але й вони самі консультують один одного, оскільки хтось із студентів краще розуміє одну проблему, а хтось – іншу. Наприклад, при вивченні питань стосовно проявів расизму (в педагогічних, психологічних, соціологічних курсах), білі студенти-американці можуть отримати більш кваліфіковану консультацію від студентів-афроамериканців, мексиканців, представників інших етносів.

Виявлено, що ефективне консультування зменшує стрес, переживання, почуття невпевненості, тривожності у студентів. Крім того, студент краще засвоює матеріал, якщо він консультує (навчає) інших. В США все більш популярними стають програми взаємного консультування (peer-counseling) студентів у процесі навчання.

Поряд з технологіями індивідуалізованого і персоналізованого навчання поширеними є технології групової роботи, де студенти об'єднуються в групи орієнтовно 4-5 осіб і працюють над окремими аспектами проблеми, обмінюючись пізніше результатами роботи. Щодня відбувається консультування студентів викладачем впродовж 10-15 хвилин, яке може бути індивідуальним або груповим.

Безперечно, значною популярністю в закладах вищої освіти США користується технологія дистанційного навчання. Для успішного засвоєння навчального матеріалу дистанційно в більшості навчальних закладів створені всі умови (наявність відповідного навчально-методичного забезпечення, технічні засоби тощо).

Основу навчального процесу при дистанційному навчанні складає цілеспрямована контрольована самостійна робота студента, який може вчитися в зручному для себе місці за індивідуальним розкладом, маючи при цьому комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронній пошті. Дистанційне навчання повністю відповідає принципу гуманізму, оскільки ніхто не повинен бути позбавлений права навчатися через географічну віддаленість, неможливість відвідувати заняття через обмежені фізичні можливості, зайнятість тощо.

Серед методів навчання використовуються: репродуктивні (метод аналізу ситуацій, мікрОВикладання, метод викладання командою); проблемно-пошукові (проблемна дискусія, метод проєктів, метод відкриттів, метод синектики; ігрові (імітаційна, моделююча, рольова, ділова гра та ін.). Правда, саме поняття «метод» по-різному тлумачиться американськими вченими. Однак всі акцентують увагу на тому, що методи навчання повинні розвивати самостійність, активність студентів, формувати дослідницькі вміння.

Особливою популярністю в США користується метод аналізу конкретних ситуацій (case-study). Суть його полягає в тому, що студентам пропонується конкретна ситуація (дуже часто така, яка дійсно мала місце в реальному житті, чи у професійній педагогічній діяльності вчителя). Студенти повинні проаналізувати ситуацію, оцінити вчинки діючих осіб, запропонувати свій варіант вирішення проблеми. Наприклад, у досить престижній школі, у класі, де навчалися переважно білі американці, в середині навчального року з'являється темношкіра дівчинка-мігрант. Вона дуже погано володіє англійською мовою, їй важко дається навчання, особливо, математика, але за допомогою до однокласників чи вчительки вона не звертається. Навпаки, завжди тримається осторонь. Відповідно, результати її навчання в кінці року виявилися дуже низькими, що цілком зрозуміло. Але батьки звинуватили вчительку у несправедливому ставленні до їх доньки, навіть у проявах расизму. Зазвичай такі

звинувачення в американському суспільстві викликають широкий резонанс, моральний осуд, іноді й серйозне покарання. Отже, студенти повинні проаналізувати випадок і зробити власні висновки, висловити думку, як би вони поступили в конкретній ситуації, які дії слід очікувати від адміністрації навчального закладу.

Для цього методу характерною є творча атмосфера, діалогічність, яка поєднується з колективною проблемною дискусією. Студенти вчаться аналізувати, узагальнювати, критично мислити, працювати в команді, приймати адекватні рішення [4] .

Розглядаючи технології і методи підготовки педагогічних кадрів в США, не можна не згадати про такий цікавий метод, як мікрОВикладання.

МікрОВикладання (microteaching) включає всі елементи процесу викладання на уроці [5], але обмежене в часі (10-15 хвилин). Проводиться або на практичних заняттях, або в школі. Уроки записуються на відеоплівку, щоб потім студенти могли спостерігати, обговорювати і коригувати свої дії. Після аналізу мікроуроку та виявлення основних недоліків студенту пропонується провести повторний урок з іншою групою учнів і намагатися уникнути допущених помилок.

МікрОВикладання є дуже важливим методом, оскільки у процесі мікрОВикладання (викладання у спрощеній ситуації) студенти здобувають перший власний педагогічний досвід, а також цей метод дає можливість поєднувати теоретичні знання та практичні вміння.

Досить близьким до цього методу є метод викладання командою (team-teaching), коли не один студент, а група з двох-трьох студентів проводить повністю урок у класі, кожен викладає якесь окреме питання, але всі питання взаємопов'язані. Даний метод дає можливість формувати педагогічні дидактичні вміння, а також вміння працювати в команді. Тому метод викладання командою, на думку американських дослідників, є досить ефективним методом підготовки майбутніх учителів.

Проблемна дискусія теж належить до популярних методів підготовки вчителів у навчальних педагогічних закладах США. Викладач знайомить студентів із проблемою, яка є дискусійною і може мати різні шляхи вирішення. Студентам пропонується висловити свою думку стосовно проблеми, запропонувати власні шляхи вирішення, належним чином аргументувати свою позицію. Викладач надає інформацію про існування різних підходів до проблеми, просить студентів критично проаналізувати їх, обґрунтувати сильні і слабкі сторони кожного з підходів, запропонувати своє бачення. Студенти вчаться аналізувати, узагальнювати, робити самостійні висновки, обмінюватися інформацією з іншими. Проблемна дискусія можлива щодо питання повної заборони міграції, збільшення або зменшення кількості мігрантів, їх прав. З цього приводу в суспільстві існують різні погляди і до обговорення проблеми часто долучаються і студенти

У підготовці вчителя часто використовується поєднання методу групової творчої діяльності та навчального дослідження – синектика (synectics), що

передбачає : постановку проблеми; вступну інформацію та аналіз проблеми викладачем або спеціально запрошеним експертом; пошук шляхів вирішення проблеми; обговорення і спільний вибір одного з варіантів вирішення проблеми; підведення підсумків щодо доцільності вибору конкретного варіанту або необхідності пошуку нових шляхів і підходів.

Синектика допомагає студентам більш глибоко всебічно розглянути проблему, осмислити матеріал. Вона сприяє розвитку творчих можливостей студентів, формуванню навичок групової роботи.

Слід підкреслити, що дослідницька робота студентів під час навчання, тобто реалізація парадигми «навчання через дослідження» має місце у багатьох закладах вищої освіти педагогічного профілю. Вона передбачає участь студентів у дослідженні деяких аспектів при вивченні конкретних предметів програми, участь дослідженні проблеми, над якою працює кафедра, участь у проектній діяльності. Часто для дослідження певної проблеми створюється група студентів, в яку можуть входити також аспіранти. Під керівництвом викладача вони часто знаходять оригінальні шляхи вирішення наукової проблеми, або її окремих аспектів, тобто, здійснюють «міні відкриття», що стимулює їх до подальших творчих пошуків, розвиває самостійність, ініціативність, критичність мислення.

Щодо форм професійної підготовки педагогічних кадрів, то вони представлені такими традиційними формами, як лекція, семінарські заняття, лабораторні заняття, факультативи, спецкурси, спецсемінари, самостійна навчальна пізнавальна діяльність студентів та ін.

Зауважимо, що важливою формою навчання в закладах вищої освіти США продовжує залишатися лекція, проте останнім часом з цього приводу ведуться дискусії стосовно того, що лекція не дає можливість максимально активізувати студентів.

Вдосконалення технологій професійно-педагогічної підготовки вчителів у США відбувається за рахунок гуманізації і демократизації освітнього процесу; індивідуалізації і диференціації процесу розвитку технологій, їх орієнтації на конкретні освітні потреби студентів; збільшення питомої ваги самостійної роботи у професійній підготовці студентів; розширення і урізноманітнення спектру форм взаємодії між викладачами і студентами, а також між самими студентами; широке використання в освітньому процесі найновіших результатів наукових досліджень

Список літератури

1. Brownell K. Technology in Teacher Education: Where Are We and Where Do We Go From Here? *Journal of Technology and Teacher Education*. 1997. V. 5 (2/3). P.117 -138.
2. Shirani N. Effective teaching methods in higher education. *Journal of Advances Medical Education*, 2016. 4 (4). P. 170 – 178.
3. Jarvinen A. Promoting professional development in Higher education through portfolio assessment. *Assessment and Evaluation in Higher Education*. 2006. Vol.31. Issue 3. P. 28 – 35.

4. Eliot W. The case study handbook. Boston, MA: Harvard Business School Press, 2007. 135 p.
5. Vare Y.W. Partnership Contrasts: microteaching activity as two apprenticeships in minking. *Journal of Teacher Education*. 2004. Vol.45 (3). P. 209 -211.

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ

Коляда Т.В.,

к.п.н., доц. кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коляда Н.М.,

професор,
проф.кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Суспільство України переживає важкий воєнний тас, що обумовлює вимушений трансформаційний процес, який докорінно змінює соціокультурну ситуацію. Окрім того, соціальні інституції минулого не відповідають умовам нового соціокультурного суспільства. Важливим завданням нашої держави є сприяння розвитку молоді сім'ї як провідної ланки суспільства і важливого інституту становлення особистості в соціумі.

Не зважаючи на ґрунтовні дослідження проблеми соціальної роботи з молодими сім'ями, питання постійно вимагає нових нових підходів до широкого обговорення в педагогічній науці і освітній практиці, що зумовлює актуальність.

Інститут молоді сім'ї, безперечно виконує та реалізовує надзвичайно важливі функції суспільства, до яких можна віднести соціалізацію особистості, безперервність суспільства через планування та народження дітей та передачу їм досвіду, традицій тощо[5].

Дослідники стверджують, що сім'я – це історична складова усього людства. Адже на протязі віків ми спостерігаємо таку тенденцію, що сім'я виникла раніше, ніж релігія, держава, політика і освіта.

Законодавчо поняття "молода сім'я" визначається як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років або як неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років. Створення молоді сім'ї відбувається шляхом оформлення шлюбних стосунків. Цивільним Кодексом України встановлено мінімальний шлюбний вік: 18 років для чоловіків та 17 для жінок. Тобто шлюбний вік молоді збігається з різними періодами життя (здобуття освіти, професії, соціального становлення тощо), що суттєво впливає на сімейні орієнтації[1; 4].

Соціально – педагогічна робота з молодими сім'ями націлена на усі можливі методи роботи націлені на підтримку молодих людей та визначення критеріїв ефективності показників. Вона полягає у вирішенні психологічних та педагогічних проблем.

Фахівці соціальної сфери виконують роль соціального партнера, консультанта молоді сім'ї, і в разі необхідності отримує висококваліфіковану соціально-педагогічну та соціально-психологічну підтримку та допомогу, звернувшись в соціальні служби[2].

Основними функціями сім'ї є: взаємний розвиток членів сім'ї, дружні відносини, організація дозвілля; соціальна, моральна і емоційна підтримка.

Основним змістом соціально-педагогічної роботи з сім'єю соціальна профілактика, соціальна допомога, соціальний патронаж, соціальна реабілітації, надання їй соціально-психологічної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної, інформаційно-консультативної, психотерапевтичної допомоги та підтримки з метою вдосконалення її життєдіяльності [2; 5; 6].

Отже, соціально-педагогічна діяльність з молодими сім'ями спрямована на підтримку та соціально-педагогічний супровід і полягає у раціональному вирішенні як соціальних, так і психолого-педагогічних проблем сім'ї, зорієнтована на збереження основних функцій сім'ї. Працівники соціальної сфери стають соціальними партнерами для молодого подружжя, і в разі потреби надають комплексну соціальну допомогу.

Список літератури

1. Гусак, Н. Тарановська, А. Молода сім'я та сімейні орієнтації молоді [електронний ресурс] режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2323>
2. Зайцева З. Г., Трубавіна І. М. Соціальна підтримка сім'ї. Комплексні матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. Вип. 2. – К. А.Л.Д., 1995. – 327 с.
3. Програми центрів ССМ / З. Г. Зайцева, І. М. Трубавіна. – К. : УДЦССМ, 2001. – 217 с.
4. Молода сім'я: проблеми та умови її становища / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 184 с
5. Соціальна педагогіка / За заг. ред. А. Й. Капської. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 467 с.
6. Соціальна робота з молодого сім'єю. Збірник теоретичних і методичних

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ АСИСТЕНТІВ УЧИТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Криниціна Вікторія Андріївна

студентка 6 курсу групи 667 ЗФН
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Україна

Середа Ірина Валеріївна

к.пед.н., доцент кафедри спеціальної освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Сутнісна освітня парадигма інклюзивного навчання впродовж останніх десятиліть в Україні набула чітких обрисів, зважаючи на затверджені основоположні міжнародні акти щодо забезпечення права на освіту без обмежень та дискримінації.

Ідеологія інклюзії не заперечує наявності фізичних, розумових, інтелектуальних чи соціальних відмінностей, а постулює необхідність надання рівних можливостей в освіті для дітей з нормативним розвитком та «розмаїтих» дітей (поняття З. М. Шевців), школярів, несхожих один на одного – учнів з особливими освітніми потребами. Інклюзія в освіті вимагає розробки стратегії трансформації освітнього простору країни, консолідованої реакції освітянської спільноти на створення нетрадиційного абілітаційного розвивального освітнього середовища школи, а головне – всеосяжного дотримання магістральної мети: рівний доступ до освіти для розмаїтих дітей – дітей з обмеженими можливостями здоров'я, несхожістю, унікальністю, неповторністю, яка закладена внаслідок онтогенезу. Репрезентантом оптимального функціонування закладу освіти в умовах інклюзії є фундаментальна підготовка вчителя та асистента вчителя до роботи з дітьми у загальноосвітньому просторі Нової української школи [3].

Фундаментально-теоретичні основи формування професійних компетентностей асистента вчителя загальноосвітнього закладу висвітлено у наукових доробках українських вчених (М. Берегова, В. Бондар, І. Дмитрієва, І. Кравченко, І. Кузава, О. Ласточкина, В. Литвиненко, О. Мартинчук, І. Мельничук, С. Миронова, К. Островська, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Н. Савінова, Є. Синьова, Л. Стахова, В. Тищенко, Л. Чередніченко, А. Шевцов, М. Шеремет, Н. Февчук та ін.) та зарубіжних дослідників (Kursat Cagiltay, Hasan Cakir, Catherine R., Ed. Charles, C. Thomas). Науковцями Wayne Sailor, Keith J. Topping, Sheelagh Maloney, Harry Daniels, Philip Garner, Jonathan Rix, Melanie Nind опубліковано низку навчально-методичних видань з проблеми імплементації інклюзивної політики в освіті у США, Канаді, Австралії та країнах Євросоюзу.

Посада асистента вчителя є відносно новою для української школи. Вона розглядається в контексті інклюзивної освіти, адже головне завдання асистента вчителя – допомагати вчителю навчати дітей з особливими освітніми потребами. Робота асистента вчителя складна, багатогранна та динамічна і вимагає від нього певних знань, умінь та навичок. Зокрема, ґрунтовних знань законодавчо-теоретичної бази, до якої належать: основи законодавства України про освіту; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; індивідуальні аспекти розвитку дітей з особливими освітніми потребами; норми й правила ведення документації. Важливими є і практичні навички, які повинен опанувати асистент учителя: застосування професійних знань у діяльності; здійснення педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; вміння налагоджувати міжособистісні стосунки між усіма суб'єктами освітнього процесу. Успішність професійної діяльності також залежить від особистісних якостей асистента вчителя, до яких можна віднести: комунікативні та організаційні здібності; здатність співпереживати; ціннісні орієнтації [1].

Термін інформаційно-мовленнєву культуру майбутнього асистента вчителя інклюзивного класу ми розуміємо як сукупність таких компонентів як інтегративні комунікативні вміння, комунікабельність, культура мови, комунікативні здібності. Які в свою чергу складаються зі здатності розуміти та знаходити спільну мову з іншими людьми, із вмінням виражати свої думки та формулювати збалансований діалог, знати та влучно використовувати етикет спілкування. Отже, асистент вчителя має володіти способами здобуття і переробки інформації (ІК-технології), а також володіти культурою мовлення та ораторською майстерністю і вміти все це ефективно використовувати в майбутній професійній діяльності, з учасниками педагогічного процесу – дітьми, їх батьками, колегами.

У формуванні інформаційно-мовленнєвої культури асистента вчителя велику роль відіграє педагогічна підготовка майбутніх фахівців в університеті. Так, у зміст освітньо-професійної програми «Логопедія. Спеціальна психологія» підготовки бакалаврів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського закладено курси, які сприяють формуванню інформаційно-мовленнєвої культури. Серед них: Українська мова (за професійним спрямуванням), Іноземна мова (загальні); Педагогічна деонтологія, риторика, культура мовлення корекційного педагога; Інформаційні технології та технічні засоби корекційного навчання (спеціальні); а також різні види практики (волонтерсько-виховна практика, виробнича фахова практика у ЗДО, виробнича фахова практика у ЗДО, ЗЗСО, ІРЦ, РЦ.)

Зокрема, програма курсу «Педагогічна деонтологія» [2] передбачає розкриття соціальної та виховної значущості дотримання норм педагогічної етики у професійній діяльності; ознайомлення з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки; розкриття особливостей етичної поведінки вчителя при розв'язанні складних педагогічних ситуацій; аналіз різних способів попередження порушень та подолання бар'єрів

міжособистісного спілкування; опанування основних аспектів культури мовленнєвого спілкування; формування практичних умінь та навичок підготовки та здійснення публічного виступу. Тривалість курсу складає 180 годин. Курс включає в себе 10 тем, які охоплюють такі питання як:

- Сутність педагогічної деонтології.
- Поведінка педагога відповідно до норм педагогічної етики.
- Педагогічний такт як стратегія поведінки у спілкуванні.
- Спілкування як психологічний феномен.
- Основні характеристики спілкування.
- Спілкування як обмін інформацією.
- Спілкування як взаємодія.
- Культура мовлення вчителя та її ознаки. Техніка мовлення.
- Теорія риторики. Техніка промови і культура оратора.

Висновки. Таким чином, формування інформаційно-мовленнєвої культури майбутнього асистента вчителя інклюзивного класу – це довготривалий та складний процес. Він відбувається поетапно, від курсу до курсу, вносить зміни не лише у професійне ставлення педагога до цього питання, а й змінює світогляд людини взагалі. Інформаційно-мовленнєва культура визначає високу кваліфікацію спеціаліста та безпосередньо впливає на майбутнє покоління та майбутнє нашої Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні і: попередній аналіз ситуації / Інклюзивна освіта. Збірник матеріалів проекту. Київ.: 2013. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/31>
2. Середа І. В. Педагогічна деонтологія, риторика та культура мовлення : навчально-методичний посібник / І.В.Середа. Миколаїв: Іліон, 2020. 184 с.
3. Щекотиліна Н. Ф. Аналіз поняття «інклюзія» у наукових джерелах Сучасні проблеми навчання і виховання. Одеса, 2019. С. 99–101.

ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІЗАЦІЇ ЯК МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МИТЦІВ

Паньок Т.,
доктор педагогічних наук, професор

Луговська В. І.,
магістр,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Ключові слова: історія педагогіки, стилізація, декоративно-прикладне мистецтво, професійна педагогіка.

Актуальність. Стилiзацiя як процес являє собою декоративне узагальнення зображуваних об'єктів (фігур, предметів) за допомогою умовних прийомів зміни форми, об'ємних і колірних співвідношень. Це навмисна імітація формальних ознак і образної системи того чи іншого стилю у новому, незвичайному для нього художньому контексті [7]. Сучасні прийоми стилізації досить різноманітні: від декоративності до формалізації. Основою всіх видів і методів стилізації природних об'єктів є один образотворчий принцип – трансформація реальних природних об'єктів за допомогою різних художніх засобів і прийомів.

Звернемо увагу, що стилізацію як один із прийомів візуальної організації мистецьких творів використовують у декоративно-прикладному мистецтві, яке має свою мову і свої закони. Висловлюючи уявлення про прекрасне засобами стилізації художники прагнуть не сліпо копіювати навколишній світ, а передати найхарактерніше і найбільш виразне, що було виявлене в процесі спостереження. Тому вважаємо актуальним дослідити можливості трансформації декоративних форм методом стилізації. Особливо цей метод затребуваний у підготовці майбутніх митців, професійна діяльність яких пов'язана з декоративно-прикладною творчістю.

Професійна підготовка майбутніх митців – це складова освітнього процесу, яка ґрунтується на засадах філософського осмислення національної спадщини, образотворчих законах та спрямована на формування інтегрованих знань і комплексних умінь, творчий розвиток особистості. Тож успішна реалізація процесу професійної підготовки митців зумовлена системою розроблених форм організації і проведення занять та їх змістовим наповненням.

Метою даної статті є визначення ролі стилізації в процесі професійної підготовки митців.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, узагальнення тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні та практичні аспекти застосування стилізації як методу професійної підготовки майбутніх митців вивчалися такими українськими науковцями, як: Є. Антонович [1],

Р. Захарчук-Чурай [1], Л. Лісунова [2], Л. Оршанський [3-4], М. Станкевич [1], М. Яковлєв [8] та низка інших. Науковці зазначали, що декоративне узагальнення фігур і предметів за допомогою ряду умовних прийомів, спрощення малюнка і форми, об'ємних і колірних співвідношень – це сенс стилізації щодо застосування її у пластичних мистецтвах [3].

У процесі професійної підготовки варто звертати увагу майбутніх митців на доцільність використання закономірного методу ритмічної організації твору, що є основою стилізації і декоративного оздоблення ужиткового предмету. У станковому мистецтві термін «стилізація» прирівнюється до поняття «декоративність». Т. Паньок зазначає, що розглядаючи питання декоративності існує взаємодія між двома визначеними типами краси (ужитковою і конструктивною) і програмується художником як прикінцева мета творіння [6, с. 164]. Тож, художник декоративного мистецтва для прикінцевої мети твору творчо переробляє (стилізує) форми, водночас зважаючи на матеріал, його декоративні властивості та особливості технологічної обробки. У декоративному мистецтві форма відповідає призначенню речі. А завдяки стилізації форми твір мистецтва стає більш виразним.

В історії педагогіки більшість українських художників-педагогів застосовували різні способи для засвоєння студентами художніх прийомів відтворення декоративно-ужиткових мотивів. Наприклад В. Кричевський звертаючись до українських декоративно-ужиткових джерел, учив студентів спочатку «народжувати» орнаментальний мотив у своїй уяві, а потім вже використовувати композиції з декоративно-ужитковою метою для проєктів конкретного інтер'єру чи твору. Малювання орнаменту розвивало в студентів композиційну фантазію, дисципліну малюнка, почуття ритму, зорову та образну пам'ять, здатність до імпровізації, почуття естетики і краси, які були необхідними для подальших декоративних робіт [6, с. 230].

На думку Л. Лісунової, орнаментика під час професійної підготовки відіграє надзвичайно важливу роль, акумулюючи надбання народу в галузі мистецтва та його знання про довкілля. Орнамент зберігає інформацію про далеке минуле нашого народу, його етнічну історію та культуру і є самостійною художньою структурою, що має свою образність і складну систему виразних засобів. Істотна його педагогічна роль у засвоюванні художньої спадщини минулого [2, с. 100].

Зазначимо, що у декоративному мистецтві активній переробці піддаються природні форми, що призводить до втрати натуральності і перетворенню їх в умовні, орнаментальні форми, які абстраговані від зовнішніх факторів, а їх стилістичні властивості легко упізнаються. Стилізація дозволяє домогтися особливої художньої виразності, передати настрій, і додає творам декоративності, геометризації та орнаменталізації [9, с.].

Будь-яку стилізацію явища чи об'єкта довкілля, слід розглядати не як оригінальний художній прийом чи засіб вираження, а розуміти як основний творчий метод і засіб декоративно-прикладного мистецтва. Творча стилізація довкілля є основним і головним принципом для загального поняття декоративної композиції, що має високий рівень виразності і модифікації, стилізації чи

абстракції, які підкреслюють декоративний вигляд та підсилюють сприйняття на емоційному рівні. Головною метою декоративної композиції є прагнення до максимальної виразності та емоційності.

Основні загальні риси, що виникають у процесі стилізації об'єктів та елементів декоративної композиції, - це простота форм, їх узагальненість, символічність, геометричність, барвистість, чуттєвість.

Зазначимо, що декоративна стилізація як художній метод повністю відмовляється від достовірного зображення і деталізації форми, що дозволяє привернути увагу глядача до краси, викликати яскраві емоції.

Під час професійної підготовки майбутніх митців особлива увага в освітньому процесі звертається на такі методи стилізації, як:

- метод аналогій – зміна зовнішнього контуру зображення, із збереженням основного силуету через конструктивний чи пластичний засіб; зміна силуету загальної форми чи окремих деталей;
- метод трансформації – перетворення об'ємної форми на площинну; свідомо зміна пропорцій, деформація, надання гротескних рис;
- метод асоціацій – створення графічних і колористичних рішень, що нагадують природний зразок-аналог;
- метод комбінування – використання природних прийомів комбінаторики;
- часткове включення до художнього образу елементів біоформи;
- метод формалізації – відтворення природних форм на основі геометричних фігур або абстрактних плям; заміна складної реалістичної колірної гами на спрощену умовну або одноколірну.

Висновки

Отже, сутнісне розуміння національної культури як духовно-матеріального феномену та засобу розвитку професіоналізму майбутніх митців зумовило педагогічну доцільність висвітлення методу стилізації як важливої складової у професійній підготовці майбутніх митців. Метод стилізації дозволяє розвинути творчі здібності, естетичну та художню культуру, національну самосвідомість, сформуванати професійну майстерність у майбутніх митців.

Навики стилізації природних форм, застосування ритмічної декоративності в майбутній творчій діяльності, у подальшому сприяють кращому відтворенню здобутих знань та їх практичному застосуванні у необхідних життєвих ситуаціях.

Список літературних джерел:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чурай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Лісунова Л. Особливості виявлення естетичного в декоративно-прикладному мистецтві і його роль у формуванні естетичного сприйняття майбутніми педагогами мистецьких дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Випуск 82. С. 97-101.
3. Михайленко В. Є. Стилiзацiя природних форм у графiчному дизайнi та реклами: формотворчi аспекти. *Технiчна естетика i дизайн*. 2012. Вип. 11. С. 121-129.

4. Оршанський Л.В. На службі відродження культурних традицій української нації. *Молодь і ринок* : [щомісячний науково-педагогічний журнал]. 2007. № 1-2 (24-25). С. 60-63.
5. Оршанський Л.В. Педагогічні умови підвищення ефективності занять студентів декоративно-ужитковим мистецтвом. *Наукові записки* : зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2001. Вип. 41. С. 184-186.
6. Паньок Т.В. Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в Україні у ХХ столітті (монографія). Х. : Оперативна поліграфія ФОБ Здоровий Я. А., 2016. 626 с.
7. Словник мистецьких термінів [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://surl.li/dsprwp>. Назва з екрану.
8. Яковлев М. Стилiзацiя та абстрагування – основа моделювання образної виразностi. *Дослiдницькi та науково-методичнi працi*. 2011. Вип. 18. С.188-197.
9. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення: навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

ДИСЦИПЛІНА «СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС» У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Педченко Світлана Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Успішна презентація результатів пошукової діяльності є важливим складником підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Тож обов'язкова компонента для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня «Сучасний науковий дискурс» покликана передусім поглибити базові теоретичні знання аспірантів про науковий стиль української мови, природу мовної норми, особливості підготовки наукового тексту. Слухачі пропонованої дисципліни мають змогу знайомитися із тенденціями та закономірностями розвитку сучасного наукового дискурсу, специфікою функціонування вербальних одиниць як експонентів динаміки дослідницького стилю з яскраво вираженими рисами національної мовленнєвої культури.

Майбутні доктори філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта під час лекційно-практичних занять опановують інформаційний обсяг понять «дискурс», «модус», «жанр», «текст», «стиль»; простежують функційну спрямованість жанрового різноманіття наукового дискурсу, екстраполюючи її на власну дослідницьку діяльність [1]; стратифікують маргінальні зони наукового стилю в парадигмальному просторі сучасної лінгвістики (власне науковий, науково-публіцистичний, науково-популярний, науково-навчальний, науково-довідковий, виробничо-технічний тощо); характеризують найзагальніші комунікативні вияви розгляданої дослідницької царини [2]. Аспіранти здійснюють поглиблений аналіз композиції та архітекτονіки таких необхідних у їхньому науковому становленні жанрів, як стаття, тези, анотація, рецензія, автореферат, удосконалюють свою лексикографічну компетенцію, формують культуру читання наукового тексту.

Примітно, що здобувачі не мають обмежень у виборі аналізованого матеріалу, тобто завдання максимально орієнтовані на специфіку досліджуваної аспірантом проблеми, ураховують індивідуальні характеристики мовної особистості пошукувача, сферу його теоретико-практичних зацікавлень. До переліку запропонованих на практичних заняттях робіт належать, наприклад, такі:

1. Доберіть науковий текст (пов'язаний з темою вашого майбутнього дослідження) із монографії, збірника наукових праць, матеріалів конференцій тощо. Складіть план наукової розвідки (простий, складний, цитатний).

2. Опрацюйте зміст 10 статей за темою Вашої дисертації та укладіть картотеку мовленнєвого оформлення *актуальності, аналізу останніх публікацій*

з обраної Вами теми, мети, завдань, об'єкта, предмета, методів і прийомів дослідження. В одній статті схарактеризуйте кількісні співвідношення обсягу вступу, виокремлення не вирішених частин загальної проблеми, мети, завдань, матеріалу дослідження та висновків.

3. Випишіть із авторефератів дисертацій типові вислови для формування об'єкта, предмета, мети, завдань, наукової новизни, теоретичного та практичного значення дослідження. Спробуйте за зразком сформулювати й записати об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну, теоретичне й практичне значення Вашої дисертаційної праці.

Програма дисципліни практично орієнтована, адже особливу увагу в ній звернено на проблеми комунікативної, стильової та лінгвальної досконалості наукового тексту, мовне оформлення результатів дослідницьких пошуків. Здобувачі занурюються в секрети фоностилістики, акцентують свою дослідницьку увагу на дотриманні сучасних орфографічних та пунктуаційних норм [3], доречному вживанні лексико-граматичних категорій під час експлікації пошукових результатів, навчаються моделювати синтаксично досконалі комунікативні одиниці, шліфують культуру академічного мовлення [4], застосовують нові підходи до створення зразкового українськомовного наукового тексту [5; 6].

Успішно опанувавши курс «Сучасний науковий дискурс», майбутній доктор філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта употужнить свою дослідницьку кваліфікацію такими необхідними вміннями:

1) практично диференціювати поняття наукового стилю, наукового підстилю, наукового дискурсу, наукового тексту, наукового жанру;

2) володіти термінологією наукового дискурсу,

3) вільно орієнтуватися в специфіці композиційної будови наукової статті, дисертаційної роботи, автореферату, рецензії, наукової доповіді, їхніх комунікативних функціях, основних кліше та структурно-семантичних особливостях;

4) розв'язувати проблеми термінної паронімії, невиправданого калькування, наукового жаргону, припустимого вживання тропів та стилістичних фігур у наукових текстах;

4) аргументовано та об'єктивно, з опертям на словники й мовленнєві зразки, оцінювати власне наукове мовлення та мовлення інших авторів наукового дискурсу;

5) дбати про власну комунікативну культуру, усвідомлювати необхідність її збагачення та постійного вдосконалення.

Отже, формування культури академічного мовлення з опертям на найкращі національні зразки є важливим етапом у становленні доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта, оскільки сприяє передусім його успішній науковій комунікації, забезпечуючи стилістично досконале представлення результатів теоретико-практичних пошуків здобувача, ефективне та безперешкодне поширення фахових знань.

Список використаних джерел

1. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2012. 216 с.
2. Бацевич Ф. *Основи комунікативної лінгвістики* (2004). Київ : ВД «Академія», 2004. 342 с.
3. *Український правопис* (2019) К. : Наукова думка, 2019. 391 с.
4. Мацько Л. І., Кравець Л. В. *Культура української фахової мови* (2007). К. : ВЦ «Академія». 360 с.
5. Калько М., Калько В., Погрібний І. Мовна екологія академічного повсякдення. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2019. 356 с.
6. Селігей П. О. Світло й тіні наукового стилю. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 628 с.

СПЕЦІАЛІЗОВА ПЗ ТА ОНЛАЙН-СЕРВІСИ З РОЗРОБКИ ВЕБІНТЕРФЕЙСІВ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ

Посенко Таїсія Олегівна

студентка 3 курсу, спеціальність 014 Середня освіта (Інформатика),
Сумський державний педагогічний університет імені А.С Макаренка,
м. Суми, Україна

Юрченко Артем Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики
Сумський державний педагогічний університет імені А.С Макаренка,
м. Суми, Україна

Інформаційні системи мають досить широкий діапазон застосування серед людства. Не просто так XXI сторіччя називають сторіччям інформаційних технологій. Водночас з розвитком комп'ютерних технологій доступ до мережі Інтернет як величезної інформаційної бази став можливим практично для всіх. В останні роки завдяки стрімкому розвитку мережі Інтернет в програмуванні виділяють окремий напрямок – вебпрограмування, тобто розробка вебсайтів. На сьогодні роль вебпрограмування в структурі глобальної мережі відіграє набагато більшу роль, відповідно, збільшується і складність вирішення проблеми, яка виникла. У зв'язку з тим багато систем (наприклад, соціальні мережі) за обсягом коду дуже збільшуються в порівнянні з розміром вихідних кодів прикладних програм [3].

Можливості розробки вебінтерфейсів в освітній діяльності та професійній роботі вчителя були розглянуті у роботах [1-7].

Мобільні програми та вебдодатки зазвичай складаються з декількох частин – front-end – користувацький візуал та back-end – серверна складова програми і база даних. Основні обчислення реалізує серверна частина, тоді як front-end потрібна для взаємодії з користувачами через графічний інтерфейс [5].

До технологій розробки front-end відносять: мову гіпертекстової розмітки HTML (HyperText Markup Language) (рис.1) та каскадні таблиці стилів CSS (Cascading Style Sheets) (рис. 2).

```
<!DOCTYPE html>
<html>
  <body>

    <a href="https://sspu.edu.ua/">це гіперпосилання</a>

  </body>
</html>
```

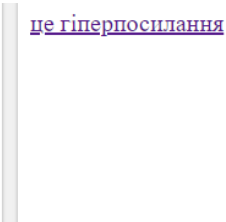

Рис. 1. Приклад коду на HTML


```
.ecwid div, .ecwid span, .ecwid a, .ecwid p {
color: #262626 !important;
}
```

Рис. 2. Приклад коду на CSS

Іноді, як окремим елементом, виділяють мову програмування JavaScript, яка дозволяє створювати різні функції для сайтів, які відтворює сам браузер [4].

Розглянемо деякі кросплатформенні середовища для веброзробки, що можуть стати в нагоді вчителю інформатики (табл. 1).

Таблиця 1.

Середовища для веброзробки

			
Назва	Adobe Brackets	Visual Studio Code	Atom from Github
Мови програмування	HTML, CSS, JavaScript	PHP, Python, Ruby, Java, Go, JavaScript, CSS, XML, HTML тощо.	PHP, Python, Ruby, Perl, Java, Go, JavaScript, CSS, XML, HTML тощо

У табл.2 проаналізовано безкоштовні кросплатформенні онлайн-середовища для веброзробки, так звані, хмарні IDE.

Таблиця 2.

Онлайн-середовища для веброзробки

				
Назва	Codeanywhere	Eclipse	Neutron Drive	Orion
Мови програмування	PHP, Python, Java, SQL, JavaScript, CSS, XML, HTML	PHP, Python, Ruby, Java, Go, JavaScript, CSS, XML, HTML тощо	PHP, Python, Java, SQL, JavaScript, CSS, XML, HTML	HTML, CSS, JavaScript тощо

До переваг онлайн-сервісів для розробки вебінтерфейсів варто віднести наступні:

- не потрібно встановлювати на комп'ютер дороге ліцензоване програмне забезпечення, достатньо лише просто відкрити вікно браузера;
- відпадає проблема сумісності між тією чи іншою програмою і операційною системою на комп'ютері;

- не треба відслідковувати оновлення, сервіс онлайн – це завжди актуальна версія програми;
- онлайн-сервіс доступний постійно і всюди де є Інтернет, він не прив'язаний до конкретного комп'ютера.

Таким чином, використання онлайн-сервісів для розробки вебінтерфейсів надає вчителю багато можливостей не тільки для навчання учнів, а й для розробки свого персонального навчального середовища – персонального сайту, блогу, навчальної бібліотеки тощо, що є актуальним та необхідним під час дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Веб-інтерфейси URL: <https://avada-media.ua/ua/services/webinterface/>
2. Вода А., Юрченко А., Острога М. Діяльність вчителя інформатики в закладі загальної середньої освіти у парадигмі нормативних вимог до її реалізації. Фізико-математична освіта, 2022. Том 37. № 5. С. 25-30.
3. Ворожбит А.В., Рибак О.С. Огляд курсу за вибором «основи верстки та веб-програмування». Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 1(15). С. 20-27
4. ПритикаО., Юрченко А. Формування навичок організації циклічних обчислень на уроках інформатики старшої школи. Освіта. Інноватика. Практика, 2022. Том 10, № 2. С. 30-37. DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i2-004
5. Створення простої сторінки веб-технології та веб-дизайн URL: <https://www.victoria.lviv.ua/library/students/wd/work3.html>
6. Фонарюк О.В. Неформальна математична освіта: аналіз веб-ресурсів. Фізико-математична освіта. 2020. Випуск 4(26). С. 119-123.
7. Юрченко А.О., Семеніхіна О.В., Хворостіна Ю.В., Удовиченко О.М. Навчання програмувати в старшій школі крізь призму чинних навчальних програм. Фізико-математична освіта, 2019. Випуск 2(20). Ч.2. С. 47-54.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ІНФОРМАТИКИ

Процай Людмила Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Державний стандарт початкової загальної освіти визначає, що саме мають знати й уміти учні по закінченню певного циклу навчання (2 та 4 класи), окреслює засади та принципи освітнього процесу. Інформатична освітня галузь ставить завдання навчити учня вмінню шукати, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати дані, критично оцінювати інформацію для розв’язання життєвих проблем.

Академія української преси з 2010 року розвиває та підтримує обміни досвідом українських медіапедагогів [1]. Поряд із упровадженням медіаграмотності під час викладання спеціалізованих/факультативних курсів, інтегрованих практик дуже потужно розвивається і позакласна медіаосвітня діяльність, як необхідна умова створення наскрізної медіаосвітньої системи навчального закладу.

Автори О. Волошенюк І. Іванюк, О. Куш, Г. Шевченко у праці «Авторські заняття від медіапедагогів-лідерів: медіаосвітні практики в позакласній роботі» виділяють актуальні медіатеми для позакласних занять з медіаграмотності, що насамперед позитивно впливає на формування навичок безпечної роботи з медіаконтентом [2; 3]. Проаналізуємо пропоновані у цій праці теми.

Основна ідея позакласного заняття на тему «Створюємо класну газету» – у формі бесіди або театралізованої гри ознайомити учнів з історією виникнення й розвитку медіа, з технологією виготовлення газет, з функціями медіа в суспільстві. Вчитель знайомить учнів з історією виникнення газети, обіграє у вигляді театралізованої лекції, де діти, які отримали тексти-завдання заздалегідь, озвучують фрагменти, виконуючи ролі купців, хлопчиків-продавців газет, газетярів. Ознайомлення з технологією створення газети вчитель проводить, організувавши екскурсію в друкарню або редакцію газети.

Важливою у формуванні новинної грамотності є тема «Новина – королева журналістики». Основна ідея – надати учням знання про медіатехнології створення новини, розвивати критичне мислення, креативність, незалежність і самостійність суджень, вміння створити власні новинні медіатексти.

Організація заняття по створенню медіатекстів для шкільної газети дозволяє сформувати в учнів не лише критичне, а й креативне мислення. Основна ідея такого заняття: спільно з учнями створити медіатексти для друкованого видання,

ознайомитися зі стандартами їх створення, прищепити учням навички командної роботи у формі редакції шкільної газети. Доцільно впровадити групову роботу: створення медіатекстів (робота в групах): визначення рубрик газети й авторів цих рубрик; упорядкування списку авторів рубрик головним редактором; «секретні матеріали» тощо.

Ознайомлення учнів з роботою журналістів можна організувати на занятті за темою «Журналістика - це відповідальність» [4]. Основна ідея заняття: виховувати повагу до свободи думки й слова, громадянську позицію, повагу до загальнолюдських, демократичних цінностей, ознайомити з журналістськими стандартами створення матеріалів. Важливо познайомити учнів з основними стандартами журналістики: точність фактів; збалансованість позицій; достовірність відомостей.

Сьогодні у зміст навчальних програм початкової школи впроваджується компетентнісний підхід. Мета навчання медіаграмотності та критичного мислення учнів початкових класів – це формування практичних навичок із розуміння, аналізу й оцінювання змісту медіа, здатності створити власний медіапродукт і оцінити власну медіаактивність. Розглянемо інноваційні практики від авторів-медіапедагогів І. Іванова, Г. Дегтярьова, В. Головощапова, С. Крамаровська О. Шкребець, Т. Бакка, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, які відбивають обидва підходи [2].

Нам імпонує практичний посібник «Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя», де медіаосвіта учнів початкових класів пропонується спеціалізовано на заняттях у початковій школі.

Досить схвальним у цьому посібнику вважаємо роботу зі створення медіасловника для учнів початкових класів. Головна ідея – роз'яснення термінів і понять, що відбувається на доступному для дитини рівні. Вчитель проводить паралель між споживанням їжі та сприйняттям інформації: їжа потрібна для розвитку організму людини; медіаїжа (інформація) потрібна для формування її свідомості. У звичайної їжі є певні властивості: корисна/некорисна, якісна/неякісна, смачна/несмачна тощо. Медіаїжа має такі самі властивості, й треба вчитися споживати та виготовляти якісні медіапродукти. Під час заняття учні зрозуміють значення деяких термінів, на яких базується медіаосвіта. Знання та розуміння базових понять дадуть змогу молодшим школярам усвідомлено орієнтуватися в медіапросторі. Мета такого заняття полягає у формуванні в учнів знань про те, що інформація формує (впливає на) нашу свідомість; вмінь аналізувати дії людини в медіапросторі; усвідомлення, що кожна людина — медіаспоживач і медіатворець у сучасному медіапросторі й необхідно якісно виконувати обидві ролі.

Важливим для формування медіаграмотності учнів є навчити їх правильно спілкуватися з іншими, адже діти ще не вміють самотійно моделювати свою поведінку та планувати свої вчинки. Їхнє поводження в соціумі – це наслідування побаченого та почутого. Велику частину поведінкових моделей діти беруть з уподобаних медіапродуктів: реклами, музичних роликів, коміксів, а найчастіше – з мультфільмів. При цьому вони ще не вміють співвідносити реальний світ та

медійний, що може призводити до негативних наслідків (наприклад, формування асоціальної чи девіантної поведінки).

Під час перегляду мультфільму учні працюють у групах, виконують ігрові завдання, які сприяють формуванню навичок критичного аналізу медіапродуктів і допомагають усвідомити, що не можна бездумно копіювати поведінку героїв. Аналіз деяких ситуацій допомагає оцінити власні вчинки в схожих життєвих ситуаціях. Під час заняття учні набувають навичок аналізу найпопулярнішого дитячого медіапродукту – мультфільму та вміння свідомо оцінювати свої дії під час наслідування поведінки мультгероїв. Мета заняття: учні мають знати, що мультфільм – це один з видів медіапродукції для дітей; вміти аналізувати медіапродукт (в цьому випадку – мультфільм), який споживають; свідомо сприймати і критично тлумачити отриману інформацію; вміти оцінювати власні вчинки та дії, які копіюють поведінку мультгероїв; усвідомлювати різницю між реальністю та її віртуальною симуляцією.

Провідною темою як для формування медіаграмотності так і інформаційно-цифрової компетентності є «Інформація та її першоджерело». Основна ідея це показати, що сучасний медіапростір насичений різноманітною інформацією: достовірною та хибною, корисною та шкідливою, перевіреною та спотвореною. Щоб не стати медіажертвою та не піддаватися медіаманіпуляціям, уже змалечку дитина повинна вчитися критично її сприймати.

Для ефективного засвоєння цієї теми варто застосовувати метод гри, наприклад гра «Перекажи іншому». Через гру на занятті діти доходять висновку, що багаторазове передавання інформації призводить до її спотворення – навмисного чи ні. У людини, яка скористалася хибною інформацією, виникають проблеми. А цього можна уникнути, якщо вміти її перевіряти. Через моделювання простих життєвих ситуацій діти вчаться шукати першоджерело інформації. Мета такого заняття – формування знань, де і як шукати потрібну інформацію; вмінь шукати першоджерело інформації або перевіряти її; усвідомлення, що під час передавання інформація може спотворюватися; вміння шукати першоджерело інформації або (коли нема першоджерела) перевіряти її, критично сприймати та аналізувати інформаційний потік – знання про важливість таких навичок дістають учні на цьому занятті.

Таким чином, позакласна робота з інформатики спрямована на медіаосвіту в початковій школі розширює та доповнює спектр знань та вмінь, здобутих учнями під час вивчення інформатичної освітньої галузі. Позакласна робота з медіасосвіти спрямована насамперед на формування медіаграмотності учнів початкових класів і на безпечну роботу з медіаконтентом зокрема. Вона може бути організована і як спеціальний варіативний курс так і у формі гуртка, окремих виховних заходів, що супроводжуються екскурсіями до закладів журналістського спрямування (редакції газет, студії радіомовлення, телебачення тощо).

Список літератури

1. Академія української преси. Портал медіаосвіта та медіаграмотність. URL: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/portal-mediaosvita-ta-mediagramotnist/>

2. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / Бакка Т., Голощапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелешенко Т, Шкребець О. / За редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. - К. : ЦВП, АУП, 2017 – 197 с.

3. Мокрогуз О. П. О. П. Мокрогуз / За редакцією В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. — 36 с.

4. Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. Навчально-методичний посібник. Центр вільної преси, 2020. — 58 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Рябченко Софія Михайлівна

Студентка 2 курсу спеціальності 014.07

Середня освіта (Географія)

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Гарбар Олександр Васильович

завідувач кафедри, доктор біологічних наук, професор
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

На сьогоднішній день школа покликана зформувувати компетентності, які дозволяють дитині стати впевненою в собі та в суспільстві, щоб мати змогу реалізувати себе. Під час уроків вчитель повинен не просто подати матеріал для вивчення, а й зацікавити учнів працювати на уроках, висловлювати свої думки, проявляти творчість, навчити критично мислити й приймати ті чи інші рішення.

Однією із важливих умов формування цих навичок є ефективність роботи вчителя та учнів під час уроку за допомогою навчального матеріалу, та відповідне ставлення учнів до предсету. Систематичне використання вчителем прийомів підвищення мотивації в учнів під час уроків сприяє формуванню позитивного ставлення учнів до предмету,

Ціль дослідження. З'ясувати роль іноваційних технологій в розвитку навичок самостійного та критичного опрацювання наукового матеріалу і дослідницьких здібностей учнів.

Завдання дослідження.

1. На основі аналізу найбільш ефективних іноваційних навчальних та виховних методик, розробити особистісний підхід до формування дослідницьких здібностей учнів.

2. На основі отриманих даних спрогнозувати можливі напрямки розвитку учнів після вивчення даного матеріалу.

3. Визначити та обґрунтувати оптимальні форми організації навчального процесу для формування навичок самостійного та критичного опрацювання наукового матеріалу.

4. Розробити іноваційні методи мотивації та формування зацікавленості учнів на уроках.

Об'єкт дослідження: процес навчання географії в закладах середньої освіти.

Предмет дослідження: підвищення мотивації навчальної та пізнавальної діяльності учнів на уроках географії

Результати дослідження:

В сучасній педагогіці приділяють особливу увагу формуванню мотивації й актуалізації вмінь та знань учнів за допомогою іноваційних методів під час

подання матеріалу. Однак цим методам приділяється недостатньо уваги в наукових публікаціях та в практиці шкільної освіти.

Сучасна педагогічна наука внесла суттєві корективи у процес формування мотивації учнів та у розуміння різних методів співпраці з учнями, які спрямовані на досягнення поставленої мети та виконання поставлених цілей під час навчання та виховання.

Сутність мотивації та роботи на уроках за допомогою таких інноваційних методів полягає у тому, що учні завжди прагнуть відкрити щось нове, дізнатись цікаву інформацію для себе та активно працювати під час навчального процесу. Такі методи передбачають різні групові, колективні методи, навчальну співпрацю учнів з вчителем. В такому випадку вчитель відіграє роль організатора навчального процесу або ж є лідером групи школярів-дослідників.

Так на уроках географії учитель, представивши навчальну проблему (Наприклад під час вивчення теми «Степова зона України»), пропонує їй різні методи її вирішення і залучає до роботи всіх учнів. В процесі роботи діти починають розуміти які кроки вони роблять в процесі вирішення поставленої проблеми. Це формує в учнів віру в свої сили, яка за допомогою навчальної мотивації стає міцнішою.

Мотивація це саме те, що вчить учнів долати труднощі, лінощі, критично мислити, висловлювати свої думки та сумніви. Вмотивований учень прагне бути кращим і розвиватись, завжди буде вдосконалюватись та досягати більшого, а не використовувати готові думки та фрази, та готові результати. Внаслідок реалізації такого підходу вчителем, учень не буде чекати поки йому підкажуть чи наштовхнуть на вирішення проблеми, а самостійно з цікавістю порине у розв'язання цієї проблеми на уроку.

Під час уроку вчитель може використовувати різні форми і методи подання інформації, створювати атмосферу зацікавленості кожного учня в роботі класу, стимулювати учнів висловлювати свою думку навіть якщо вона не вірна, підтримувати учнів в бажанні знайти свій спосіб роботи. Також можна закликати учнів до створення різних дослідницьких проектів і застосовувати різні методи для подання матеріалу або висвітлення конкретного проекту. Такий метод спрямований не лише на здобуття фактичних знань на уроці, але й на їх здобуття шляхом самостійного вивчення [1].

Вчитель повинен постійно мотивувати всіх учнів прагнути покращити свої знання, підвищити почуття гідності, настрої, який позитивно впливатиме на результативність та продуктивність під час уроків [7].

Для кращої продуктивності на уроці учням можна запропонувати різні види інтерактивних ігор. Наприклад, гра «Дослідник» під час якої вчитель географії може об'єднати учнів у групи і запропонувати навчальну гру з картографічними матеріалами. По закінченню такої гри учні повинні пояснити чому саме такий вибір вони зробили та аргументувати його спираючись на факти. Робота ж вчителя в цей момент полягає в коригуванні.

Велике місце в роботі вчителя посідають сучасні педагогічні технології. Використання різноманітних інтерактивних платформ такі як: learning apps,

seterra, moza buk, mozaik app, wordcloud, може допомогти вчителю у створенні творчого і цікавого для учнів наповнення уроків.

Або ж на уроках географії можна застосовувати метод комп'ютерних технологій та метод творчих проєктів. Цей метод полегшує засвоєння навчального матеріалу, та дає нові можливості для розвитку творчих здібностей учнів, а також підвищує мотивацію в учнів до пізнання нового.

На уроках географії для підвищення мотивації та інтересу до навчальної діяльності учнів можливе використання різноманітних сучасних засобів викладання: електронні енциклопедії й путівники, електронні підручники, різноманітні тест-програми, відеоролики, різноманітні ігри, яскраві ілюстрації з описами, цікаві розповіді, озвучені в ігровій формі.

Розглянемо це на прикладі уроку: «Степова зона України». Під час уроку ми можемо застосовувати наочні методи, такі як ілюстрації та демонстрація навчального матеріалу. Ілюстрація може бути допоміжним методом при словесному поданні власної думки. Засобами ілюстрацій можуть бути різні графічні матеріали чи таблиці, а також моделі, муляжі або малюнки. Щоб привернути увагу дітей до таких засобів потрібно вчасно продемонструвати їх учням на уроці, і обов'язково важливо не демонструвати їх перед уроком [1].

Вчитель завчасно має змогу підготувати такий матеріал використовуючи різноманітні сучасні програми. Наприклад, використовуючи інструменти «WordArt» можливо створити різноманітні хмари слів, де висвітлено ключові слова уроку (рис. 1). Такі рисунки потрібно роздрукувати на аркуші А4 та представити перед учнями на дошці. Як варіант можливо роздрукувати міні-картки на папері та роздати учням або ж розіслати онлайн картинку в спільній групі. Так учні поглянувши на картинку мають змогу аналізувати слова, пов'язати їх між собою та дізнатись тему цього уроку.

Рис 1. Хмара слів.

Також для підготовки до уроку корисно використовувати програму «Canva», розроблену як для смартфонів так і ПК пристроїв. Ця програма дає змогу створити цікаву презентацію, різноманітні плакати, кольорові блок-схеми.

Використання платформи Mozaik дає змогу учням уявити побачити 3D зображення об'єктів. Використовуючи сайт Mozaik вчитель має змогу завчасно віднайти потрібне відео (рис. 3) або ж потрібні інноваційні інструменти. Такий

різновид інструментів дає змогу вчителю як творчій особистості правильно подати матеріал не лише на словах, але й показавши це в ілюстраційній грі.

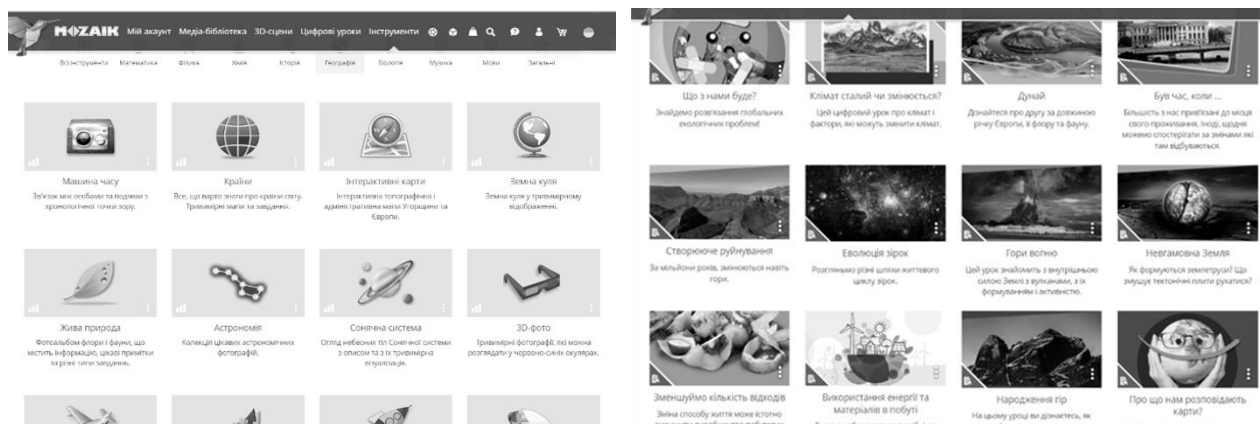

Рис 3. Відео-матеріал

Такі методи мають на меті не лише донесення до учнів нового навчального чи пізнавального матеріалу, а служать яскравим прикладом для запам'ятовування ключових слів які будуть супроводжувати їх під час уроку.

Також на уроках вчитель може використовувати практичні методи, такі як досліди чи вправи. Впровадження лабораторних чи практичних робіт допомагає учням краще засвоювати та закріплювати новий матеріал [3].

В нагоді знову стане програма «Canva». Створення різноманітних презентацій вчителем в цій програмі є особливо цікавим для учнів. Адже, саме тут можна створити презентацію з різноманітними анімаціями, таблицями, висвітлити проблематику у вигляді кластеру (рис. 4).

Рис. 4 Кластер.

Під час такого виду роботи учні навчаються бути демократичними у своїх вчинках, у спілкуванні з однолітками та іншими людьми, критично мислити і приймати певні рішення. Саме такий вид роботи допомагає розвивати в учнів більш глибокий підхід до навчального процесу і сприяє засвоєнню нового матеріалу [2].

До ефективних методів належать також і пізнавальні ігри та ігри на засвоєння нових знань в учнів. Вчитель має змогу завчасно відшукати потрібну гру або ж розробити її на різних платформах.

Прикладом інноваційної платформи для роботи вчителів є Learning Apps. За допомогою цієї платформи можна розробити велику різноманітність навчальних ігор (рис. 5). Такі пізнавальні ігри можуть відбуватись у вигляді рольових ігор, які популярні серед дітей. Або ж ігор-вікторин, які мають успіх у старшокласників.

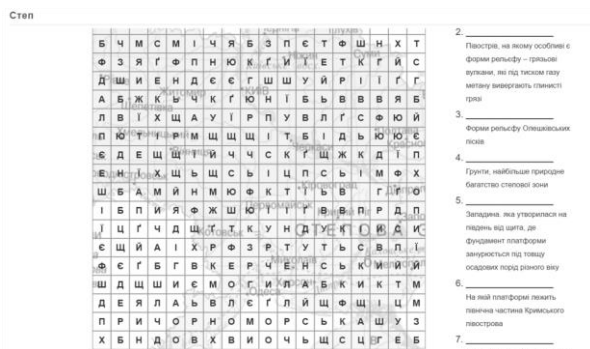

Рис 9. Гра «Віднайди правильну відповідь».

Гра «Віднайди правильну відповідь» дає можливість учням прочитати певний вид питання, і не тільки дати відповідь, а й віднайти її серед таблиці букв. Гра розрахована не тільки на 1 учня, а може бути розподілена на певну групу учнів. Гра виконана в групі учнів, дає змогу розвивати комунікативні вміння домовлятися та приймати рішення.

Для заохочення учнів працювати під час уроку вчитель має можливість мотивувати учнів виставленням гарної оцінки. Для цього можна після вивчення матеріалу запропонувати учням пройти тест на платформі «Settera». Такий вид роботи сприяє об'єктивному самооцінюванню учнями своїх знань та своєї діяльності. Для проходження цієї гри учні повинні мати лише доступ до своїх смартфонів. Завдання полягає у знаходженні правильної відповіді на карті, де кожен учень має змогу перевірити свої знання (рис. 6).

Рис 6. Навчальна гра на платформі Settera.

Суть такого навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається під час взаємодії учнів та вчителя. Під час такого процесу учень та вчитель повинен розуміти, яку роль вони виконують та що вони вміють та можуть здійснити [7].

ВИСНОВКИ

Використання комп'ютерних технологій під час уроку дає можливість учням обрати свій темп, прогнозувати певні результати, виконувати самостійну роботу цікаво. Таким чином, вчитель реалізує розвиток пізнавального результату в учнів продумано під час кожного уроку, використовуючи різноманітні підходи.

Проте вчитель завжди повинен враховувати вимоги поставлені адміністрацією школи, щоб розрахувати навантаження учнів. Адже зміст програми шкільної географії дає багато можливостей для розвитку особистості використовуючи сучасні методи та технологічні можливості.

Список літератури

1. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ. [сайт]. URL <https://osvita.ua/school/method/780/>
2. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ ГЕОГРАФІЇ. [сайт]. URL <https://naurok.com.ua/vikoristannya-innovaciynih-tehnologiy-yak-zasib-pidvischennya-efektivnosti-uroku-geografi-224186.html>
3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ. [сайт]. URL: <https://osvita.ua/school/method/780/>
4. Ефективні форми і методи роботи на уроках географії для підвищення мотивації навчальної та пізнавальної діяльності учнів. [сайт]. URL: </Users/user/Downloads/Ефективні%20форми%20і%20методи%20роботи%20на%20уроках%20географії.pdf>
5. Назаренко Т. Методичні особливості навчання географії в школі. [сайт]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707648/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20rtf.pdf
6. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Т. Г.Назаренко. Харків. ВГ «Основа».
7. Касіяник І.П., Мисько В.З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Подільський. ТОВ «Друкарня «Рута».

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Смалюх Вікторія Миколаївна

студентка II курсу спеціальності «Освітні, педагогічні науки»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Хомік Оксана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

На сьогоднішній день до закладів вищої освіти України висувуються нові завдання, пов'язані з умовами соціалізації, у тому числі виховання компетентного фахівця, який би володів високим професіоналізмом, мав високу активність, ініціативність, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, поважати працю, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні, розвивати культуру міжособистісного спілкування тощо. Підготовка фахівців в умовах сучасної освіти обумовлено багатьма факторами, серед яких важливим є мотивація навчальної діяльності студентів.

Вивченню у студентів мотивації до навчального процесу присвячено численні дослідження, результати яких описано в працях В. Богословського, Л. Василенко, А. Виноградової, В. Галузяка, Д. Ельконіна, М. Заброцького, Є. Ільїна, С. Максименка, А. Маркової, В. Оконя, А. Орлова, О. Савонько, М. Савчина, З. Хізроевої, С. Рубінштейна та інших.

Мотивація навчальної діяльності студентів стає в умовах сучасних перетворень в українській освіті однією з пріоритетних проблем. Вона, на думку Є.П. Ільїна, є сьогодні фундаментальною в психолого-педагогічній науці [2]. Це вимагає нових підходів до організації підготовки студентів виш

С.Л. Рубінштейн писав: «Мотивація – це опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через свою мотивацію людина вплетена в контекст дійсності» [5].

Мотивація навчання (мотиви навчання) як діяльності, що свідомо здійснюється людиною, є результатом як переробки тих впливів, які вона отримує з сімейного та широкого соціального середовища, так і освіти, свідомого чи малосвідомого відношення до цих впливів, пов'язаного з особливостями життєвих установок, прагнень, інтересів людини. Все це позначається на характері мотивації [4].

Навчальна мотивація визначається як вид мотивації, включений в певну діяльність, - в даному випадку діяльність навчання. Як підкреслює, провідний психолог А.К. Маркова, яка займається вивченням мотивації навчальної діяльності, що «Мотивація навчання складається з ряду тих спонук, що постійно змінюються, і які вступають в нові покоління одна з одною. Тому становлення мотивації є не просте зростання позитивного або посилювання негативного відношення до навчання, а ускладнення структури мотиваційної сфери, що стоять за нею, вхідних спонук» [3].

З метою вивчення особливостей мотивації до навчальної діяльності студентів-першокурсників було розроблено діагностичну програму, яка вирішувала завдання: виявити провідні мотиви навчальної діяльності студентів; встановити зв'язки між мотивацією навчальної діяльності студентів та їхньою професійною спрямованістю; встановити зв'язки між мотивацією навчальної діяльності студентів та їхньою особистісною спрямованістю; встановити зв'язки між мотивацією навчальної діяльності студентів та їхніми ціннісними орієнтаціями.

Дослідження було проведено для студентів 1-го курсу, які навчаються у закладі вищої освіти України за спеціальностями «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм».

На підставі результатів, отриманих на констатувальному етапі експерименту, було складено програму розвитку мотивації навчальної діяльності студентів, мета якої – створення педагогічних умов розвитку мотивації навчальної діяльності студентів-першокурсників, а завдання – сприяти усвідомленню студентами власних особистісних якостей та розвитку професійно важливих якостей, сприяти усвідомленню студентами своєї індивідуальності та її розвитку, посилити внутрішню навчально-пізнавальну мотивацію, розвинути цілепокладання, планування, а також визначити, що саме є необхідною умовою для розвитку мотивації.

На підставі проведеного дослідження за допомогою складеної діагностичної програми дослідження на констатувальному та контрольному етапах експерименту було виявлено, що в обох групах провідні місця в системі мотивів навчальної діяльності студентів належать мотивам: стати висококваліфікованим фахівцем, набути глибоких та міцних знань, одержати диплом і забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.

На констатувальному етапі експерименту було виявлено, що в системі мотивів навчальної діяльності студентів переважає і лідирує прагматичний мотив («отримання диплома»). Переважання прагматичного мотиву могло свідчити про неадекватний вибір студентом професії, про незадоволеність нею. Для того, щоб розкрити причину переважання прагматичного мотиву в системі мотивів студента, ми визначили рівень професійної спрямованості студента, проаналізували, чому студент обрав професію, як цей вибір було здійснено, якими є ціннісні орієнтири студента. Аналіз результатів показав, що рівень професійної спрямованості студентів вищий за середні значення, у студентів

яскраво виражений інтерес до обраної спеціальності, вибір професії було здійснено ними продумано і самостійно.

Аналіз результатів, отриманих під час контрольного етапу експерименту, показав, що в системі мотивів навчальної діяльності студентів обох груп залишається переважати й лідирувати прагматичний мотив. Наступні позиції посідають пізнавальний і професійний мотиви. Порівнюючи результати, отримані під час повторної діагностики в контрольній та експериментальній групах, можна стверджувати про те, що в експериментальній групі за 3 параметрами-мотивами: «набуття знань», «оволодіння професією», «отримання диплома» відбулося значне зрушення значень,

У контрольній групі, навпаки, відбулися незначні позитивні зміни. Таким чином, в експериментальній групі якісні зміни в розвитку мотивації зумовлені експериментальним впливом.

На констатувальному етапі експерименту було виявлено, що студенти першого курсу мають більший ступінь вираженості установки на процес, ніж на результат навчальної діяльності; при цьому рівень «орієнтації на працю» нижчий за середній, а рівень «орієнтації на свободу» високий. У студентів обох груп спрямованість на спілкування вища за середню, а спрямованість на справу нижча за середню. Аналіз ціннісних орієнтацій показав, що цінності, які стосуються устремління особистості: ефективність у справах, високі домагання, старанність, непримиренність до недоліків у собі посідають останнє місце в ієрархії цінностей студентів обох груп.

На підставі результатів повторного діагностичного дослідження у студентів спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм» можна стверджувати, що у студентів обох груп спрямованість на спілкування вища за середню, а спрямованість на себе нижча за середню. При цьому, у студентів спеціальності «Туризм» спрямованість на справу вища за середню, а у студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа» вона нижча за середню. Порівнюючи результати всередині контрольної групи (початкові та кінцеві зрізи), очевидно, що значних змін не відбулося, проте спрямованості на справу і на спілкування наблизилися до середнього значення. Порівнюючи результати всередині експериментальної групи (початкові та кінцеві зрізи), спостерігаємо, що спрямованість на себе стала нижчою за середню, а спрямованість на справу вищою за середню.

Глибший аналіз показав, що в обох групах виявлено високий рівень «орієнтації на свободу», водночас рівень «орієнтації на працю» вищий за середній в експериментальній групі та нижчий за середній – у контрольній. У студентів експериментальної групи спостерігається гармонійність установок на «процес-результат», а в контрольній групі більший ступінь вираженості установок на процес, ніж на результат.

Порівнюючи результати в експериментальній і контрольній групах – початкові та кінцеві зрізи за значущими параметрами: «орієнтація на процес», «орієнтація на результат» і «орієнтація на працю», робимо висновок, що початкові показники цих параметрів у контрольній та експериментальній групах

статистично значуще не відрізняються. Аналіз результатів, отриманих на контрольному етапі експерименту, дозволив ухвалити на рівні статистичної значущості гіпотезу про достовірність відмінностей перелічених вище параметрів у контрольній та експериментальній групах, що може свідчити про ефективність експериментального впливу.

Таким чином, позитивна динаміка розвитку мотивації навчальної діяльності та мотиваційної сфери особистості студента, що спостерігається в експериментальній групі, дає змогу зробити висновок про ефективність реалізованої програми. Розвиток мотивації навчальної діяльності залежить від проведення своєчасної діагностики мотивації студентів першого курсу та врахування її результатів в освітньому процесі, підбраної системи умов розвитку мотивації.

Рівень розвитку мотиваційної сфери особистості студента залежить від способів, умов і засобів навчання у закладі вищої освіти, усвідомлення власного сенсу навчання, предметно-рефлексивного ставлення до навчання, суб'єктної активності та суб'єктного ставлення. Якісні особливості розвитку мотиваційної сфери особистості студента залежать від особистісної та професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій. Мотиваційна сфера особистості визначається діяльністю. Для того щоб діяльність стала компонентом розвитку і саморозвитку, важливо не тільки глибоко розуміти характер її змісту, а й постійно вдосконалювати мотиваційну сторону особистості. Глибоке пізнання і розуміння мотиваційної сфери може забезпечити успіх, спрямувати активність особистості студента в потрібне русло її розвитку.

Список літератури

1. Безмодна В. Мотивації навчання як основна складова оволодіння іноземною мовою студентів немовних спеціальностей. /В. Безмодна. //Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. /[гол. ред.: М.Т. Мартинюк]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2013. – Ч. 2. – С. 32-37.
2. Ильин Е. П. Мотивация в учебной деятельности студентов : учеб. пособие для вузов / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 2840 с.
3. Маркова А.К. Формирование интереса к учению у школьников /под. ред. А.К. Марковой. – М.: Педагогика, 1986. – 191 с.
4. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента / Н. П. Коваленко, С. В. Пономаренко, Г. Д. Поспелова, О. Л. Шерстюк // Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти : матеріали 50-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів (Полтава, ПДАА, 26–27 лютого 2019 р.). – Полтава, 2019. – С. 13–16.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.

ПРОФЕСІЙНІ ПРИЙОМИ СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА З ДИТИНОЮ-АУТИСТОМ

Терещенко Діана,
студентка 367 групи,
МНУ ім. В.О.Сухомлинського

Середа І.В.,
доцент кафедри спеціальної освіти
МНУ ім. В.О.Сухомлинського

У сучасному суспільстві існує проблема адаптації дітей з порушеннями розвитку. Для всіх груп таких дітей характерна зміна способів комунікації, яка проявляється у тому, що в них порушено мовне спілкування, у багатьох комунікація здійснюється при активізації невербальних засобів. Багатьом дітям притаманні дефекти звуковимови, ускладнений процес сприйняття та осмислення змісту оповідань, казок та ін. Зв'язкова мова не відповідає віку.

Тема аутизму в Україні дуже актуальна, оскільки число дітей з цим синдромом збільшується з кожним роком. Аналіз праць дослідників вказує на те, що об'єктом соціальної роботи вони вважають саме людину, яка перебуває у кризовій ситуації, або потенційно може в ній опинитися. Дослідження педагогічної роботи як професійної діяльності здійснювали І.В.Козубовська, В.Ю.Керецман, О.П.Пічкара, А.М.Панов, а дослідники Л.Г.Коваль, І.Д.Зверева у своїх дослідженнях під соціальною роботою розуміли не лише професійну діяльність, а й волонтерську. Щодо поняття «дитина-аутист», то його досліджували А.А.Колупаєва, Л.М.Шипіцина та багато інших.

Соціальні порушення стають помітними ще у ранньому дитинстві. Немовлята з аутизмом приділяють менше уваги соціальним стимулам, рідше посміхаються і дивляться на інших людей, рідше відгукуються на власне ім'я. У віці від трьох до п'яти років такі діти рідше демонструють здатність до розуміння соціального оточення, не схильні спонтанно наближатися до інших людей, реагувати на прояв ними емоцій або імітувати поведінку інших, брати участь у невербальному спілкуванні, діяти по черзі з іншими людьми. Від третини до половини аутистів виявляються нездатні досягти певного рівня мовного розвитку, достатнього для виконання повсякденних завдань, мають комунікативні порушення. Вони рідше комбінують слова, їх жести не супроводжуються словами. Вони рідко звертаються з проханнями і діляться своїми переживаннями, схильні до повторення чужих слів і реверсії займенників (ехолалії) [1, с.76].

Дослідження показали (L. Wing, J. Gould, 1979), що діти з аутизмом можуть проявляти різні моделі поведінки в контактах з іншими.

Одну групу складають діти, які найчастіше відступають, уникають взаємодії з дорослими і з однолітками. Можуть звертатися до інших, але, в основному, в ситуації, коли щось потрібно.

У другій групі дітей з аутизмом поведінка наближена до пасивності. Діти не заводять спонтанних контактів з іншими (за винятком випадків, які служать для задоволення їх потреб), але приймають їх з боку інших. Ви можете заохочувати їх до участі у спільній діяльності.

Третя група – це діти, які спонтанно вступають у контакт, але вони роблять це дивним чином, просто неадекватно ситуації. Вони мають труднощі в розумінні точки зору іншої людини. Можуть ставити постійно одні і ті ж питання, говорити тільки на тему, яка їх цікавить, вони не можуть підтримувати контакти і розмови в темі, запропонованій партнером.

Діти з кожної з цих груп потребують від учителя трохи іншого підходу до способу їх навчання (наприклад, налаштувати систему стимулювання) і включення до групи однолітків [3, с.37].

Діти-аутисти унікальні і бачать світ не так, як інші люди. Їх відмінності яскраво виражені в контексті навичок спілкування. Аутисти користуються власною мовою і оперують системою, яка працює на них. Тому окреслимо основні принципи спілкування педагога з дітьми-аутистами.

1. Говоріть про те, що їм цікаво. Дізнавшись, чим цікавиться дитина, вам буде набагато простіше побудувати вашу бесіду. Під час обговорення зручної для них теми, такі діти можуть розкритися.

2. Скорочуйте речення в розмові з дитиною-аутистом, оскільки їй складно осмислювати усне мовлення. Розмовляючи з аутистом короткими реченнями, ви дасте йому можливість більш ефективно «переварювати» інформацію.

3. Малюйте. Аутисти мають гарне образне мислення і добре сприймають малюнки. Пробуйте малювати схеми, інструкції або прості зображення, щоб доносити до них свої ідеї. Так вони зможуть точніше зрозуміти, що ви намагаєтеся їм донести, адже більшість дітей-аутистів краще реагують на візуальну комунікацію.

4. Давайте час на осмислення. Може знадобитися більше пауз, ніж в звичайній розмові. Дитині необхідний час, щоб обміркувати почуте. Запасіться терпінням і не квапте їх; давайте їм час подумати і підготувати свою відповідь. Якщо дитина не відповіла на перше питання, то не поспішайте ставити друге.

5. Дотримуйтесь мовної сталості. Всім відомо, що в мові існують різні варіанти побудови фраз. Для вираження однієї думки можуть використовуватися різні слова. Діти-аутисти не вловлюють таких відмінностей, тому говорять однаковими фразами, щоб не вводити їх в оману.

6. Проявляйте чуйність і не сприймайте мовчання як особисте ставлення. Ваша дитина може не говорити з усіма, але намагайтеся не сприймати це особисто. Проявляйте чуйність, поважайте її межі та давайте зрозуміти, що ви завжди раді дитині. Ви ніколи не можете точно знати, чому дитина мовчить. Можливо, невдало вибраний час для бесіди, не підходить навколишнє оточення або дитина фантазує про щось інше.

7. Починайте розмову із ствердження. Дітям-аутистам не завжди легко відповідати на запитання на кшталт «Як справи?», яких вони можуть навіть

з'являтися. Перетворення думок в речення для них може вимагати часу, тому починайте розмову без подібного тиску, щоб не ставити їх у незручне становище.

8. Приділяйте їм увагу. Досить часто дитина хоче привернути увагу, але може відчувати внутрішню боротьбу. Не забувайте про них і приділяйте увагу. Робіть спроби, навіть якщо вони не відповідають. Для них це багато значить.

9. Обирайте правильний час для розмови. Намагайтеся розмовляти, коли дитина спокійна. У моменти розслабленості вони більш сприйнятливі до інформації. Також важливі навколишні умови, навколо не повинно відбуватися багато всього одночасно, оскільки зайва кількість вхідних сигналів може скувати дитину.

10. Говоріть прямо. Аутисти можуть не сприймати метафори. Їм складно розуміти сарказм, ідіоми і жарти. Говоріть максимально прямо і по справі, щоб їм було простіше вас зрозуміти [4].

Також слід звернути увагу на два аспекти: 1. *спосіб, за допомогою якого дитина спілкується* – робота з мовою, або альтернативними способами спілкування; 2. *розуміння дитиною важливості спілкування* – того, що воно служить обміну інформацією між людьми, створенні і підтримці відносин.

У значної частини дітей з аутизмом мова не розвинулася, або настільки неправильна, що серйозно ускладнює ефективну комунікацію. У високофункціональних дітей з аутизмом та синдромом Аспергера мова і користування мовою розвинені на тому ж рівні, як у правильно розвинених дітей. Однак слід пам'ятати про специфіку пізнавального функціонування, що може утруднити взаємне порозуміння (наприклад, буквальне розуміння мови, специфічно пов'язані значення слів).

Аналізуючи стан соціальної роботи з дітьми-аутистами в сучасній Україні, можна побачити в ній значні системоутворюючі прогалини, що, в свою чергу, унеможливорює якісно та кваліфіковано підтримувати дітей-аутистів та їх соціальне оточення, формувати у них готовність виступати суб'єктами позитивних соціальних змін зі встановлення для сприятливого суспільного середовища, «дружнього» для аутистів. Йдеться, зокрема, про низький рівень розвитку суб'єктів соціальної роботи на мезо- та макрорівні (слабкість соціальної політики, законодавчої бази, інфраструктури місцевих громад), що зумовлює медико-психіатричну одномірність заходів підтримки дітей-аутистів та їх батьків, їх виключення із інституційного простору соціалізації (освіта, громада тощо).

Список використаних джерел:

1. Вітюк В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом як запорука подальшого навчання у школі / Вітюк В., Тарасюк Л. // Збірник наукових праць «Педагогічний часопис Волині». 2016. № 1(2). С. 75-80.
2. Лукашевич М.П., Мигович І.І., Пінчук І.М. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади. Навчальний посібник. Київ: МАУП. 2011. 126 с.
3. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: Монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.

4. Як говорити з аутистом. Електронне джерело. URL:
<https://dytpsyholog.com/2016/02/14/%D1%8F%D0%BA-%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8-%D0%B7-%D0%B0%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC/>
(Дата звернення: 15.10.2022).

ОГЛЯД ХМАРНИХ СЕРВІСІВ СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Шульга Ангеліна Романівна

студентка 3 курсу, спеціальність 014 Середня освіта (Інформатика),
Сумський державний педагогічний університет імені А.С Макаренка,
м. Суми, Україна

Юрченко Артем Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики
Сумський державний педагогічний університет імені А.С Макаренка,
м. Суми, Україна

В сучасній освіті з'являється потреба у мобільності і необхідності перебувати в мережі майже постійно, оскільки більшість стандартів минулих часів удосконалюються і переходять у оновлені їх версії. Така особливість з'явилась і для комп'ютерних презентацій.

В даний час існує велика кількість прикладних програм для підготовки виступів, створення презентацій (демонстраційних матеріалів) із використанням мультимедіа. Кожна сторінка презентації називається слайдом. Презентація складається з сукупності слайдів, які зберігаються в одному файлі. Комп'ютерні презентації можна представляти в електронному вигляді, роздруковувати як роздатковий матеріал або розповсюджувати через мережу Інтернет. Презентації дають можливість представити добре підготовлену інформацію в привабливому форматі та можуть бути використані для різноманітних цілей [4].

Дослідженню використання мультимедійних презентацій розкриті у роботах [2-11].

З розвитком інтернет-технологій, поширення набули й хмарні середовища для розробки комп'ютерних презентацій [1] (табл. 1).

Таблиця 1.

Ряд хмарних сервісів для створення презентацій

	Prezi Хмарний сервіс для створення інтерактивних презентацій в режимі онлайн. Особливість сервісу – послайдові переходи і система масштабування.
	Google Presentations Сервіс, схожий на Power Point за набором інструментів, але при цьому дає змогу створювати та редагувати презентації в онлайн цілою командою.

	Piktochart Сервіс для створення презентацій у форматі інфографіки. Інструменти сайту дозволяють демонструвати статистичні дані, опитування, графіки, цифри, карти, таблиці тощо.
	Emaze Інструмент, який дозволяє створювати сучасні онлайнові презентації з вишуканою анімацією. Головним недоліком Emaze є те, що він умовно безкоштовний, і безоплатна версія не надає можливості скачувати презентації та редагувати їх спільно з іншими користувачами.
	Vyond Інструмент для створення мультимедійних презентацій.
	Sway Сервіс для створення презентацій, представлений в двох форматах: десктопна програма та у вигляді онлайн-сервісу.
	PowToon Хмарний сервіс, що дозволяє створювати анімовані презентації і ролики.

Відомо, що найбільше інформації людина сприймає через органи зору (~80%) і органи слуху (~15%) [7]. Мультимедійні технології дозволяють одночасно впливати на ці органи чуття людини. Завдяки динамічному візуальному ряду (слайди, анімація, відео) у супроводі звуку можна розраховувати на більше уваги однієї людини [9]. Таким чином, мультимедійні комп'ютерні презентації дозволяють подавати інформацію в найбільш ефективному вигляді.

Отже, мультимедійні презентації забезпечують прямий доступ до інформації, а користувачі можуть відразу побачити весь контент і перейти до контенту, який їх цікавить. Отримання інформації не потребуватиме значних витрат праці та часу, а хмарні технології дозволяють з легкістю створити презентації з яскравим супроводом та динамічними ефектами, що допоможе зробити освітній процес більш наочним та цікавим.

Список літератури:

1. 10 безкоштовних сервісів для створення презентацій. URL: <https://social.org.ua/11716-10-bezkoshtovnikh-servisiv-dlya-stvorenniya-prezentatsiy.html>
2. Аманов З., Удовиченко О. Сервіс Sway як альтернатива PowerPoint. Освіта. Інноватика. Практика, 2020. Том 7, №1. С. 6-12.
3. Жук В. А., Пенкін Ю. М. Хмарні сервіси. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7857/xmarni-servisi>

4. Мар'єнко М.В. Наукові платформи та хмарні сервіси, їх місце у системі наукової освіти вчителя. Фізико-математична освіта, 2019. Випуск 4(22). С. 93-99.
5. Надєєв О.В. Використання хмарних технологій у професійній діяльності учителя інформатики. Херсон, 2022. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16489/Nadeev_fknfm_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Семеніхіна О.В., Юрченко А.О., Удовиченко О.М. Формування умінь візуалізувати початковий матеріал у майбутніх учителів фізики: результати педагогічного експерименту. Фізико-математична освіта. 2020. Випуск 1(23). С. 122-128.
7. Чемерис Г., Брянцева Г., Брянцев О.Шляхи вдосконалення дизайн-освіти у контексті стратегії цифрової трансформації освіти і науки України. Фізико-математична освіта, 2021. Том 32. №6. С. 49-56.
8. Шишкіна М., Носенко Ю. Хмарні технології відкритої науки у процесі наскрізного навчання ІКТ в освіті. Фізико-математична освіта, 2022. Том 37. № 5. С. 69-74. DOI: 10.31110/2413-1571-2022-037-5-010
9. Юрченко А., Хворостіна Ю. Особливості навчання комп'ютерному моделюванню на уроках інформатики. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2022. Випуск 1(50). С. 333-336.
10. Юрченко А.О. Особливості когнітивно-візуального підходу під час візуалізації навчального матеріалу з математики. Інноваційна педагогіка, 2019. Випуск 11. Том 3. С. 62-67.
11. Юрченко А.О. Особливості формування інформаційно-цифрової компетентності учнів середньої школи під час вивчення редактора презентацій. Збірник наукових праць Херсонського державного університету: педагогічні науки / гол. ред. В.Л. Федяєва. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Випуск LXXXVIII. С. 61-67.

ЕКСПРЕСИВНА ФУНКЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Архипенко Людмила Михайлівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Сьогодні спостерігаємо неймовірно значний вплив англomовної культури на мови світу: англійська мова стала знаряддям міжнаціонального спілкування, стимулом розвитку інтернет-комунікацій, дипломатії, туризму, торгівлі тощо. Запозичення з іноземних мов і зокрема англіцизми визначають сучасну еволюцію медійних стилів, а процеси, що відбуваються в мові ЗМІ під впливом запозичень, особливо помітні в революційні періоди життя суспільства.

Новий ринковий життєвий устрій позначається на мові вітчизняних ЗМІ, у тому числі й на мові економічної публіцистики, що відображає ділові зв'язки й товарно-грошові процеси в культурі. Прикладом є стрімке зростання числа неологізмів у мові ЗМІ. Нині налічується понад тисяча новітніх фінансово-економічних понять, які увійшли до вжитку останніми роками й були включені до словників. В умовах глобалізації економісти вважають ділову комунікацію через мас-медіа й медійні тексти однією з найважливіших стратегій у міжнародних відносинах. Саме тому набуває актуальності питання мовної експресії в медійних текстах. Експресивно-виражальні засоби й способи їх реалізації досліджували такі мовознавці, як: Ш. Баллі, О.О. Потебня, В.М. Русанівський, М.М. Пилинський, С.Я. Єрмоленко, Л.І. Шевченко, В.А. Чабаненко. Експресивні засоби медійного дискурсу на матеріалі різних мов досліджені в роботах С.П. Коновець, Я.О. Мозгової, М.В. Ідзьо, Т.Л. Коваль.

Одне з основних завдань мас-медіа – формування суспільної думки – не можливе без дієвого, емоційно-виразного, експресивного мовного засобу, здатного реально й точно передати події, вплинути на емоції читача / слухача / глядача, зацікавити його, переконати в правильності тієї чи іншої точки зору, позиції, спонукати до співчуття тощо [7]. Публіцистична майстерність журналістів найбільшою мірою проявляється в їхньому вмінні поєднувати експресію та стандарт. Дослідження проблеми співвідношення стандарту й експресії в медійних текстах, створюваних в умовах інтенсифікації міжнародних зв'язків, пов'язане з розумінням категорії "медійність" як спільного знаменника текстів, що поширюються за допомогою мас-медіа. Цей термін можна розуміти як універсальну властивість текстів бути стислим і зрозумілим для більшості повідомленням про актуальні й значущі події й факти з життя реальних людей. Концепт "медійність" можна трактувати і як новинно-комунікативну практику стандартного освоєння журналістами повсякденного життя за допомогою буденного досвіду й мови розсудливої людини. Ознакою

медійності є також мас-комунікативна самоочевидність (конвенціональна аксіоматичність) висловлювання про первинні події й атомарні факти в соціумі. Останнє пов'язане з такою родовою специфікою медійної комунікації, як гетерогенність аудиторії, велика кількість випадкових споживачів, які можуть стати "клієнтами", постійними користувачами, а іноді й творцями медіапродукту. Пересічний читач ділової газети не завжди фахівець, а звідси й висновок: мова ЗМІ повинна тяжіти до спрощених способів вираження думки. Перенесення значення, зокрема метафоризація й метонімізація, допомагають робити мову образною й зрозумілою для непідготовленої аудиторії.

Медійність передбачає одночасно стандарт і експресію, які зливаються, подібно до сіамських близнюків, в амальгаму, у важко розкладне смислове й стилістичне ціле. Експресія й емоційність (у своєрідній "медійній" формі) потрібні й журналістам, і медіабізнесу, адже й газетний стиль, і медійний продукт існують в умовах жорсткої конкурентної боротьби в бізнесі, увагу читача треба не лише привернути, але й утримати. Потрібно формувати свою аудиторію за допомогою психолінгвістичних стратегій. Утримати аудиторію, звісно, можливо не тільки за рахунок маркованих текстів і мовних обігравань, але й за допомогою розумної аналітики, правдивого висвітлення подій. Мова економічних медійних текстів має бути адекватною до предмета обговорення, тому стандартів і стереотипів тут не уникнути.

Аналізуючи стилістику медійних текстів, вважаємо, потрібно констатувати поширення в ділових виданнях так званої мови спеціального призначення, яку визначають як сукупність природних або природно-штучних мовних засобів, що використовується в будь-якій галузі знань і / або діяльності головним чином для передачі предметної інформації й відображення понятійного апарату, яким не послуговується більшість носіїв певної національної мови.

Зазвичай економічна й особливо фінансова лексика в ЗМІ базується на прямих значеннях слів, термінологізовані словосполучення й терміни посилюють ефект достовірності й точності аналізу. В англійській мові для номінації окремих понять, що стали інтернаціональними, популярними є наступні слова подвійного вживання (у загальнонаціональній мові й у мові спеціальній): *money – гроші; price – ціна; capital – капітал; market – ринок; value – вартість; rent – рента* тощо. Аналогічне й існування слова *менеджер (manager) – керівник, директор*. Воно стало одним з найпопулярніших термінів у статтях на економічні теми. Загалом добре відомі й звичні для нас запозичені спеціальні й загальнонаціональні слова: *акція, банк, бартер, брокер, гроші, дилер, інвестиції, маркетинг, монетаризм, рієлтор, спонсор, фінанси, фондова біржа, ціна* тощо. У той же час лексика економічних медійних текстів базується й на вузькоспеціальних термінологічних найменуваннях і мовних зворотах, узятих в іншомовних терміносистемах. Наприклад: *Абандон* – відмова страхувальника від прав на застраховане майно на користь страховика з метою отримання повної страхової суми. *Аваль* – вексельна порука, стосовно якої застосовується вексельне право. *Дефляція* – вилучення державою із обігу частини надмірних грошових коштів з метою зниження інфляції. *Тратта* –

письмовий наказ векселедержателя (трасанта), адресований платникові (трасатові), про сплату вказаної у векселі суми грошей третій особі – першому утримувачеві векселя (ремітенту). *Хедж* – біржова операція, що страхує ціни й прибутки при здійсненні ф'ючерських угод.

Коли журналіст згадує депозитно-кредитні операції, він має на увазі сукупність короткострокових (від 1 дня до 1 року) операцій з розміщення вільних грошових залишків (*депозитні операції* – *deposits*) або із залучення недостатніх коштів у іноземних валютах (*кредитні операції* – *loans*) на певний термін під фіксований в угоді відсоток. Депозитно-кредитні операції проводяться на грошовому ринку. Непідготовлений читач повинен отримати мінімум пояснень, щоб усвідомити зміст тексту. Перевага прямих значень у бізнес-комунікації обумовлена прагматичними цілями комунікаторів, але в мас-медіа присутні й елементи естетичного спілкування, адже читачеві подобаються не лише точні повідомлення, але й цікаві деталі, яскравий стиль. Тому в газеті більше образних засобів виразності, ніж в офіційних документах чи в ділових переговорах. Автор, популяризуючи чужі ідеї, не лише висловлює своє ставлення до повідомлюваної інформації, але й висловлює думку певної соціальної групи людей – партії, руху тощо. У цьому сутність публіцистики як виду суспільно-літературної діяльності.

Газетний економічний (діловий) текст, як відомо, насичений спеціальними термінами, стійкими професійними виразами, лексичними кліше, пов'язаними з соціально-політичним і фінансовим життям суспільства. Часто статті нагадують науково-популярний текст, але в них більше елементів експресивно-розмовної мови, нерідко, особливо в інтерв'ю, зустрічається питально-відповідний комплекс, а також риторичне запитання, еліпсис, парцеляція, іронія. Функціональне призначення цих прийомів часто підпорядковане популяризації наукової тематики, але важливим залишається й естетичний момент.

Дослідники мови в лінгвістичних працях багато писали про функціонально-стильове розшарування газетної лексики й експресивно-стилістичне контекстне забарвлення звичайнісіньких слів, виділяючи в лексиці літературної мови розмовну лексику, між стильову й книжну. У газетно-публіцистичному стилі переконання часто здійснюється шляхом прямого емоційного впливу на читача або слухача, хоча більший медіа-ефект досягається (особливо в ділових виданнях) за допомогою непрямих оцінок і аналітичної точності повідомлень. Переносні значення, як відомо, виникають на базі асоціацій за схожістю або за суміжністю й виступають вторинними значеннями слова, мотивованими основним значенням. Коли ми читаємо в газетах, що спостерігається "*втома ринку*", бачимо авторське уподібнення ринку як системи стосунків і організацій людському організму, розуміємо, що після періоду активності на ринку спостерігається затишшя, спад активності.

В українських економічних виданнях популярним є прийом "мовної гри". Наприклад, в журналі "Гроші" восени 2014 р. з'явився поняття *кредитів комплекс*. У ньому реалізовано метафору-посилання *кредитів комплекс* – *едипів комплекс*, що створює гру на базі прецедентного тексту (введене З. Фрейдом стійке термінологічне поєднання едипів комплекс пов'язане з діяльністю

свідомості й підсвідомості, а також з відхиленнями в психіці). Цей фінансовий квазітермін експресивний. *Кредитів комплекс* легко сприймають як фахівці, так і грамотні читачі, що розуміють небезпеку легких кредитів.

Цікавою видається й метафора *Рубль – це напорова нафта*, а ціни на неї зараз спрогнозувати особливо складно. Тут обіграється залежність російської валюти від світових цін на чорне золото. Ще один варіант мовної гри: *З одного боку, існує рецесія, що триває шість кварталів, і рекордний рівень безробіття, а з іншої – сумні ралі фінансових ринків* (Еспресо, 17 лютого 2015 р.).

Спортивна" метафора, вживана фінансистами в неформальних діалогах й охоче використовувана журналістами, базується на порівнянні ринкової діяльності й перегонів на стадіоні. Іронічно звучить визначення в ключовому словосполученні *сумні ралі*. Складні метафоричні утворення в медійних текстах повинні розглядатися в контексті загальних лінгвокультурологічних асоціацій комунікаторів-реципієнтів: щоб зрозуміти сенс багатьох метафоричних термінів, читачам потрібні спеціальні фонові знання. Розглянемо деякі приклади смислових труднощів такого плану. Так, в ЗМІ давно існує словосполучення (ідіома) *золотий мільярд* (найзаможніші люди північної півкулі), опосередковано закріплена мовною системою цінностей у сфері товарно-грошових стосунків (Сюмар: *вітчизняні політики мають усвідомити, що Україна є надзвичайно цінною з позиції ресурсів. У нас є родюча земля, яка буде дуже цінуватися в наступні 20 років, є питна вода, через дефіцит якої світ уже страждає, й є людській потенціал. Якщо ми захистимо ці три базових ресурси, Україна зможе посісти місце серед держав "золотого мільярда"*, куди Росія вже не потрапить за жодних обставин (ОбозревательUA, 9 листопада 2017 р.)). Така ж і метафора *золоті наручники* (фінансовий стимул, використовуваний з метою переконати фахівців не йти з фірми), що вже входить до терміносистеми в якості професійного жаргонізму чи сленгізму (*Крім зарплати, менеджери успішних фірм отримують також інші доплати. Саме ці бонуси в руках досвідчених роботодавців стають так названими "золотими наручниками"* для багатьох менеджерів (Finance.UA, 23 березня 2007 р.)). Згадаємо ще вислів: *"бізнес-ангел"* (приватна особа, що надає свій капітал одній або більше компаніям-початківцям) (*Як повідомляє портал «ДЕЛО» з 20 червня офіційно розпочало роботу перше в Україні співтовариство бізнес-ангелів UAngel, яке покликане об'єднати підприємців та інвесторів, як вітчизняних, так і закордонних* (МійБізнес, 24 червня 2014 р.)). Цей жаргонізм перегукується з лексикою термінологічного поля "фінансовий бізнес", збагачуючи мову фінансистів-інвесторів. Цікаве й експресивне словосполучення *економічна (фінансова) бульбашка* (*financial bubble*). В українських ділових виданнях стали звичними фрази: *На фондових ринках надувається "бульбашка", яка досить скоро лопне. Вважається, що однією з головних причин кризи було надування бульбашок на ринку. Щоразу, коли економіці загрожували неприємності, центробанк США поспішав на допомогу зниженням процентної ставки та вливанням ліквідності. Але замість того щоб системно оздоровлювати економіку, грошові ін'єкції надували все нові бульбашки, які потім лускали і*

викликали чергову кризу (Finance.UA, 13 липня 2017 р.). Чи: *У разі ж схлопування бульбашки, ознаки якого скептики бачать вже зараз, про криптовалюту забудуть так само швидко, як забули про гру з ловлею покемонів* (Finance.UA, 27 липня 2017 р.). Незважаючи на клішованість метафори, виділені нами стереотипні вирази зберігають свою експресивність на тлі нейтральної лексики, подібні фрази виділяються емоційною оцінністю та створюють контраст між стилем сухого повідомлення про факти й оцінкою з погляду пересічного читача.

Очевидною ознакою медійного тексту можна вважати прагнення до економії мовних засобів, скорочення різного плану. Так, наукове терміносполучення *емісійний цінний папір* має загальновідомий синонім *акція*. Для англійської й української терміносистем характерне прагнення до стислості вираження понять, що проявляється в наявності різного роду усічень і аббревіатур. Англіцизми допомагають зробити мову українських фахівців з економіки більш стислою й конденсованою. Так, українському терміну *роздрібна торгівля* відповідає в професійній мові поширеніший у ринковій економіці термін, що прийшов з Англії, *ритейл*. *Ритейлер* – це роздрібний продавець, будь-яка компанія, що займається роздрібною торгівлею; ритейлер як позначення суб'єкта ринку. Це слово не має точного відповідника в українській мові, тому в цьому випадку не можна говорити про моду на іноземні слова як спотворення рідної мови. Те ж саме можна сказати й про слово *волатильність* (volatility) – мінливість, непостійність, нестійкість. В українській мові цей фінансовий термін є доречним. Він показує максимальну й мінімальну зміну цін за певний проміжок часу. Чим більша відстань між максимумом і мінімумом ціни за виділений проміжок часу, тим сильніша волатильність. Чим менша ця відстань, тим слабша волатильність (*Низька волатильність традиційних фінансових ринків спричинилася до того, що інвестори з Волл-стріт змушені шукати менш традиційні категорії активів, такі як біткоїн, в пошуках кращого прибутку і, ймовірно, трохи більш сильного азарту від біржової гри.* (CoiNews. 23 січня 2018 р.)).

Скорочення слів особливо звичне в усному мовленні: "*кредитка*" (кредитна карта). Велика кількість скорочень в українській мові виникла в процесі запозичення англійської лексики: *КС* (консолідований рахунок), *СНІОР* (страховий номер індивідуального особового рахунку), *ейчар* (кадрова служба підприємства), *ДС* (депозитні сертифікати). Пор.: *CA* (Consolidated account), *INILA* (Insurance Number of Individual Ledger Account), *HR* (Human Resources). З англійської мови в професійну лексику багатьох економістів прийшло популярне поєднання *b2b*, що означає співпраця між бізнес-підприємствами, буквально – від бізнесу до бізнесу. Кілька разів у газетах зустрілося скорочення *інкотермс* (від англ. International commerce terms – міжнародні правила, визнані урядовими органами, юридичними компаніями й комерсантами в усьому світі як тлумачення найбільш застосованих у міжнародній торгівлі термінів). В економічних словниках подано такі аббревіатури, як *ККЛ* (коефіцієнт

короткострокової ліквідності, LCR); ПБС (паралельна банківська система); СФК (система фермерського кредиту).

Можна сказати, що подібні скорочення не завжди доречні в ЗМІ, адже тільки професіонали повністю розуміють їх значення. Не всі скорочення-запозичення прижилися в українській мові. Є приклади поодинокого вживання популярних на Заході термінів в українських ЗМІ: наприклад, рідко зустрічається в аббревіатура IR – Interest Rate – процентна ставка. Термін, що містить декілька елементів і лексем, як правило, у газетних текстах зазвичай пишеться повністю із вказівкою подальшого скорочення.

Отже, аналіз фінансово-економічної лексики в україномовній пресі показав, що експресивність стилю викладу стала нормою не лише в популярних виданнях, але й у солідних якісних газетах і журналах, такі видання сьогодні охоче поєднують стандарт і новації, послуговуються словесною грою, винаходять нові слова, поєднують серйозний аналіз з іронією, актуальну тему й пародію. Журналісти всіх видань частіше звертаються до просторіччя й ідіом розважально-спрощеного змісту. Проте якісні ЗМІ не можуть обійтися без професійної галузевої лексики й термінології. Здійснений аналіз не вичерпує всі аспекти проблематики мовної експресії в українській економічній публіцистиці, але закладає перспективу подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Список літератури:

1. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія / Н.І. Бойко. – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф"", 2005. – 552 с.
2. Єрмоленко С.Я. Нариси з історії української словесності. Стилїстика і культура мови / С.Я. Єрмоленко. – К.: Вища школа, 1999. – 431 с.
3. Ідзьо М.В. Стилїстичні засоби експресивізації (на матеріалі текстів сучасних польських ЗМІ) / М.В. Ідзьо // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. – 2014. – Вип. 44. – С. 107-109.
4. Коваль Т.Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Т.Л. Коваль. – Запоріжжя, 2011. – 19 с.
5. Космеда Т.А. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики) / Т.А. Космеда, О.В. Халіман. – Дрогобич: Коло, 2013. – 228 с.
6. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови / В.А. Чабаненко. – Ч. І. – Запоріжжя : Вид-во ЗДУ, 1993. – 216 с.
7. Шаповалова Г.В. Інноваційні процеси в сучасному медіатексті (функціонально-лінгвістичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08 "Журналістика" / Г.В. Шаповалова. – К., 2003. – 20 с.
8. Rutkowski M. Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii. Proces deonimizacji / M. Rutkowski. – Olshtyn, 2007. – 200 s.

ВІДТВОРЕННЯ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КНИГИ СПОГАДІВ ДЖЕНІС КУЛИК- КІФЕР «МЕД І ПОПІЛ»

Бистров Яків Володимирович

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Україна

Погуць Софія Петрівна

Здобувачка бакалаврського рівня 4 курсу

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Україна

Інтерогативні конструкції (ІК) є невід'ємною частиною синтаксису будь-якої з сучасних систем мов. Роль питальних конструкцій у мові породжує ряд дискусій у філософії. Так, відомий філософ Бертран Рассел стверджує, що де немає питання, там не може відповісти навіть всезнаюче створіння [1, с. 26], а Людвіг Вітгенштайн аналізує суть використання інтерогативів у своєму Логіко-філософському трактаті [2].

Широка структурна типологія питань дозволяє ототожнити ідею висловлювання з її синтаксичним відповідником, тим самим стверджуючи, питальні речення можуть використовувати мовці будь-якої сфери життя.

Лінгвістична спрямованість на дослідження специфіки інтерогативних конструкцій в літературі та сукупність їх семантико-синтаксичних характеристик визначає актуальність цього дослідження. Аналіз такого типу робить можливим виділення окремих тенденцій перекладу питальних речень, а також проведення аналізу ролей, які виконують інтерогативи в тексті.

Методи дослідження зумовлені сукупністю специфічних рис мети, об'єкту та предмету дослідження. Серед основних *лінгвістичних та перекладознавчих* методів аналізу інтерогативних конструкцій у текстах мови оригіналу та мови перекладу використано: *метод спостереження та вибіркового лінгвістичного аналізу досліджуваних конструкцій, метод лексико-семантичного аналізу, зіставний метод* для проведення *порівняльного аналізу* матеріалів мови оригіналу та мови перекладу. Для підтвердження об'єктивної дійсності отриманих результатів використано *метод кількісного підрахунку та співставлення отриманих даних*.

Ключовим завданням перекладу є досягнення еквівалентності – відповідності текстів мови оригіналу та мови перекладу із повною тотожністю семантичного наповнення. Враховуючи всі аспекти еквівалентного перекладу, можна узагальнити, що автор перекладає ідеї, а не слова, адже саме ідеї, закладені в тексті оригіналу є основним посилом, призначенням, яке мав на меті висвітлити автор. Для того щоб дослідити авторські особливості використання ІК у книзі

спогадів Дженіс Кулик-Кіфер «Мед і попіл», було проведено аналіз усі частини книги. Загальна кількість проаналізованих конструкцій складає 102 інтерогативи мови оригіналу та 103 інтерогативи мови перекладу.

Текст оригіналу показав, що у ньому переважають *спеціальні питання*, значну частину займають *загальні питання*, а також *сугестивні запитання*. Майже або повністю відсутніми виявилися *альтернативні та розділові питання*.

Найбільш поширеною категорією відтворення інтерогативних конструкцій виявилася категорія ІК, для перекладу яких застосовувалися часткові лексичні та синтаксичні зміни та/або зміна порядку слів у реченні. На противагу, в категорії із найменшою кількістю речень виявилися ті речення, які потребували повної синтаксичної та лексичної перебудови через їх специфіку, ідіоматичність чи невідповідність реаліям мови перекладу. Наявними були речення, які вимагали повної зміни та застосування трансформацій різного виду, й ті речення, які майже не потребували змін.

У досліджуваних нами прикладах англомовні ІК при переході в україномовні речення іншого комунікативного типу найчастіше передавалися розповідними реченнями. Іноді, беручи до уваги екстралінгвістичну ситуацію та впевнюючись, що такі зміни не зашкодять передачі змісту, перекладач вважає за потрібне вилучити інтерогатив як одиницю взагалі.

Серед основних функцій висловлювань, які виражають волевиявлення мовців, згідно з працею А. Сітко [3, с. 167], є прохання, наказ, заборона. Така класифікація спонукальних речень дозволяє провести глибший аналіз перекладу інтерогативів, адже, спонукальними можуть бути не лише речення розповідного типу, а й питального. Наприклад, “*Who’s going to cut it?*” [4, с. 99] – “*Хто готовий його розрізати?*” [5, с. 81].

Проблеми досягнення лінгвістичної еквівалентності перекладу можуть бути мінімізовані врахуванням екстралінгвістичної ситуації. О. Селіванова у своїй лінгвістичній енциклопедії визначає трансформації як основу більшості перекладацьких методів, ідея яких – змінити формальні чи семантичні компоненти тексту оригіналу [6, с. 536].

Зазвичай трансформації додавання є прагматичними за своєю структурою, оскільки вони певним чином заповнюють міжкультурні проміжки мов оригіналу та перекладу. Трансформація, при якій змінюється порядок слів у реченні, може розглядатися як така, що спричинена винятково граматично-стилістичними особливостями мови перекладу.

Очевидно, що в перекладі однієї синтаксичної конструкції може бути використано декілька граматичних трансформацій, питання полягає лише в доречності їх застосування.

Проведене дослідження дало змогу дійти таких висновків:

1. Складність відтворення структурних типів інтерогативів додатково зумовлена особливостями використання ІК оригіналу та невідповідністю мови перекладу і мови оригіналу.

2. Найбільшого поширення в перекладі твору Дженіс Кулик-Кіфер «Мед і попіл» здобули спеціальні питання, що зазнали часткових змін на лексико-синтаксичному рівні та були замінені розповідними реченнями (52%).

3. Еквівалентність перекладу інтерогативних конструкцій може бути досягнута за допомогою застосування різноманітних лексико-граматичних трансформацій.

4. Кожна із трансформацій має свою специфіку застосування та може застосовуватися як самостійно, так і в поєднанні з іншими.

Список літератури

1. Russel B. The Philosophy of logical atomism. *Monist*. 1918. Vol. 28, no. 4. P. 495-527.

2. Wittgenstein L. *Tractatus logico-philosophicus*. New York: Harcourt, Brace, 1922. 189 p.

3. Сітко А. В. Відтворення комунікативної семантики англійських інтерогативних конструкцій у перекладі: дис. доктора філол. наук: спец. 10.02.16. Київ, 2011. 278 с.

4. Keefer J. K. *Honey and Ashes: A Story of Family*. Toronto: HarperFlamingo Canada, 1998. 338 p.

5. Кулик-Кіфер Дж. Мед і попіл. Історія родини. Пер. з англ. Якова Бистрова. Тернопіль: Видавничий дім “Джура”, 2021. 272 с.

6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Київ: Довкілля, 2011. 621 с.

МІСЦЕ ФІТОНІМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ БРАТІВ ГРІММ НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ «НІМЕЦЬКІ ЛЕГЕНДИ»

Білогурова Ольга Андріївна,
магістр,
вчитель німецької мови
Харківська спеціалізована школа №18

Мовне багатство художньої прози німецьких письменників Якоба та Вільгельма Грималь і їх внесок в розвиток німецької мови визнаються науковцями всього світу.

Важливість та унікальність для німецької мови, історії та культури збірки «Німецькі легенди» ми вже розкрили в першому розділі. В цьому розділі ми спробуємо встановити місце фітонімічної лексики в цій збірці, виявити її роль і значення.

Першим етапом цієї роботи було складання словника фітонімічної лексики на базі збірки «Німецькі легенди» [1, 2]. До словника ми включили наступні різновиди фітонімів: назви дерев (der Weidenbaum, die Linde та ін.), назви квітів (die Rose та ін.), чагарників та кущів (die Erlensträucher, der Hollunderbusch та ін.), трав'янистих рослин (das Vogelnest та ін.), плодів (der Apfel, das Zwetsche та ін.), сільськогосподарчих культур (die Gerste, die Rübe); також у словник входять назви частин рослин або партитивні фітоніми (die Wurzel, der Zweig та ін.); загальні фітонімічні назви (der Baum, das Gras), а також деякі фольклорні назви.

Загалом словник містить 72 лексеми у 179 згадуваннях. За одне згадування ми взяли появу фітоніма в межах однієї легенди, незважаючи, скільки саме разів цей фітонім був використаний в одній легенді.

На основі цього словника можна простежити частотність використання фітонімів в «Німецьких легендах» братів Грималь. Так, перше місце серед найчастіших використань займає слово «der Baum» – 26 використань, слідом йдуть «das Korn» – 9 використань та «die Blume» – 9 використань також. Проте, все ж таки переважна більшість фітонімів зустрічається один чи два рази.

Якщо говорити про семантичну класифікацію цих фітонімів, то ми можемо запропонувати таке подальше розподілення: 1) загальні назви (дерево, трава і т.д.); 2) власне фітоніми – назви дерев, кущів, трав, квітів, плодів, сільськогосподарчих культур; 3) партитивні фітоніми; 4) особливі фольклорні назви, утворені за допомогою фітонімів.

Найбільш вживаною виявилася перша група «Загальні назви» – 73 використання. Треба зазначити, що якщо в легенді вживалося слово «der Baum», то в багатьох випадках різновид цього дерева не зазначався, в таких випадках, цей фітонім використовувався для загального опису місцевості, де відбувалося місце. Те ж саме стосується таких слів як «das Gras», «der Busch», «der Strauch».

Що стосується слова «die Blume», то тут навпаки, в більшій частині легенд зазначалося, яка саме квітка мається на увазі, хоча були і такі легенди, де множина «die Blumen» використовувалася для опису пейзажу. Слово «das Gras» має досить багато згадувань, а слово «das Kraut» має всього на два менше. Але при цьому треба відмітити, що слово «das Gras» використовувалось для зображення фону та місцевості, а «das Kraut» мало значення їстівних рослин, зілля. Багато використань має слово «das Korn». І хоча його можна перекласти як «зерно» або «кукурудза», ми вважаємо, що доцільніше зупинитись на значенні «зерно», так як кукурудза з'явилась на території Європи приблизно у 17 ст. Коли саме вона могла з'явитися на територіях, які описують брати Грім, ми не змогли знайти, проте точно знаємо, що легенди описують часи набагато давніші, ніж 17 ст. Також ми мали ускладнення із тим, чи належить фітонім «зерно» «das Korn» саме до групи загальних, а не партитивних фітонімів. Але у тлумачних словниках української і німецької мов ми знайшли наступні тлумачення, що дозволили віднести їх саме до групи загальних фітонімів: «das Korn – 1. kleine, rundliche Frucht mit fester Schale; 2. [Brot]getreide» [3]; «зерно-1. Дрібний плід хлібних злаків; зернина; 2. Насінина плоду певної рослини» [4].

Найрізноманітнішою можна вважати групу «Власне фітоніми». Зі словнику видно, що хоча повторних вживань більшість з цих фітонімів не мають, проте вони складають більшу його частину. Загалом словник містить 37 власних фітонімічних назв.

Третя група «Партитивні фітоніми» хоча і має не дуже багато вживань, проте відрізняється різноманітністю, наприклад, три слова на позначення фітоніму «гілка»: der Ast, der Stock, der Zweig.

В першій частині роботи ми говорили про те, що два томи легенд досить відрізняються між собою. Перша частина призначена міфологічним істотам з німецького фольклору, розповідає про життя та вірування простого, переважно, сільського населення. Друга частина має більш історичне значення, вона присвячена походженню германських племен, римським завоюванням, започаткуванню відомих династій, історичним персонажам, починаючи від імператора Карла Великого, закінчуючи місцевою знаттю. Також другий том описує вже перехід до християнських вірувань.

Цей розподіл у змісті томів має відбиток і у використанні фітонімічної лексики – переважну більшість фітонімів з усіх трьох вищезазначених груп ми знайшли саме у першому томі «Німецьких легенд». В цьому томі було більше використань власних назв дерев, чагарників та деяких рослин. «Das Vogelnest» – народна німецька назва аспленіуму, який дійсно можна прийняти за пташине гніздо. Згідно легенди, в якій згадувалась ця рослина, аспленіум має чарівні властивості, та робить людину, яка нею володіє, невидимою. Ще одна рослина з незвичайними властивостями – це «die Springwurzel», крос-листяний вовкодав. Корінь цієї рослини, відповідно до німецьких вірувань, мав чарівну здібність відмикати усі замки. Також, тут згадується така рослина, як мандрагора – «der Alraun», наділена містичними можливостями не тільки в

німецькому фольклорі. Виключно властивостям мандрагори присвячена окрема легенда.

Також слід зазначити, що в першому томі ми зустріли і фольклорних персонажів, назви яких утворені від назв рослин: «der Feigenblattmann» – фавн або дослівно «людина із фіговим листям»; «die Roggen-Muhme» - житня мама, демон з німецького фольклору, який живе у житі, харчується незрілим зерном та може нашкодити фермерам, яких зустріне; «das Moosweibchen» та «die Moosleute» – мохові або лісні люди, містичний народ, що живе у лісах, який іноді порівнюють із гномами або ельфами.

У другому томі згадувань будь-яких фітонімів стало значно менше. В легендах, пов'язаних з християнською тематикою, можна було зустріти назви квітів: die Rose, der Hollunderstrauch; також легенда з християнським змістом розповіла про виникнення плакучої верби - «die Trauer-Weide».

Також, незвичайний фітонім, що нам зустрівся у другому розділі, був використаний як прізвисько герцога Германа Лотарингського – «der Knoblauchskönig».

Загальний аналіз словнику дозволяє зробити висновок, що усі лексеми на позначення рослин представляють флору місцевостей, де проживало німецькомовне населення. В мовній свідомості письменників актуалізовані уявлення про ті рослини, які вони зустрічали не тільки на сторінках рукописів та в розмовах з носіями легенд, а й у повсякденній дійсності.

В мовній картині світу Якоба та Вільгельма Грімм важливі загальні, родові назви (der Baum, die Blume, das Korn), так як ці назви були необхідні для повсякденного використання селянством, а через це і розповсюджені у збірці. Особливе місце у цій картині посідають фольклорні фітоніми (назви чарівних рослин та міфологічних персонажів: таким рослинам або персонажам були присвячені окремі легенди. Можна зробити висновок, що основними мотивами, які визначають склад фітонімічного лексикону письменників, є розповсюдженість рослин у флорі та їх роль у німецькому фольклорі.

Список літератури:

1. Deutsche Sagen (Brüder Grimm, Band 1). URL [https://de.wikisource.org/wiki/Deutsche_Sagen_\(Br%C3%BCder_Grimm,_Band_1\)](https://de.wikisource.org/wiki/Deutsche_Sagen_(Br%C3%BCder_Grimm,_Band_1))
2. Deutsche Sagen (Brüder Grimm, Band 2). URL [https://de.wikisource.org/wiki/Deutsche_Sagen_\(Br%C3%BCder_Grimm,_Band_2\)](https://de.wikisource.org/wiki/Deutsche_Sagen_(Br%C3%BCder_Grimm,_Band_2))
3. Onlinewörterbuch von Duden. URL <https://www.duden.de/woerterbuch>
4. Тлумачний словник української мови URL <https://slovnyk.ua/>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Огринчук Олександра

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовознавства,

Івано-Франківський національний медичний університет

Однією з основних проблем, які виникають у іноземних студентів, є пристосування до регіональної субкультури та її мови. Зрозуміло, що це пов'язано з соціокультурними правилами та конвенційностями їх рідних країн, тому при оволодінні іноземною мовою поводяться як «чужі». Тому виникають непорозуміння як наслідок у процесі міжкультурного спілкування. Ураховуючи вищезазначене, потрібно обрати відповідну методику у викладанні української мови як іноземної.

Багато є наукових праць та навчально-методичної літератури, де пропонуються різноманітні напрямки щодо методики викладання української мови для іноземних громадян, одне з важливих місць посідає лінгвокультурологічний аспект. Варто звернути увагу на ще один важливий аспект у викладанні української мови іноземцям. Це така галузь, як лінгвокраїнознавство. Знання будь-якої іноземної мови є передусім засобом міжнародного спілкування. Саме на принципі країнознавчої спрямованості з урахуванням рідної мови і культури людини повинні базуватися усі навчальні програми. Навчаючи іноземних студентів, важливо наголосити особливо на національній специфіці мови, яку вони опановують, оскільки «кожна мова має явища національної культури, які сконденсовані у слові» [2, с. 55], і лише врахувавши специфічні риси мови, можна досконало оволодіти нею. Студентам-іноземцям, які вивчають українську мову, відкривається реальна можливість долучитися до української національної культури та історії, до життя народу, тому що лінгвокраїнознавство перш за все співвідноситься із загальним краєзнавством як систематизованою сукупністю наукових знань про державу. Таким чином сучасна методика викладання української мови як іноземної повинна виконати одне з основних завдань – створення навчальних посібників, лінгвокраїнознавчих словників та програм із використанням комп'ютера, тобто нових форм країнознавчої наочності.

Таким чином, звернення до зорових образів дає найбільший ефект у навчанні, активізуючи пам'ять та уяву. Через зоровий образ можна сприяти розвитку мислення українською мовою, безпосередньо пов'язуючи лексику з предметами та явищами дійсності. Зокрема, нові технології можна використовувати для подання текстової та візуальної інформації про пам'ятки культури України. Отже, використання новітніх технологій і комп'ютерних програм у викладанні української мови як іноземної в наш час набуває особливого значення.

Отож у процесі навчання української мови іноземців потрібно враховувати специфіку їх географічної приналежності, рівномірно розподілити навчальний

матеріал за всіма рівнями мови (фонетика, морфологія, синтаксис), вдало поєднати вивчення граматики з лексикою та розмовним матеріалом. Адже першоджерелом початкового вивчення української мови, як і будь-якої іноземної, вважаємо засвоєння необхідного лексичного мінімуму. Наприклад, якщо студенти-іноземці навчаються у медичному вузі, то потрібно обов'язково врахувати теми «Діалог з пацієнтом», "Історія хвороби" та ін., звернути увагу на вивчення відповідної медичної термінології. Хочеться зауважити, що на якому рівні не був би розвиток методичного забезпечення щодо викладання української мови як іноземної, тільки викладач може зацікавити студента у навчанні, мотивувати його. Адже результат навчання студента (а це не так розуміння усіх фонетичних та граматичних процесів, як вільне спілкування в україномовному середовищі) є не лише досягненням студента, але й успіхом викладача. Значимість та важливість урахування цього аспекту у практичній діяльності викладачів української мови як іноземної обумовлено тим, що інтерес до нації, її мови, культури, історії, духовних цінностей виникає лише тоді, коли на заняттях студент поступово оволодіває цією інформацією. Більшість науковців вважають, що упровадження в курс сучасної української мови регіонального компонента, що дозволяє студентові-іноземцеві побачити Україну в цілому через її частини – регіон, область, район, місто, село. Тому дуже важливо є правильно, з доцільністю підібрати тексти для таких видів навчальної діяльності, як коментоване читання, аудіювання, переклад тощо. Викладачі у своїй викладацькій діяльності щодо дисципліни «Українська мова як іноземна» для студентів близького та далекого зарубіжжя повинні використовувати різноманітні тексти, що відображають особливості історії українського народу, елементи побуту, культури регіону, де вони навчаються, і країни в цілому. Щоб забезпечити ефективний навчальний процес зі студентами-іноземцями, потрібно систематично видавати допоміжну методичну літературу. Як показує значний досвід роботи зі студентами, великий інтерес в іноземних студентів викликає український фольклор: народні казки, прислів'я та приказки, анекдоти, замовляння тощо. Пізнавальними та повчальними для них також є історичні розповіді про запорозьких козаків, у яких розповідається про турботи і тягар народного життя, кохання, розлуку, вірність обов'язку, мудрість і кмітливість, хоробрість козаків, самобутні традиції яких є невід'ємною частиною національного багатства України. Не залишається поза увагою і творчість видатних поетів та письменників

Отож формування комунікативної, краєзнавчої та лінгвокультурної компетенції у викладанні української мови як іноземної відбувається з урахуванням культурологічного аспекту, зокрема регіонального, з використанням різноманітних сучасних методів, технологій та підходів у навчальному процесі, що допомагає студентам-іноземцям засвоїти і мову оволодіти нею.

Література:

1. Методика викладання іноземних мов у вищій школі / За ред. Жлуктенка Ю. О. - К.: Вища школа, 1971. - 226 с.

2. Оникович Г. Українознавство і лінгводидактика : Навч. посібник / Ганна Онкович. — К. : Логос, 1997. — 108 с.
3. Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. - Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. -Вип. 1. - 252 с. 26

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

**Половчак Яна Ігорівна,
Петрушова Наталія Вікторівна**

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Головною метою роботи перекладача є адекватне тлумачення будь-яких лексичних одиниць відповідно до контексту, їх вірний переклад, який не відрізнятиметься від оригіналу за семантикою. Проблема перекладу фразеологічних одиниць полягає у тому, що, як правило, у мові перекладача відсутні повні стовідсоткові відповідники, й необхідним є добирати еквіваленти, які є лексично іншими, але семантично максимально передають загальний сенс. Перекладач при цьому повинен вловити красу, витонченість, колір та смак оригіналу і в результаті цього читач має зрозуміти сенс тексту на кожному з рівнів [7, с. 6].

На думку лінгвіста Ш. Баллі фразеологічна одиниця має стати однією з основних предметів вивчення та спостереження для стилістики [1, с. 138], науки, що вивчає функційно-стильові засоби мови та їхнє застосування з погляду норм, а отже, якщо переклад ФО зробити невірно – то й норма буде порушена, сенс речення, та іноді, й дискурсу загалом – не відповідатиме дійсності.

Дослідник А. Федоров відзначає відсутність чітких меж між окремими рубриками, різний ступінь вмотивованості, прозорості внутрішньої форми і національної специфічності єдностей, вважаючи переклад шляхом об'єктивного пізнання оригіналу [5, с. 330]. Мається на увазі, що досвідчений перекладач, який добре обізнаний в культурі, історії, традиціях і т.п. іншої країни, вільно володіє її мовою, зазвичай перекладає ФО інтуїтивно, несвідомо, лише завдяки своїм фоновим знанням.

Взагалі, з перекладацької точки зору фразеологічні одиниці вчені поділяють на дві групи:

- 1) фразеологізми, що мають еквіваленти в українській мові;
- 2) безеквівалентні фразеологічні одиниці [3].

Першим способом перекладу фразеологічних одиниць, є переклад за допомогою фразеологічних еквівалентів. Еквівалент – це постійний рівнозначний відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який в абсолютній більшості випадків не залежить від контексту [6, с. 28]. Головне в цьому моменті для перекладача – знати або знайти цей еквівалент, але наразі для цього створюються цілі словники фразеологізмів, які постійно поповнюються, особливо в інтернет-словниках.

Але існує значна кількість ФО, які не мають еквівалентів в українській мові. Для цього наразі вчені виділяють два способи адекватної трансформації ФО: калькування та описовий переклад. Калькування полягає у застосуванні буквального перекладу кожного слова, з якого складається фразеологізм, тобто у створенні ФО-неологізму. Такі нові фразеологізми з часом, при постійному

використанні, поступово входять до українського словнику й вже не сприймаються такими, що не є етимологічно місцевими. Прикладами таких фразеологізмів можуть бути: «мій дім – твій дім» (етимологічно – іспанська), «дамоклів меч» (грецька), «останній з могікан» (Фенімор Купер, США).

Описовий переклад передбачає передачу змісту ФО своїми словами, тобто як перекладач розуміє його сенс. Втім, Я. Рецкер вважає, що переклад фразеологічної одиниці повинен, по можливості, має бути образним [4, с. 64]. Тобто, якщо переклад не відшукав адекватного відповідника, все одно потрібно не вживати описовий переклад, а створювати образно та семантично схожу стилістичну конструкцію, навіть – неологізм, інакше втрачається стилістична образність дискурсу.

Отже, переклад є насамперед творчою розумовою діяльністю, виконання якої вимагає від інтерпретатора цілого комплексу знань, вмінь та навичок, високої професійної майстерності, здатності зробити правильний вибір, враховуючи всю сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, адже від адекватності й точності перекладу залежить зміст перекладеного дискурсу.

Список використаних джерел

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М. : 1977. 312 с.
2. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування. К. : Парламентське вид-во, 2004. 120 с.
3. Кунин А. В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. URL : http://www.belpaese2000.narod.ru/Trad/kunin_fra.htm (дата звернення: 17.11.2022)
4. Паршин А. В. Теория и практика перевода. М.: 1985. 310 с.
5. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2002. 347 с.
6. Шадрин Н. Л. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная лингвистика. Саратов : Издательство Саратовского университета, 1991. 218 с.
7. Paul. G. Translation in practice a symposium. London : Dalkey Archive Press, 2009. 74 p.

САТИРИЧНЕ ВИКРИТТЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В ПОВІСТІ ІВАНА СЕНЧЕНКА «ЧОРНА БРАМА»

Ротова Наталія

канд. філол. наук, доцент

Українська інженерно-педагогічна академія

Повість “Чорна брама” – один із найпохмуріших творів І. Сенченка, в якому автор здебільшого впливає на читача нанизанням шокуєчих деталей. Традиційно повість тлумачилася критикою як боротьба французької бідноти зі своїми поневолювачами – феодалами й духовенством. На перший погляд, твір цілковито відповідає соцреалістичним стандартам: чітко окреслено два класово ворожих табори – бідні ремісники (“свої”) та феодали й духовенство (“чужі”). Також висловлювалися думки, що повість є спробою “тематичної еміграції”, втечі від ідеологічного тиску. На нашу думку, цей твір можна розглядати як сатиричне викриття марксистсько-ленінської ідеології, що панувала в Україні в 30-х роках минулого століття.

Викриваючи представників опозиції “чужі”, автор послуговується іронічністю, пародійністю й гострою сатирою. При цьому поняття бінарної опозиції “честь” / “безчестя” міняються місцями, даючи підставу говорити про карнавалізацію зображуваних подій: “... граф Арно де Вош’є. Це була благородна людина в кращому значенні цього слова, та, як і всі благородні смертні, він над усе в житті любив різати, вбивати і палити. До того ж пристрась до багатства, а також і до золота так заволоділа його уявою, що він не вважав той день за день, коли йому не щастило стягти комусь голови або вирвати серце” [1: 229]. “Барон Радульф був шляхтич у найвищому значенні цього слова; звідсіль походила його ненависть до всього, що дає сталість у житті; кінь, меч, спис і вино повнотою заміняли йому добродетель, вищі прагнення та всі інші чесноти земні. Маєтності, що дістав від батька, він, як щось незначуще, обернув на вино...” [1: 234]

Застосуванням ідентичних прийомів позначено й зображення духовенства: так, єпископу Тутилові, що вранці прийшов до каплички, “... святий цар Давид... видавався п’яним бароном, який ще не очунав з похмілля. В святої ж діви владики навпаки зауважив всі властивості вродливої молодички з губками ніжними й рожевими...” [1: 225]

Отже, цілком природно, що в моделі суспільства, де поняття “честь” і “безчестя” помінялися місцями, нормою життя стали відступництво й зрада: кравець Жак вітається з незнайомим красенем-ченцем, зазначаючи про себе, що це “... людина, напевне, шляхетної крові” – незабаром благородний Гуго пошле на смерть його самого, зі звірячою жорстокістю вб’є його дружину й сина: “Гуго, як наймолодший і найвідважніший, просто кинувся в середину натовпу. Удари меча його були гідні усякого подиву! Жінка кравця Жака, рятуючись, тулить до

грудей своє немовля: благородний Гуго розрубує їх надвоє...”; невинних людей “святою” церквою засуджено на смерть, незважаючи, що суддям достеменно відомо ім’я справжнього злочинця, який віддав частину награваного єпископу; сільським дідам, що беруть участь у будівництві військових укріплень, було “віддано” графом Арно де Вош’є в такий спосіб: “Виконуючи наказ державця, кати всипали всім присутнім селянам по сто різок і, крім того, кожному з двадцяти вийняли ліве око. Коли все це було зроблено, кати вибрали найміцнішого теслю і наказали йому затесати кілок. Тесля підкорився, але люто пручався, коли ті ж хлопці звелили йому сісти на вершок тої палі. Тоді його посадили силоміць; всім же присутнім наказали стати навколішки. Так вони стояли три дні і три ночі...” [1 : 252]

Такий само характер стосунків поширений і серед представників вищих верств – феодалів та духівництва: єпископ Тутило без вагань приймає “подарунки” барона Радульфа – коштовності вбитого лихваря Васе й наступного дня виносить вирок щодо ремісників: “... скарати усіх шістьох голодною смертю у кам’яному мішку монастирської в’язниці” [1: 229]; блаженний Елегій, знову ж таки, отримавши хабара від Арно де Вош’є, обманом приводить до нього барона Радульфа, переконавши, що тому нічого не загрожує.

Сімейна зрада в королівській сім’ї втратила ознаки непристойності: улюблене заняття короля-дурника підглядати за дружиною, коли вона залишається наодинці з кимось із чоловіків: “Король саме підслуховував біля жіничиних дверей, коли йому привезли листи з Орлеана.” Констанція знає про улюблене заняття чоловіка, але це її ніскільки не засмучує: “От йолоп, він знову підслуховував...” [1: 285] Але, незважаючи на недолугість, Капет також шукає радостей на стороні: “Обличчя вінценосного сяло щастям. В кімнаті, що йому одвели цієї ночі, він випадково здибав одну із покоївок графині. Чудесне ніжне створіння!” [1: 287]

Отже, складається враження, що повість повною мірою відповідає ідеологічним вимогам, проте при ґрунтовному вивченні твору стає зрозумілим, що авторська світо модель містить значно небезпечніший (особливо зважаючи на час написання твору) латентний план, у якому автор піднімає кардинальне питання: хто насправді є “автором” революції.

Амбівалентність змісту створюється введенням образу монастирського бібліотекаря. Уже при першій зустрічі з ним читач помічає неоднозначність характеру персонажа: якщо Лізой представляє “революційні” сили, то несподіваним видається те, що, ставши свідком розмови Радульфа з єпископом Тутилом і дізнавшись, хто насправді є вбивцею Васе, “Лізой посміхнувся. З нижньої губи, яку він прикусив, бризнула кров, м’язні лиця перекосилися, а з очей хлюпнув диявольський глум: божий суд, що ось розпочнеться над Жаком, мав усі підстави бути справедливим, черпаючи безсторонність з таких надхмарних висот!” [1: 227] Проте, всупереч очікуванню читача, єпископський секретар не робить жодної спроби, щоб запобігти смерті безвинних. Під час суду він лише “... стояв біля стінки, і скостеніле обличчя його було біле як мармур” [1: 229].

Вдруге ми зустрічаємося з Лізоєм, коли він передає блаженному Елегію частину вкрадених коштовностей від Арно де Вош'є: “Блаженний Елегій... жажнувся: лице Лізоєве було сповнене глуму й лукавства, таких нестерпних, ніби стояв тут в своїй страшній силі сам владар пекла, всіх зол і злочинів світу” [1: 254].

Наступна сцена – зустріч блаженного Елегія з Лізоєм – остаточно переконує в наявності прихованого смислу: “Сад розтинали крики безлічі круків... Тоді від зграї виділився найбільший крук. Він був гордий, як державець; в очах його світився розум цілого світу; ноги його ступали твердо і впевнено... Крук стрепенув крилами, і ось, замість пір'я, тіло його вкрилося кучерявою вовною... Повний гніву від такого нахабства нечистого, блаженний Елегій несамовитим рухом метнув хреста перед себе. Диявол розтанув у повітрі, але натомість в ту ж хвилю, серед руїн вежі, з'явилась, немов випливаючи з глибоких вод, постать людини... На руїнах вежі стояв син коваля і бібліотекар монастирських книгосховищ – Лізой, і погляд його був, як вогонь...” [1: 254]

Звернімо увагу на градацію сугестивних деталей – у першій сцені з очей Лізоєва “хлюпнув диявольський глум”, у другій він постає, “ніби владар пекла, всіх зол і злочинів світу”, у третій – це диявол власною персоною. Спостереження над текстом дають нам право стверджувати, що таке зображення автором революційно налаштованого матеріаліста Лізоєва є нічим іншим, як імпліцитною оцінкою його ролі як натхненника революційного перетворення світу.

Як відомо, виховання безбожництва було одним із найголовніших завдань радянської ідеології; на перший погляд, саме це питання й намагається розв'язати автор: в повісті носієм зазначеної державної концепції є Лізой, що виступає пристрасним богоборцем. Проте не можна не помітити авторської іронії в розповіді про те, що, як виявляється, монастирський бібліотекар уже дістався “вищої істини”. Із сарказмом розповідає автор про те, якою високою “науковістю” відзначаються способи перевірки Лізоєм правильності вчення Демокрита, Левкіппа, Кара та Епікура: “Всього я дізнався і все спробував. Святі тайни, якими ми запричащаємось, прагнучи вічного блаженства, я викидав монастирським свиням. Вони їли, і нічого не трапилось, ні на землі, ні на небі, ні зо мною, ні з тими чотириногими. В храмах і капличках не лишилося жодної святині, якої б не осквернили мої уста. Одним я плював у вічі, інших поправ черевиками. Але все обійшлося” [1: 258].

Як ми уже зазначали, сцена страти борців за справедливість є відвертою пародією на романтично-піднесене зображення революційних подій, коли люди гинули за ідею. Зважаючи на дату написання твору – червень 1933 року, можна говорити про усвідомлення автором того, що революційні ідеали, в які повірили і за які віддали життя ошукані люди, виявилися пустопорожніми балачками. Проте нормою тогочасної літератури була “осанна” героям революції. Явною гіперболізацією, пародією на революційний фанатизм звучать останні слова Лізоєва перед спаленням: “Хай пала моє тіло, хай сиплються і розлітаються іскри, та матерія є незнищенна! Того, що пощастить вам зробити з моїм тілом, ви не зробите з попелом, порохом, атомом. Вони не підвладні вам. Навіть розвіяні за

вітром, одкинуті у порожнечу, – вони гукатимуть наявністю землі, вод і повітря: я єсть! Я незборний!... Що ж, умремо, друзі, і хай буде над нами прокляття віків!” [1: 284–285]

Особливо вражає абсурдність останньої волі Лізоя – мати над собою прокляття віків, проте на цю пропозицію з радістю пристають батько Лізоя Флоримон і ще сім ковалів. “Коваль простяг руку, положив її на голову синові, одгорнув чорне хвилясте волосся з чола і задивився у вічі.. В погляді його світила безмежна гордість... Вони поцілувались. Потім стали прощатися з усіма своїми товаришами... Всі тримали себе мужньо, і жоден навіть найменший рух не зрадив їх впевненості в правоті свого життєвого шляху” [1: 285].

Говорити про пародіювання революційних творів нам дозволяє явне “перегравання” персонажів, їхня поведінка – неприродна, нелогічна й невмотивована, але саме в такий спосіб зображувалася в радянській літературі 30-х років загибель комісарів, що мало на меті виховання фанатичної відданості комуністичним ідеалам.

Отже, сутність авторського неоміфу, реалізованого у повісті “Чорна брама”, полягає у спростуванні радянського міфу щодо месіонерської ролі пролетаріату, а також у пародіюванні зображення героїв революції тогочасними творами.

Список літератури

Сенченко І.Ю. Твори: В 2-х томах. Том другий: Роман. Повісті. – К.: Дніпро, 1981. – 472 с.

ROLE OF LITERATURE IN THE POSTMODERN HUMANITARIAN SCIENCE AND CULTURE

Novokshonova Nataliya

Senior teacher of Department of Philology and Translation
Ukrainian State University of Science and Technology

Sudakin Oleksandr

PhD student of Department of Philology and Translation
Ukrainian State University of Science and Technology

Literature as a unique source of knowledge about human nature has been a privileged aspect in the research of the Humanities for thousands of years. Since the beginning of the third millennium the role of literature in the life of the postmodern society has been suffering great changes, and nowadays postmodernists treat the decrease of the status of literature as a well-known axiom (R. Barthes, W. Iser, J. Baudrillard, J. Lacan, F. Jameson, J. Kristeva et al). In the society of late capitalism with its culture of consumerism, its globalising tendencies and the artistic stress on visualisation the pop-culture seems to win the war against the «book culture». Yet there are some interesting «sub tendencies», for example, in cinematography. Quite a number of popular films/series are in fact screen versions of famous – and not so famous – novels, detective stories, fantasies, melodramas, etc. («Dexter», «Big Little Lies», «Game of Thrones», «The Ring of Power» and a lot of others.) On the other hand, the role of literary criticism is more and more accentuated in the postmodern theory.

It is worth mentioning that in the second half of the XXth century literature obtained the official recognition. Since this time a lot has been written to prove that the theoretical research in the sphere of the literary criticism is discursive: literary theory can be used in other disciplines, it is a «must» in many branches of science. Thus the interdisciplinary character of the postmodern humanities is a kind of a generally accepted fact in the Western critical theory. On the other hand, even those critics who share the pluralistic view on the literary theory do not deny that there are some distinct independent methods, which construct the basis of the literary criticism. Nevertheless postmodernists accentuate the idea that a true critic should be a philosopher, an anthropologist, a psychologist, etc. –all combined in one and the same researcher, and a great number of postmodern scientists prove this supposition. Still it is necessary to stress that such great postmodern thinkers as Barthes, Derrida, Kristeva et al were primarily literary critics, scientists, who began their work in the sphere of literature.

The famous American philosopher-neomaxist F. Jameson accentuates that the index of eroding the old categories can be found in the sphere of the postmodern theory [1]. In the past there existed the independent discourses of philosophy, psychology, political theory, nowadays we deal with «Theory», which is not restricted by some scientific border lines. M. Foucault asks the questions: what is a separate branch of

science? What is the work of a separate author? What is the separate theory? A separate notion? A separate text? [2, p.40]

If we come back to the Marxist method in the literary criticism it is important to stress that it rejects such kind of research when the literary text is analyzed as an isolated, a detached one, closed in itself. Neomarxist scientists prove that belles-letters is one of the forms of social conscience; consequently the specific public/social criteria should be used in the estimation of any literary piece of work, not only in the sociology of literature. It is engaged in researching individuals' contacts with the surrounding public spheres both in the general, and the specific meanings. «The social text» is a key word in the books of the American deconstructivists, sometimes with the amendment concerning the borders of intertextuality.

Some postmodern researchers insert all the text in the context of the wide cultural discourse, which might include religious, political, economic and other discourses. Taken all together they form «the cultural text». In this approach postmodernists link a piece of literature not only with the literary tradition, but also with the history of culture. J. Miller, the American historian and theorist in the field of the literary criticism, claims that the correlation of literature and real world is a theoretical problem, so any representation is ideological per se [3, p.96]. Moreover, M. Foucault asserts: «The author is a product of ideology, he/she is an ideological construct» [4, p.90].

It should be accentuated that the interest of the feminist criticism, on the one hand, and the success of women-writers, on the other, – have contributed to the rise of the «women's literature» greatly. That fact is represented widely in the immense canon of the feminist/gender critical work, with the consequent effect of attracting attention to the existence of the wide corpus of literature, which has been unknown to the readers both in the West and in the East. The feminist scientists stress that their analysis is very important, and they pay attention to the fact that women's literature represents an independent and consistent literary tradition. [5]

Список літератури

1. Jameson F. Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism. London, New York: Verso, 2009. 438p.
2. Фуко М. Археологія знання / Мішель Фуко ; [пер. з фр. В. Шовкун]. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
3. Миллер Д.Х. Узор ковра / Д.Х. Миллер // Современная литературная теория: антология / сост. И.В. Кабанова. Москва: Флинта: Наука, 2004. С. 92–109.
4. Фуко М. Что такое автор? // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. Москва: Касталь, 1996. 448 с.
5. Moi T. Sexual / textual Politics: Feminist Literary Theory. London, New York: Routledge, 2002. 221p.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ БЛАГА В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Мартиненко Олександр Петрович

Кандидат філософських наук
Докторант кафедри філософії ЧНУ імені Ю. Федьковича

Античні філософи називали ідею Блага «Ідеєю ідей» – вона торкалася практично геть усього, включаючи етику та гносеологію¹. Власне це те, що приваблювало мислителів Ренесансу, що самі бажали пізнання і свою філософію бачили такою, що активно пізнає світ.

Передумовою ідеї Блага стала палінгенеза² – давнє уявлення про циклічність розвитку. У древньому світі – передусім Месопотамії, Ассирії, Вавилоні, Єгипті тощо – у міфологічній традиції була вкорінена ідея циклічної смерті-народження світу-буття. Зокрема, шумерський бог-пастух, бог-рибалка, бог плодючості Думмузі [1], як і його більш пізня асиро-арамейська версія – бог Таммуз [2] – народжувалися і вмирали, відображаючи у такий спосіб цикли природи³. Ця ідея стала основою того, що згодом було перетворено античними філософами на ідею палінгенези (παλιγγενεσία) – відродження. Зокрема, Вогонь-Логос Геракліта, то розгорався, то затухав [7], а стоїк Зенон з Кітіона розробив вчення про космічні цикли [10, с. 43]. Платон і його послідовники, опираючись на алгоритм палінгенези, пішли далі за усіх – створили ідею Блага, що служила поясненням будь-якого процесу розгортання (розкриття, еволюції).

Алгоритм ідеї Блага побудований неоплатоніками тернарно – за динамічною схемою «перебування-виступ-повернення». Благо в цій системі грає роль смислу буття: «щоб щось могло проявлятися і розвиватися, воно має *стійко перебувати* (курсив мій. – О.М.)» [8, с. 24]. Саме повнота «буття-перебування (μὴν)» будь-якої реальності, що є її благом, «провокує виступ, просування вперед (πρόδος)», що супроводжується розкриттям можливостей і дробленням відтворенням того, що перебуває» [там само]. Але, щоб це просування не пішло безповоротно в дурну нескінченність і не розлучилося назавжди зі своїм благом, «необхідно звернення до нього, повернення до вихідної повноти (ἐπιστροφή), прагнення набутти її якщо не у всьому її життєвому прояві або безумовності її неточного буття, то хоча би у повноті її пізнання» [там само]. Отже, Благо – це межа, що відокремлює буття чого-небудь від процесу нескінченного множення. Благо припиняє рух дроблення, надаючи схопленому буттю смисл. Не було би цих меж – не було би і смислу. Перебування – відправна точка. Виступ – вектор, спрямований у нескінченність. Повернення – схоплення частини буття у його благодій цілісності.

¹ Н. Вітченко зазначає: «Ідея Блага, що є основою класичної концепції моралі, нерозривно пов'язана з тим, що умовно можна назвати гносеологією чи теорією пізнання» [4, с. 21].

² Термін «палінгенеза» (давньогр. παλιγγενεσία) потрапив в академічний обіг завдяки Артуру Шопенгауеру. Вперше з'являється у Новому Завіті (Мф. 19:28; Тит. 3:5). На українську перекладається словом «відродження».

³ Відлуння цієї ідеї відчувається в Християнстві – в історії про смерть та народження Ісуса Христа.

Звернемо увагу, що ідея палінгенезу як відродження буття, очевидно, була близько сприйнята філософами Ренесансу. Сам термін «Відродження» (італ. Rinascimento, фр. – Renaissance), уведений Дж. Вазарі [5, с. 1266], вказує на це. Дійсно, Античність у цьому випадку можна розглядати як «перебування», Середньовіччя – як «виступ», а Відродження – як «повернення». Дж. Вазарі, вводячи термін «Ренесанс», ймовірно репрезентував генеральну настанову філософії Відродження у своїх «Життєписах» [3]. І подібна установка виглядає правдоподібною, якщо випустити поза увагою слова П. Гайденко про справжні наміри філософів Відродження – говорячи про одне, вони робили геть інше: «не слід думати, що, якщо епоха Відродження написала на своєму прапорі гасло: “назад до античності”, то Вона і насправді була поверненням до античних ідеалів» [6, с. 57].

Загалом, класичний інтелектуальний спадок був використаний мислителями Ренесансу як матеріал для творчої роботи. Опираючись на класику, філософи-гуманісти давали початок новому світу (епосі «modern»), в якому старі правила переставали діяти, або діяли інакше. Одним із важливих нововведень стала відмова від тернарних побудов на користь бінарних схем. Наслідком цього, зокрема, стало порушення неоплатонічного алгоритму Блага – «повернення» стало лишнім.

Можливо, в уявленні мислителів Ренесансу нова філософія нового світу бачилася деяким остаточним досконалим творінням, що не потребує руху назад – тільки вперед. У цьому пошуку проглядають майбутні контури ідеї Прогресу та теорії еволюції Ламарка-Дарвіна. В етиці це відобразилося руйнуванням «тринітарної структури класичної концепції моралі, що включала необлагороджену людську-природу-такою-як-вона-є, людську-природу-такою-як-вона-могла-би-бути, якщо би реалізувала свою ціль, і припис раціональної етики як засобу переходу від одного з цих станів до іншого» [4, с. 21]. Безумовно, тринітарна структура класичної моралі була побудована за тернарним алгоритмом ідеї Блага. Руйнування, про яке пише Н. Вітченко – це виключення з тернарної схеми «припису раціональної етики як засобу переходу від одного з цих станів до іншого», тобто, «повернення». Новий бінарний алгоритм став працювати інакше. «Необлагороджену людську-природу-такою-як-вона-є» – «буття-перебування» або Благо у стані спокою – збудити може «просування вперед». Але, полишена можливості повернення «людська природа така-як-вона-може-бути, якщо би реалізувала свою ціль», потрапляє у нескінченість, де форма відходить від ідеалу, втрачаючи визначальне Благо. Отже, просування уперед (без повернення) стає поступовою втратою людяності, адже, чим далі вперед, тим далі від образу людини.

Курс на усунення третьої частини алгоритму ідеї Блага був продовжений філософами підозри. Це доволі чітко простежується в роздумах Ф. Ніцше в структурі його концепту «Вічне повернення». За словами Ж. Дельоза, «вічне повернення є суттю коперніканської революції» – тотожність⁴ не первинна, вона існує як принцип, але принцип вторинний, що перебуває у процесі становлення

⁴ Тут, термін «тотожність» можна сприймати як синонім істини, початку.

... Вічним поверненням Ніцше не хотів сказати нічого іншого» [8, с. 59]. Отже, задаймося питанням – що стає на заміну поверненню тотожності/істини у модерній філософії? На це питання Ж. Дельоз також дає відповідь: «Вічне повернення неспроможне означати повернення Тотожного, оскільки, навпаки, передбачає світ (світ волі до влади. – Ж.Д.), де всі попередні тотожності скасовані і зруйновані. Повернення – це буття, але лише буття становлення. Вічне повернення не повертає “однакове”, але створює єдине однакове у процесі становлення. Повернення – становлення-тотожність самого становлення. Повернення тоді – єдина тотожність, але тотожність як вторинна влада, тотожність відмінності; тотожність, що долучається до розрізнення, кружляє навколо відмінності. Така тотожність, вироблена різницею, визначається як “повторення”» [там само, с. 59-60].

Отже, в сучасній західноєвропейській філософії панує трансформована ідея Блага, де замість циклічності отримуємо щось на зразок руху по спіралі, де тотожність єдиного (μονή) – це точка координати визначального ідеалу. «Повернутися» до нього не можна, але можна «повторити», ставши на його місце в ієрархії витків «Вічного повернення», яке цілком можна назвати «Вічним повторенням» – це за умови співпадіння витків спіралі, що, до речі, зовсім необов'язково.

Список літератури

1. Амбарцумян В., Шамякин И. Таммуз. *Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2-х томах* / гл. ред. С.А. Токарев. Москва : «Советская Энциклопедия», 1987. Т. 2.: К (Корибанты)-Я. С. 491.
2. Афанасьева В.К. Думмузи. *Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2-х томах* / гл. ред. С.А. Токарев. Москва : «Советская Энциклопедия», 1987. Т. 1. А-К (Корейская мифология). С. 409-410.
3. Вазари Д. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих / пер. с итал. А.Г. Габричевского и А.И. Венедиктова. Москва : «Издательство АЛЬФА-КНИГА», 2008. 1278 с.
4. Витченко Н.Н. Благо и польза: у истоков европейской науки. *Вестник ТГУ*. 2003. №. 277. С. 19-28.
5. Габричевский А. Вазари и его история искусств. Вазари Д. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев ... / пер. с итал. А.Г. Габричевского и А.И. Венедиктова. Москва : «Издательство АЛЬФА-КНИГА», 2008. С. 1261-1268.
6. Гайденко П.П. История новоевропейской философии в её связи с наукой. Москва; Санкт Петербург : Университетская книга, 2000. 456 с.
7. Гераклит Эфесский: все наследие ... / подгот. С.Н. Муравьев. Москва : ООО «Ад Маргинем Пресс», 2012. 416 с.
8. Делёз Ж. «Различие и повторение» / пер. с франц. Н.Б. Маньковской и Э.П. Юровской. Санкт Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1998. 384 с.

9. История философии ... / под ред. Н.В. Мотрошиловой. Москва : «Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина», 2000. Кн. первая: Философия древности и средневековья. 480 с.

10. Столяров А.А. Зенон из Кития / *Новая философская энциклопедия : в 4 томах* / под ред. В.С. Степина. Минск : Мысль, 2010. Т.1. С. 43.

УКРАЇНСЬКА НАУКА СЬОГОДНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Штукін О.М.

аспірант кафедри аудиту
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Коляденко А.В.

аспірант кафедри міжнародного менеджменту
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Військова агресія проти України вчергове гостро поставила питання про роль науки у суспільному розвитку нашої держави. На перший погляд, в умовах воєнного стану ця проблематика у своїй значній частині має відійти на другий план, адже першочергові завдання сформовані на рівні національної безпеки та оборони. А весь науковий потенціал держави має бути спрямований саме на зміцнення обороноздатності [1]. Проте не варто забувати, що війна призвела до системної кризи, яка виявилася не тільки у безпековій площині, але у сфері економіки, соціального та гуманітарного розвитку. Тому можна переконливо стверджувати, що спектр проблем, які стоять перед українською наукою нині, і стоятимуть надалі в період післявоєнної розбудови є достатньо широким.

Треба зазначити, що протягом багатьох років серед пересічних громадян ширилося переконання стосовно певної другорядності проблем вітчизняної науки. Багато в чому це було і наслідком непослідовної державної політики, яка на рівні різноманітних декларацій підтримувала науковий розвиток, але в практичній площині досить часто ігнорувала реальні потреби наукової спільноти. Тому можна стверджувати, що багато актуальних проблем української науки виникли задовго до лютого 2022 року, а початок активних воєнних дій лише загострив їх вплив [2].

В першу чергу в цьому контексті варто звернути увагу на посилення тенденції до відтоку наукових кадрів. Різке погіршення безпекової ситуації призвело до численної вимушеної міграції українців – особливо, жінок (зважаючи на суттєві обмеження для перетину кордону чоловіками). Певна частина таких вимушених мігрантів працювала у сфері освіти і науки. Загалом, проблема «відтоку мізків» актуальна для нашої держави протягом багатьох років [3]. Проте якщо до 2022 року ключовими факторами такої «наукової міграції» були переважно економічні, то зараз до них додалися і безпекові чинники. Варто цілком вітати численні ініціативи наукових закладів з країн Європейського Союзу, США та Канади, які спрямовані на надання притулку та можливостей продовження досліджень науковцям з України в період війни. Проте варто усвідомлювати, що багато хто з цих вчених усвідомлено не розглядає варіант повернення в Україну навіть після припинення воєнних дій.

Не менш впливовими є і фактори, пов'язані з матеріальним (в першу чергу – фінансовим) забезпеченням науки. Очевидно, що війна суттєво скоротила фінансові можливості держави, а лівова частка витрат спрямовуватиметься на оборонну сферу [4]. А видатки на науковий розвиток в першу чергу орієнтовані на розробки вітчизняного військово-промислового комплексу. Зазначені пріоритети у фінансовій політиці держави підтримуються українським суспільством, яке консолідувалося в умовах військової агресії. Більше того, можна прогнозувати, що зазначені пропорції у фінансуванні збережуться щонайменше у середньостроковій перспективі, і розраховувати на бюджетні ресурси вітчизняним науковцям, розробки яких не стосуються оборонної сфери, не варто. Але тоді яким чином може розвиватися українська наука в умовах гострого ресурсного голоду? На наш погляд, насамперед за рахунок комерціалізації результатів наукових досліджень і активної співпраці з бізнесом.

Треба зважати і на ще один безпосередній наслідок війни для вітчизняної науки – втрата або пошкодження науково-дослідницької інфраструктури. Вітчизняні засоби масової інформації неодноразово висвітлювали події, в яких говорилося про численні руйнування внаслідок жорстоких обстрілів цивільної інфраструктури. Досить часто ці руйнування стосувалися і освітніх та наукових закладів [5]. Відновлення зруйнованої наукової інфраструктури – тривалий процес, в якому не обійтися без коштів міжнародних донорів.

Загалом, треба сподіватися що зважаючи на складний та комплексний характер проблем, які стоятимуть перед Україною у період поствоєнного відновлення, вітчизняна наука отримає нарешті шанс стати справжнім каталізатором економічного та гуманітарного прогресу.

Використана література:

1. Стали відомі теми розробок оборонного хакатону під егідою Укроборонпрому. *Укроборонпром*. URL.: <https://ukroboronprom.com.ua/news/stali-vidomi-temi-rozrobok-oboronno-go-hakatonu-pid-egido-yu-ukroboronpromu> (дата звернення 11.11.2022).

2. Халавка Ю. Чого потребують українські науковці в часи війни та що вони можуть дати країні? *Дзеркало тижня*. URL.: <https://zn.ua/ukr/science/choho-potrebujuut-ukrajinski-naukovtsi-v-chasi-vijni-ta-shcho-voni-mozhut-dati-krajini.html> (дата звернення 11.11.2022).

3. Романюк М., Смутчак З. Міграція наукових кадрів та заходи її зменшення з метою збереження інтелектуального потенціалу України. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 31. С. 134-141.

4. Бюджет 2023: рекордні видатки на оборону, рекордний дефіцит і телемарафон. BBS News Україна. URL.: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63475606> (дата звернення 11.11.2022).

5. Шкарлет С. На деокупованих територіях Херсонщини зруйновано 22 заклади освіти. *Укрінформ*. URL.: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3613822-na-deokupovanih-teritoriah-hersonsini-zrujnovani-22-zakladi-osviti-skarlet.html> (дата звернення 14.11.2022).

ПРО НЕПЕРЕРВНІ РОЗВ'ЯЗКИ НЕОДНОРІДНИХ РІЗНИЦЕВО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З БАГАТЬМА ВІДХИЛЕННЯМИ АРГУМЕНТУ

Денисенко Наталя Леонідівна

кандидат фіз.-мат. наук, доцент кафедри математичної фізики та
диференціальних рівнянь
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Єрьоміна Тетяна Олександрівна

кандидат фіз.-мат. наук, старший викладач кафедри математичної фізики та
диференціальних рівнянь
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Поварова Олена Андріївна

кандидат фіз.-мат. наук, доцент кафедри математичної фізики та
диференціальних рівнянь
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Розглядається лінійне неоднорідне різницево-функціональне рівняння вигляду

$$x(qt) = ax(t) + \sum_{j=1}^k b_j x(t + \delta_j) + f(t), \quad (1)$$

де $a, q, b_j, \delta_j, j=1, 2, \dots, k$, – деякі дійсні сталі ($\delta_j \geq 1$), $f: \mathbf{R} \rightarrow \mathbf{R}$. Досліджується питання про існування неперервних розв'язків такого рівняння та вивчається структура їхньої множини. Зокрема, вивчаємо ці питання, коли виконуються умови:

1. $0 < q < 1, a > 1$;

2. $\Delta = \frac{\sum_{j=1}^k |b_j|}{a-1} < 1, \nu = \frac{\ln a}{\ln q} < 0$.

3. функція $f(t)$ є неперервною й обмеженою при всіх $t \in \mathbf{R}$ і такою, що
 $\sup_t |f(t)| = M < \infty$.

Тоді має місце така теорема.

Теорема. Нехай виконуються умови 1-3. Тоді рівняння (1) має неперервний обмежений при $t \in \mathbf{R}$ розв'язок $x(t)$.

До того ж, показано, що такий розв'язок рівняння (1) буде у вигляді ряду

$$x(t) = \sum_{i=0}^{\infty} x_i(t), \quad (2)$$

де $x_i(t), i = 0, 1, \dots$ – деякі неперервні функції, які задовольняють рівняння

$$x_0(qt) = ax_0(t) + f(t), \quad (3_0)$$

$$x_i(qt) = ax_i(t) + \sum_{j=1}^k b_j x_{i-1}(t + \delta_j), i = 1, 2, \dots \quad (3_i)$$

Доведено, що рівняння (3₀) має розв'язок вигляду

$$x_0(t) = - \sum_{l=0}^{\infty} a^{-(l+1)} f(q^l t), \quad (4_0)$$

а рівняння (3_i), $i = 1, 2, \dots$ мають розв'язки у вигляді рядів

$$x_i(t) = - \sum_{l=0}^{\infty} a^{-(l+1)} \sum_{j=1}^k b_j x_{i-1}(q^l t + \delta_j), i = 1, 2, \dots \quad (4_i)$$

Більше того, доведено, що при виконанні умов 1-3 ряди (4_i), $i = 0, 1, 2, \dots$, рівномірно збігаються до деяких неперервних функцій $x_i(t), i = 0, 1, 2, \dots$, для яких виконуються оцінки

$$|x_i(t)| \leq \bar{M} \Delta^i, i = 0, 1, 2, \dots,$$

де $\bar{M} = \frac{M}{a-1}$.

Список літератури:

1. G. D. Birkhoff, *General theory of linear difference equations*, Trans. Amer. Math. Soc., 12, 243 – 284 (1911).
2. R. P. Agarwal, *Difference equations and inequalities, theory, methods and applications. Second edition*, Monographs and Textbooks in Pure and Applied Mathematics, 228, Marcel Dekker, Inc., New York (2000).
3. Ю. А. Митропольский, А. М. Самойленко, Д. И. Мартынюк, *Системы эволюционных уравнений с периодическими и условно-периодическими коэффициентами*, Наукова думка, Киев (1985).
4. Г. П. Пелюх, *К теории систем линейных разностных уравнений с непрерывным аргументом*, Докл. Акад. наук, 407, № 5, 600 – 603 (2006).
5. Г. П. Пелюх, О. А. Сивак(Поварова), *Про структуру множини неперервних розв'язків функціонально-різницевого рівняння з лінійно перетвореним аргументом*, Нелін. коливання, 13, № 1, 75 – 95 (2010).
6. Er'omina T.O. Continuous Solutions of Systems of Linear Difference-Functional Equations//Journal of Mathematical Sciences (United States), 2016, – 212(4), pp. 380-396. ISSN: 10723374, DOI: 10.1007/s10958-015-2671-3.

7. Er'omina T.O. On the Solutions of Systems of Nonlinear Functional Equations Continuous in $t \in \mathbb{R}$ //Journal of Mathematical Sciences (United States), 2017, – 222(3), pp. 237-254. ISSN:10723374, DOI: 10.1007/s10958-017-3296-5.

8. Povarova O.A. On the Structure of the Set of Continuous Solutions of Linear Functional-Difference Equations//Journal of Mathematical Sciences (United States), 2016, — 212(3), pp. 326-334. ISSN 10723374, DOI 10.1007/s10958-015-2667-z.

COOPERATION BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS

Strilets Vasylyshyn

Dr. in history, PhD in law, professor
of the Department of International Relations and Social Sciences
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) is one of the specialized UN agencies with which the EU has established strategic partnership relations in the field of development and humanitarian cooperation.

The main document regulating cooperation between the EU and FAO is the Agreement on Strategic Partnership between FAO and the European Commission in the field of development and humanitarian aid, signed in Brussels in September 2004.

The agreement aims to strengthen their joint efforts to reduce poverty, promote agricultural development and fight hunger in developing countries.

The cooperation of the parties is subordinated to the joint solution of problems (at the global, national and regional levels) related to ensuring food security, agrarian development and reducing population poverty in rural areas. To achieve the declared guidelines, the parties agreed to use such tools as expanded political dialogue and information exchange, as well as financial investments in joint projects in accordance with the priorities of both organizations.

An active area of cooperation between the EU and FAO involves the activities of the Committee on World Food Security of the FAO. The EU pays special attention to this body, as it enables the EU to influence the formation of the international community's strategy on food security issues through joint programs with three international organizations based in Rome – FAO, the World Food Program and the International Fund for Agricultural Development.

Over the past 10 years, the EU has allocated more than 1.5 billion euros to FAO programs implemented in various regions and countries. The EU remains the main resource partner of FAO, which together with EU member states provides 45 percent of the budget of this specialized UN agency. In 2017, the EU contribution reached 239 million euros. Between 2014 and 2017, almost half of the contributions, primarily in the form of food aid, went to Africa, as well as for supporting related initiatives in Europe, Latin America, the Middle East and Asia.

To date, the EU and FAO have reaffirmed their commitment to addressing common global challenges such as the spread of hunger, ensuring prosperity and peace and building a more sustainable future for all countries and people.

In the near future, the EU and FAO will focus on ensuring community resilience to food crises; solving the problem of climate change and effective use of natural resources.

The EU and FAO partnership is an important factor in multifaceted changes in many issues. Cooperation between the EU and FAO covers a range of areas, from food safety, sustainable agriculture and disease and pest control, to land tenure, soil protection and the fight against illegal fishing, desertification and deforestation. The partnership has been an important agent of change for the benefit of millions of people in developing and developed countries, including the EU, and has been developing over the past 10 years.

The partnership has also led to the development and promotion of a number of international recommendations, agreements and standards aimed at ensuring food safety, sustainable food production, and animal and plant health; promotion of fair trade in food products; protecting wildlife, oceans, land and forests.

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Афанасенко Валентина

доктор філософських наук, професор,
Хмельницький національний університет

Бондаренко Валерія

аспірантка кафедри психології і педагогіки
Хмельницький національний університет

Єгоров Дмитро

магістрант кафедри психології і педагогіки
Хмельницький національний університет

У сучасне життя українських громадян ввійшла повномасштабна війна, після восьми років безперервної військової агресії росії на сході нашої країни та в анексованому Криму. Як наслідок – загострення драматичності виживання і боротьби людини в екстремальних життєвих ситуаціях. Стан кризи і виснаження за таких умов загострюють актуальність пошуку внутрішніх ресурсів людини, що уможливлюють протистояння важким життєвим обставинам та збереження цілісності та автентичності людської сутності.

Специфіка вирішення складних життєвих проблем у динамічному і суперечливому світі складають сутність індивідуального розвитку особистості. Саме тому із кола актуальних наукових проблем не виходить вивчення внутрішніх ресурсів особистості, що забезпечують здатність зберігати свою автентичність, цілісність та цінність у діапазоні життєвих обставин, зокрема, у важких, стресових, кризових умовах. Здатність людини вистояти у вихорах життєвих труднощів у філософії екзистенціалізму пов'язують її зі здатністю вільного вибору, відповідальністю, усвідомленням сенсу і значення всього, що відбувається.

Американські психологи Сьюзен Кобейса та Сальваторе Мадді [1] на основі прикладних досліджень виокремили і обґрунтували особистісний конструкт «hardiness», зі змістом - «міцність, витривалість», що характеризує міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість без зниження успішності діяльності. Багатолітній досвід дослідницької праці змусив науковців звернути увагу на той факт, що життєві труднощі по-різному впливають на поведінку людей. Одні, під впливом стресу мобілізуються, знаходять резервні особистісні ресурси, досягають успіху, а інші навпаки, впадають у стан апатії, байдужості, намагаються уникати нового досвіду, прагнуть зберігати попередній звичний стан, через страх можливих змін.

Зміст поняття «hardiness» інтегрує теоретичні погляди екзистенціальної психології, прикладної області психології стресу та практику життєздійснення. Його прикладне значення зумовлене роллю, яку ця особистісна змінна відіграє в успішному протистоянні особистості стресовим ситуаціям, зокрема, в професійній діяльності. На основі численних досліджень автори визначили «hardiness» ключовою особистісною змінною, яка опосередковує вплив стресових факторів (в тому числі хронічних) на соматичне і душевне здоров'я, а також на успішність діяльності.

Особистісну змінну «hardiness» Д. Леонтьєв запропонував позначати як життєстійкість. [] Д. Леонтьєв і Є. Рассказова визначаються життєстійкість як те, що «характеризує можливості особистості витримувати стресову ситуацію, захищати внутрішню збалансованість і не знижувати успішність діяльності» [с. 3]. При цьому життєстійкість визнається фактором профілактики ризику порушення працездатності і розвитку соматичних і психічних захворювань в умовах стресу, і одночасно сприяє оптимальному переживання ситуацій невизначеності і тривоги. Особистісні цінності на основі життєстійких переконань створюють своєрідний «імунітет» до дійсно важких емоційних переживань та станів. Важливо, що життєстійкість впливає не лише на сприйняття і оцінку актуальної ситуації, але і на специфіку активності людини в подоланні цієї ситуації (вибір копінг-стратегій).

У сучасних психологічних дослідженнях проблематика життєстійкості розглядається при вивченні перебігу стресових подій, кризових ситуацій, проживання екстремальних умов, деструктивної динаміки розвитку особистості у складних життєвих умовах. Життєстійкість людини є невід'ємним психічним утворення процесу особистісного розвитку. Прояв життєстійкості не визначають умови і обставини, а часом, навіть усвідомлення людиною означеного феномену.

У філософських і психологічних дослідженнях феномен життєстійкості пов'язують із життєвою силою людини, що відображає можливість подолання нею певних життєвих обставин, самореалізації на основі саморегуляції і регуляції обставинами свого життя. Погляди дослідників на природу життєстійкості і особливості її прояву в житті і діяльності людини багато в чому перекликаються. Однак, не існує єдиного визначення поняття «життєстійкість» через складність природи даного феномена. Семантичне суголосними є терміни «мужність бути», «життєздатність», «життєтворчість», «зрілість», «вкоріненість у бутті», і т. п. Життєстійкість є ключовим ресурсом для продуктивного здійснення особистості в динамічних і складних умовах сьогодення, здатність і готовність свідомо діяти в непередбачуваних ситуаціях підвищеної складності, сприймати негативні події як досвід і успішно засвоювати його. На підставі цього, можна говорити про те, що життєстійкість визначає характеристики активності, гнучкості, автентичності, готовності до діяльності, пов'язаної з подоланням труднощів, здатності до самостійного визначення та вільного життєвого вибору та відповідальності за свій вибір. Означені характеристики пов'язані із рівнем особистісної гідності, яка і виявляються в життєстійких

переконаваннях, життєтворчій стратегії життя, життєстійке узгодження у вирішення важких життєвих ситуацій.

Очевидно, що якості особистості, що виявляються у повсякденному житті та в умовах впливу небезпек, є визначальними чинниками щодо недопущення розвитку небезпечних та надзвичайних ситуацій, мінімізація їх негативних наслідків. Крім того, не викликає сумніву те, що домінанта безпечної поведінки соціальних груп і суспільства в цілому залежить від особистісних якостей людей, що входять до них. Зниження рівня та якості життя веде до негативного соціального самопочуття людей, що призводить до зростання психосоматичних порушень і іншим небажаним наслідкам. Безперечно, що наслідки різного роду соціально-економічних, культурних та духовних трансформацій тем або іншим чином відбиваються на молоді.

Дослідження наукових джерел дає можливість визначити життєстійкість як інтегральну характерологічну якість людини. Життєстійкість проявляє себе у випадках, коли людина адекватно оцінює свої здібності сукупно з можливістю їх реалізації у певному просторі та часі. Життєздатність особистості невідривно пов'язана з пізнанням нею соціального світу через здатність адекватного поведінки у ньому у вигляді формування конкретних і приватних моральних цінностей та ідеалів.

Життєстійкість – це здатність до суб'єктної діяльності через активність та саморефлексію. Життєстійкість - особлива форма соціальної та психологічної зрілості людини, що виражається високим ступенем її саморозвитку, що дозволяє їй здійснювати свою соціальну життєдіяльність у ролі активного творця суспільних відносин шляхом перетворення світу з можливістю зміни водночас і власної природи. Життєстійкість наповнюється низкою елементів, пов'язаних з її саморозвитком: досягнення сенсу власного життя як мети; спрямованість у майбутнє; задоволенням від участі у спільній діяльності; моральними засадами життя, що сприяють комфортному проживання; орієнтацією у світі, що відповідає своїй індивідуальності.

Критеріями життєстійкості у зрілої особистості стають, по-перше, саморозкриття, що задовольняє одну потребу іншою потребою (але вищого ґатунку) шляхом посилення своєї присутності в житті та діяльності інших; самовдосконалення та самореалізація; по-друге, життєва задоволеність, що виявляється у відсутності тривожності та імпульсивності, у внутрішній саморегуляції та свідомій відповідальності за власний вибір в життєвих мінливих ситуаціях, у високому рівні мотивації пізнання і розвитку; по-третє, інтегрованість у соціальне середовище на основі особистісного інтересу до спільної діяльності. Показниками особистісної зрілості є самоактуалізація та самотрансценденція. Актуалізованими якостями особистості при успішному зверненні процесу розвитку життєстійкості стає цілісне прийняття реальності і адекватне толерантне ставлення до неї, прийняття себе та інших, незалежність, почуття причетності до навколишнього світу та подій, які відбуваються, єднання з іншими, глибокі міжособистісні відносини, невороже почуття прогностичності.

Життестійкість ґрунтують індивідуально-особистісні (природні) властивості (екстраверсія, інтроверсія, імпульсивність, тривожність, гнучкість), які базуються на вроджених особливостях нервової системи і опосередковують соціальну активність, значною мірою визначають уміння створювати особистісно значущі смисли життя і реалізовувати їх в контексті актуальної соціальної ситуації. Життестійкість, як характеристика, що відображає можливість суб'єкта знаходити міру відповідності актуальним умовам, сприяє самозбереженню та захищеності людини за різномірних загрозливих обставин. Результативність життестійкості пов'язана з уявленнями людини про свою здатність успішно реалізувати поведінку, необхідну для досягнення бажаних результатів, долати деструктивні прояви навколишнього середовища. Важливу роль в стійкій позитивній позиції людини щодо свого життя і вибору нею продуктивних стратегій в кризових ситуаціях відіграють такі психологічні феномени, як оптимізм, диспозиційна надія, інтегральність, локус контролю, висока самоповага, а також орієнтованість на сьогодення і на майбутнє.

Таким чином, життестійкість – це особистісний конструкт, який дозволяє мобілізувати власні ресурси подолання стресових ситуацій та своєчасно виробити опір-відповідь на загрозливу ситуацію у процесі особистісного самоздійснення. Рівень життестійкості особистості має величезне практичне значення, оскільки стійкість захищає психіку від дезінтеграції і особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, високої працездатності. Враховуючи означені властивості, життестійкість постає особистісним ресурсом, який визначає параметри цінності і якості життя людини в процесі життєдіяльності.

Список літератури:

1. Александрова Л. А. Концепции жизнестойкости в психологии / Л. А. Александрова // Сибирская психология сегодня. Сб. научн. Трудов. Вып. 2 / [под. ред. М.М. Горбатова, А. В. Серого, М. С. Яницкого]. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2004. – С. 82 – 90.
2. Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости.— М.: Смысл, 2006. — 63 с.
3. Ларіна Т. О. Життестійкість як передумова постановки життєвих завдань / Т. О. Ларіна // Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості / За ред. Т. М. Титаренко. – К. : Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної і політичної психології, 2012. – Вип. 6. – С. 287 – 322.
4. Maddi S. R. Hardiness and mental health / S. R. Maddi, D. M. Khoshaba // Journal of Personality Assessment. – 1994. – V.63 (2). – P. 265 –274.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ ЗДО

Волик Вікторія Михайлівна

магістрантка спеціальності 053 «Психологія»

Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини

Сьогодні людству треба всерйоз замислитися над конфліктогенною ситуацією, яка склалася в суспільстві. Це стосується як міжособистісних взаємин, родинних стосунків, так і відносин у великих колективах. Статистика небезпідставно підтверджує факти погіршенням стосунків, закритості і відособленості людей, охолодження і відчуження. Кожен другий з нас прагне певної автономії, ізоляції, «зони комфорту», забуваючи про те, що «найбільша розкіш людського життя – це спілкування». Ці слова Екзюпері, на нашу думку, ніколи не втратять актуальності, адже людина, як вища істота, порівняно з тваринами, має безумовну перевагу над іншими живими істотами саме завдяки спілкуванню.

Тому метою нашої статті є пошук причин, які провокують людей на конфлікти, непорозуміння, сварки. Особливо цікавим і актуальним видається нам погляд на означену проблему саме в педагогічних колективах.

З'ясуємо спершу сутність поняття «конфлікт». Більшість соціально-психологічних джерел дають таке визначення: «конфлікт – це гостре протистояння, зіткнення протилежних інтересів, поглядів, переконань». Як правило, конфлікт має певну динаміку, може протікати стадіально, досягати апогею у відкритій ворожнечі, а потім вщухати, завершуватися примиренням. Науковці переконані, що конфлікти потрібні, а часом – вельми необхідні, але, звісно, якщо вони конструктивні, ведуть до пошуку істини, правди, добра.

Конфлікти допомагають розвивати критичне мислення, здатність до самоаналізу, дозволяють поглянути на проблему під іншим кутом зору, ширше, а ще – усвідомити значення мирних стосунків, збагнути для себе цінність певної людини.

На наше глибоке переконання, найбільш схильні до конфліктів люди, які характеризуються ригідним типом мислення, для яких єдино вірною є лише їхня позиція. Також надмірною конфліктністю характеризуються представники холеричного типу темпераменту, які, вступаючи в конфронтацію, часто шкодують про сказане або зроблене, коли вже дуже пізно. Разом з тим, конфліктною може бути людина, якій властивий зовнішній локус контролю, тобто причину своїх невдач і поразок індивід приписує зовнішнім умовам і обставинам, або «перекидає» на інших людей.

Отже, надмірною конфліктністю наділені люди, яким властива незріла психіка, яким легше образитися, аніж вступити в діалог, знайти причину конфлікту і обрати стратегію компромісу. З такими людьми нелегко будувати

стосунки, планувати колективні справи, вони часто виступають каталізаторами сварок, інтриг і пліток, забувають про пріоритет людського фактору в міжособистісній взаємодії.

В ході цілеспрямованого спостереження за педагогічним колективом ЗДО я/с «Теремок» Новокаховської міської ради Херсонської області нам вдалося відмітити панування доброзичливої атмосфери, наявність позитивного мікроклімату, однак ми помітили деякі нюанси, що дають підстави зробити висновок про причини виникнення конфліктних ситуацій у педагогічному колективі. Серед них:

- наявність конкуренції, бажання досягти високого рейтингу в очах дітей, батьків, колег і керівництва іноді негуманними шляхами;
- професійна деформація працівників із великим стажем;
- емоційне вигоряння деяких педагогів;
- нерівномірний розподіл обов'язків;
- нерівномірне матеріальне заохочення у вигляді премій;
- індивідуально-психологічні особливості педагога;
- запізнення, ігнорування працівником професійних обов'язків, доручень, брехливість, лінь;
- самоствердження одних працівників шляхом приниження гідності інших.

Як бачимо, обрана нами проблема злободенна і, як ніколи, на часі. Наші наступні наукові розвідки плануємо присвятити пошуку шляхів розв'язання конфліктів у педагогічних колективах та розробці практичних рекомендацій, які сприятимуть згуртуванню колективу і зниженню градусу конфліктності серед працівників освітянської ниви.

Список літератури

1. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. Київ: МАУП, 2003. 360 с.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ЗА ФАХОМ "АНЕСТЕЗІОЛОГІЯ" ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Кравець Ольга Вікторівна,

д.м.н., зав. кафедрою, доцент,
Дніпровський державний медичний університет

Єхалов Василь Віталійович,

к.м.н., доцент,
Дніпровський державний медичний університет

Станін Дмитро Михайлович

к.м.н., доцент,
Дніпровський державний медичний університет

Негативні наслідки психотравмуючих ситуацій властиві для осіб «стресогенних професій» [1], з яких одне з провідних місць посідають екстремальна медицина та анестезіологія.

З-поміж факторів, що характеризують працездатність та інші характеристики здоров'я, велику роль відіграє психічна стійкість до стресових ситуацій. Високий рівень психічної стійкості до стресів - важлива умова збереження, розвитку і зміцнення здоров'я і професійної самореалізації особистості. Стресостійкість - це важлива і складна властивість особистості, пов'язана з низкою інтелектуальних, когнітивних, емоційних й особистісних властивостей, які допомагають їй переживати значні розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи спокій та рівновагу в стресовій ситуації [2].

В умовах онлайнового навчання інтерни переживають відчуття напруги, невизначення, психологічного стресу, що вимагає від викладачів більшої уваги. Психічне здоров'я молодих колег погіршилося з розвитком пандемії. За даними Укрінформ, результати опитування такі: більшість респондентів констатувала, що на фоні коронавірусних обмежень, зокрема онлайн-навчання, вони переживають стан стресу, самотності, неспокою і депресії. У цьому разі рівень стресу залежить від самого інтерна, а точніше - від його пристосованості до дистанційної форми навчання. Якщо він розуміє, як працює ця система, то може спокійно підлаштувати її під себе так, щоб йому було максимально комфортно. А якщо індивід до цього не пристосований, то його можуть чекати досить серйозні проблеми [2]. Стресостійкість - це структурно-функціональна, динамічна, інтегративна властивість особистості, результат трансактного процесу зіткнення індивіда зі стресогенним фактором, що включає процес саморегуляції, когнітивну репрезентацію, об'єктивну характеристику ситуації та вимоги до особистості. Цю характеристику важливо розглядати як в контексті

визначення змісту, оцінки, так і її формування, тобто розвитку на різних етапах професійного шляху. Стресостійкість як інтегральна характеристика психічного розвитку формується в процесі онтогенезу людини на основі генетично зумовлених індивідних характеристик. Саме первинна стресостійкість є тією базою, на якій формуються і через яку трансформуються зовнішні впливи. На основі наших досліджень визначальними є швидкість переробки інформації, лабільність нервових процесів, надійність, витривалість, точність та продуктивність діяльності. Провідними стратегіями долаття стресу, що детермінують стресостійкість є асертивні дії, активність у взаємодії, просоціальність, активність особистості, пошук соціальної підтримки, вступ до соціального контакту. Стресостійкість детермінується психологічною підготовкою особистості до дій в екстремальних умовах, особистісним та професійним досвідом, підтримкою соціального оточення, ефективністю пропрацювання травматичного досвіду [2]. Психологічний захист – це несвідомий спосіб захисту від стресу, а стресостійкість - це наслідок роботи цих механізмів, та він може буди як позитивним, коли стресостійкість зростає, так і негативним, коли стресостійкість знижується або людина стає цілком стресовразливою [3]. Виокремлення особистісних властивостей стресостійкості осіб екстремальних видів праці надає можливість зрозуміти більш глибокі закономірності прояву їхнього ставлення до виконання професійних обов'язків в екстремальних умовах праці [4].

Військові дії є одним із факторів, що мають найбільший негативний соціальний вплив і приклад широкого та повсюдного насильства, яке неминуче впливає на зв'язки з громадськістю, економіку, систему охорони здоров'я та соціальну стабільність країни [5]. Медичний персонал в умовах війни знаходиться під впливом не тільки значного ризику виникнення стресових станів, психічної дезадаптації і нервово-психічних розладів, але й загрози здоров'ю та життю. Негативні, а іноді й руйнуючі впливи стають причиною виснаження ресурсів організму, зниження працездатності, виникнення міжособистісних конфліктів, порушень дисципліни, зловживання алкоголем тощо. Тривале здійснення своїх службових обов'язків у напружених обставинах призводить до дезадаптації та зниження стійкості організму [6]. Метою нашого дослідження стало вивчення динаміки стресостійкості лікарів-інтернів за фахом "анестезіологія" у порівнянні з періодом до повномасштабної війни. На протязі 6 років нами було проведено аналіз 234 анонімних анкетування лікарів-інтернів цього фаху, які проходили навчання на кафедрі анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО Дніпровського державного медичного університету.

Для власного психологічного захисту від стресових ситуацій людина підсвідомо здатна проводити так звану копінг-стратегію, тобто систему цілеспрямованої поведінки для усвідомленого оволодіння ситуацією для зменшення руйнуючого впливу стресу. Поведінкові копінг-стратегії поділяються на активні й пасивні, адаптивні й дезадаптивні. До активних стратегій відносять стратегію «вирішення проблем» - як базисну копінг-стратегію, що включає всі

поведінкові варіанти, спрямовані на вирішення проблемної або стресової ситуації, та стратегію «пошуку соціальної підтримки», що включає поведінку, що спрямована на одержання соціальної співпраці соціуму. До пасивної копінг-поведінки належать такі варіанти, які включають базисну копінг-стратегію «уникання», хоча деякі її форми можуть мати й активний характер [7]. Найбільш продуктивними є стратегії активного подолання, спрямовані на покращення свого фізичного стану та пов'язані із соціальним спілкуванням, а уникнення та відчуття провини можуть виявитися ефективними лише на нетривалий час. У наших попередніх дослідженнях було доведено існування взаємозв'язку між компонентами професійного вигорання та копінг-стратегіями медичних працівників. Так, емоційне виснаження пов'язане з копінг-стратегіями «прийняття відповідальності», «втеча» та «конфронтація» й деперсоналізація позитивно пов'язані з копінг-стратегіями «втеча» та «дистанціювання» [8]. В умовах активних військових дій в Україні, що тривають дев'ятий місяць, реакція медичних працівників на стрес, являє певну соціальну та психологічну проблему. На цей "випадок" описано розвиток таких циклів реагування: «чим більше страху, тим більше використання проблемно-фокусованого копіngu»; «чим більше гніву, тим більше застосування емоційно-фокусованих копінг-стратегій», «чим більше проблемно-фокусованого копіngu, тим тривожніше, тим більше занепокоєння, тим більше смутку». Це зумовлено високим рівнем базальної позасвідомої тривоги - гострого відчуття невизначеності ситуації [9].

Результати наших спостережень дозволили зробити певний висновок про відмінність перебігу пролонгованої стресової реакції під час реальної загрози життю під час бомбардувань та ракетних ударів від психологічних засад мирного часу. Так, на початку активної фази війни виникає важка стресова реакція, яка за 1-2 тижні переходить у стан психо-емоційного виснаження. У людини, яка пережила ці періоди починає формуватися стан адаптації з можливим розвитком переадаптації [10].

Для нашого динамічного дослідження ми скористалися модифікованою стратегією подолання стресових ситуацій (SACS), яка була запропонована С. Хофболлом [11]. Асертивна модель характеризується вмінням будувати відносини у бажаному напрямку; вмінні звернутися з проханням (відмовити у проханні), передбачає наполегливість, активність, соціальну спрямованість та впевненість у собі. Продуктивний соціальний контакт вміщує в себе вміння вирішувати проблемні ситуації спільно з іншими. Така просоціальна поведінка виражається в потребі у міжособистісних відносинах, контактах з іншими, здатності до співпраці чи компромісу, прагненні до об'єднання, спільної діяльності для досягнення близьких чи аналогічних цілей. Пошук соціальної підтримки реалізується спробою вирішення проблеми за рахунок залучення зовнішніх (соціальних) ресурсів, пошуку інформаційної, емоційної та дієвої підтримки. Обережні дії - прагнення уникнути ризику невдачі, схильність до перестрашування, тривалий аналіз варіантів вирішення та можливих наслідків (продуктивна прокрастинація) [12]. Імпульсивні дії характеризуються швидким, необміркованим прийняттям рішень або дотриманням інтуїтивних імпульсів.

Уникнення - це відмова від вирішення проблемної ситуації або переключення на щось інше. Маніпулятивні дії - вид переможної поведінки, при якому "маніпулятор" досягає своїх цілей за рахунок різних "хитрощів", лестощів, фальші або "гри на почуттях" інших людей. Наприкінці, маніпуляція як психологічний захист, маскує справжні почуття і наміри, надає непрямий вплив на інших для отримання бажаного результату. Асоціальні дії - відмова від конвенційних норм, протиправні дії, ворожість, недовіра, руйнація соціальних зв'язків. Агресивна поведінка, тобто ворожість по відношенню до суб'єктів комунікації, базується на агресивному сприйнятті та потенційно агресивній інтерпретації поведінки інших людей, буває часто пов'язана зі стійким особистісним світосприйняттям та світорозумінням, що здебільшого призводить до конфліктів та руйнування довірчих відносин [10].

Таблиця 1

Результати дослідження стратегій подолання стресових ситуацій в динаміці

Стратегії подолання стресових ситуацій	2016-2021 рр.		2022 р.	
	М	SD	М	SD
Асертивні дії	15,15	0,21	18,92	1,95
Вступ до соціальних контактів	20,95	0,81	23,05	2,15
Пошук соціальної підтримки	20,32	0,92	23,62	2,24
Обережні дії	20,14	1,11	20,05	1,91
Імпульсивні дії	17,15	0,81	19,12	1,11
Уникання, пасивні дії	19,51	0,91	14,68	1,52
Маніпулятивні дії	12,52	0,61	14,31	2,14
Асоціальні дії	14,12	0,92	14,42	2,21
Агресивні дії	12,13	1,21	19,75	1,05
Загальний індекс* конструктивності	1,23		1,34	

*Загальний індекс конструктивності = АП/ПА

АП - сума показників субшкал "асертивні дії", "вступ до соціального контакту", "пошук соціальної підтримки";

ПА - сума показників субшкал "уникнення", "асоціальні дії", "агресивні дії".

При оцінюванні стратегії асертивних дій виявлено, що загалом, як і очікувалося, цей показник став задовільним та загалом становив $18,92 \pm 1,95$ бали, що відповідало поведінковій реакції майбутніх анестезіологів. Однак у 3 респондентів цей показник був низьким і становив від 12 до 17 балів. У порівнянні з періодом до повномасштабного вторгнення ворога до нашої країни показник підвищився на 19,9%.

Водночас вступ у соціальний контакт у порівнянні з довоєнним станом теж мав тенденцію до підвищення (на 9,1%) і у всіх досліджуваних становив $23,05 \pm 2,15$ бали та коливався від 20 до 25 балів. В даному випадку слід, мабуть, врахувати, що ця група навчається своєї спеціальності та постійний контакт із викладачем та іншими лікарями-анестезіологами у цей час для них дуже важливий.

Стратегія пошуку соціальної підтримки мала таку ж тенденцію (9,4%) та була оцінена у $23,62 \pm 2,24$ бали і лише у 10,2% випадках складала менше 15 балів, а у 42,5% інтернів він був високим та досягав від 25 до 30 балів.

Слід визнати, що це особи, які ще тільки вийшли зі студентського середовища і тому імпульсивні дії високою мірою притаманні цій групі. Загалом цей бал досить високий ($19,12 \pm 1,11$), проте є надія, що за мірою набуття практичного досвіду стратегія імпульсивних дій зменшить свій вплив. Проте, непередбачуваність обставин під час активних військових дій все ж вплинула на цей показник (+ 10,0%).

Досить тривожний факт, що в умовах нервової напруги, притаманної спеціальності "анестезіологія", середній бал за показником «уникнення, пасивні дії» становив $14,68 \pm 1,52$. Слід визнати, що цей показник був у межах середньої вираженості моделі поведінки. Однак ми вважаємо, що для лікарів даної спеціальності він досить високий. У порівнянні з довоєнним періодом відмічено зменшення цього показника, тобто майбутній лікар-анестезіолог усвідомлює, що покладання на власні сили у важких ситуаціях - одна з головних характеристик фахової приналежності.

Лікар - одна із найгуманніших професій, тому його агресивність або схильність до асоціальних дій мають бути мінімальними, проте виявилось, що у середньому стратегія агресії з початком повномасштабних військових дій значно зросла (на 38,6%) становила $19,75 \pm 1,05$ бали, що вище середнього рівня (до 18 балів). Виявилось, що у половини досліджуваних цей бал був високим (понад 18), а у 5,5% інтернів складав граничні 30 балів. І лише у 10,2% випадків рівень агресивних дій був на низькому рівні (менше 10 балів). Проте, з початком повномасштабного вторгнення ворога, рівень агресії пересічних громадян підвищився у рази. Тому треба віддати притаманне етиці та мотивації, які є запобіжними складовими сучасного психо-соціального портрета майбутніх анестезіологів [13].

Майже така ж картина і щодо асоціальних дій. Але у порівнянні з попереднім етапом дослідження динаміка не простежується. Хоча середній бал лише трохи перевищував низький рівень ($14,42 \pm 2,21$) - при тому, що низьким вважається рівень до 14 балів), але у 23,5% досліджуваних цей показник був вищим за середній рівень, а у 15,7% був високим (понад 19 балів). Більше того, саме в осіб з високими показниками стратегії уникнення, як моделі поведінки, визначалися значні показники агресивних та асоціальних дій.

Загальний індекс конструктивності у військових обставинах зріс на 8,2% здебільшого за рахунок посилення потягу до соціального контактування, але рівень агресивності значно зріс, що завадило якості цієї ознаки.

Коли особа не відчуває гострих спонук, то вона не мотивується до системного та послідовного навчання стресостійкості й життестійкості, тому таке навчання потрібно проводити завчасно засобами освіти, на що фахівцям-практикам та науковцям слід спрямувати свої зусилля [14]. Коли медичний працівник потрапляє до конкретних небезпечних обставин, то основою його стресостійкості здебільшого буває продуктивна мотивація, віра у свої сили та свою необхідність для хворих та поранених, що дозволяє зберегти свою психологічну стабільність [15]. Малоадаптовані до екстремальних професій особи більш схильні до переживання дистресових станів, які є їхньою деструктивною реакцією на надсильні екстремальні фактори, адже для їх подолання у особистості бракує ресурсів (успішних копінг-стратегій в екстремальних умовах). Отже, стресостійкість - це питання відбору та адаптації вже відібраних працівників [4].

Таким чином, завдяки мотивації внаслідок екстремальних ситуацій інтерни за фахом "анестезіологія" зуміли в складних умовах воєнного часу зберегти свій загальний індекс конструктивності і навіть підвищити його. У небезпечних умовах сьогодення досить природнім є потреба індивідів до спілкування та співпраці, зростання агресії є закономірним і характеризується значно меншим рівнем, ніж серед інших верств населення.

Список літератури

1. Корольчук В. М. Обґрунтування організаційної моделі дослідження стресостійкості особистості. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2010. №7. С. 210-218.
2. Харко О.С. Практичні рекомендації дотримання психологічних умов формування стресостійкості студентів ЗВО в навчальному процесі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія»*, 2022. № 14. С. 46-56.
3. Кравцова О.К. Стресостійкість особистості як психологічний феномен: основні теоретичні підходи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 2019. № 7(36). С. 98-117. doi: <https://doi.org/10.32405/2522-9931>
4. Когут О.О. Стресостійкість особистості в екстремальних умовах праці. *Psychological Journal*, 2020. Vol. 6. № 3. Р. 65-73. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.3>
5. Likholetov Y.O. Quality of life of civilian persons with adaptation disorders who have experienced psycho-social stress under the conditions of military conflict. *Journal of Education, Health and Sport*, 2021. № 11(2). Р. 156-170. eISSN 2391-8306. doi: <http://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2021.11.02.016>

6. Перелигіна Л.А., Ситник М.Ю. Професійний стрес пожежних-рятувальників і медичних працівників в екстремальних умовах діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2013. № 13. С. 206 - 215.
7. Чеканська О. А., Данчук Ю. П. Особливості копінг-поведінки особистості у стресових ситуаціях. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019. т. 1. № 4. С. 63-67. doi: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-1.12>
8. Кравець О.В., Станін Д.М., Єхалов В.В. Стрес-адаптація медичних працівників за умов воєнного часу. *The 9 th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects" (April 6-8, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan, 2022. P.74-80.*
9. Чабан О.С., Хаустова О.О. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів). *НейроNews*, 2020. № 3(114). С. 26-36.
10. Стрес-адаптація лікарів-інтернів різних спеціальностей за умов пандемії та військових дій /Кравець О.В., Єхалов В.В., Станін Д.М., Кріштафор Д.А., Пилипенко О.В. *Proceeding of the XVIII International Scientific and Practical Conference "Advancing in Research, Practice and Education. Florence, Italy (May 10-13), 2022. P.442-447. doi: 10.46299/ISG.2022.1.18*
11. Hobfoll S. E. Social and psychological resources and adaptation. *Review of General Psychology*, 2002. № 6(4), 307-324. <http://doi.org/10.1037/1089-2680.6.4.307>
12. Феномен прокрастинації на етапах вищої медичної освіти/ Єхалов В.В., Кравець О.В., Бараннік С.І., Пилипенко О.В. та ін. *Новини медицини та фармації*, 2021. № 15, 16 (775, 777). С. 16-17.
13. Socio-psychological image of a modern medical intern in a fifteen-year dynamics/Kravets O.V., Yekhalov V.V., Stanin D.M., Krishtafor D.A. *The 10-th Internationaland practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"(May 4-6, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan, 2022. P. 34-42.*
14. Смольська Л. М. Стресостійкість та життєстійкість: креативна модель формування у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. №4. С.113-117. doi: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.22>
15. Мотивація успіху або невдачі у лікарів-інтернів за фахом "Анестезіологія та інтенсивна терапія"/ Єхалов В.В., Кравець О.В., Бараннік С.І., Пилипенко О.В. та ін. *Новини медицини та фармації у світі*, 2022. № 1 (778). С.16-17.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕНЕДЖЕРІВ

Шопша Микола Миколайович

к.н.держ.упр, доцент

Шамрій Яна Іванівна

Студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом

М.Київ, Україна

Вступ. Соціальна ситуація нестабільності, яка призводить до критичних змін у житті людей, висуває підвищені вимоги до їх психологічної стійкості перед зовнішніми діями та внутрішніми стресовими ситуаціями. Проблеми емоційної гнучкості, а саме проблема емоційної стійкості, є актуальною психологічною проблемою, а саме в професійному середовищі "людина-людина", особливо в діяльності менеджерів.

Праця менеджера належить до найбільш напружених в емоційному плані видів професійної діяльності. Ця професія вимагає від індивіда величезних витрат енергії, фізичних сил, психічного здоров'я. Професійна діяльність керівника часто пов'язана з інтенсивним спілкуванням, цілеспрямованим сприйняттям партнерів і діями по відношенню до них. Менеджеру потрібно посилювати емоціями різні аспекти спілкування (постановка та вирішення проблем, уважне сприйняття, швидка інтерпретація інформації).

Матеріали та методи дослідження. Мета нашого дослідження зумовила необхідність використання опитувальника "Емоційне вигорання" (В.В. Бойко).

В дослідженні приймали участь 30 менеджерів з різним стажем трудової діяльності.

Особистісний опитувальник В.В.Бойко "Діагностика рівня емоційного вигорання". Опитувальник призначений для дослідження синдрому емоційного вигорання як динамічного процесу, що виникає поетапно відповідно до механізму розвитку стресу та для дослідження домінуючих симптомів вигорання. Застосування даної методики в нашому дослідженні дозволило найбільш адекватно діагностувати синдром емоційного вигорання на різних стадіях його протікання. Методика дозволяє виділити наступні 3 фази розвитку стресу: "напруга", "резистенція", "виснаження".

Після проведення емпіричного дослідження його результати оброблялись математичним шляхом, з прорахуванням кількості осіб у відсотках за різними показниками прояву професійного стресу у менеджерів або середнього арифметичного досліджуваних показників. На основі отриманих даних будувались таблиці.

На початковому етапі нашого дослідження виявлялися основні характеристики синдрому емоційного вигорання менеджерів за методикою В.В. Бойко. Отримані результати дослідження, представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Фази емоційного вигорання менеджерів із різним стажем
за методикою В.Бойко (середні та стандартні відхилення, у балах)

Групи досліджуваних	Фази емоційного вигорання		
	Напруження	Резистенція	Виснаження
Малий стаж (до 5 років)	26,90±16,08	43,05±18,14	24,05±10,41
Середній стаж (до 15 років)	35,40±21,32	49,38±17,70	32,49±20,24
Великий стаж (до 25 років)	27,69±16,06	49,51±18,76	32,03±15,10

Дані таблиці 2.1 свідчать про те, що незалежно від величини стажу, найбільш вираженою у всіх досліджуваних є фаза резистенції. У переважної більшості менеджерів вона знаходиться у стадії формування, а у багатьох вона є досить вираженою. Отже, можна говорити про особливий напрям, у якому може відбуватись специфічна деформація особистості людини, зайнятої управлінською діяльністю. Менеджери вимушені обмежувати емоційну віддачу, вони ризикують більшою мірою, ніж представники інших професій у своїх міжособистісних контактах потрапити під вплив настрою та своїх суб'єктивних уподобань. Через перенасиченість контактами сфера економії емоцій у них може розповсюдитись на близьких людей. Вони ризикують піти шляхом скорочення обов'язків, що вимагають особливих емоційних витрат. Що стосується фаз напруги та виснаження, то вони виявилися у наших досліджуваних менш вираженими, проте значні стандартні відхилення свідчать про індивідуальну різноманітність показників.

Згідно з результатами проведення методики В.В. Бойка через півроку у менеджерів простежується виразний ріст показників у бік посилення симптомів емоційного вигорання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка фаз емоційного вигорання менеджерів протягом півріччя за методикою В.Бойко (середні та стандартні відхилення, бали)

Фази вигорання	Етапи діагностування	
	I	II
Напруга	31,00±18,8	35,20±22,1
Резистенція	48,16±18,1	52,18±18,8
Виснаження	30,64±17,0	33,94±19,1

Майже всі показники синдрому емоційного вигорання, зареєстровані по трьох групах випробовуваних з різним стажем роботи, поступово зростають протягом. Особливо напруга збільшувалась в групі з середнім стажем. Випробовувані цієї групи були найбільш напружені на початку дослідження. Єдиний показник, який не збільшувався, - це резистенція у молодих менеджерів.

Даний факт можна пояснити великим запасом міцності психічних регуляторів емоційної поведінки в молодості.

У таблиці 2.3. відображені частоти (у %) відсутності, поступового формування й наявності в остаточно сформованому вигляді трьох фаз емоційного вигорання з урахуванням стажу досліджуваних. Дані таблиці 2.3. свідчать про те, що в молодих менеджерів найменші показники вираженості емоційного вигорання за всіма трьома параметрами його оцінки. Так 80% молодих менеджерів - вільні від напруги, 40% - не повідомляють про ознаки резистенції і 95% - не проявляють симптомів виснаження. Менеджери із середнім стажем роботи мають гірший стан: тільки 57,8 % з них не проявляють ознак зайвої напруги, близько 24,5% - не резистентні і 64% не виснажені. Досліджувані з великим стажем роботи схожі на менеджерів із середнім стажем за окремими параметрами вигорання.

Таблиця 2.3.

Кількість (у%) досліджуваних з різним ступенем сформованості фаз емоційного вигорання (з урахуванням стажу роботи)

Фаза	Ступінь сформованості	Стаж		
		Великий	Середній	Малий
Напруження	Немає	71,43	57,78	80,00
	Формується	25,71	26,67	15,00
	Є	2,6	15,56	5,00
Резистенція	Немає	22,86	24,44	40,00
	Формується	45,71	46,67	50,00
	Є	31,43	28,89	10,00
Виснаження	Немає	60,00	64,44	95,00
	Формується	34,29	24,44	5,00
	Є	5,71	11,11	0,00

На основі діагностування фаз емоційного вигорання за методикою В.В. Бойко всі досліджувані були розподілені на три групи: стабільні, частково вигорілі та вигорілі. Критеріями віднесення до групи була констатація відповідних рівнів емоційного вигорання як мінімум у двох фазах. У групі стабільних опинились 42,00%, у групі частково вигорілих - 24,00 % , у групі вигорілих - 34% досліджуваних. Аналіз даних прояву симптомів емоційного вигорання у менеджерів через півроку виявив певні тенденції (табл. 2.4)

Майже половина менеджерів (близько 45%) переживає психотравмуючі обставини у процесі своєї професійної діяльності. Симптом "незадоволеність собою" відчувають майже 5% менеджерів, "загнаність у клітку" - 18,4%. Кожен п'ятий досліджуваний (20,8%) відчуває тривогу і депресію.

Під час управлінської практики у менеджерів можуть вироблятися деструктивні механізми - велика кількість досліджуваних має виражену симптоматику другої фази синдрому: неадекватне вибіркоче емоційне реагування спостерігається у 42,4% досліджуваних, емоційно-моральна дезорієнтація - у 28,8%, розширення сфери економії емоцій - у 45,6%, редукція

професійних обов'язків - у 40%. Такі результати свідчать про те, що велика кількість менеджерів знаходиться у другій фазі синдрому емоційного вигорання.

Таблиця 2.4.

Симптоми емоційного вигорання у менеджерів за методикою В.В.Бойко (у %)

Симптоми	Кількість
Переживання психотравмуючих обставин	45,6
Незадоволеність собою	4,8
“Загнаність у клітку”	18,4
Тривога і депресія	20,8
Неадекватне вибіркоче реагування	42,4
Емоційно-моральна дезорієнтація	28,8
Розширення сфери економії емоцій	45,6
Редукція професійних обов'язків	40
Емоційний дефіцит	17,6
Емоційна відчуженість	7,2
Деперсоналізація	19,2
Психосоматичні і психовегетативні порушення	24

Симптоматика фази "виснаження" притаманна меншій кількості досліджуваних. Емоційний дефіцит виявляється у 17,6% менеджерів. Наявність цієї ознаки "вигорання" унеможлиблює нормальне виконання професійної діяльності [96]. Емоційна відчуженість притаманна 7,2% досліджуваних. Більш ніж у 19% менеджерів виявляється деперсоналізація - захисний емоційно-вольовий антигуманістичний настрій, коли суб'єкт професійної дії сприймається як неживий об'єкт для маніпуляцій. Автор методики відзначає, що особистостям із найбільш важкими формами подібного "вигорання" взагалі протипоказана дана професійна діяльність. У результаті розвитку синдрому емоційного вигорання більш ніж у 24% розвиваються психосоматичні та вегетативні розлади.

Висновки.

Професійний стрес - це напружений стан працівника, що виникає у нього при впливі емоційно-негативних і екстремальних факторів, пов'язаний з виконуваною професійною діяльністю. Більшість дослідників відзначають, що робота менеджера належить сьогодні до групи професій, що найбільш піддані стресу. Робота менеджера - це інтенсивне спілкування, постійна активна розумова діяльність, постійна напруга всіх систем організму, що піддається впливу трьох основних факторів: великого обсягу аналітико-синтетичної діяльності мозку, хронічного дефіциту часу, відведеного на цю роботу і високого рівня особистої відповідальності. Менеджер, який постійно знаходиться в стані психологічного дискомфорту, не може повноцінно виконувати свої професійні функції. Професійний стрес веде до зниження ефективності виконуваної діяльності, а також деформації особистості і характерологічних якостей індивіда.

Менеджери - група з ризиком виникнення не лише нервово-психічних, але й соматичних розладів.

Шляхом емпіричного дослідження з'ясовано, що в роботі менеджера присутній ряд професійних стрес-факторів: хронічна напружена психоемоційна діяльність, пов'язана з інтенсивним спілкуванням, цілеспрямованим сприйняттям партнера і впливом на нього, а також постійним самоконтролем і підвищеною професійною відповідальністю за результати роботи.

Нервова напруга є передвісником і "пусковим" механізмом у формуванні емоційного вигорання. Напруга має динамічний характер, що обумовлюється постійністю або посиленням психотравмуючих чинників. Стан емоційної напруги менеджерів відповідає розміру зусиль, спрямованих на виконання професійних функцій. З'ясовано, що професійний стрес менеджерів поступово підриває їхні зусилля, спрямовані на підтримку регуляції професійної діяльності. Виявлене суб'єктивне переживання менеджерами поступового росту емоційної напруги протягом півроку свідчить про спроби протистояння різним негативним зовнішнім і внутрішнім стрес-факторам (конфлікти, дефіцит часу, перешкоди при виконанні професійної діяльності). Результатом тривалого робочого стресу (вірніше, не просто результат стресу, а наслідок його некерованої течії) стає емоційне вигорання.

Профілактика негативних наслідків професійного стресу розпочинається з аналізу професійної ситуації. Вона полягає в когнітивній оцінці ситуації (виявлення стрес-факторів, аналіз власної стресової реактивності чи толерантності тощо) та зниження впливу стресорів.

Для профілактики синдрому емоційного вигорання потрібно навчитися зберігати позитивне ставлення до подій в житті. Найбільш доступним в якості профілактичних заходів є використання способів саморегуляції і відновлення себе, підтримання себе в гарній спортивній формі, правильний відпочинок.

Список літератури

1. Бойко В. В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. – СПб., 1999. – 216 с.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении / Бойко В.В.; [2-е изд., доп. и перераб.]. – СПб.:Пресса, 2004. – 474 с.
3. Водопьянова Н. Е. Синдром профессионального выгорания в управленческой деятельности / Н. Е. Водопьянова, А. Б. Серебрякова, Е. С. Старченкава // Вестник СПбГУ. – Сер. 6. – Вып. 2. - № 13. – 2008. – С. 83-91.
4. Водопьянова Н. Е. Синдром «выгорания» в профессиях системы «человек–человек» / Водопьянова Н. Е. // Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности [под ред. Г.С. Никифорова и др.]. – СПб.: Пресса, 2001. – 282 с.
5. Купер К.Л., Дэйв Ф.Дж., О'Драйсколл М.П. Организационный стресс. Теории, исследования и практическое применение. – Х.: Издательство Гуманитарный центр, 2007. – 336 с.

INCREASING THE PERFORMANCE INDICATORS OF A TRACKED PLOW UNIT WITH A CONTINUOUS ROTATION MECHANISM

Artamonova Victoria

student

State Biotechnological University

Shilov Yevgen

student

State Biotechnological University

Antoshchenkov Viktor

PhD., associated professor

State Biotechnological University

One of the most important reserves for increasing the efficiency of agricultural production is the implementation of technological processes within the specified agrotechnical terms. A greater role in solving this task is assigned to crawler tractors, which are occupied 65...70% of the time in plowing. Disadvantages of crawler tractors in operation in terms of stability of movement when combined with a plow, increased fuel consumption when moving on races and turns at the end of races are mainly due to the design of the turning mechanisms [1].

The emerging trend of global tractor-building companies creating crawler tractors with stepless hydrovolume turning mechanisms (HTM) allows to increase their maneuverability, fuel efficiency and productivity. However, at this time, there is not enough knowledge about their operational properties in plowing.

Thus, research on increasing the efficiency of the use of a machine-tractor plow unit as part of a crawler tractor with a stepless turning mechanism is relevant and promising for the mechanization of agricultural production in Ukraine.

Therefore, the object of research in the performed work is the functioning of a crawler tractor with a hydrovolume turning mechanism.

The goal of the final master's thesis is to increase the efficiency of the use of the machine-tractor plowing unit.

To achieve the goal, the following tasks were solved:

- to analyze the turning mechanisms of tracked tractors and the prospects of using stepless (hydrovolume) turning mechanisms on tracked tractors;
- to investigate the stability of the movement of the plow unit on the run;
- justify the methods of stabilizing the stability of the tractor movement with the GOP on the run;
- to conduct experimental studies of the machine-tractor plow unit as part of a crawler tractor with a stepless turning mechanism.

Tractors of such world-famous companies as: "Fendt", "Claas", "Case IH/Steyr",

"Deutz-Fahr", "Caterpillar", "Massey Ferguson" are equipped with two-flow stepless hydraulic-mechanical transmissions based on axial hydraulic-volume transmissions - piston type. According to NATI data, more than 20,000 tractors equipped with GOMT are in operation in Germany alone. The analysis of samples of agricultural tractors at the Hanover fairs clearly shows that the tractors are equipped with stepless two-flow GOMT and GOMP. To this it is worth adding a huge number of types of combines, loaders, road construction machines and other mobile equipment equipped with stepless hydraulic-mechanical transmissions [2].

In the world tractor industry as a whole, the fleet of tracked agricultural tractors is approximately 3% of the total fleet). However, in recent years, a reverse trend has been observed: after the appearance on the market of the American tractors "Challenger" of the company "Caterpillar", the fleet of tracked tractors has increased and is now 6%, continuing to increase rapidly. These tractors are manufactured under license in Germany, Yugoslavia and Canada. It is the introduction of stepless two-flow hydraulic-volumetric-mechanical transmissions in tractors of the companies "Caterpillar", "Fendt", "Claas", "Case IH/Steyr" and others. allowed both wheeled and crawler tractors produced by them to conquer the market again due to the improvement of their technical and economic indicators.

Compared to the HTZ-180 tractor with a differential-speed turning mechanism, the HTZ-200 tractor with a HOMP has increased productivity with the same engine power and aggregation with different plows (PTK-7-40, PLP-6-35, PLN-5-35) with a simultaneous decrease in fuel consumption per hectare [1]. This is explained mainly by the increased average speeds of the KhTZ-200 tractor due to the reduction of the time for turning during races and turns at the end of races. During turns and turns of the KhTZ-200 tractor, both tracks are active, and in the KhTZ-180 tractor, during turns, the moment transmitted to the trailing track decreases, which leads to a decrease in its speed. Thus, the use of hydrovolume turning mechanisms on crawler tractors is justified socially (improves the working conditions of operators), technically (increases competitiveness) and economically (increases unit productivity and reduces fuel consumption) [3].

The dual flow of this transmission is ensured by the transmission of the main power flow from the internal combustion engine through the mechanical gearbox, transfer box, cardans and main gears to the driving gear wheels of the crawler coupling on the right and left sides of the tractor, and the additional flow when turning and turning the tractor - through the GOP, which contains an adjustable hydraulic pump and a non-adjustable hydraulic motor.

The results of experimental studies of the HTZ-200 tractor with a hydrovolume turning mechanism confirm the main theoretical propositions about the uneven distribution of loads on the sides of the tractor, the increase of its traction and energy properties and stability of movement when aggregated with a plow.

In comparison with a crawler tractor with a differential-speed turning mechanism, the efficiency of using stepless turning mechanisms on crawler tractors has been experimentally proven.

When aggregating the KhTZ-200 tractor with PRUN-5-45 and PLP-6-35 plows

during straight-line movement and turns, a redistribution of loads along the sides was noted. The load on the right side of the KhTZ-200 tractor when plowing with a PRUN-5-45 plow is 4800...8250 N (12...22%) greater than the load on the left side. As the plowing depth increases, the load on the right side increases, while the load on the left side decreases proportionally. This can be explained by an increase in the rolling resistance of the right track, which moves on looser soil next to the furrow of the previous pass [1, 3].

With different displacement of the plow relative to the longitudinal axis of the tractor, a different load on the sides of the crawler tractor was also noted.

In the work, new scientific provisions were obtained based on the solution of the urgent task of increasing the stability of movement and traction-energy properties of the plowing unit based on a crawler tractor with a stepless hydraulic turning mechanism (HOP), which ensure the improvement of its operational and technological indicators in plowing operations.

The main scientific and practical results of the work are as follows:

The physical model of the uneven distribution of loads on the sides of the crawler tractor during aggregation with mounted and semi-mounted plows is substantiated, which differs from the known ones due to the displacement of the center of mass of the aggregate in the longitudinal and transverse planes.

New regularities of movement on the plows of a plow unit based on a tracked tractor are proposed, which allow comprehensively solving the problems of kinematics and dynamics of its movement, estimation of traction and energy parameters. These regularities differ from the well-known ones due to the complete accounting of disturbances from the side of the plow to the tractor, due to the uneven distribution of loads on the sides.

It was established that when the crawler tractor KhTZ-200 with GOP is moving, the difference in the moments transmitted by the right and left tracks is within 10.0...11.5 kN. This leads to an increase in the pressure of the working fluid in the high-pressure line of the GOP, a decrease in its volumetric efficiency, a change in the angular velocities of the driving wheels of the right and left sides and a loss of stability of the plow unit.

The method of stabilizing the stability of movement on the tracks of a crawler tractor with GOP, which is based on steering correction, is substantiated. Deviation of the steering wheel of the KhTZ-200 tractor by the relative angle α allows to stabilize the stability of the movement of the plow unit on the slopes. For the KhTZ-200 + PRUN-5-45 unit, at $\alpha = 0$, "dumping" into the tractor furrow occurs at the length of the furrows $X = 18.5$ m, at $\alpha = 0.10$ - $X = 37$ m, at $\alpha = 0.14$ - $X = 45$ m.

On the basis of these criteria, the optimal performance and economic speed of the HTZ-200 tractor with GOP when aggregated with the PRUN-5-45 plow, which are in the range of 7...10 km/h, are theoretically justified and experimentally confirmed. The lower speed limit is set for plowing depths of 30...32 cm, the upper - 25...27 cm.

Experimental studies carried out according to the developed methods in laboratory and field conditions showed the adequacy of the mathematical model of the real dynamic system and a satisfactory coincidence of calculated and experimental results

(on average, the discrepancy is 4%).

The world experience of creating stepless turning mechanisms for crawler tractors shows that the most promising turning mechanisms are hydraulic ones, which ensure turning the tractor along the trajectory of each (stepless) radius. The use of similar turning mechanisms on tracked tractors of the KhTZ-200 type will increase their competitiveness on the world market.

Mechatronic systems are widely used in modern agricultural production [3–5].

References:

1. Лебедев С.А. Ефективність застосування на гусеничному тракторі безступінчастого механізму повороту. *Тракторна енергетика в рослинництві. Сб. научн. тр.* Х.: ХГТУСХ, 2003. С. 124–128.
2. Шаповалов Ю. К., Мельник В. І., Антощенко Р. В., Антощенко В. М., Кісь В. М., Галич І. В., Никифоров А. О., Богданович С. А., Лукьяненко О. В. Результати експериментальних досліджень тягової динаміки чотирьох гусеничного трактора ХТЗ-280Т. *Механізація сільськогосподарського виробництва: Вісник ХНТУСГ*, 2018. Вип. 190. С. 243–250.
3. Антощенко Р. В., Никифоров А. О., Череватенко Г. І., Антощенко В. М. Мікропроцесорна вимірювальна система динаміки та енергетики мобільних машин. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 2021. Том 6. № 4. С. 241–248.
4. Антощенко Р. В. Динаміка та енергетика руху багатоеlementних машинно-тракторних агрегатів: монографія. Харків: ХНТУСГ, 2017. 244 с.
5. Мехатронні системи автомобілів і тракторів: підручник / Р. В. Антощенко, О. В. Нанка, А. Т. Лебедев, В. М. Антощенко, В. М. Кісь, І. В. Галич – Харків: ХНТУСГ, 2020 р. 219 с.

INCREASING THE EFFICIENCY OF A TRACTOR AND TRANSPORT UNIT BASED ON A SMALL TRACTOR

Bondarev Oleksiy

student

State Biotechnological University

Svitlichnyi Oleksandr

student

State Biotechnological University

Antoshchenkov Viktor

PhD., associated professor

State Biotechnological University

In agricultural production, a large share of labor and financial costs is made up of loading and unloading and transport work. In the total labor costs for the production of agricultural products, loading and unloading and transport work make up 40–45%. For intra-household transportation, when the distance does not exceed 10 km, road transport turns out to be economically unprofitable. The use of tractor transport units (TTA) is the most common in European countries. Thus, in Norway up to 95% of all cargo is transported by TTA, in Hungary - up to 77%, in Germany - up to 80%. For example, during the transportation of light cargo, and even during transport and collection operations in the field. The advantages of tractor transport are additionally revealed in the impact of running systems on the soil.

Tractor transport units (TTA) are most widely used in the period of mass transportation of agricultural goods, where a huge amount of transport work needs to be performed in a relatively short period of time, as the timely transportation of the crop largely depends on its quality.

TTA has become widely used in the development of small and medium-sized farms:

- in animal husbandry when delivering fodder and organic fertilizers in small portions;
- in crop production during the delivery of fertilizers;
- in vegetable growing during harvesting;
- in logging when exporting wood, etc.

The main way to increase the efficiency of the tractor transport unit is to increase its technical productivity, which is determined by the load capacity of trailers and working speeds.

The mass of the transported cargo is largely determined by the TTA scheme, the traction capabilities of the tractor-tractor, the load capacity and the structural features of its links (trailers). Since the movement along a curved path is characterized by increased resistance, the load capacity limitations are manifested primarily in the

turning mode in field conditions. This question becomes especially relevant for TTA based on a small-sized tractor (MHT), which has only one drive wheel working on a turn in traction mode.

The goal of the work. Increasing the efficiency of the tractor-transport unit based on a small-sized tractor when performing transport work.

To solve the set goal: it is necessary to conduct a study of the regularity of changes in curvilinear movement characteristics and technical productivity during cargo transportation depending on the structural condition, parameters of the links, the structural scheme of the TTA and the tractor control scheme in the conditions of agricultural production.

The solution to the set goal will allow justifying the parameters and modes of TTA at the stage of creating design documentation for tractor manufacturing enterprises at the early stage of design to reasonably choose its design scheme and main parameters, based on the given operating conditions.

A feature of the tractor transport unit, which distinguishes it from other transport systems, such as articulated vehicles, is the unknown angles of the relative location of the links (folding angles), caused by external forces arising in the process of movement. The presence of additional unknowns requires an additional number of equations when describing curvilinear motion. This separates tractor transport units into a separate class of vehicles.

The existing scheme of controlling the rotation of the tractor (one rear driving wheel and two controlled front wheels) ensures the turning of the unit on a solid base (asphalt, concrete). On a solid base, the turning limit occurs at any load in the trailer due to structural limitations (locking phenomenon). Eliminating the short circuit will significantly improve the turnability of the unit while simultaneously increasing its carrying capacity.

When using an inter-wheel differential on the rear axle of the tractor on hard ground, the locking limitations are the same as with one drive wheel. However, the nature of these restrictions is changing. Yes, with one trailer, it exists at low load, and at full load there is no locking. With two trailers, this limitation disappears already with a load of 100 kg in one trailer.

Productivity when using a differential increases due to a reduction in slippage of the driving wheels, despite an increase in the kinematic turning radius. The total increase in productivity from the use of a differential and two trailers of increased load capacity reaches 4.3 times in this case.

The characteristics of movement on loose soil are significantly different from the characteristics on hard. Thus, in a unit with one trailer and a tractor with one drive wheel, the limitation regarding locking exists in almost the entire range of the trailer's carrying capacity. Possibilities of increasing the load capacity of the trailer are limited by the traction and coupling capabilities of the tractor.

In a unit with two trailers and one driving wheel of a tractor, when the load in the trailer is about 200 kg, the turning is limited by the tractor's traction and traction properties, and at the same time, in the entire range of loads, the movement is limited by locking.

In a unit with a tractor equipped with an inter-wheel differential on the rear axle with one trailer, the clutch limitations do not occur even with a two-fold increase in the load capacity of the trailers. In this case, there are no restrictions on closing.

With a differential and two trailers, their carrying capacity can be increased to 500 kg, which in total exceeds the serial capacity almost 3 times. The productivity of the unit when using a differential can be increased by 2.64 times.

By calculation and experiment, it was established that in a unit with serial trailers on a solid base, when the steering wheel is turned to the maximum, the folding angles exceed the maximum allowable by the design for any amount of the weight of the cargo in the trailer. In other words, the closure constraint is fundamental.

On loose ground, as well as on hard ground, the possibilities of curvilinear movement are primarily limited by locking. However, with an increase in the mass of the cargo, starting from a certain value, the limitation of traction with the soil occurs earlier. On loose soil, the performance curves begin to fall after reaching their maximum value, which is due to the limitation of traction.

When driving on asphalt, a double increase in carrying capacity allows you to increase productivity by almost 2 times, regardless of the design scheme (with one or two trailers) without significantly increasing the turning radius.

On loose soil, the picture changes fundamentally. Changing the structural scheme significantly affects the amount of resistance to movement and the maneuverability of the TTA. The use of two single-axle trailers allows you to increase the carrying capacity of the TTA by 30%, and one trailer - by 45%, while the weight of the transported cargo does not exceed 400 kg. The use of a trailer with non-rotating wheels leads to a sharp decrease in the carrying capacity or a complete loss of the ability to perform curvilinear movement with a full turn of the steering wheel.

This fact is explained by the low traction capacity of the tractor when turning a small-sized tractor with one driving wheel of the rear axle.

The second way to increase the efficiency of the TTA is to change the tractor control scheme by introducing a traditional solution - an inter-wheel differential on the rear axle - into the tractor transmission.

The use of an inter-wheel differential allows you to increase the carrying capacity and productivity of TTA with single-axle trailers, as well as a two-axle shortened trailer, two-axle with a turning wheel.

A unit with a two-axle trailer can perform curvilinear movement with an incomplete turn of the steering wheel, because, when the steering wheel is fully turned, the trailer moves with full sideslip. The most effective in curvilinear movement of all considered are units consisting of a tractor-tractor with an inter-wheel differential and two single-axle trailers: serial and increased load capacity.

Productivity can be increased by introducing an inter-wheel differential into the tractor control scheme, which allows the use of various construction schemes of TTA with trailers of increased load capacity:

TTA with one single-axle trailer with an increased load capacity of 500 kg provides a 62% increase in productivity;

TTA with two single-axle trailers with an increased load capacity of 500 kg provides a 2.6-fold increase in productivity;

TTA with one two-axle trailer on a swivel wheel with an increased load capacity of 1100 kg provides a 2.3 times increase in productivity. The minimum turning radius increases by 20–40%.

References:

1. Галич І. В., Антощенко Р. В., Антощенко В. М. До дослідження динаміки трактора з шарнірно-з'єднаною рамою і урахуванням нерівності опорної поверхні. *Інженерія природокористування*, 2019. № 2 (12). С. 28–37.
2. Шаповалов Ю. К., Мельник В. І., Антощенко Р. В., Антощенко В. М., Кісь В. М., Галич І. В., Никифоров А. О., Богданович С. А., Лукьяненко О. В. Результати експериментальних досліджень тягової динаміки чотирьох гусеничного трактора ХТЗ-280Т. *Механізація сільськогосподарського виробництва: Вісник ХНТУСГ*, 2018. Вип. 190. С. 243–250.
3. Антощенко Р. В., Никифоров А. О., Череватенко Г. І., Антощенко В. М. Мікропроцесорна вимірювальна система динаміки та енергетики мобільних машин. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 2021. Том 6. № 4. С. 241–248.
4. Антощенко Р. В. Динаміка та енергетика руху багатоеlementних машинно-тракторних агрегатів: монографія. Харків: ХНТУСГ, 2017. 244 с.
5. Мехатронні системи автомобілів і тракторів: підручник / Р. В. Антощенко, О. В. Нанка, А. Т. Лебедєв, В. М. Антощенко, В. М. Кісь, І. В. Галич – Харків: ХНТУСГ, 2020 р. 219 с.

RELATIONSHIP BETWEEN LOGISTICS AND MARKETING

Golybnichiy Yegor,
student

Kharkiv National Automobile and Highway University

Yelizaveta Voronova,
associate professor

Kharkiv National Automobile and Highway University

The aim of this article is to define the functions of Marketing and Logistics and identify the similarities and differences between them. We are going to explore the relationship between Marketing and Logistics and explore the contradictions in their interaction.

Marketing and Logistics are closely linked in satisfying the needs of the consumer at the lowest cost. The fundamental functions are marketing, which responses the question "what is needed?" Logistical functions are less important, it responses the category "how to try to it?" Marketing and Logistics are equal parts of one whole - the system for selling products of an industrial enterprise. With the optimal simultaneous use of Marketing and Logistics, not only the efficiency of sales, but also the entire enterprise is increased. This is what makes this article relevant. Most favorable contemporaneous application of Marketing and Logistics enlarges not by oneself the effectiveness of sales, on the other hand furthermore that of the integral company. that's reason this clause is relevant.

Marketing is that the "planning", "execution", "control" of physical flows of goods and complete products, from origin to destination, in order to satisfy consumer needs. Ensuring the aggressiveness of undertakings is practicable by oneself on the justification of efficacious fulfilment of purchaser needs. Marketing supervisors and arbitrates the requirement that has arisen, that is, it responses the questions: what consequence is compulsory where, when, in what aggregate and in what quality.

Marketing is accumulated on marketplace research, advertising, intellectual consequence on the purchaser etc.

Logistics comes form the French "loger", which means the art referring to the movement and supply of armies. Initially, logistics played a vital role in moving troops, equipment and goods. Logistics has never been more important to the military, the term is now more commonly used in the context of moving commercial goods through the supply chain.

Logistics is the process of planning and implementing the efficient transport and storage of products from the point of origin to the point of consumption. It fix up with provision the purchaser with a strong-arm encouragement of the multitude of desirable goods. Logistics integration allows you to deliver the required product to the right place and time at minimal cost. Logistics is aimed at creating technically and technologically

related systems for transporting materials through commodity distribution chains, as well as systems for monitoring their passage.

The make fast between Marketing and Logistics are strong and intertwined that it's every now and then ball-bust to abstracted the spaces of interestingness of the cardinal core group patronage areas. it's all-important to comprehend the rudimentary differentiation between Marketing and logistics.

Marketing is exceptionally focused on international negotiations for the organization, logistics on intragroup transactions.

The interplay of marketing as a market-oriented administration conceptualization and logistics as a flow-oriented administration conceptualization bring into being possibilities to aggrandizement the substantial and informational utility-grade and expenditure of the consequence for the consumer. At the indistinguishable time, the functions of marketing and logistics are intertwined.

Marketing creates demand and logistics fulfils it. In this manner Logistics throw back the admixture of cardinal areas: the requirement presented by the marketplace and the proposition presented by the company. Logistics has a broader category than marketing thanks to it incorporates marketplace evaluation and forecasting, creation planning, procurement of materials, unfinished substances and equipment, incorporates intragroup control and a character of consequent consequence apportionment operations, the contemplate of purchaser service.

Logistics functions as a marketing procedure belonging and is meant to furnish to the company's marketing movements to carry through uttermost consequences at extremum costs. operational provisioning inside the enterprising ness incorporates the apportionment of a logistics accommodation that administers the substantial flow, from the organization of contractual relationships with the businessperson to the transportation of complete consequences to the purchaser The across-the-board application of logistics inside the participation of economical sprightliness is explained by the pauperization to abbreviate the continuance intervals between the accomplishment of unfinished substances and the transportation of artifacts to the examination consumer.

Logistics allows us to minimize costs, and hence the cost of production, can significantly reduce the time of delivery of goods, speed up the process of obtaining information, and increase the level of service. The identified demand must be met in a timely manner through fast and accurate delivery, which is possible only with an established communication system between marketing and logistics, including that of its functional area that relates to implementation, that is, distribution logistics. These days the leader in the competition is acquired by those who are competent in the field of logistics and marketing, own their methods, effectively integrate and apply them in practice, when managing the organization's activities.

The most significant differences between marketing and logistics are presented in the table.

Table 1.
Comparison of the object and subject of research in the field of marketing and logistics

Comparable characteristics of marketing and logistics	Marketing	Logistics
Object of study	Markets and conjuncture of specific goods and services.	Material flows circulating in these markets
Subject of study	Optimization of market behaviour for the sale of goods or services	Optimization of material flow management processes.
Research methods	Methods for studying the market situation, supply and demand for specific goods and services	A systematic approach to the creation of material-conducting chains, as well as well-known methods that are used in the planning and management of production and economic systems.
Final results	Recommendations on the production and sales strategy and tactics of the company: what to produce, in what volume, to which markets and in what time frame. What could be the benefits.	Design systems that meet the goals of logistics: the right product, in the right quantity, the right quality, in the right place, at the right time and at the lowest cost.

The principal goals of both Marketing and Logistics are to satisfy the needs of consumers. Marketing and Logistics are inseparable, as they well-organized influence the procedure and constitution of the fabrication distribute and marketing movements of marketplace relationships subjects.

- Competitive cooperation between marketing and logistics;
- Advantage to companies that will be able to implement these innovations;
- Real-time traceability and customization;
- Availability of technology;
- Thinking: Logistics, Marketing and Customer.

When developing a new product, the marketing department pays great attention to the issues of its availability to the consumer, the target audience, and the channels through which it will be sold. The expected sales volume is also estimated. But at the same time, marketers very often forget about what happens to the product before it reaches the final consumer. Namely, that the product must be produced somewhere, which may require special types of raw materials or special equipment, and also that the product must move along the supply chain through a network of intermediate

warehouses. At the same time, it is not the standards adopted by the company that will determine the features of storage and transportation of goods, but the properties of the goods themselves. A new product may require special packaging and storage technology. Quite often, certain conditions are necessary for production, storage and transportation, which must be determined before the start of the production process.

The role of packaging should also be taken into account, which should be convenient for the client and should also comply with a number of logistical principles, that is, ensure the safety of the product, ease of storage on pallets, ease of selection, and stacking. In addition, the packaging must be a multiple of the boxes, which in turn must be a multiple of the standard pallets. Thus, even in the development of products, the joint participation of marketers and logisticians is necessary.

Another important issue of the interaction between marketing and logistics is the renewal of the model range, when one product is replaced by another. Updating the product always arouses increased interest from the company's customers, which leads to additional orders and sales of new products. At this time, sales of old goods fall and warehouses are filled with them. Without taking into account the logistics capabilities, it is impossible to establish sales regions and ways to promote goods to the final consumer.

Thus, in the conditions of mutual understanding of the interests of marketers and logisticians, it is possible to achieve maximum success in creating and promoting a new product, as well as increasing the competitiveness of the manufacturer.

To sum up, logistics and marketing might seem to be diametrically opposed. Logistics deals with the nuts and bolts of handling and delivering products. Marketing, on the other hand, is a combination of creative activities and the detailed analysis that backs them up. But in fact, these two professions are really inseparable, both in theory and in function.

Moreover, the interaction of marketing and logistics is more than necessary. It can be rightly concluded that marketing and logistics are inter-related with each other and an organization which wants to achieve equilibrium of stability and overall development must consider marketing logistics as an integral part of the organization.

References:

1. <http://www.cfin.ru/marketing/goldkat/8.shtml>
2. http://edu.dvgups.ru/METDOC/FAK_MEGDUNAR_PROGR/DELOV_ADMIN/LOGISTIKA/METOD/RASPR_LOGIST/Logist_3.htm
3. <http://business2business.ru/buy-sell/212-vzaimodejstvie-logistiki-i-marketinga.html>

AUSWAHL DER OPTIMALEN AERODYNAMISCHEN EIGENSCHAFTEN DER ROTORBLÄTTER VON WINDKRAFTANLAGEN

Iwanow Sergej

Aspirant an der Nationalen Mykola Schukowskyj- Universität für Luft und
Raumfahrt

Sprachberaterin

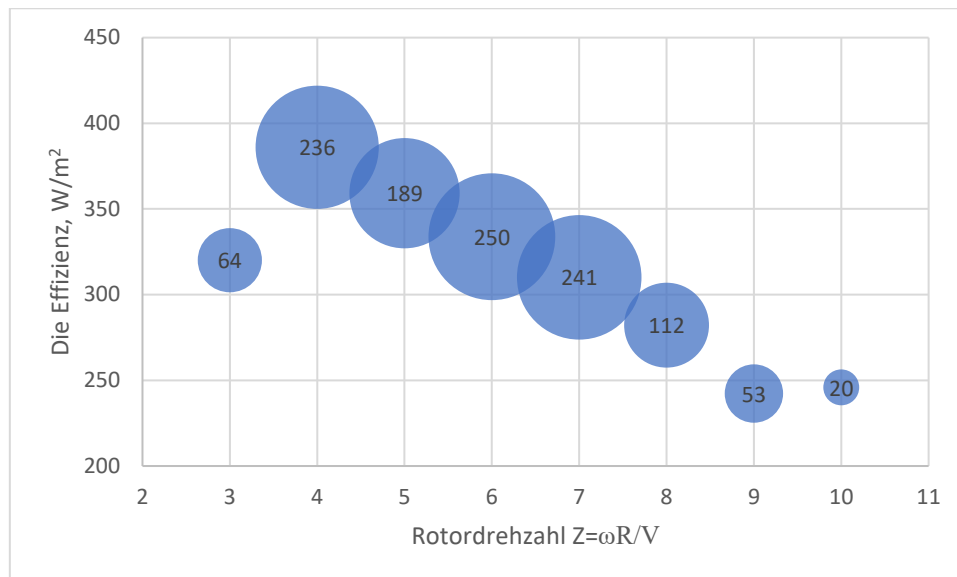
Makoviei Oksana

Universitätslehrerin an der Nationalen Mykola Schukowskyj- Universität für Luft
und Raumfahrt
Die Ukraine

In den letzten Jahren wurde die Windenergie zunehmend genutzt, um sie in Strom umzuwandeln. Es werden Windturbinen mit großer Kapazität gebaut. Gleichzeitig machen die zunehmende Leistung und Größe der Windturbinen ihre Konstruktion und Herstellung technologisch komplex. Die weitere Steigerung der Produktionskapazität erfordert neue Konzepte für die Entwurfsgestaltung. Das hohe technische Niveau der Konstruktion spiegelt sich vor allem in der Effizienz der Energieumwandlung wider. In diesem Artikel geht es um die Vorauswahl der Schlüsselparameter einer Hochleistungsschaufel (über 8 MW), wie Geschwindigkeit und Anordnung der aerodynamischen Profile über die Länge der Blätter.

Die größte Aufmerksamkeit in der einheimischen Literatur für die Konstruktion von Windturbinenblättern wurde von E.M. Fateyev gewidmet. In seinem Werk "Windmotoren und Windturbinen" werden Arbeitsmethoden für die Modellierung der aerodynamischen Eigenschaften von Rotorblättern und das Eppler-Profil als Arbeitsmethode vorgeschlagen. Diese Methode hat eine Reihe von Vorteilen, da sie mit den zugrunde liegenden Theorien der realen Windkraftanlage Sabinin übereinstimmt. Allerdings ist es auch nicht ohne Nachteile: Der wichtigste ist die Verwendung für ein veraltetes Profil mit geringer aerodynamischer Qualität.

Die heute am weitesten verbreiteten Windturbinenmodelle, wie die Enercon E-126, haben einen Flächenwirkungsgrad von 600 kW/m². Diese Effizienz wird hauptsächlich durch die Wahl der optimalen aerodynamischen Parameter der Blätter erreicht. Dazu gehören vor allem die Geschwindigkeit und die Positionierung der Profile. Die Analyse statistischer Daten auf der Grundlage von 2.600 Windturbinenmodellen, die im Internet verfügbar sind (en.wind-turbine-models.com), führt zu folgenden Ergebnissen für die Verteilung der Geschwindigkeit über die Leistung und die Effizienz:

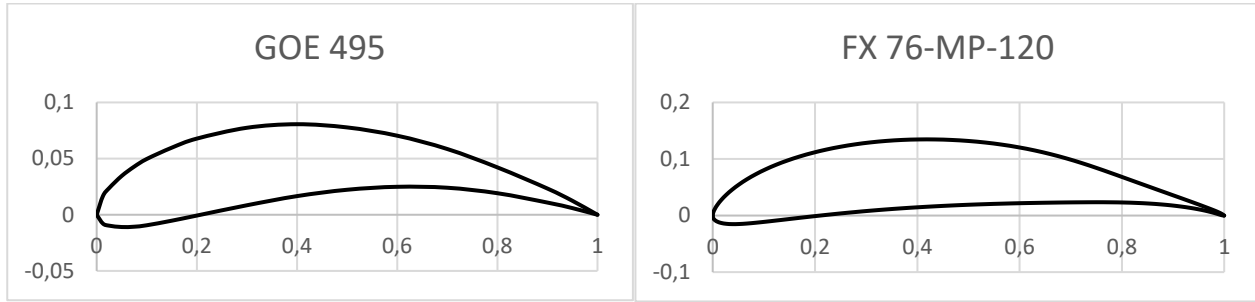

Aus dem obigen Diagramm ist ersichtlich, dass bei einem schnellen Geschwindigkeitsbereich von 3,5 bis 4,5 die Windenergieanlagen die höchste Leistung von durchschnittlich bis zu 370 kW/m² erreichen. Allerdings wurde nicht die größte Anzahl von Modellen mit diesen Merkmalen entworfen: nur 236. Am weitesten verbreitet sind Windturbinenmodelle mit 5,5 bis 7,5 Drehzahlen und einer durchschnittlichen Leistung pro 1 m² von 300 bis 340 kW/m². Als Ergebnis einer statistischen Analyse der Leistung von etwa 2.600 Windturbinenmodellen wird empfohlen, Blätter mit einer Anblasgeschwindigkeit von 3,5 bis 4,5 kW/m²

Neben der Wahl der Nenndrehzahl des Rotors ist bei der Entwicklung von Windkraftanlagen auch die Wahl des Arbeitsprofils wichtig. Es ist die Form des aerodynamischen Profils der Blätter, die für mehr Auftrieb und damit eine bessere Umwandlungseffizienz sorgen kann. Allerdings müssen auch die elastischen Verformungseigenschaften des Blattes berücksichtigt werden. Die Blätter müssen stark genug sein, um nicht unter der aerodynamischen Kraft, die sie erzeugen, zusammenzubrechen. Das durch die Auftriebskraft erzeugte Biegemoment nimmt zu, wenn sich das Profil dem Wurzelbereich des Blattes nähert. Der wichtigste Parameter für die Festigkeit des Blattes ist seine maximale Dicke. Zwischen den beiden am weitesten entfernten Punkten der Profilkontur befindet sich das Hauptkraftelement, der Holm, der das Biegemoment aufnimmt. Daher sollte die optimale Dicke des aerodynamischen Arbeitsprofils von Windmaschinenblättern nicht weniger als 5-7% betragen. In Abschnitten, die sich näher an der Blattwurzel befinden, sollte er aufgrund des hohen Biegemoments 10 bis 15 % betragen. Gleichzeitig sind Profile von schlechter aerodynamischer Qualität inakzeptabel. Die modernsten Profiltypen haben eine aerodynamische Qualität von 150-200.

Nach der Analyse von mehr als 1600 aerodynamischen Profilen in der Datenbank (airfoiltools.com) wird die folgende Kombination und Anordnung von Profilen vorgeschlagen: GOE 495 mit einer Dicke von 6,9 % mit einer aerodynamischen Qualität von 159, FX 76-MP-120 mit einer Dicke von 12 % und einer aerodynamischen Qualität 192 als Basisprofil von 40 bis 70 %, Eppler 1098 mit einer Dicke von 19 %

von 20 bis 40 % aerodynamischer Qualität 152. Von 0 bis 20 % der Blattlänge erfolgt der Übergang zu einer abgerundeten Form.

Nach Auswahl der Nenndrehzahl und der Betriebsprofile der zu entwerfenden Windkraftanlage wird der Strombremswert bestimmt. Zu diesem Zweck ist die von E. M. Fateyev vorgeschlagene von E.M. Fateev Methodik immer noch aktuell. In ihr werden die wichtigsten Arten von aerodynamischen Verlusten besorgt. Mit dem Kenntnis des erwarteten Strombremswerts können Umwandlungswirkungsgrad C_p und der Rotordurchmesser definiert werden. Die erste Beziehungsgleichung definiert die Abhängigkeit zwischen Blatttiefengrößen, Strömungsbremmung und aerodynamischen Eigenschaften des gewählten Profils:

$$ibC_y = 8\pi r \frac{e}{(1+e)(1-e)} \cdot \frac{1}{(z_u + \mu)\sqrt{1+z_u^2}}$$

Der Nachteil der von E. M. Fateyev vorgeschlagenen Methode besteht darin, dass die Berechnung die Sehnen des Rotorblatts in verschiedenen Abschnitten und die Leistung der Windturbine ergibt, für die der Ausdruck wie folgt definiert ist:

$$T = 4e \frac{1-e}{1+e} \left[\left(1 - \frac{r_0^2}{R^2} \right) - 2\mu \left(\frac{z_u}{3} + \frac{1 - \frac{r_0}{R}}{z_u} - \frac{1 - \frac{r_0^2}{R^2}}{2} \right) \right] \pi R^2 \rho \frac{V^3}{2}$$

Die Leistung der Windturbine darf jedoch nicht das Ergebnis der Entwicklung sein, sondern wird als Input für die Berechnung angegeben. Mit dem umgekehrten Ansatz ist es möglich, einen Ausdruck für die Leistung zu erhalten, der von den Dimensionsparametern der Blätter und den aerodynamischen Eigenschaften ihrer Profile abhängt. Im Allgemeinen kann die auf dem Rotor erzeugte Leistung wie folgt dargestellt werden:

$$T = i\omega \int_{R_0}^R dM; \quad T = i\omega R^2 \int_{r_0}^1 \bar{r} \cdot dQ$$

Dabei ist dQ die Querkraft senkrecht zur Drehachse des Rotors, die durch die Auftriebskraft und die Widerstandskraft eines Blattes entsteht:

$$dQ = Luft \cos \varphi - Drag \sin \varphi; \quad dQ = dS \frac{\rho}{2} [C_y \cos \varphi - C_x \sin \varphi] \cdot [V^2 + (\omega R)^2]$$

wobei S die Fläche des Blattsektors ist. Wenn $\Delta r = \text{const}$ ist, ist die Fläche ein Trapez, aber wenn $\Delta r \rightarrow 0$ ist, kann sie als dS dargestellt werden:

$$dS = bdr$$

Einführung des Begriffs der Spinnengeschwindigkeit als Verhältnis zwischen der Rotationsgeschwindigkeit am Blattende und der Windgeschwindigkeit:

$$Z = \frac{\omega R}{V}; \quad \bar{z} = Z\bar{r}; \quad [V^2 + (\omega R)^2] = V^2[1 + (\bar{r}Z)^2];$$

Die am Spalt dr erzeugte Querkraft kann also wie folgt dargestellt werden

$$dQ = bV^2 \frac{\rho}{2} C_y(\bar{r}) \sin \varphi \left[1 - \frac{1}{\mu(\bar{r}) \tan \varphi} \right] [1 + (\bar{r}Z)^2] dr$$

Die Leistung der gesamten Windkraftanlage:

$$T = \omega \frac{\rho}{2} V^2 R^2 \int_{r_0}^1 ib C_y(\bar{r}) \sin \varphi \left[1 - \frac{1}{\mu(\bar{r}) \tan \varphi} \right] [1 + (\bar{r}Z)^2] \bar{r} dr$$

Die Funktionen $C_y(r)$, $\mu(r)$ sowie $\sin \varphi$, $\tan \varphi$ lassen sich als Lagrange-Polynome darstellen, so dass die Sehne des Blattes b bestimmt werden kann.

Zusammenfassung. In absehbarer Zukunft ist mit einer weiteren Zunahme der Windenergieerzeugung zu rechnen. Die Herstellung und der Betrieb von Hochleistungs-Windkraftanlagen erfordern ein hohes Maß an Verbesserungen bei der Konstruktion der Rotorblätter von Windkraftanlagen. Vor allem ist es wichtig, die Leistung bestehender Windkraftanlagenmodelle zu analysieren. Die statistische Analyse der Stichprobe von 2.600 Modellen hat gezeigt, dass die höchste Leistung pro 1m^2 Rotorfläche bei einem Transmissionsgrad von 3,5-4,5 erreicht wird. Moderne Arbeitsblattprofile sollten nicht nur eine hohe aerodynamische Qualität von mindestens 150 besitzen, sondern auch dick genug sein, um unter der Einwirkung eines Biegemoments nicht zerstört oder verformt zu werden. Als Ergebnis der Analyse einer Basis von mehr als 1.600 Profilen wurden drei optimale Tragflächenprofile vorgeschlagen. Es wurden die derzeitigen Methoden für den Entwurf von Schaufeln, ihre Vor- und Nachteile sowie mögliche Verbesserungen untersucht. Die mathematische Modellierung und Analyse des elastisch verformten Zustands der Rotorblätter aus Polymer-Verbundwerkstoffen und der verschiedenen Betriebsmodi von Windkraftanlagen sind als zukünftige Aufgaben zu betrachten.

TESTING OF THE MICROPROCESSOR CONTROL SYSTEM OF BRIDGE CRANE MODELS WITH THE PURPOSE OF ELIMINATING LOAD FLUCTUATIONS AND PRECISE POSITIONING

Svirgun Volodymyr

PhD., Professor

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Svirgun Valentin

Post graduate student

State Biotechnological University

Antoshchenkov Roman

DSc., Professor

State Biotechnological University

In previous works [1–3], optimal control laws were studied based on the layout of the bridge crane (Fig. 1).

The purpose of the research was to prove the effectiveness of the microprocessor control system in solving the problem of accurate positioning of the load and elimination of its fluctuations after stopping the crane (cart).

Figure 1. Bridge crane layout

A programmable microcontroller, MKP-1, was used as the control body. A feature of transient processes for a specific layout is their speed (the acceleration time of the bridge is only 0.16s, and the speed of the cart is even less).

Therefore, there were difficulties in the implementation of optimal control laws due to the fact that the minimum discrete time of MKP-1 is 0.1s, which is quite rough and subsequently leads to residual vibrations of the load after stopping. Software managed to reduce this discrete time to 0.01s, but even that was not enough. A promising

direction for further improvement of control quality is the transition to a modern elemental base, and such an example is the popular Arduino UNO microcontroller.

It has a time discreteness of 0.001s, which allows to implement optimal control laws with high accuracy. But for our layout, where about 12 sensors are installed (on the basis of reed switches), it is desirable to use a more powerful version of the microcontroller, namely Arduino MEGA. It has 54 discrete I/Os, more than enough to cover our needs, 15 PWM outputs and 16 analog inputs.

It has many peripheral elements such as relay units, infrared remote controls, scoreboards, etc. This will make it possible to build a modern microprocessor control system for the layout of a bridge crane, and in the future, a full-scale crane, to provide a simple interface for the operation of this system by an operator who does not have special knowledge in the field of modern microelectronics. There is a prospect of further improvement of management quality.

The most interesting direction of further modernization of the control system is the transition from parametric discrete control to a system that constantly monitors the correct implementation of such important parameters as the change in the speed of the load suspension point during movement.

The presence of PWM outputs and analog inputs allows you to do this. It is also desirable to equip the model with additional sensors that will monitor the most important parameters of the model during movement and after stopping, for example, the deviation of the load from the vertical axis passing through the suspension point. Such an approach will make the control system more adaptable to real conditions and resistant to possible obstacles, such as misalignment of wheels, voltage fluctuations in the electrical network, etc.

Такі системи називаються мехатронними та набули широкого застосування у сучасному сільськогосподарському виробництві [4, 5].

References:

1. Свіргун В. П., Свіргун В. В., Молотова М. В., Мікуляк С. І. Макет мостового крану з керуванням від мікропроцесора. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXVII міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2019*, 15-17 травня 2019 р.: у 4 ч. Ч. І. / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків: НТУ «ХПІ». С. 146.

2. Свіргун В. П., Свіргун В. В. Дослідження оптимальних законів керування макетом крану при незначних за тривалістю перехідних процесах. *XVI-й Міжнародний форум молоді «Молодь і сільськогосподарська техніка у XXI сторіччі»*. Харків: ХНТУСГ. 2020. С. 14.

3. Свіргун В. П., Синиця В. О., Молотова М. В., Свіргун В. В., Мікуляк С. І. Точний розрахунок параметрів макету мостового крану. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Тези доповідей XXVIII міжнародної науково-практичної конференції*. Ч.І (28-30 жовтня 2020 р., Харків). Харків: НТУ «ХПІ». С. 154.

4. Антощенко Р. В. Динаміка та енергетика руху багатоелементних машинно-тракторних агрегатів: монографія. Харків: ХНТУСГ, 2017. 244 с.

5. Мехатронні системи автомобілів і тракторів: підручник / Р. В. Антощенко, О. В. Нанка, А. Т. Лебедєв, В. М. Антощенко, В. М. Кісь, І. В. Галич – Харків: ХНТУСГ, 2020 р. 219 с.

RESEARCH OF THE REGULAR THERMAL REGIME IN DIFFERENT LAYERS AT THE HEIGHT OF WATER IN CONDITIONS OF FREE CONVECTION

Tkachenko Stanislav

Dr. Sc. (Eng.),
Professor, Head of the Chair of Power Engineering,
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia

Vlasenko Olga

Researcher of the Department of Thermal Power Engineering,
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia

Abstract. The rate of cooling (heating) of experimental liquids is investigated separately for five thermocouples located at different heights of the experimental probe. The rate of cooling (heating) for water is studied.

An analysis of cooling (heating) processes during free convection of non-stationary heat exchange is carried out. This paper presents research carried out on an experimental stand, which consists of an external metal vessel containing the environment with a temperature of t_1 , an internal cylindrical metal vessel containing an experimental liquid medium with a temperature of t_2 . Accordingly, probes with five thermocouples are placed in hot and cold liquids to take temperature values at a fixed time.

Key words: cooling (heating) rate, regular thermal mode, thermocouple, excess temperature.

Introduction. Comprehensive measurement and determination of thermophysical properties (TPPs), such as bulk heat capacity, thermal conductivity and thermal conductivity α , are preferred in industry and scientific research. Because they make it possible to simultaneously determine the TFS for the material under the same parameters of pressure, temperature, humidity, heterogeneity and filling of the material, etc., compared to separate measurements of these properties. For complex measurements of TFC, conditions are used for the non-stationary — regular regime of the first and second kind, which have the general property — time independence of the ratio of the heat flux density q at any point of the body to the heat flux density on its surface q_n : $q/q_n = f(x, y, z)$ [1, 2].

The purpose of the work: to determine the cooling (heating) rate of water separately for each thermocouple located on the probe at a different height.

Research results. Research is carried out on an experimental stand in the system "environment I - body II", where "environment I" is water, and "body II" is the investigated liquid medium in a thin metal cylindrical shell under conditions of free convection.

The rate of cooling (heating) m [1, 3] is determined – $m = \frac{\ln\vartheta_1 - \ln\vartheta_2}{\tau_1 - \tau_2}$, де ϑ_1, ϑ_2 – excess local body temperatures at the initial τ_1 and final τ_2 time points, respectively, °C.

Heat carrier temperatures are measured at five points in the external volume V_1 , and at five points in the internal volume V_2 , evenly distributed along the heat exchange surface by resistance thermometers. Temperatures are recorded simultaneously at ten points [4].

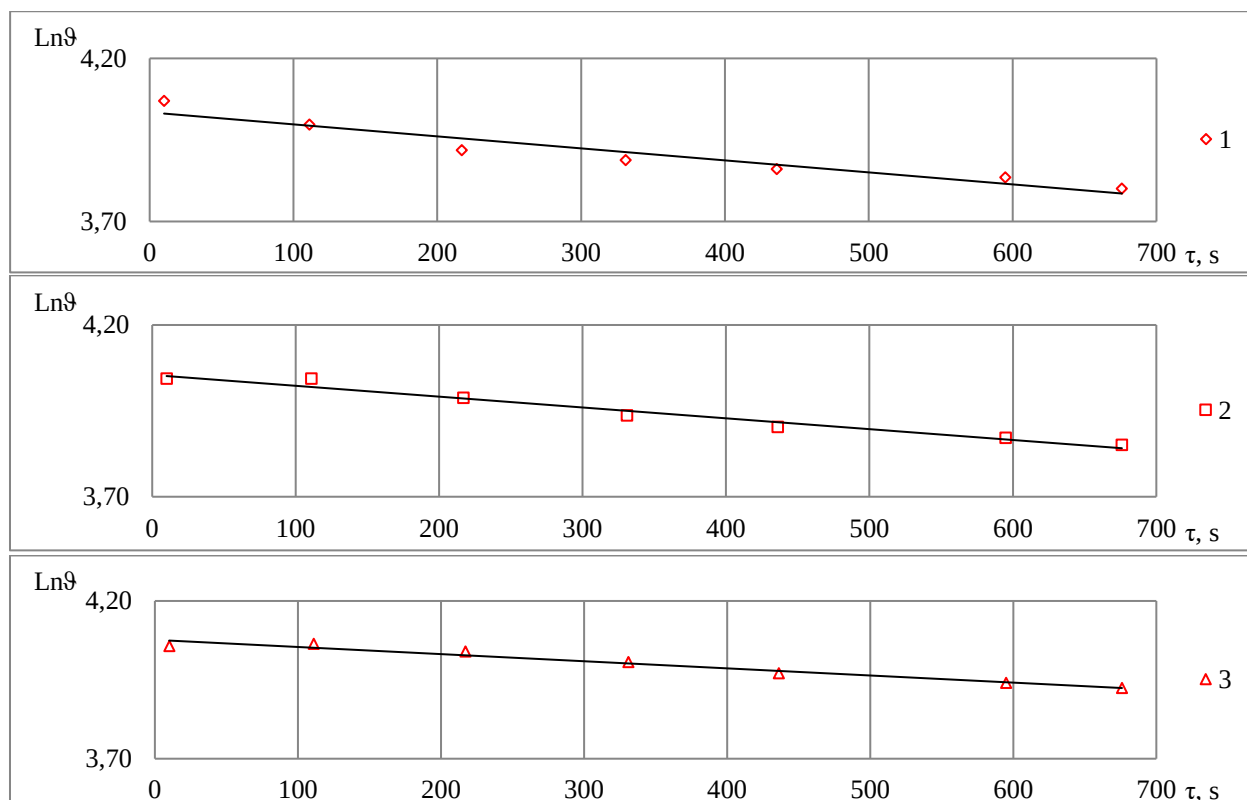
During the implementation of a regular thermal regime, the law of change of the average volume temperature over time takes a simple and universal form: the logarithm of the excess body temperature (fluid volume) changes over time according to a linear law [1]

$$\ln \vartheta = -m\tau + C. \quad (1)$$

The value m , 1/s, characterizes the intensity of cooling (heating) of the body (fluid volume) and is called the rate of cooling (heating).

Tables 1 - 2 show the experimental results for water during heating and cooling, under the conditions of the location of the thermocouple at a height of 3, 27, 44, 64, 90 mm. The curve represents the approximation of the experimental data of excess temperature in the form of a function $\ln\vartheta = m\tau + C$, where m is the rate of cooling (heating), C is the coefficient of the equation, R^2 is the coefficient of determination. The obtained curve has a linear character, which corresponds to a regular thermal regime.

The rate of cooling (heating) of water is determined. The research is conducted on an experimental stand, but an internal metal cylindrical vessel with a diameter of 0.05 m is taken. The results are presented in Fig. 1-2 and in the table. 1-2.

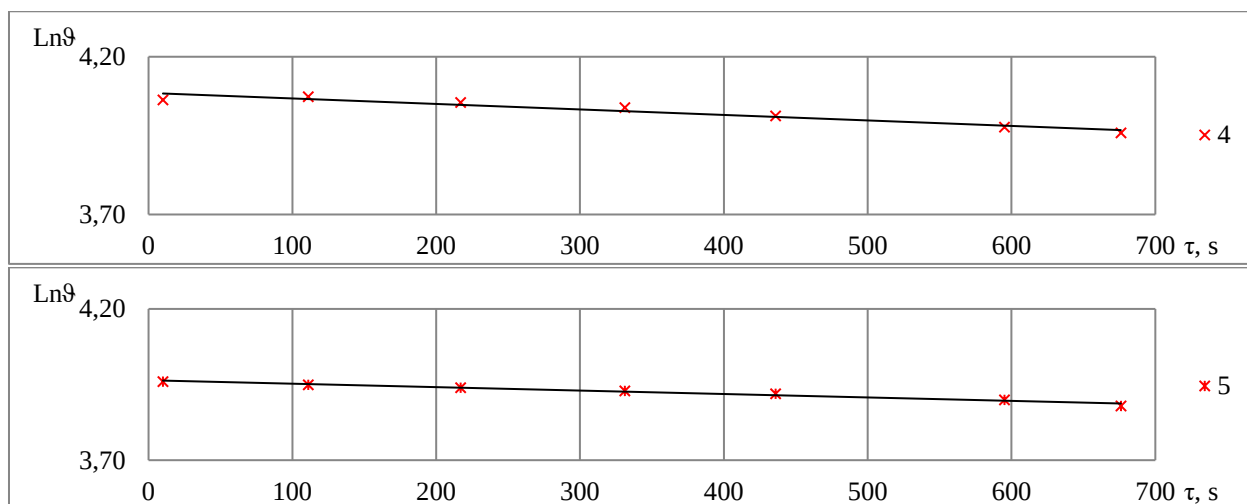
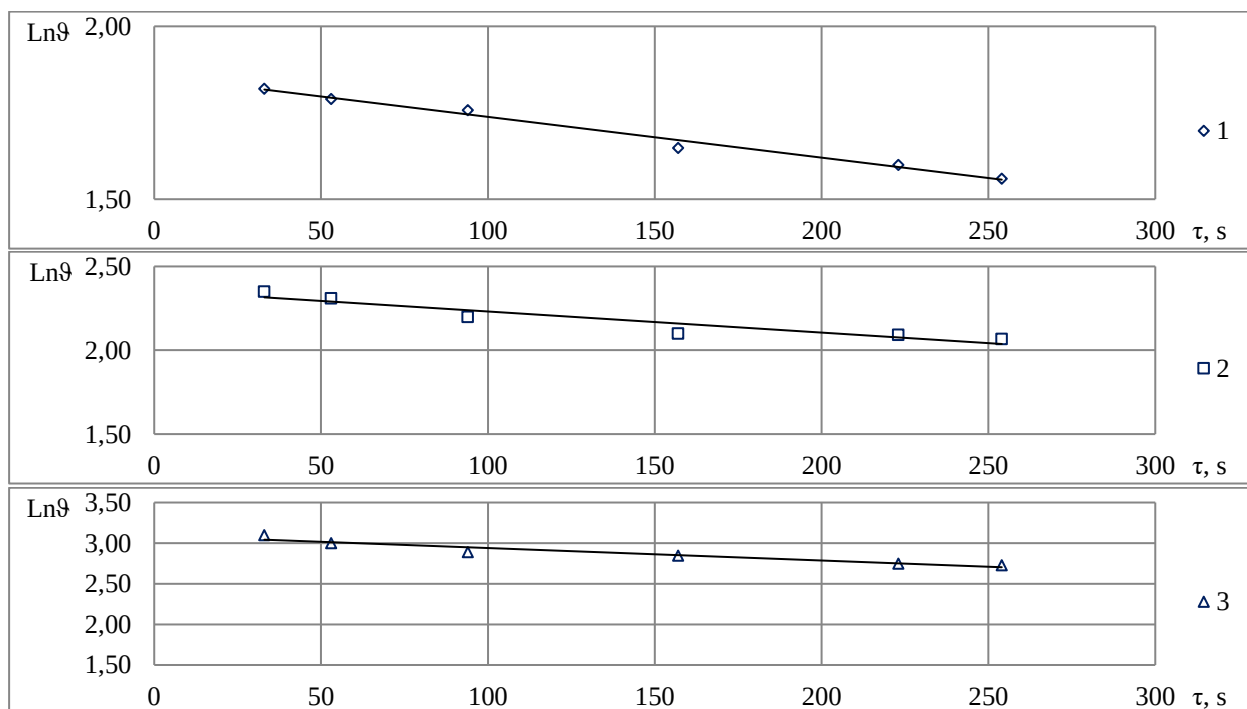

Fig. 1. Comparison of the value of excess temperature for each thermocouple with the average volume value when heating water. Location of thermocouples by height: 1 – 3mm, 2 – 27mm, 3 – 44mm, 4 – 64mm, 5 – 90mm.

Table 1 - Water heating

№	The height of the location of the thermocouple h, mm	Appearance function $\text{Ln}\theta = m \cdot \tau + C$	Coefficient of determination R^2
1	90	$y = -0,0004x + 4,0345$	$R^2 = 0,9214$
2	64	$y = -0,0003x + 4,0546$	$R^2 = 0,9692$
3	44	$y = -0,0002x + 4,0766$	$R^2 = 0,9647$
4	27	$y = -0,0002x + 4,0852$	$R^2 = 0,9358$
5	3	$y = -0,0001x + 3,9642$	$R^2 = 0,9741$

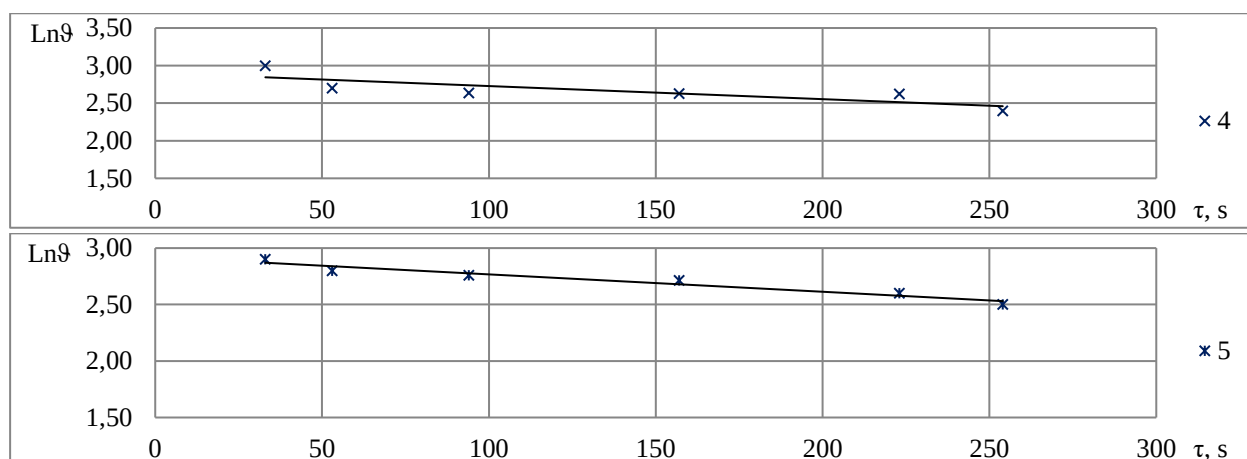

Fig. 2. Comparison of the excess temperature value for each thermocouple with the average volumetric value during water cooling. Location of thermocouples by height: 1 – 3mm, 2 – 27mm, 3 – 44mm, 4 – 64mm, 5 – 90mm.

Table 2 – Water cooling

№	The height of the location of the thermocouple h, mm	Appearance function $\text{Ln}\theta = m \cdot \tau + C$	Coefficient of determination R^2
1	90	$y = -0,0012x + 1,856$	$R^2 = 0,9873$
2	64	$y = -0,0013x + 2,3571$	$R^2 = 0,9341$
3	44	$y = -0,0015x + 3,0935$	$R^2 = 0,9281$
4	27	$y = -0,0017x + 2,9022$	$R^2 = 0,9291$
5	3	$y = -0,0015x + 2,9212$	$R^2 = 0,9480$

Under the conditions of water heating (Table 1), the rate of cooling (heating) varies within 0.0001-0.0004. The largest value of $m=0.0004$ is at a height of $h=90$ mm, and the smallest value of $m=0.0001$ is at $h=3$ mm. The coefficient of determination changes in the entire range of temperature measurement by height $R^2=0.9214$ -0.9741.

Under the conditions of water cooling (Table 2), the rate of cooling (heating) varies within 0.0002-0.0001, the largest value $m=0.0018$ at a height of $h=44$ mm, and the smallest $m=0.0002$ – $h=3$ mm. The coefficient of determination is $R^2=0.9114$ -0.9873.

Conclusions. After conducting an analysis of the distribution of excess temperature over time $\text{Ln}\theta=f(\tau)$ for water during cooling and heating, a linear rate of cooling (heating) $m=\text{const}$ was determined, which is characteristic of a regular thermal regime during cooling (heating) of a solid body and maintaining the constancy of the ambient temperature.

List of references

1. G. M. Kondratiev Regular thermal regime / G. M. Kondratiev. - M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo tekhniko - teoreticheskoy literatury, 1954. - 408 p.
2. Osypova, V. A. Experimental study of heat exchange processes / V. A. Osypova; ed. M. P. Vukalovich. - M-L: Energy, 1964.

3. Isachenko V. P. Heat transfer. Textbook for universities, ed. 3 - e, processing. and additional / V. P. Isachenko, V. A. Osypova, A. S. Sukomel. - M.: "Energy", 1975. - 488 p.
4. Tkachenko S.Y. New methods for determining the intensity of heat exchange in organic waste processing systems: monograph / S.Y. Tkachenko, N.V. Pishenina. – Vinnytsia: VNTU, 2017. – 148 p.

ВПЛИВ МЕТОДІВ ОБРОБКИ СИРОВИНИ НА УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СИРОКОПЧЕНИХ КОВБАС

Гребельник Оксана Петрівна

к. т. н., доцент кафедри харчових технологій
і технологій переробки продукції тваринництва
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Фрусевич Альона Миколаївна

магістр спеціальності «Харчові технології»
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Федорук Наталія Миколаївна

к. с.-г. н., доцент кафедри харчових технологій
і технологій переробки продукції тваринництва
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

М'ясопереробна галузь займає важливе місце у виробництві цінних і високопоживних продуктів. Щоб збільшувати виробництво та покращувати якість, розширювати асортимент в інтересах споживача при максимальній рентабельності виробництва основне завдання переробної галузі.

Тому розвиток харчової промисловості вимагає подальшої інтенсифікації усіх технологічних процесів, зниження витрат на основну та допоміжну сировину, паливо, енергію.

Харчова продукція відрізняється використанням сировини з різними технологічними методами обробки і органолептичними властивостями. Але основою технологічного процесу виготовлення всіх продуктів харчування є отримання стабільних емульсій, основним процесом якого є виробництво ковбасного фаршу. У залежності від використаної технології фарш формується в куттері, або міксері. При приготуванні фаршу дуже важливо дотримуватися порядку застосування компонентів фаршу.

Метою досліджень було вироблення сирокочених ковбас за стандартною технологією з використанням для дозрівання оригінальної культури.

Технологія використання високоякісної м'ясної сировини для виготовлення готових м'ясних виробів високої якості важливе значення має правильна обвалка туші. За таких технологічних прийомів обробки як розрубка туші, нарізання, подрібнення, збільшується відношення поверхні до об'єму. При цьому поверхня всієї сировини додатково бактеріально забруднюється, при цьому протікають фізичні та хімічні процеси, які сприяють зниженню якості готового продукту.

Тому важливим фактором для зручності, скорочення технологічного циклу переробки напівтуші худоби є забезпечення надходження в холодильну камеру відсортованих напівтуш певної категорії, віку, вгодованості. Температура зберігання замороженої сировини є одним із основних факторів які впливають на всі біохімічні процеси, що визначають їхню якість. Зниження температури зберігання сповільнює біохімічні реакції, перекристалізацію льоду та випаровування вологи, зміну гідрофільних властивостей м'язової тканини [2, 3].

Сировини для сирокочених ковбас вищого ґатунку на м'ясопереробному підприємстві підлягає тривалому маринуванню, копченню і подальшій сушці. Виробництво готових сирокочених ковбас відбувається за рахунок тривалої ферментації м'яса на всіх етапах виробництва цих ковбас. Що характеризується в подальшому щільною консистенцією, приємним ароматом і гострим солонуватим смак.

Для контролю виробництва та оцінки якості продукту заорганолептичними показниками була проведена дегустація ковбасних виробів. Відібрано зразки продукції для дегустації відповідно до вимог діючих нормативних документів. Показники оцінювалися в наступному порядку: зовнішній вигляд, колір нарізки, консистенція, запах, смак. Зовнішній вигляд ковбаси в розрізі важливий показник, що характеризує споживчу привабливість продукту. На зовнішній вигляд продукту впливають такі фактори, як порядок додавання компонентів фаршу, дотримання технологічного процесу всіх параметрів, а саме: температура, вологість, швидкість повітря і оптимальний час обробки, при якому розчинні в солі білки набухають при цьому стабілізується колір і формується смак.

Дослідження проводили з допомогою контрольної суміші, розрахованої на 200 кг основної сировини за різними рецептурами. При першому методі використовували традиційну рецептуру ДСТУ, у другому - в м'ясний фарш додавали гірчичний порошок, оброблений ферментативно, що сприяє зниженню волого утримуючій здатності і поліпшення органолептичних властивостей виробу. Перевага згідно ваги готової продукції склало 1,6 кг в порівнянні з ковбасами за традиційною технологією. Така перевага в масі готового продукту пояснюється тим, що при другому способі в фарш додавали гірчичний порошок, що збільшує вологість продукту. Вихід готової продукції характеризується відношенням маси отриманих ковбасних виробів до маси основної сировини. Це один із основних показників, що характеризує рентабельність виробництва тканини [1].

Після проведення досліджень було виявлено, що за використання другого методу виготовлення сирокочених ковбас є характерним кращий зовнішній вигляд. Ці вироби не мали пористості в розрізі, фарш був рівномірно перемішаний, шматочки шпику були розподілені рівномірно, колір на розрізі був червоним без плям. Найвищий бал за кольором ковбас був відмічений при другому способі $7,3 \pm 0,06$ балів. Перевага продукції, виготовленої за першим способом, склало 0,8 балів.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що виробництво сирокочених

ковбас з додаванням гірчиного порошку позитивно впливає на колір ковбас. Що в свою чергу характеризує споживчу привабливість продукту. За цими показниками кращі ковбаси виявилися при другому способі виробництва. Їх середні бали за запахом і смаком склали $8,2 \pm 0,7$ і $7,2 \pm 0,13$ балів відповідно.

Список літератури

1. ДСТУ ISO 1442:2005 М'ясо та м'ясні продукти. Метод визначення вмісту вологи.
2. Єресько Г.О. Вплив харчових добавок на розвиток молочнокислої мікрофлори при виробництві сиров'ялених ковбас / Г.О. Єресько, В.Ю. Лизова, О.М. Старчевой // Вісник аграрної науки. – 2015. – № 9. – С. 55- 58.
3. Король Ц.О. Вплив бактеріальних препаратів на властивості ковбас / Ц.О. Король, С.Г. Даниленко, Я.Ф. Жукова // Вісник аграрної науки. – 2019. – № 3. – С. 56-58.

PROBABILISTIC MODEL OF SUBSYSTEM FOR DIAGNOSTICS OF THE RELIABILITY OF PIPELINE SYSTEMS

Литвинов Анатолій Леонідович

доктор технічних. наук, професор, професор кафедри комп'ютерних наук та
інформаційних технологій
Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Гавриленко Ірина Олександрівна

старший викладач кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

1. Introduction

For all actors involved in the pipeline system, the problem of reliability is controversial. Thus, producers and consumers of the target product, on the one hand, want the pipeline system to be reliable, and on the other - that transport services are cheap. Operators, on the one hand, seek to ensure the reliability of the system in the future at the appropriate level, and on the other – to allocate as little financial, material and labor resources to achieve and maintain this level [1].

Conflict resolution can only be achieved by finding a compromise value of current reliability that would satisfy all subjects of the system equally. The compromise value must not be lower than the minimum value stipulated by all parties in bilateral contractual obligations [2]. However, the deviation from the minimum allowable value in the direction of increase should be insignificant, because the increase in reliability for existing systems, even at one hundredth of a percent, is associated with high resource costs. Therefore, among the reliability indicators we can distinguish two main ones that affect the functioning of the pipeline system and which we call functional reliability [3]:

- maintainability, which determines the property of the system to continuously transport the target product to consumers during repair and maintenance work in order to restore the technical reliability of the structural elements of the system, which is lost by them during prolonged operation due to wear or aging [4];
- the probability of uninterrupted supply of the target product to a particular consumer or group of consumers over a certain period of time, which determines the objective possibility of the system to meet its purpose [5]. Increasing the functional reliability of pipeline systems is one of the most important tasks facing operators and in solving which all subjects of the transportation system are interested.

The reliability of pipeline systems is set at the design stage and is maintained at the stage of construction and commissioning. But over time, the reliability of individual elements of structures decreases, which leads to the need for operational diagnostics of the reliability of pipeline systems in order to make appropriate management decisions and measures to maintain reliability at a given level .

This can be implemented by developing a pipeline systems reliability diagnostic subsystem. It is part of the automated control system of the pipeline systems. In this subsystem, data on the state of individual elements of the pipeline systems is collected and functional reliability is calculated, using the appropriate methods and models.

Analysis of recent investigations has revealed that existing methods of calculating the reliability of pipeline networks cover the calculation of indicators that characterize their technical condition.

The purpose of the paper is to develop a probabilistic model of subsystem for diagnostics of the reliability of pipeline systems.

The following tasks were solved in the furtherance of this purpose:

- formulation of mathematical models for assessing the functional reliability of pipeline systems and taking them into account when designing automated process control systems;
- formulation of queuing models that minimize the operating costs of maintaining pipeline systems.

2. Probabilistic model of subsystem for diagnostics of the reliability of pipeline systems

In the general case, the automated system of reliability diagnostics (ASDR) should be a subsystem of the automated process control system of the whole pipeline system [6]. The main purpose of creating ASDR is:

- monitoring and forecasting the technical condition of the pipeline as a whole and its elements;
- monitoring of the resource of the pipeline and tank farms;
- planning and control of current, medium and capital repairs.

The actual basis for the implementation of ASDR is the executive documentation; factory catalogs and technical passports of the equipment; retrospective statistical material; experience in operating the existing pipeline; information coming from control sensors installed at critical points of the pipeline network.

ASDR is designed to provide a single information space for timely and coordinated support for management decisions in the workplaces of technicians and repair personnel of structural units of the pipeline system.

Since the automated process control system pipeline system is generally a multi-level system, the functional structure of ASDR is considered as a system to support management decisions at each level of management.

It includes the implementation of a sequence of the following steps: data entry; data analysis; data processing; development and selection of optimal plans; performance control.

The main purpose of the reliability diagnostics subsystem of pipeline system is to provide a single information space to support the adoption of managerial decisions by technical specialists in the workplace, as well as timely and coordinated actions of repair personnel of the structural units of the pipeline system.

Factory catalogs and technical passports of equipment, executive documentation, operating experience of the existing pipeline, retrospective statistical material, information coming from control sensors installed at critical points of the pipeline

network are the actual basis for the development of the reliability diagnostics subsystem of pipeline system. The main goal of creating of the reliability diagnostic subsystem of pipeline system is:

- planning and control of execution of current, medium and major repairs;
- monitoring and forecasting of the technical condition of the pipeline and its individual elements;
- monitoring of pipeline resource and reservoir parks.

The basis for the development of the functional reliability diagnostics subsystem is the division of the pipeline system into emergency repair zones and the replacement of the structure with the macrostructure of emergency repair zones (ERZ), which completely inherits the functional reliability of the system. Such a division of the pipeline system is gradually reflected in the analytical method for calculating the functional reliability of the system. According to it, seven consecutive stages must be carried out to obtain a mathematical model of the functional reliability of the pipeline network [7].

1. Formation of a mathematical model of a pipeline transport network with a complex topological structure in the form of a weighted graph.
2. Dividing the initial weighted graph of the pipeline network into subgraphs (macroelements), each of which corresponds to one ERZ.
3. Calculation of technical reliability of ERZ as an independent macroelement in the operation of pipeline system.
4. Converting the initial weighted graph of a large-dimension network to a weighted macrograph ERZ of small-dimension (replacing the micrograph of each ERZ with a single vertex).
5. Construction of a simplified ERZ macrograph in relation to a specific consumer of the pipeline network.
6. Construction of a calculation model of the functional reliability of the pipeline network for a specific consumer.
7. Formation of a mathematical model of functional reliability of the network relative to a particular consumer using the classical methods of the theory of reliability of technical systems and direct calculation of functional reliability.

A mathematical model is formed for each consumer O_i of the pipeline system, where $i=1,2,...,K$ and K is the total number of consumers. If several consumers receive the target product from only one zone, then the corresponding mathematical models of functional reliability coincide.

The following initial data are used to form a mathematical model of functional reliability in relation to the consumer O_i :

- calculation model of functional reliability in relation to the consumer O_i ;
- weight function p at the vertices of the ERZ graph, which determines the technical reliability of each ERZ network;
- weight function p_a on the edges of the graph ERZ, which determines the technical reliability of the shut-off valves of the network.

If the calculated model of functional reliability for an arbitrary consumer O_i consists only of series-connected and parallel-connected elements (no bridge connections), then the process of forming a mathematical model corresponds to the algorithm shown in the Fig. 1.

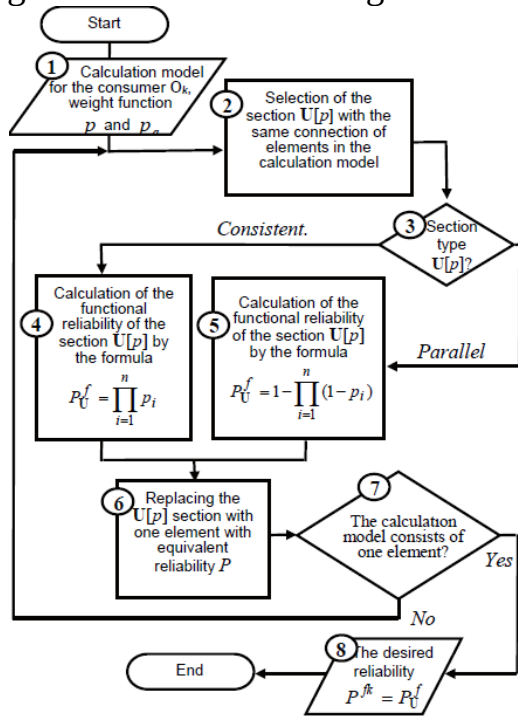

Fig. 1 Scheme of the algorithm for building a mathematical model of functional reliability of the network in relation to a particular consumer

As follows from the algorithm, the formation of a mathematical model of the functional reliability of the network in relation to the consumer O_i is a cyclical process of replacement in the calculation model of sections $U[p]$ with the same connection of elements by one element with equivalent reliability.

Equivalent reliability is calculated by the formula $P_U^f = \prod_{i=1}^f p_i$ (in the case of series connection of elements) or by the formula $P_U^f = 1 - \prod_{i=1}^f (1 - p_i)$ (in the case of parallel connection of elements). Here f is the number of elements in the same type of fragment; p_i – the probability of trouble-free operation of the

element of the pipeline network corresponding to the i -th element of the fragment. The value p_i is selected according to the weight functions P and P_a of the ERZ graph.

The cyclic replacement process continues until the computational model consists of only one element. The calculated formula P_U^n for the reliability of this element will be the desired

mathematical model of the functional reliability of the network in relation to the k -th consumer of the system:

$$P_i^f = P_U^f, i = 1, 2, \dots, K. \quad (1)$$

The value P_i^n indicates the probability that the pipeline network provides the target product from the source to the k -th consumer of the system for a certain period of time (usually one year).

Under this example, the initial data are as follows:

- calculation models of functional reliability, which are determined in the previous stages;
- weight function p on the vertices of the ERZ graph;
- weight function p_a on the edges of the ERZ graph.

The work of the algorithm for constructing mathematical models in the example gives the following results (generated mathematical models):

- relating the first consumer O_1 :

$$P_1^f = p_{a1} p_{a2} \times \left[1 - \left(1 - p_1 p_{a3} p_3 p_{a5} p_5 p_{a7} p_7 p_{a9} p_9 p_{a16} p_{a11} p_{a19} p_{a13} \times \right. \right. \\ \left. \left. \times p_9 p_{a18} p_{12} p_7 p_{a15} \times (1 - p_2 p_{a4} p_4 p_{a8} p_{a7} p_6 p_{a4}) \right) \right] p_{a10} \quad (2)$$

– relating the second consumer O_2 :

$$P_2^f = p_{a1}p_{a2} \times [1 - (1 - (1 - p_1p_{a3}p_3p_{a5}p_6) \times (1 - p_2p_{a4}p_4p_{a8}p_{a7}))] \quad (3)$$

– relating the third consumer O_3 :

$$P_3^f = p_{a1}p_{a2} \times \left[1 - \left(\left(1 - p_1p_{a3}p_3p_{a5}p_{a6}p_5p_{a7}p_{a11}p_{10}p_{a19}p_{a9}p_8p_{a16} \right) \times \left(1 - p_2p_{a4}p_4p_{a7}p_{a8}p_6p_{a14}p_{a10}p_7p_{a15}p_{a12}p_9p_{a18} \right) \right) \right] p_{a13} \quad (4)$$

– relating the fourth consumer O_4 :

$$P_4^f = p_{a1}p_{a2} \times \left[1 - \left(\left(1 - p_1p_{a3}p_3p_{a5}p_5p_{a7}p_{a9}p_8p_{a16}p_{a11} \times \left(1 - p_2p_{a4}p_4p_{a8}p_{a7}p_6p_{a10}p_7p_{a15}p_{a12} \times \left(p_9p_{a18}p_{13}p_{10}p_{a19}p_{a11}p_8p_{a16} \right) \right) \right) \right) \right] p_{a9} \quad (5)$$

where $p_{a1}, p_{a2}, \dots, p_{a19}$ – the value of the weight function p_a ; $p_1, p_2, \dots, p_{10}$ – the value of the weight function p .

Calculations of functional reliability by mathematical models (2) – (5) in the example give the following values: $p_1^f = 0,9351$; $p_2^f = 0,9757$; $p_3^f = 0,9232$; $p_4^f = 0,9316$.

For the successful operation of the pipeline system reliability diagnostics subsystem, operational monitoring of the pipeline system condition, preventive and repair work, timely detection of critical areas and emergency areas are required. These works are carried out by emergency teams. In this regard, the task of calculating their optimal number arises. Since applications for repair work come in random moments of time, it is necessary to involve mathematical methods of queuing theory to perform the task of calculating the optimal number of repair crews.

From the database "Prehistory" it is possible to estimate the intensity of receipt of requests for call to repair crews λ and the average time of elimination of another accident τ . Let the number of repair crews n . Then the process of eliminating emergency situations on the pipeline system can be described by a multi-line queuing system. The total flow of service requests for repair requests at the entrance of a specialized organization is formed as a superposition of many service flows from emergency areas.

Therefore, according to the queuing theory it is Poisson (simpler), in which the probability that during the τ time will arrive exactly k requests is described by Poisson's formula $P_k(\tau) = \frac{(\lambda\tau)^k}{k!} e^{-\lambda\tau}$ and the distribution of time between the arrival of neighboring applications is exponential with the distribution function $A(t) = 1 - \exp(-\lambda t)$. The distribution of the time of liquidation of pipeline accidents can also be chosen exponential with the distribution function $B(t) = 1 - \exp(-\mu t)$, where $\mu = 1/\tau$ is the intensity of service requests. With the exponential distribution law, the whole system will rely on the most difficult mode of operation.

That is, we obtained the so-called Markov multilinear queuing system, the study of which was conducted in [8]. If we denote the workload of one team by $\rho = \lambda / \mu$, then its main characteristics of the developed model are as follows:

- the probability that all crews are free:

$$p_0 = \left[1 + \sum_{i=1}^{n-1} \frac{\rho^i}{i!} + \frac{\rho^n}{(n-1)!(n-\rho)} \right]^{-1}, \quad \frac{\rho}{n} < 1, \quad (6)$$

- the probability that all crews are busy and there are no queues for service:

$$p_n = \frac{\rho^n}{n!} \cdot \left[1 + \sum_{i=1}^{n-1} \frac{\rho^i}{i!} + \frac{\rho^n}{(n-1)!(n-\rho)} \right]^{-1}, \quad \frac{\rho}{n} < 1 \quad (7)$$

- the average waiting time the start of service:

$$T_q = \frac{p_n}{\mu n(1 - \rho/n)}, \quad \frac{\rho}{n} < 1. \quad (8)$$

Accordingly, the load factor of teams to service requests (as a percentage) can be represented as:

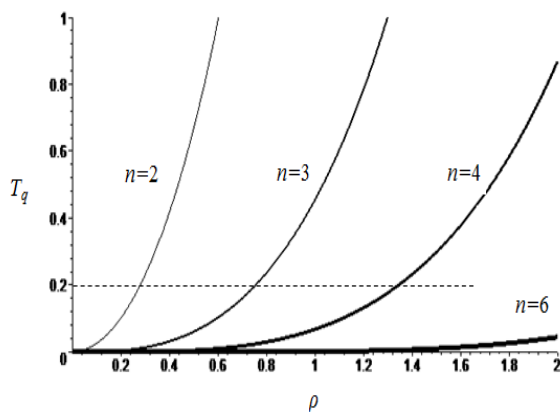
$$k_z = \left(1 - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n-1} \frac{n-i}{i!} \rho^i p_0 \right) \cdot 100\%. \quad (9)$$

Having the basic indicators of system, it is possible to carry out tasks concerning optimum service of requests for a call of repair crews.

From the standpoint of a specialized organization that serves pipeline system, you need to minimize costs, while adhering to certain restrictions, namely: the deviation of the actual time of repair from the normative should not exceed the value, and all requests to eliminate accidents must be fulfilled. This means that the organization has a certain margin of capacity to service emergency calls.

Minimize costs within the developed model can be solely due to the number of teams $n_{\min}$, aiming at their maximum loading. So, we got the mathematical programming problem, which is: to find $n_{\min}$, which maximizes the function k_z when the constraints $T_q < T_{kr}$ and $\frac{\lambda}{n\mu} < 1$ are met.

The problem can be formulated differently: to find $n_{\min}$ which minimizes function T_q at performance of restrictions $k_z > k_{\min}$ and $\frac{\lambda}{n\mu} < 1$ where $k_{\min}$ is the minimum level of loading of crews on service of accidents on pipeline system. Both problems can be solved by numerical optimization methods.

Given the low accuracy of the approximation of distribution laws, the tasks can also be solved graphically. Fig. 2 shows graphs of the delay time of the beginning of repair (in hours) depending on the number of repair crews and the load per crew, with a normal repair time of 10 hours.

Fig. 2. Graphs of delay time of the beginning of repair

3. Results of research and their discussion

The obtained mathematical models can be used not only to calculate the specific value of the indicator of functional reliability, but also to analyze them in order to further improve the design of the network. Only the general appearance of the model can lead to conclusions about the feasibility of new changes in the structure of the network. Thus, all models (2) – (5) show a weak point in the design of the network associated with the latches a_1 and a_2 . If the failure of any section does not lead to the cessation of transportation of the target product to at least one consumer, the failure of

the latch or leads to a general cessation of transportation of the target product in the network. According to model (2), if the latch a_{10} fails, the transportation of the target product to the consumer C_1 (and only to him) becomes impossible. Similarly, models (4) and (5) indicate that failure of the latch a_{13} or a_9 , leads to the cessation of transportation of the target product accordingly to the consumer O_1 or O_4 .

Therefore, the analysis of only the type of models (2) – (5) leads to the conclusion that it is necessary to preserve the latches a_1 and a_2 , as well as the desired reservation of latches a_9 , a_{10} , and a_{13} . In the latter case, to correct the situation, it is enough to attach to each latch in series another, the same.

Список литературы

1. Snipas M., Radziukynas V., Valakevicius E.: Modeling reliability of power systems substations by using stochastic automata networks. Reliab. Eng. Syst. Saf. 157, pp. 13–22. (2017). <https://doi.org/10.1016/j.res.2016.08.006>
2. Alferidi A., Karki R.: Development of probabilistic reliability models of photovoltaic system topologies for system adequacy evaluation, Appl. Sci., vol. 7, no. 2, pp. 176, Feb. 2017. <https://doi.org/10.3390/app7020176>
3. M. I. Samoilenko, I. O. Gavrilenko, Functional Reliability of Pipeline Transportation Systems, Kharkiv, KHNUM named after O. M. Beketov, 184 p., 2009.
4. Amoatey, P. K., Bardossy, A., Steinmetz, H.: Inverse Optimization based Detection of Leaks from Simulated Pressure in Water Networks, Part 1: Analysis for a Single Leak. Journal of Water Management Modeling. (2018). <https://doi.org/10.14796/jwmm.c460>
5. Timashev, S., Bushinskaya, A.: Diagnostics and Reliability of Pipeline Systems Conclusion. In Diagnostics and Reliability of Pipeline Systems, vol. 30, pp. 407–407. (Topics in Safety Risk Reliability and Quality). Springer. (2016). <https://doi.org/10.1007/978-3-319-25307-7>
6. Xing-yu Peng, Dong-chiYao, Guang-chuanLiang, Jian-shengYu, ShaHe. Overall reliability analysis on oil/gas pipeline under typical third-party actions based on fragility theory. Journal of Natural Gas Science and Engineering, Volume 34, August 2016, pp. 993-1003.
7. Samoylenko N. I., Gavrilenko I. A., Senchuk T. S.: Creation of mathematical models for ordering graph edges of the pipeline distribution network, Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, Vol. 3, No. 4 (75), 2015, pp. 21–25. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2015.42811>.
8. Литвинов, А. Л. Теорія систем масового обслуговування : навч. посібник . – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 141 с.

СТАБІЛІЗАЦІЯ НВЧ ГЕНЕРАТОРА МЕТОДОМ ТЕРМОКОМПЕНСАЦІЇ

Ольховський Іван Петрович,

викладач Харківського фахового коледжу інформаційних технологій
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"

Останнім часом активно засвоюється НВЧ діапазон радіохвиль для потреб телекомунікацій. В зв'язку з цим до стабільності частоти генераторів цього діапазону пред'являються підвищені вимоги.

Стабілізацію частоти в НВЧ-області можна здійснити кількома методами: за допомогою багатократного множення частоти кварцованих низькочастотних генераторів, застосуванням систем автоматичного підстроювання (АПЧ, ФАПЧ), параметричною стабілізацією. Стабілізація по кварцовому резонатору та автоматичному підстроюванню пов'язана зі значною апаратною складністю, і не завжди досягаються потрібні результати. Це пов'язано з тим, що фільтруючі ланцюги мають постійні часу значно більші, ніж період вихідних електричних коливань, і тому не встигають реагувати за швидкими змінами частоти. До того, ж спектр хвилевідного резонатору, який використовується в подібних генераторах, має низьку добротність, яка значно погіршує спектр вихідного сигналу.

Високу добротність мають квазіоптичні резонансні системи (відкриті або квазіоптичні резонатори) [1]. Генератори, створені на основі таких резонаторів, мають просту конструкцію і високі спектральні характеристики. Досить повний огляд робіт [2] по створенню квазіоптичних резонансних систем міліметрового діапазону довжин хвиль свідчить про перспективність використання ідей квазіоптики в побудові стабільних за частотою генераторів.

Суттєвим недоліком квазіоптичних генераторів є значна залежність частоти генерації від температури, так як резонансна частота відкритого резонатора залежить від його геометричних розмірів. Позбутись цього недоліку можна або термостабілізацією резонатора [3], яка потребує значних енерговитрат, або термокомпенсацією.

В даній роботі пропонується автогенератор, стабілізований відкритим резонатором, пасивне (відбиваюче) дзеркало якого з'єднується з корпусом резонатора через термокомпенсуючу вставку, матеріал якої має коефіцієнт термічного розширення більший ніж коефіцієнт термічного розширення матеріалу корпусу (рис.1).

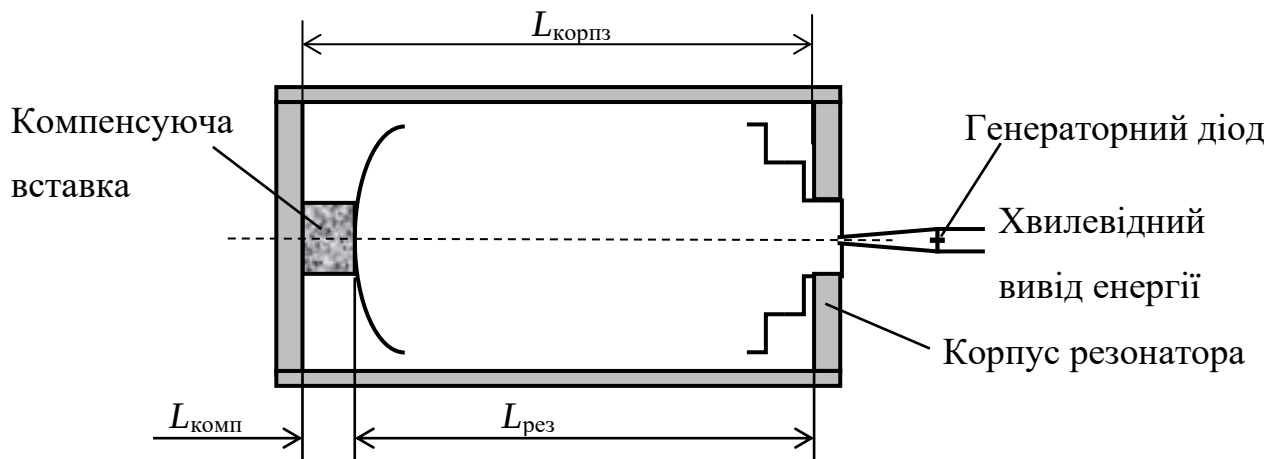

Рисунок 1 – Конструкція термокомпенсованого генератора

Зважаючи на те, що розширення довжини резонатора і термокомпенсуючої вставки дзеркала протилежні, можна добитися практично повної стабілізації відстані між активним (з генеруючим елементом) і пасивним дзеркалами. На відміну від інших конструкцій, де потрібна максимальна термоізоляція, в запропонованій конструкції навпаки потрібна максимальна теплопередача.

Єдине, що необхідно – це певне співвідношення між довжиною корпуса резонатора $L_{\text{корп}}$, його коефіцієнтом температурного розширення $k_{\text{т.корп}}$ з однієї сторони та товщиною матеріалу кріплення пасивного дзеркала (термокомпенсуюча вставка) $L_{\text{комп}}$ і його коефіцієнтом температурного розширення $k_{\text{т.комп}}$ з іншої а саме:

$$L_{\text{комп}} = L_{\text{корп}} \cdot \frac{k_{\text{т.корп}}}{k_{\text{т.комп}}}$$

Список літератури

1. Л.А. Вайнштейн. Открытые резонаторы и открытые волноводы, Советское радио, Москва, 475 (1966).
2. А.И. Фисун, О.И. Белоус. Зарубежная электроника. Успехи современной радиоэлектроники, 4, 41 (1999).
3. Ольховский, И. П. Твердотельный генератор КВЧ диапазона с повышенной долговременной стабильностью частоты / И. П. Ольховский, А. И. Фисун, А. М. Фурсов // Вестник НТУ «ХПИ», Серия: Новые решения в современных технологиях. – Харьков: НТУ «ХПИ». – 2019. – № 2. – С. 43-48. – doi:10.20998/2413-4295.2019.02.06.

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПОШКОДЖЕНЬ ІЗОЛЯЦІЇ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ ПІД ЧАС ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Попова Ірина Олексіївна,

кандидат технічних наук, доцент кафедри «Електротехніка і електромеханіка
імені професора В.В. Овчарова»,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра
Моторного

Чаусов Сергій Володимирович,

кандидат технічних наук, доцент кафедри «Електротехніка і електромеханіка
імені професора В.В. Овчарова»,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра
Моторного

Надійність електропостачання є визначальним фактором нормальної роботи електродвигунів технологічних ліній і виробництв в АПК. Безперебійне електропостачання споживачів електричної енергії агропромислових підприємств в більшій ступені залежить від надійності системи електропостачання в цілому і силових трансформаторів КТП 10/0,4 кВ зокрема. В агропромисловому комплексі щорічно з ладу виходять 8-10 % силових трансформаторів. Причинами такого стану є специфічні умови роботи силових трансформаторів споживчих підстанцій, до яких зокрема відносяться несиметричне навантаження фаз, сезонний графік навантаження, коливання температури навколишнього середовища, велика протяжність ліній електропередач та економічні умови в країні, у зв'язку з якими майже 70 % силового обладнання виробило свій ресурс. І хоча відсоток виходу з ладу силових трансформаторів споживчих трансформаторних підстанцій в агропромисловому комплексі залишається невеликий, однак вихід з ладу хоча б одного джерела електропостачання може спричинити значні економічні втрати за рахунок недовипуску продукції та послуг десятками об'єктів енергоспоживання [1].

Головними причинами виходу силових трансформаторів є короткі замикання в електричній мережі, перевантаження, атмосферні перенапруження, зниження якості трансформаторного масла під час експлуатації, погіршення умов охолодження, асиметрія струмів навантаження. Значну роль у забезпеченні надійності відіграє розташування трансформаторних підстанцій на великій відстані від центрів обслуговування, їх розпорошення на значних площах. Силкові трансформатори сільських споживчих підстанцій практично не обслуговуються регулярно, відсутня інформація про поточні режими їх роботи, несвоєчасно і в недостатніх об'ємах проводиться реконструкція підстанцій і мереж. При цьому слід враховувати, що значна частина силових

трансформаторів сільських споживчих підстанцій виробила свій ресурс – 25 років, а технічне переоснащення трансформаторів, в силу економічних умов, йде дуже повільно. В Мелітопольському районі Запорізької області за 2005 рік оновлено 1,2 % трансформаторів, 2006 рік -1,1 %, 2007 – 1,1 %.

Аналіз розподілу основних пошкоджень вузлів силових трансформаторів 63-250 кВА Мелітопольського району Запорізької області (2004-2007 рр.) у відсотковому відношенні демонструє такі показники: пошкодження високовольтних вводів - 21 %; пошкодження обмоток та ізоляції - 57 %; пошкодження або течі трансформаторного масла - 9 %, пошкодження магнітопроводів 4-5%. Найістотніші наслідки спостерігаються при таких дефектах, як: зниження електричної міцності масляного каналу високовольтних герметичних введень; зволоження, забруднення й зношування ізоляції обмоток. Зауважимо, що у роботі силових трансформаторів частка тих пошкоджень, що супроводжуються внутрішніми короткими замиканнями з пошкодженням обмоток трансформаторів, становить близько 50 % від загальної кількості від загальної кількості аварій після 10 років експлуатації, 60 % – після 20 років експлуатації і 61 % – після 25 років експлуатації [1]. В Україні зростає парк силових трансформаторів, що мають термін експлуатації більше ніж 30 років - частка такого устаткування становить 50 %, а в найближчі п'ять років збільшиться ще на 20 %.

До конструкційних дефектів окремих складових силових трансформаторів можна віднести дефекти ізоляції провідників, недосконалість технологій виготовлення обмоток і недосконалість виготовлення магнітопроводу. Впливати на конструкційну надійність споживач не в змозі, залишається лише підвищувати експлуатаційну складову [2].

Надійність силового трансформатора в значній мірі визначається надійністю його обмоток, яка, в свою чергу, залежить від стану ізоляції провідникового матеріалу. Силкові трансформатори містять в собі визначені дефекти виготовлення на виробництві. Початкові дефекти технологічного походження під дією експлуатаційних впливів отримують подальший розвиток. Однак в силових трансформаторах вони не є визначальними у розвитку процесів і пошкодження ізоляції. Визначальне роль відіграють природні процеси її старіння під впливом експлуатаційних факторів. Тепловий знос ізоляції є визначальним у загальному її зносі, що викликає як локальні дефекти ізоляції витків обмотки, так і повні виткові замикання і відмову силового трансформатора. Робота присвячена аналізу причин пошкодження обмоток, магнітопроводу силових трансформаторів сільських підстанцій.

Під час експлуатації силкові трансформатори піддаються різноманітним експлуатаційним впливам.

Температура навколишнього середовища та сонячна радіація є найбільш розповсюдженими факторами, що впливають на силкові трансформатори. Температура повітря має значні коливання як продовж доби, так і на протязі сезонної зміни. Підвищення температури оточуючого середовища

безпосередньо викликає перегрів ізоляції, інтенсивний знос та руйнування її, виткові і між фазні замикання, відмову силового трансформатора (рисунок 1).

Рисунок 1 – Блок-схема пошкоджень елементів конструкції силових трансформаторів

Вологість навколишнього середовища впливає на ізоляційні властивості трансформаторного масла, зволоженню масла, накопиченню у маслі кисню, старінню трансформаторного масла, накопиченню осаду на активних частинах трансформатора, зниженню механічної міцності ізоляції і, найголовніше, зносу ізоляції. Також в процесі експлуатації трансформаторів в маслі накопичуються інші гази, що можуть характеризувати певні види дефектів у трансформаторі:

водень H_2 , ацетилен C_2H_2 , етан C_2H_6 , метан CH_4 , етилен C_2H_4 , окис CO і двоокис CO_2 вуглецю.

Водень характеризує дефекти електричного характеру (часткові, іскрові і дугові розряди в маслі); ацетилен – перегрів активних елементів; етан – термічний нагрів масла і твердої ізоляції обмоток у діапазоні температур до $300^\circ C$; етилен – високотемпературний нагрів масла й твердої ізоляції обмоток вище $300^\circ C$; окис і двоокис вуглецю – перегрів і розряди у твердій ізоляції обмоток [3].

Наступним експлуатаційним впливом є перевантаження трансформаторів. Графік навантаження силових трансформаторів має залежність від багатьох факторів – сезонності роботи, кількості і виду споживачів та ін. Перевантаження силових трансформаторів може також бути пов'язані з недосконалістю проектування електричних мереж, відсутністю засобів автоматизації і контролю за навантаженням робочих машин і механізмів, як найбільш потужних споживачів електроенергії.

Небезпечними експлуатаційними впливами на ізоляцію силового трансформатора є пускові струми потужних електродвигунів в умовах співвимірної їх потужності, короткі замикання і комутаційні перенапруги в розподільних мережах. Систематичні перевантаження трансформаторів, динамічні зусилля внаслідок коротких замикань і старіння ізоляції приводять до міжвиткового замикання і виходу з ладу трансформатора в цілому [4].

Погіршення умов охолодження ізоляційної конструкції – також одна з найпоширеніших причин виходу з ладу трансформаторів, яка виникає через витік трансформаторного масла, недостатню природну вентиляцію. Вихід трансформатора з ладу може відбуватися внаслідок «пожежі стали» через порушення ізоляції між сталевими листами або стяжними болтами, слабким пресуванням стали, утворенням короткозамкненого кола [5].

Перелічені фактори можуть впливати як окремо так і сукупно у різних комбінаціях. Це впливає на надійність ізоляційної конструкції обмоток силового трансформатора, оскільки саме обмотки є найуразливішим з конструктивних елементів. Також причинами пошкоджень масляних трансформаторів можуть бути: пошкодження в системі захисту, нечітке регулювання перемикального пристрою, міжфазне коротке замикання, забруднення виводів, недостатня якість трансформаторного масла, незадовільний стан виводів в точці з'єднання обмоток.

Таким чином, з урахуванням викладеного вище, у подальших дослідженнях необхідно враховувати причинно-наслідкові зв'язки експлуатаційних причин, через які силовий трансформатор виходить з ладу. В силових трансформаторах конструкційна надійність не є визначаючою в розвитку процесів ушкодження ізоляції. Вагому роль відіграють природні процеси її старіння під впливом експлуатаційних факторів. А тепловий знос ізоляції є тим фактором, що відіграє головну роль у загальному її зношенні. Більшість факторів призводять саме до підвищення нагріву ізоляції і викликає збільшення її теплового зносу.

Висновок. Проведений аналіз причинно-наслідкових зв'язків пошкоджень елементів конструкції силового трансформатора для стану цих елементів доводить, що обмотки трансформатора є найбільш уразливим елементом конструкції, а в обмотках найбільше ушкоджується ізоляція проводів. Аналіз причинно-наслідкових зв'язків експлуатаційних факторів дозволяє виявити діагностичні параметри для контролю стану силового трансформатора.

Список літератури

1. Овчаров В.В. Эксплуатационные режимы работы и непрерывная диагностика электрических машин в сельскохозяйственном производстве К.: УСХА, 1990. 168с.
2. Жежеленко И.В., Саенко Ю.Л., Горпинич А.В. Расчёт надёжности силовых трансформаторов при наличии несинусоидальности и несимметрии напряжений //Вісник Приазовського державного технічного університету. 2004. Вип. 14. С. 255 – 260.
3. Лучніков В. А. Для чого Україні нові трансформатори і яка їхня вартість? URL:<http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art id=245026185&cat id =35109> (дата звернення: 15.10.2022).
4. Курашкін С.Ф. Механізм пошкодження елементів конструкції силового трансформатора./ Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. Технічні науки. //Проблеми енергозабезпечення та енергозбереження в АПК України. Вип.186. Харків: ХНТУСГ, 2017. С.62-63.
5. Ванин Б.В., Львов Ю.Н., Львов М.Ю., Шифрин Л.Н. Эксплуатация силовых трансформаторов при достижении предельно-допустимых показателей износа изоляции обмоток: Электрические станции, 2004, № 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ АЕРОДИНАМІЧНОГО ОПОРУ КОНСТРУКЦІЙ КАНАТНО-ПРОФІЛЬНОГО АРМУВАННЯ СТОВБУРА

Рубель Андрій Олександрович,
Ph.D. (Tech.), головний енергетик,
ДП «ОК «Укрвуглереструктуризація», м. Київ

Кураєва Альона Вікторівна,
магістр,
ООО «Пфайзер Україна», м. Київ

Стовбури шахт є одними з основних вентиляційних виробок у схемі вентиляції підземних виробок шахт і копалень, за допомогою яких здійснюється вентиляція шахти.

При центральній схемі вентиляції шахти повітря надходить і виходить крізь вертикальні стовбури, за фланговому- повітря надходить через клітьовий стовбур і виходить через шурфи або вентиляційні свердловини, за крилової схеми вентиляції використовується єдина виробка на все крило, за дільничної- вхідний струмінь проходить крізь свердловини до кожній ділянці. За всіх схемах вентиляції шахти вхідний вентиляційний струмінь проходить через вертикальні стовбури, які служать не тільки основними вентиляційними виробками, а й транспортними артеріями шахти, за допомогою яких відбувається основні вантажопотоки шахти, спуск-підйом людей, негабаритів, корисних копалин, матеріалів та інше. Рух підйомних судин у стовбурі здійснюється у провідниках армування, тому разом з вимогами до міцності та надійності, низької динамічності, висувуються вимоги до низького аеродинамічного опору конструкцій армування стовбурів.

Вертикальний стовбур працює весь час експлуатації та довгий час у режимі реструктуризації шахти, створюючи аеродинамічний опір як крайнє вироблення шахтним вентилятором та підвищує електроспоживання протягом усього терміну служби шахти.

Згідно з «Правилами безпеки у вугільних шахтах», максимальна швидкість руху повітря для скіпових стовбурів допускається 12м/с, для клітьових стовбурів допускається 8м/с [2].

Розрізняють три основні види армування вертикальних стовбурів: жорсткі, гнучкі, канатно-профільні, жорсткі з провідниками з коробчастої балки або рейок, які закріплені на розстрілах через весь переріз стовбура і створюють високий аеродинамічний опір стовбура, і він підвищується за рахунок накопичення на розстрілах гірської маси.

Гнучкі армування мають значно менший аеродинамічний опір, ніж жорсткі, проте постійне розгойдування судин у стовбурі і велика кількість відбійних

канатів між різними підйомними машинами, і провідники канатні, розташовані по центру стовбура, створюють високі складності при експлуатації.

Канатно-профільне армування складається з канатно-профільних провідників (далі – КПП) і консольно-демпфуючих розстрілів (далі – КДР) [3, 4, 5], не має відбійних канатів, провідників у центрі стовбура та розстрілів через весь переріз стовбура, тому має низький аеродинамічний опір стовбура.

Мета досліджень – є визначення та розрахунок аеродинамічного опору різних конструкцій армування стовбура- жорсткої, гнучкої та канатно-профільної та схем їх ярусів.

На аеродинамічний опір вертикального стовбура в умовах роботи підйомної установки впливає велика кількість факторів, таких як:

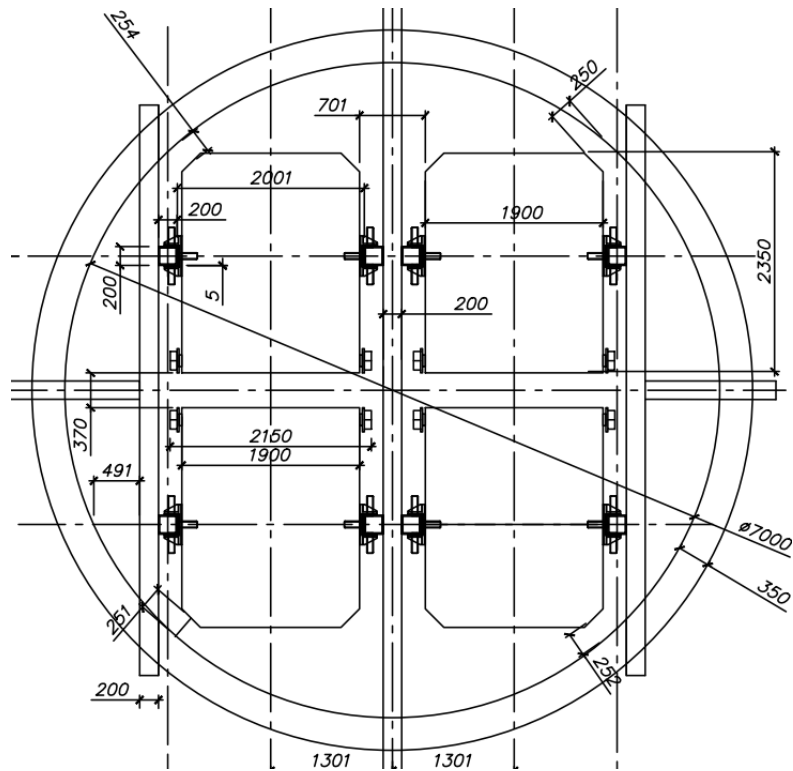
- зледеніння в зимовий час;
- порушена геометрія вертикального стовбура;
- прокидання породи біля вугілля у стовбура;
- присоси повітря;
- зміна вологості та атмосферного тиску по глибині стовбура;
- аеродинамічний опір кріплень армування вертикального стовбура;
- викривлення розстрілів та ярусів;
- обводненість стовбура;
- вплив свіжого струменя на горизонтах, та інші фактори;

Облік впливу всіх вище перерахованих факторів є трудомістким завданням, тому досліджувалися схеми армування, без урахування вищезазначених факторів. Для цього у програмі ANSYS 17.0 для розрахунку закладалися моделі з різними конструктивними схемами армування, але з однаковими параметрами вихідних умов продувки. За основу було обрано стовбур глибиною 1200м і діаметром 7м, зі швидкістю руху повітряного струменя 14м/с. Даними дослідженнями визначався вибір найбільш оптимальної схеми армування за фактором аеродинамічного опору стовбура.

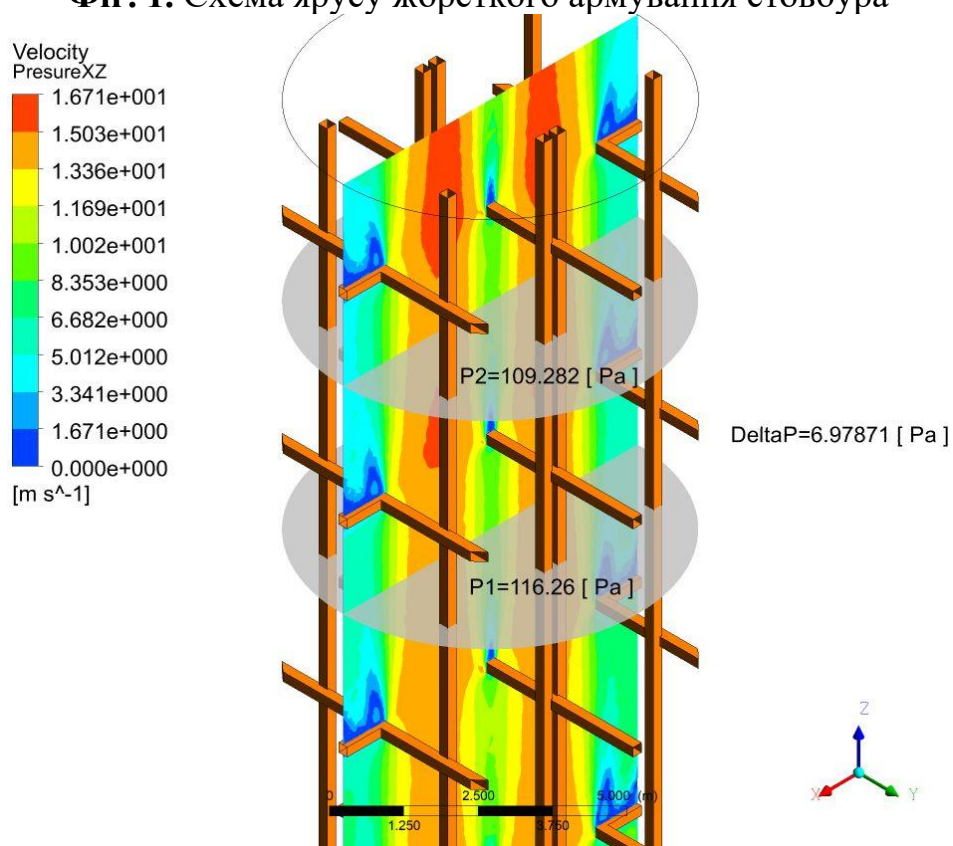
Виконаємо дослідження аеродинамічного опору на етапі армування, щодорівнює –4.1м, застосовуючи жорстку і гнучку та канатно-профільне армування (далі –КПА).

На фіг. 1. зображено схему ярусу жорсткого армування стовбураобладнаного двома вугільними скіповими установками зі скіпами типу 1СН35-2 із коробчастими розстрілами. На фіг. 1.2 зображено модель продування ярусу жорсткого армування стовбура компонування, представленої на фіг. 1.

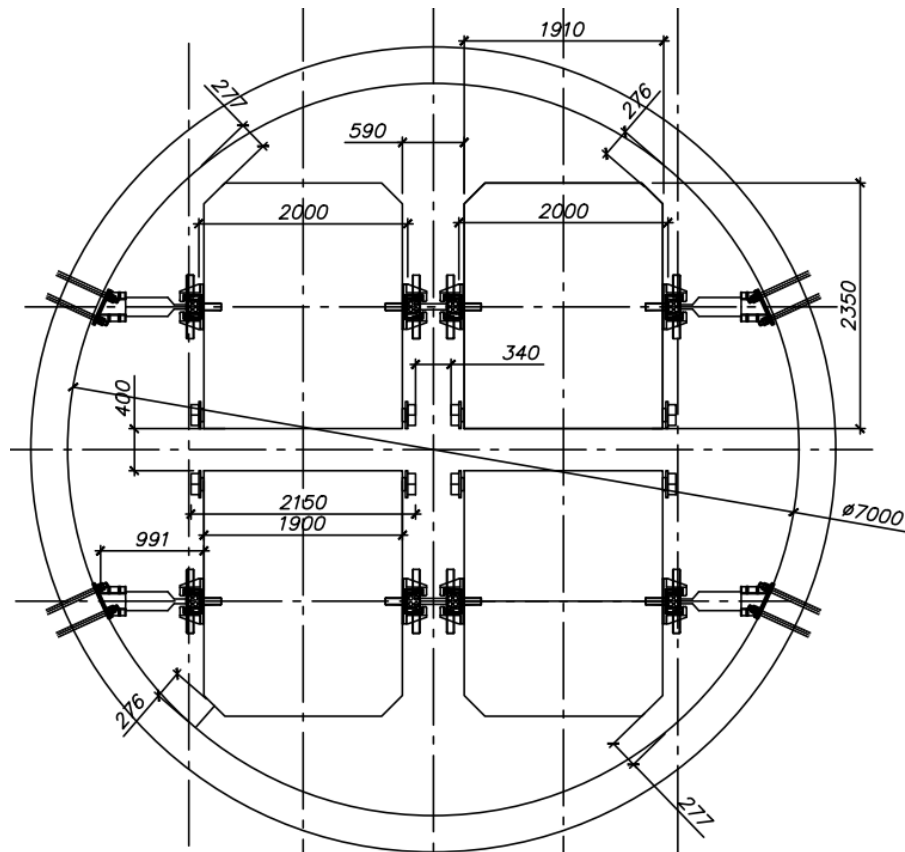
На фіг. 2. зображено схему ярусу армування стовбура з канатно-профільними провідниками (КПП), а на фіг. 2.1- модель продування схеми армування з КПП за тих же параметрах. Аналогічно виконуються дослідження для гнучкого армування, результати досліджень зведені у табл. 1.

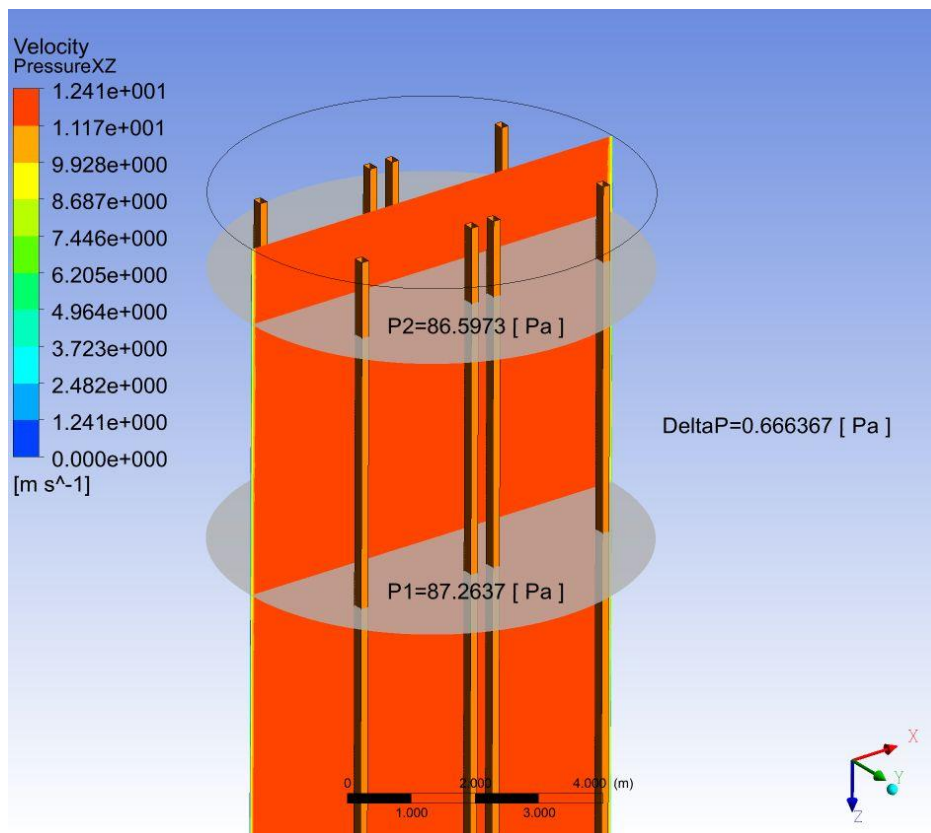
Фіг. 1. Схема ярусу жорсткого армування стовбура

Фіг. 1.2. Модель продування ярусу жорсткого армування стовбура

Фіг. 2. Схема ярусу армування стовбура з КПП.

Фіг. 2.1. Модель продування ярусу армування стовбура з КПП.

Табл. 1

Порівняння аеродинамічного опору різних видів армування

№ п/п	Найменування	Од.виміру	Жорстке армування	Гнучке армування	КПА
1	Глибина стовбура	м	1 200,00	1 200,00	1 200,00
2	Діаметр стовбура	мм	7000	7000	7000
3	Швидкість руху повітряного струменя	м/с	14	14	14
4	Схема армування		Фіг.1		Фіг.2
	Розстріли				
1	Тип розстрілу		коробчатая балка		КДР
2	ГОСТ балки		8509-06	3068-88	26020-83
3	Перетин розстрілу	мм	200x200x14		160x80x5x7,4
4	Довжина розстрілів у ярусі	м.п.	24		3,2
5	Крок армування	м	4,10		60,00
6	Кількість ярусів	шт.	292,68		27
	Провідники				
1	Перетин провідника	мм	200x200x14		200x180x6
2	Довжина провідника	м.п.	1 200,00	1 200,00	1 200,00
3	Кількість провідникових канатів	шт	8,0	16,0	8,0
4	Кількість відбійних канатів	шт		8,0	
5	Втрата тиску на ярусі армування 4,1м	Па	6,97871	0,61	0,666367
Разом опір армування стовбура:		Па	2 042,54	178,53	195,032

Висновки.

З результатів досліджень видно, що середні значення між КПА і гнучким армуванням відрізняються між собою несуттєво, а в порівнянні з жорстким армуванням-значно (див. табл. 1). Застосування гнучкого армування обмежено у зв'язку з необхідністю дотриманням мінімальних зазорів 350мм на бік для скіпових підйомів і 510мм- для клітьових підйомних установок [1],, через що переріз стовбура повинен бути більше, ніж для КПА. Виходячи з цього порівняння найбільш оптимальним варіантом армування стовбура є застосування КПА, впровадження яких дозволить:

- знизити аеродинамічний опір стовбуру в 8-14 разів;
- знизити електроспоживання вентилятора на 20% за рахунок вибору найбільш раціональних армувань та схем ярусів стовбуру;
- знизити габарити перерізу стовбура, за рахунок використання більш раціональних видів армування стовбура;
- зменшити експлуатаційні витрати на обслуговування армування;
- значно знизити електроспоживання, протягом усього терміну служби стовбура, через зниження аеродинамічного опору стовбура до рівня гнучкого армування порівняно з жорстким армуванням стовбура);
- виключити вплив гірського тиску та дефектів кріплення стовбура на армування стовбура;

Впровадження КПА з різними схемами ярусів дозволить значно підвищити рівень безпечної експлуатації обладнання вертикального стовбура та всього підйомного комплексу загалом [1-12].

References:

1. «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников многоканатных подъемных установок», утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82 и «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников одноканатных подъемных установок» утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82, Макеевка - Донбасс: МакНИИ, 1982.
2. Правила безпеки у вугільних шахтах: НПАОП 10.0-1.01-10. - [Дійсні від 22.03.2010]. – Офіційне видання. – Київ: Основа, 2010. – 430с. – (Нормативний документ Мінвуглепрому України. Стандарт).
3. Волошин А.И. Армировки вертикальных стволов и методы их совершенствования / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.126.– С. 137-145.
4. Волошин А.И. Консольно-демпфирующие расстрелы армировки вертикальных шахтных стволов / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.127.– С. 89-98.
5. Рубель А.А. Исследование существующих конструкций ярусом армировки вертикальных стволов и разработка схем ярусом с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А. // Геотехнічна механіка: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Днепр, 2017, - Вып. 134 – С. 211-227.
6. Рубель А.А. Исследования влияние аэродинамических сил на конструкции сосудов при движении их по глубине стовбура / Рубель А.А., Рубель А.В., Жалилов А.Ш. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т

геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.– Вып.135.– С. 266-274.

7. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления различных типов конструкций армировки стовбура./ Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.–Вып.136.– С. 221-232.

8. Рубель А.А. Зниження динаміки системи «посудина-армування» шляхом розробки конструкції демпфіруючого натяжного пристрою / Рубель А.А., А.В. Рубель // Збірник наукових праць Донбаського державного технічного університету. - 2018. - Вып. 1. - С. 20-27.

9. Рубель А.А. Исследование и разработка оптимальных конструкций армировок стовбура с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.– Вып.139.– С. 31-48.

10. Рубель А.А. Исследование и совершенствование конструкций боковых направляющих устройств подъемных сосудов / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.141.– С. 18-26.

11. Рубель А.А. Исследование различных типов канатов и выбор оптимальных для конструкций канатно-профильного проводника / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.142.– С. 121-133.

12. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления сосудов и различных типов армировки стовбура / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.143.– С. 20-30.

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ РОЗРОБКИ ІГРОВОГО ДОДАТКУ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА ДОПОМОГОЮ КІНЦЕВОГО АВТОМАТУ ТА ДЕРЕВА РІШЕНЬ

Чернишов Максим Олегович,

магістр гр. КНМ-21,

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», Україна

Алтухова Тетяна Володимирівна,

канд. техн. наук, доцент кафедри

прикладної математики та інформатики

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», Україна

На сьогоднішній день з інтенсивним розвитком напрямів у розробці ігрових додатків особлива увага приділяється саме застосуванню штучному інтелекту (ШІ) в GameDev, де, можна сказати, 70% успіху залежить від нього. ШІ надає можливості гравцю ілюзорності учасника подій, випробування, досвіду взаємодії, стратегічне мислення та почуття благодійника і багато іншого. Загалом ігровий штучний інтелект дозволяє здійснити вибір дій сутності залежно від поточних умов, а також реалізувати складних різноманітних персонажів гри, машин, роботів, цілу групу сутностей, країн або цивілізацій.

Останнім часом для реалізації всього функціоналу ігрового додатку виникає необхідність у величезних масивах даних щодо поведінки в тій чи іншій ситуації, правильності взаємодії з об'єктами та персонажами, то на протязі всього часу існування GameDev розробляються та покращуються методи проєктування на основі штучного інтелекту, які спрямовані на скорочення заданих масивів даних та полегшення розробки ігрових додатків. Одними із таких методів розробки є дерево рішень та кінцевий автомат [1].

Проте проблема розробки та реалізації комп'ютерних моделей ігрових додатків із використанням даних методів моделювання є досить актуальним. З огляду на це, головна мета даної публікації полягає в обґрунтуванні методів штучного інтелекту на основі дерева рішень та кінцевого автомату для розробки комп'ютерних моделей ігрового додатку, спрямованих на його оптимізацію.

Дерева рішень є одним з найбільш простих та зрозумілих методів розробки штучного інтелекту. Він дозволяє розробнику заздалегідь прогнозувати та створювати певні умови і дії. Структура дерева рішень містить основні вузли та дочірні, які, в свою чергу, можуть мати ціле піддерево, і завдяки чому ігровий процес стає більш складним і різноманітним. У комп'ютерних іграх може бути реалізована величезна кількість рішень і дій, щоб описати і отримати доволі багато ігрових ситуацій і можливих результатів, причому неігровий персонаж в даному випадку буде визначатися з вибором дерева в залежності від стану ігрової системи [2].

Дерево рішень представляє собою засіб підтримки прийняття рішень, що використовується в машинному навчанні, аналізі даних та статистиці, і являє собою інструмент інтелектуального аналізу даних та передбачуваної аналітики. Головною метою його побудови є комп'ютерне моделювання, за допомогою якого є можливість класифікувати випадки та приймати рішення щодо визначення цільової функції за наявності на вході кількох змінних [3].

В даному методі правила генеруються за допомогою узагальнення безліч окремих спостережень (навчальної вибірки), що дозволяють описати відповідну предметну область. З огляду на це, їх називають індуктивними правилами, а сам процес навчання визначається як індукція дерева рішень. У навчальній множині вибірки повинно бути задане цільове значення, оскільки дерева рішень є комп'ютерними моделями з урахуванням машинного способу навчання з учителем. За типом змінної, загалом, виділяють два типи дерев, до яких відносять [3]:

- дерево класифікації – це дерево з цільовою дискретною змінною;
- дерево регресії – це дерево з цільовою безперервною змінною.

Також, враховуючи класифікацію дерев за типами, до основних типів завдань, що вирішуються за допомогою саме даного методу є завдання класифікації, регресії та опису об'єкту (рис. 1) [4].

Рисунок 1. Основні завдання, що вирішує дерево рішень

Побудова дерева рішень в основному ґрунтується на відповідному принципі, який полягає в рекурсивному розбитті об'єктів з навчальної вибірки на підмножини, що містять об'єкти, які відповідно належать до одного класу. На даний час виникають три ситуації відносно навчальної вибірки T та певної кількості класів C , а саме:

- множина T містить один або більше об'єктів, що належать до одного класу C_j . Тоді дерево рішень для T – це лист, який визначає цей клас;
- множина T не містить жодного об'єкта, тобто в даному випадку множина є порожньою. Тоді це знову лист, і клас, асоційований з листом, обирається з іншої множини, відмінної від заданої навчальної вибірки T ;
- множина T містить об'єкти, що належать до різних класів. У цьому випадку слід розбити задану множину навчальної вибірки T на деякі

підмножини, і, як наслідок, обирається одне з незалежних змінних множини X , що має два, а то і більше різних значень $x_1, \dots, x_i$. Множина T розбивається таким чином на підмножини $T_1, \dots, T_i$, що кожна підмножина T_i мала усі об'єкти, що містять значення X_i для заданої ознаки. Дана процедура продовжується рекурсивно до тих пір, поки у кінцевій множині не будуть виявлятися об'єкти одного класу [5].

З огляду на дані ситуації, то узагальнене правила щодо вибору змінної сформовано наступним чином: обрана змінна повинна розбити множини так, щоб одержувані в результаті підмножини склалися з об'єктів, які належать до одного класу, або були максимально наближені до цього, щоб кількість об'єктів з інших класів у кожному з цих підмножин була мінімальна. В даному випадку головним критерієм можна вважати кількість взаємної інформації між множиною значень проаналізованої незалежної змінної та відповідним набором цільових класів. Також, кращою для поділу вважається змінна X , яка саме дозволяє максимізувати інформацію щодо класів $\text{Gain}(X)$, визначення якої забезпечується за умови обчислення кількості інформації [6]:

$$\text{Gain}(X) = \text{Info}(T) - \text{Info}_x(T), \quad (1)$$

де $\text{Info}(T)$ – кількість інформації, яка необхідна для ідентифікації чергового прикладу з множини T і віднесення його до певного класу з їх множини C_i .

$\text{Info}_x(T)$ – аналогічне значення, але після розбиття множини T по X .

У термінах ентропії вираз (1) має наступний вигляд [5]:

$$I(T|X) = H(T) - H(T|X), \quad (2)$$

де $H(T)$ – ентропія множини T , значення якої визначається за наступним виразом [5]:

$$H(T) = - \sum_j P(C_j) * \log_2 P(C_j), \quad (3)$$

$P(C_j)$ – значення ймовірності того, що випадково обраний приклад із множини T буде належати до відповідного класу C_j . У випадку, коли $|T|$ є загальною кількістю прикладів множини T , а кількість прикладів з множини T , що відносяться до C_j , позначається як $\text{freq}(C_j, T)$, то

$$P(C_j) = \frac{\text{freq}(C_j, T)}{|T|}, \quad (4)$$

Таким чином, вираз для визначення загальної кількості інформації для ідентифікації прикладів множини T набудуватиме наступного вигляду [6]:

$$\text{Info}(T) = - \sum_j \frac{\text{freq}(C_j, T)}{|T|} * \log_2 \left(\frac{\text{freq}(C_j, T)}{|T|} \right). \quad (5)$$

$H(T | X)$ – значення середньої умовної ентропії множини T при відомій множині

X [5]:

$$H(T|X) = \sum P(X_i) * H(T|H_i), \quad (6)$$

де $P(X_i)$ – значення ймовірності вибору прикладу з підмножини T_i , яка містить об'єкти, що мають значення X_i для заданої ознаки X . І, якщо $(T|X_i)$ є умовною ентропією множини T , за умови, що множина ознак X має значення X_i , тоді [6]:

$$Info_x(T) = \sum_i \frac{|T_i|}{|T|} * Info(T_i). \quad (7)$$

Таким чином, отримаємо узагальнений вираз $Gain(X)$:

$$Gain(X) = - \sum_j \frac{freq(c_j, T)}{|T|} * \log_2 \left(\frac{freq(c_j, T)}{|T|} \right) - \sum_i \frac{|T_i|}{|T|} * Info(T_i). \quad (8)$$

Застосування даної методики дозволяє здійснювати побудову дерева рішень зверху донизу, причому більшість таких процедур є «жадібними алгоритмами», що означає, що якщо одна змінна була обрана і по ній було проведено розбиття на підмножини, та визначений алгоритм не може повернутися назад і обрати іншу змінну, яка давала б краще розбиття.

Що стосується кінцевого автомату, то в даному випадку множина змінних у поточному моменті часу знаходиться в одному з кількох можливих станів та має можливість переходити з одного стану до іншого, причому є якась кінцева кількість таких станів[7].

Для повного розуміння поняття кінцевого автомату наведено приклад (рис. 2) однієї з типових ситуацій, яка може виникнути практично в будь-якій грі, а саме персонажу гравця необхідно пробратися всередину будівлі (такі ситуації постійно виникають в грі *Batman arkham knight*) і противник знаходиться в одному з кількох станів, тобто патрулювання, напад чи втеча. Тому, в даному випадку, противник за стандартною схемою оминає заданий йому сектор і, помітивши партнера неприємним, він піднімає тривогу, повідомляючи про це іншим. Отримавши повідомлення, всі супротивники починають обшукувати місцевість і якщо хтось із них помічає присутність гравця, то одразу починається на нього напад. Якщо ж гравець зникає і при обшуку території його не виявляють, то супротивники завершають процес пошуку і продовжують патрулювання. Якщо ж гравець дає відсіч і ранить ворога, то супротивник, в свою чергу, щоб уникнути поразки, намагається врятуватися втечею або може вирушити за допомогою, якщо розуміє, що даний гравець набагато сильніший за нього. Іншими словами, неігровий персонаж має кілька кінцевих станів і можливість переходу з одного до іншого [8].

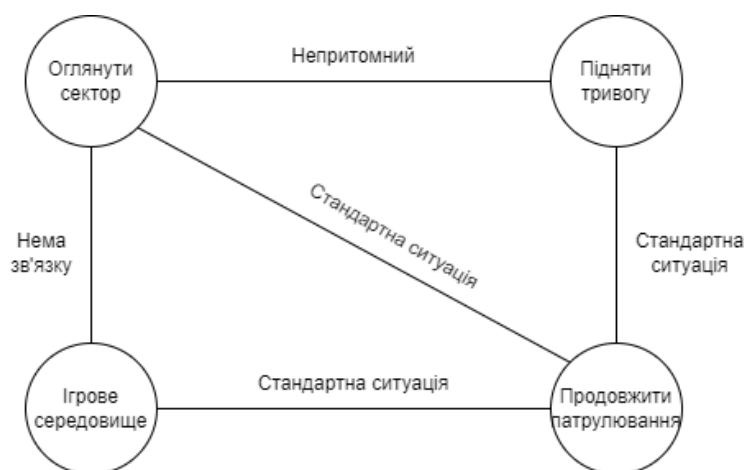

Рисунок 2. Приклад кінцевого автомату

Дана система працює досить ефективно, проте серед недоліків можна визначити збільшення навантаження ігрового додатку на процесор саме при збільшенні масштабу кінцевого автомату [9].

Таким чином, для зменшення недоліків саме методу на основі кінцевого автомату і пропонується комбінацію його з деревом рішень для підвищення ефективності функціонування ігрового додатку. Нижче наведені розроблені схеми (рис. 3-5), які дозволяють оптимізувати ігровий додаток на основі заданої комбінації методів.

Рисунок 3. Схема кінцевого автомату для бота

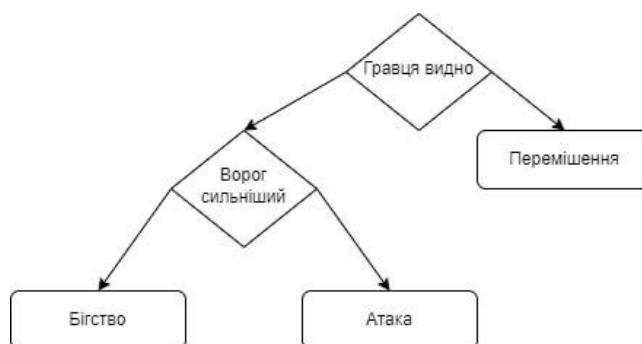

Рисунок 4. Дерево вибору для станів очікування та переміщення

Рисунок 5. Дерево вибору для стану бігство

В даній статті виконано обґрунтування застосування комбінованого методу розробки комп'ютерних моделей, що ґрунтуються на використанні дерева рішень та кінцевого автомату, спрямованих на оптимізацію та підвищення

ефективності функціонування ігрового додатку. Результатом отримано моделі реалізації аналізу шансів гравця на перемогу і можливостей атаки чи втечі для пошуку допомоги.

Література:

1. Ігрова індустрія: gamedev [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://hsbi.hse.ru/articles/igrovaya-industriya-geymdev/>
2. Дерево рішень: що це та де його використовують [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://invme.com/ru/blogs/content/derevo-reshenii-chto-eto-i-gde-ego-ispolzuiut>
3. Деревя рішень та алгоритми їх побудови [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://datareview.info/article/derevya-resheniy-i-algoritmyih-postroeniya/>
4. Деревя рішень [електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дерево_решений
5. Craven, M. W. & Shavlik, J. W. (1996). Extracting tree-structured representations of trained networks. В Touretzky, D., Mozer, M., & Hasselmo, M., editors, Advances в Neural Information Processing Systems (volume 8). MIT Press, Cambridge, MA.
6. Sammut C. Encyclopedia of Machine Learning / C.Sammut, G.Webb .— NY: Springer Science+Business Media, 2010 .— 1059 p.
7. Сучасні концепції штучного інтелекту [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://integral-russia.ru/2018/08/24/sovremennye-kontseptsii-iskusstvennogo-intellekta-dlya-igr-obzor-dlya-nachinayushhih/>
8. Сучасні підходи до розробки ігрового мистецтвого інтелекту [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://earchive.tpu.ru/bitstream/11683/68094/1/conference_tpu-2021-C04_p328-330.pdf

БЕЗБАР'ЄРІСНІСТЬ У ТУРИЗМІ

Гондорчин Діана Олегівна

Магістр

Ужгородський національний університет

У 2014 році в Україні було зареєстровано 2,7 млн осіб з інвалідністю. Всі ці люди мають право працювати, розвиватись, подорожувати та просто існувати. Але нажаль інфраструктура для людей з інвалідністю настільки погано розвинута, що люди стикаються з перешкодами при задоволенні базових потреб людини. Більшість людей з інвалідністю в Україні, є працездатними та активними, але через відсутність елементів доступності не можуть в цілому реалізовувати свої права.

Окрім інфраструктури, ця група людей зазнавала некоректного звертання в свій бік, часто таких людей називали «інвалід», «недієздатний людина», «з обмеженими можливостями», «людина з особливими потребами», «людина з нюансами» 16 січня 2018 р. в Україні офіційно заборонили термін "інвалід". Тепер "особа з інвалідністю". Аби не порушувати прав людей, зокрема формуючи та поглиблюючи негативні стереотипи, треба й правильно вживати терміни.

ВІРНО:

- людина з інвалідністю;
- людина з фізичними/ сенсорними/ психічними/ інтелектуальними/ментальними порушеннями;
- людина з порушеннями опорно-рухового апарату;
- людина з порушеннями рухової функції [1].

Щодо туризму людей з інвалідністю, то глобальний етичний кодекс туризму пропагує право всіх людей на рівність в одержанні доступу для споглядання ресурсів планети, що, у свою чергу, є головним постулатом концепції доступного туризму для всіх [2].

Проте нажаль не всі люди мають рівні можливості в одержанні доступу для споглядання ресурсів планети та культурного надбання світу. За оцінками ВООЗ, понад мільярд людей, близько 15% світового населення, мають певну форму інвалідності. Від 110 до 190 мільйонів дорослих людей мають значні труднощі у щоденному функціонуванні. Окрім людей з інвалідністю, доступний туризм необхідний:

- літнім людям;
- батькам із маленькими дітьми;
- вагітним;
- мандрівникам із великим багажем;
- людям нестандартних розмірів (зросту або ваги);
- туристам, які не володіють мовою країни відвідування;

- людям із проблемами травлення й алергією.

Проте варто пам'ятати, що доступність це не тільки про інфраструктура, але й про доброзичливе ставлення людей. Так працівники готельно-ресторанної справи повинні володіти базовими принципами допомоги людям з інвалідністю. Вони наступні: Не робити висновків, що особа з інвалідністю потребує допомоги, тому що вона має інвалідність. Те, що Вам може здатись «боротьбою» чи подоланням перешкод, для когось може бути гарно скерованим звичайним процесом – у власному темпі та власним шляхом. Завжди спочатку спитайте, і якщо особа з інвалідністю каже Вам, що він/вона не потребує Вашої допомоги, просто прийміть цю відповідь. Не нав'язуйте свою допомогу й не ображайтесь, якщо від Вашої пропозиції відмовляться.

- Ніколи не торкатись людини з інвалідністю чи їх допоміжних засобів пересування без її дозволу. Це неввічливо, а також може вплинути на них. Якщо особа з інвалідністю потребує допомоги у тому, щоб потрапити в ресторан чи свій номер, або в інше приміщення, а Ви не можете залишити своє службове місце, потрібно покликати когось з колег для надання необхідної допомоги.

- Якщо допомоги потребує користувач візка, спочатку потрібно запитати людину, куди вона хоче дістатись, а потім проінформувати, що Ви збираєтесь довести її.

- Якщо Ви супроводжуєте людину з порушенням зору чи таку, що не бачить, Ви маєте дозволити їй взяти Вас за лікоть та йти поруч. Завжди коментуйте шлях і маршрут, яким Ви йдете. Наприклад, “За декілька кроків ми повернемо ліворуч” чи “Ми підходимо до сходів”. Коли Ви досягли необхідного місця, повідомте людину, де вона знаходиться.

Список літератури

1. <https://minjust.gov.ua/m/govorimo-bez-bareriv-lyudina-z-invalidnistyu>
2. UNWTO, 1999; United Nations, 2001): Available at: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/gcetbrochureglobalcodeen.pdf>

Scientific publications

MATERIALS

The IV International Scientific and Practical Conference
«The latest implementation of technologies in education»

Munich, Germany. 427 p.

(November 21 – 23, 2022)